

Ivar Aasen
Skrifter i samling

Trykt og utrykt

III

Kristiania og Kjøbenhavn 1911–12

Føreord (1997)
Innhald (detaljert)
Om vort Skriftsprog (1836)

Maalsoga og maalsak
Norsk Navnebog (1878) innhald, teksten
Umsetjingar
Merknader
Etterord ved Knut Liestøl

Band I
Band II

Elektronisk utgåve
Det Norske Samlaget
Oslo 1997

IVAR AASEN

SKRIFTER I SAMLING

TRYKT OG UTRYKT

III

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
MCMXII

Føreord (1997)

Skrifter i Samling kom ut i tre band i 1911 (band I) og 1912 (band II og III), redigert av Knut Liestøl. Dette er den største samleutgåva av skriftene til Aasen som har kome ut, og det er eit sentralt referanseverk i litteraturen om Aasen. Det er ei liste over dei ulike samleutgåvene i **bibliografidelen** på denne cd-en.

Trass i storleiken er tittelen *Skrifter i Samling* misvisande. Trebandsverket inneheld berre eit lite utval av den store produksjonen til Aasen. Ingen av dei større verka (grammatikkane, ordbøkene, *Prøver af Landsmaalet*, *Norske Ordsprog*) er med, og det er heller ikkje ein del av dei artiklane som stod på prent i levetida til Aasen. Sjå elles «**Etterord**» av Knut Liestøl i dette bandet.

Skrifter i Samling vart på nytt tilgjengleg som bok i 1996 då Gyldendal gav ut ei ny fotografisk utgåve med etterord av Kjell Venås. Dei tre banda er der samla i eitt band.

Denne elektroniske utgåva ligg tett opp til originalutgåva i 1911–12, og sidenummera på boksidene er dei same. Dei viktigaste skilnadene er:

- 1) innhaldslista er her flytt fremst, og dei nye sidene er nummererte med romartal,
- 2) teiknet ⚭ er bytt ut med «d. v. s.»,
- 3) rettingane som er førte opp lengst bak i bokutgåva er førte inn i hovudteksten, og nokre prentefeil i bokutgåva er retta utan at det er gjort greie for det i kvart einskild tilfelle,
- 4) nokre av overskriftene er retta slik at dei no er i samsvar med originaltitlane på stykka.

Det er laga lenkjer slik at ein kjem seg frå teksten til merkningane ved å trykkja på ved overskriftene.

Skrifter i Samling er skanna og korrekturlese av Dokumentasjonsprosjektet ved Universitetet i Oslo.

Oslo, januar 1997

Oddmund Løkensgard Hoel

INNHALD

MAALSOGA OG MAALSAK

Om vort Skriftsprog (1836).....	7
Norske Viser og Stev (1848)	11
Folkevennen (1852).....	24
Mere om det norske Sprog (1852).....	57
Om Dannelsen og Norskheden (1857)	66
Om Sprogsagen (1858).....	108
Um «Ny Hungrvekja» (1858)	128
Minningar fraa Maalstriden (1859)	136
Budstikkens Oplysninger om Sproget (1861)	171
Fortalen til Grammatiken (1864).....	179
Atterførsla (1887).....	194

NORSK NAVNEBOG (1878).....215

I. Norske Navne.....220

Om vort Forraad af norske Navne	266
Om Navnenes Form eller Dannelse.....	271
Om de norske Navnes Betydning.....	278

II. Fremmede Navne.....288

a) fra de nærmeste Lande	289
b) fra Sydlandene og Østerlandene	293

III. Nydannede Navne

IV. Om Navneskikken i det hele

UMSETJINGAR

Fridtjofs Saga (1858).....	329
Døming um Forfederne (1853).....	368
Framgangen i Engelland (1853).....	370
Varmen i Vesterholvo (1853).....	372
Gagnet av Heimssogo (1853).....	373
Av «Adam Bede» (1861).....	375
Den raadwise Riddaren (1873).....	380

MERKNADER

ETTERORD.....

Skrifter i Samling III

MAALSOGA OG MAALSAK

Skrifter i Samling III

OM VORT SKRIFTSPROG.

1.

Efterat vort Fædreland atter er blevet hvad det engang var, nemlig frit og selvstændigt, maa det være os magtpaaliggende at bruge et selvstændigt og nationalt Sprog, eftersom dette er en Nations fornemste Kjendemerke. Saalænge Norge ansaaes som en dansk Provinds, og Landets Embeder for en stor Deel besattes af Danske, ja endog alle Norske, som nød videnskabelig Opdragelse, oplærtes i Danmark og paa Dansk, og følgelig Dansk eller Kjøbenhavnsk Tale og Skrift omsider blev herskende hos os, var det naturligt, at vort Sprogs Nationalitet maatte gaae under. Hiin Umyndighedstid er svunden, og vi burde vise Verden, at vi ogsaa i denne, vistnok ikke uvigtige Sag – attraaede at være selvstændige.

Broderlandet Sverige har i denne Henseende været lykkeligere. Det har nu et Sprog, saaledes som man kunde vente sig det paa hiin Side af Fjeldene; thi det ligner saa vakkert det rette norske Folkesprog, som man dog ei faaer at see paa Papiret, ei heller at høre, uden af den ringere anseede Klasse. Skulde vi synde i Et af To, saa var det tilgiveligere, at hælde til det Svenske, end til det Danske. Dette godtgjøres ved Landenes Beliggenhed, ved Folkesprogenes Lighed. En saadan Omstændighed var ingen Unationalitet, ingen Amalgamation (for at bruge

de engang antagne Navne); det var den naturlige Lighed mellem to Væxter af samme Frø. Vi trænge aldrig til at gaae udenom Grændserne efter et Sprog; vi skulde lede i vore Gjemmer, og see efter, hvad vi selv eiede, førend vi gik hen at laane af Andre. Ligesaa lidet, som det skulde hædre en fri Mand at aftrygle af Andre, hvad han selv havde Forraad af, ligesaa lidet hædrer det os, at vi heller samle udenlandske Ord, end benytte dem, der almindelig kjendes og bruges i vore Bygder.

2.

Da nu Enhver synes bedst om det, han fra Barns Been er tilvant, og da alle Skrivende i vor Generation, ere paa en Maade bundne til det Kjøbenhavnske, og maaskee fordetmeste vante fra Ungdom op, til at foragte vort Folkesprog, saa er det venteligt, at en saadan Reform ansees af de Fleste med mindre Gunst. Imidlertid gives der dog, – det har man seet i vore offentlige Blade og andre Skrifter, – de, der alvorlig ønske at faa vort Sprog saaledes formet, at man med mere Føie kunde kalde det Norsk. Den mindre dannede Deel af Folket, saa slavisk den endog undergiver sig det Herskende, maa vist længe stiltiende have imødeseet en saadan Forandring. Vistnok skulde mange Misforstaaelser og ubillige Puristerier for en stor Deel forebygges. Det har altid smertet mig bittert, naar jeg hørte vort Almuesprog krænkes og belees, enten af velklædt Uvidenhed, eller af en rigtignok velmeent Renselses-Iver. Skal vi da, tænkte jeg, give Slip paa denne kostelige Skat fra Fortiden, som vore Forfædre gennem alle sine Trængsler have troligen bevaret og overladt til os som en hellig Arv? Skal dens Besiddelse, saa retfærdig som den er, endnu gøres os stridig, nu, da Folkefriheden atter befinder sig mellem vore Klipper?

3.

Medens Tid og Omstændigheder, som før er sagt, gjorde den Kjøbenhavnske Dialekt herskende hos os, opbevarede og dyrkedes dog vort Nationalsprog i Bondens Hytter i vore Dale og paa vore Strande; lad end være, at dette ikke er Tilfældet med alle Distrikter i lige Grad. At Tiden ogsaa har havt sin Virkning paa Almuesproget, er naturligt; men naar man betænker, hvor vide vort Lands Befolkning er adspredt, hvor lang Tid Sproget ikke blev skriftligen dyrket, samt flere, forhen berørte Omstændigheder; – saa maa man ansee det for noget Stort, at denne National-Eiendom endnu i saapas Stand kan overleveres os. Dersom Norge gennem disse Sekler havde hævdet sin politiske Selvstændighed, da skulde vort Hovedsprog ogsaa været Almuens, det skulde været Sammenligningen af Landets Dialekter, Middelpunktet, hvorom de dreiede sig. Men vi lode os, med en vidunderlig Taalmodighed, i saa lang Tid uretfærdigen beherske af Andre; derfor tabte vi vort Held og Hæder, derfor tabte vi vort Fædrenesprog. At gjenvinde dette er os endnu ikke umuligt; vor Nationalære fordrer det, og vort Lands lykkelig forandrede Stilling berettiger os dertil. Bonden har den Ære at være Sprogets Redningsmand; til hans Tale skulde man altsaa lytte.

4.

Man vil indvende, at en Sprogreformation er Noget, der ei bør foretages paa eengang, men henstilles til Tiden og til Aarhundredets Virkning. Men dette anseer jeg som mindre gjældende i en Stat, som Lykken paa eengang gjorde fri og selvstændig, og hvis rette Folkesprog, skjønt i saa lang Tid useet paa Papiret, dog endnu er til. Ei heller troer jeg, man kan støtte sig paa den Mening, at det nye Sprog skulde blive forvirrende for Begyndere, eller i

Førstningen have vanskeligt for at forstaaes af Alle; samt at Udlændinger derved skulde finde en ny Steen i Veien. Det maatte naturligvis saaledes indrettes, at alle Indfødte kunde forstaae det; thi alle blot provindsielle Ord og Vendinger burde undgaaes saavidt muligt. Det blev, endvidere, ikke saa forskjelligt fra de to andre nordiske Sprog, at den, der kunde et af disse, skulde have stort Hovedbrud for at kunne dette. – Desuden vilde hiin Aarhundredets Reformation, som ovenfor tilsigtes, blive en evig Opbyggen og Nedriven, da Sproget, manglende en bestemt Basis, stedse vil vakle fra det Ene til det Andet, saa man ikke veed, hvad man skal holde sig til. Og derhos frygter jeg for, at det rette Nationale vil omsider vige for det Fremmede, at nemlig Folkesproget, og ikke Skriftsproget, bliver det, som reformeres.

At vi, ved den her tilsigtede Reform eller Tillæmpning, skulde faa et altfor plat og pøbelagtigt Hovedsprog, er en Indvending, der kun grunder sig paa Fordom og Vane. Vi ønske os just et Folkesprog, et som enhver Landsmand uden Møie kan tage Deel i; vor Statsforfatning berettiger os til dette Ønske. Og hvorfor skulde vi være saa ængstelige for disse saakaldte Platheder? De ere det ikke; de ere Norskheder. Lad os sætte Fordommene tilside, og ikke undsee os for at bruge vort Lands eget Tungemaal.

5.

Forslag. Det er ikke min Hensigt hermed at fremhæve nogen enkelt af vore Dialekter; nei, ingen saadan bør være Hovedsprog, men dette skulde være en Sammenligning af, et Grundlag for dem Alle. Til et saadant at fuldføre, skulde der gjøres Ordsamlinger for enhver af Landets større Provindser, med grammatikalske Oplysninger og bestemte Ordforklaringer. Til at forfatte disse, skulde Mænd, som ei blot troede at kunne, men og virkelig kunde Almue-

sproget, opmuntres. Disse Ordsamlinger skulde indsendes til et Selskab, oprettet af sprogkyndige Mænd, som skulde anstille Sammenligninger og gjøre Udvalg, og efterat saaledes Hovedsproget var bestemt, skulde dette Selskab udarbejde en fuldstændig norske Ordbog, med tilsvarende Grammatik. Denne nye Sprogform skulde dog aldeles ikke paabydes eller paanødes; man skulde opmuntre til dens Brug, men ellers lade Enhver bruge det Nye eller Gamle efter eget Godtbefindende.

NORSKE VISER OG STEV I FOLKESPROGET.

ANDEN UDGAVE VED P. A. MUNCH.
CHRISTIANIA 1848.

Den forrige Udgave udkom i 1840 under Titel «Samling af Sange, Folkeviser og Stev i norske Almuedialekter» med en Indledning af Jørgen Moe. Den nye Udgave adskiller sig fra den forrige dels derved, at enkelte Viser ere udeladte eller ombyttede med andre, og dels ved en Forandring i Skrivemaaden, hvorved man har søgt at give Sproget en mere norsk og med det ældre Sprog mere overensstemmende Form. Disse Forandringer ere besørgede af Professor Munch, som derfor har ledsaget denne Udgave med en Fortale, hvori han i Korthed angiver den Plan, som herved er fulgt. Bogen er desuden forsynet med Noder til de fleste af Viserne, saaledes at disse Noder udgjøre et Anhang med Overskrift: Melodier til «Norske Viser og Stev», samlede af L. M. Lindemann.

Naar man forestiller sig en Samling af Alt hvad der findes digtet i Folkesproget, saavel af bekjendte Forfatteres Arbejder som af gamle eller egentlige Folkesange, skulde man vente, at en saadan Samling maatte være saa stor, at der i et Folkeskrift som

nærværende kun maatte tænkes paa et Udvalg af de meest almindelige og meest yndede Sange. Men det maa desværre tilstaaes, at de Folkeviser, som hidtil ere udkomne, virkelig udgjøre et saa lidet Antal, at der ikke er synderlig meget at vælge imellem. Det maa erindres, at det i Almindelighed kun er Viser af morsomt, spøgende eller spottende Indhold, som blive forfattede i Folkesproget; medens derimod de alvorligere Sange, f. Ex. de historiske, sædvanlig forfattes i Skriftsproget eller i en Form, som nærmer sig meget dertil. Imidlertid findes der endnu et ikke saa lidet Antal Digtninger fra en ældre Tid, hvori Folkesproget ogsaa har været anvendt til Fremstilling af alvorligere Sager. I Tellemarken gives nemlig en betydelig Samling af Kjæmpeviser, der ere ligesaa mærkelige ved den Poesie, som de indeholde, som ved den Form, hvori de ere forfattede; disse Viser, som nu kun erindres af enkelte gamle Folk, have, mærkelig nok, ikke været opskrevne før i de seneste Aar, saa at der først ganske nylig er gjort Foranstaltninger til at faae dem udgivne i Trykken. I samme Distrikt findes desuden en stor Mængde af de saakaldte Stev, som endnu ikke have været udgivne. De øvrige Folkedigtninger, som ere Anmelderen bekendte, ere for det meste kun korte og mindre betydelige Stykker, saasom Vuggeviser, Fabler, Leilighedsvers og Spotviser. De sidste ere temmelig mange, men de ere for en stor Deel ikke skikkede til at udgives, da de indeholde for mange Hentydninger til enkelt Sted, Tid og Person, hvorfor de heller ikke ere meget udbredte, skjønt de undertiden kunne være morsomme nok. Man maa ellers ikke forestille sig disse Viser som en Række af Fornærmelser; de ere sædvanlig kun et Slags Satirer over enkelte slemme Feil, saasom Indbildskhed og Overmod, Gjerrighed, Falskhed eller en og anden Uretfærdighed, som ellers er gaaen ustraffet hen. Under-

tiden beskrive de kun en Række af Uheld og Forlegenheder, saaledes at det Hele faaer en morsom og lykkelig Ende. Der kunde altsaa vel være en eller anden af disse Viser, som med en vis Tillempning fortjente at opbevares, især naar de have holdt sig saalænge, at de deri tilsigtede Begivenheder ere glemte.

Af nyere Viser fra bekjendte Forfattere kjender Anmelderen henved et Snees Stykker udenfor de her indførte, – nogle fra Tellemarken, nogle fra Nordhordland og nogle fra forskjellige andre Distrikter. Mange af disse ere gode og meget gode fra Indholdets Side; men de fleste have den Feil, at de have for mange fremmede Ord og for megen Efterligning af Skriftsproget. Dette skulde vel synes noget besynderligt, naar man veed, at de fleste af disse Viser ere forfattede af Almuesmænd; men det lader sig dog forklare af Forholdene. De Folk, som have Evne til at gjøre nogen Fremgang i boglig Kunst, blive derved saa tilvante til Skriftsproget, at de ikke let kunne løsrive sig derfra. De have lært meget; men de have ikke lært den Kunst at adskille det ægte Norske fra de fremmede Tilsætninger i Skriften. De kunne ikke finde nogen Betænkelighed ved at bruge saadanne Ord som: Afsked, Besked, Fornuft, Hensigt, betragte, forsikre, frygte, føle, forbi, ganske, dunkel, munter o. s. v. Saadanne Ord have de jo seet i alle Bøger og alle Breve, og de have ikke hørt noget om, at slige Ord ere unorske. Fra denne Side viser der sig en frygtelig Afstand imellem det egentlige Folkeliv og den moderne Dannelse. Den som skal lære saa meget, at han kan skrive offentlig efter Nutids Skik og Mode, bliver sædvanlig derved ganske bortdragen fra Folkelivet, saa at hans Tanker ligesom bevæge sig i en anden Verden; hans Aand søger sin Føde paa en fremmed Jordbund; han tænker ikke længere saaledes som Folket og kan

derfor ikke tale eller skrive i Folkets Aand. Da saaledes alle høiere Evner drages bort fra Almuens Liv, kan man heller ikke fra denne Kant vente sig nogen fuldkommen populær Digtning, med mindre Forfatterne atter ville stige ned i Folkelivet og foretage sig et omhyggeligt Studium af Folkets særegne Maade at tænke og være paa.

Af denne Grund er det saa vigtigt for os at blive nøie bekendte med den egentlige Folkepoesie, det vil sige: med de Digtninger, som egentlig tilhøre Almuen eller som have vundet Erkjendelse og Varighed alene ved sine egne Fortrin, uden at skyldes nogen bekendt Personlighed sin Anseelse. Men endskjønt man nu vel kunde ønske at faae en Samling af saadanne Folkesange alene uden Tilsætning af nyere Forfatteres Arbeider, kan man dog ikke have noget imod, at de bedste af de sidste føies til de første, saaledes som skeet er i den heromhandlede Bog. Forskjellen er i Grunden saa godt som ingen; en Sang kan meget vel have en bekendt Forfatter og et bekendt Tilblivelsessted, og dog om kort Tid blive en almindelig Folkesang. Dette have vi jo ogsaa Exempler paa, især i Hans Allums Viser, der ikke just ere gamle, men dog allerede ere bekendte og brugelige over det hele Land, uagtet de dog især i Omkvædene have enkelte Ord, som ikke ere almeenforstaaelige. Dette beviser da, at Forfatteren netop har havt det rette Blik til at kjende Folkets særegne Tarv og Tilbøielighed. Men paa den anden Side har der ogsaa været gjort mange Forsøg, som deels ikke synes at have vundet noget Bifald, og deels kun have gjort Lykke paa enkelt Tid og Sted. Det er saaledes kun en Deel af de nyere Forfatteres Arbeider, der kan betragtes som ægte Folkesange; de øvrige kunne vel være gode nok til Tid og Sted, men det vil let indsees, at de ikke kunne have Plads i en almindelig Godtkjøbs-Udgave.

At det maa være en stor Kunst at forfatte ret gode Folkesange, kan skjønnes deraf, at de vellykkede Forsøg ere saa faa, og det kan ellers vel forklares af den før omtalte Afstand imellem Almuen og de mere begavede Forfattere. Man maa imidlertid ikke forestille sig, at det er Sproget alene, som foraarsager denne Vanskelighed. Der gives et Sprog, som endog de Eenfoldige forstaae, uagtet det hverken er tellemarkisk eller gudbrandsdalsk eller nogensomhelst Dialekt. Det er forhen bemærket, at Almuens mere alvorlige Sange sædvanlig ere i Skriftsproget, og der er saaledes mangfoldige Sange, som Almuen overalt synger og ynder, uagtet disse ere paa reent Dansk; ja der gives ogsaa svenske Viser, som man af og til hører enkelte Vers af iblandt den simplere Almue. Det er altsaa ikke nødvendigt, at det, som skal tiltale Almuen, netop skal være forfattet i dens eget Maal; derimod er det nødvendigt, at det maa være i Folkets Aand, at det maa indeholde saadanne Tanker, som Folket kan tilegne sig, og fremtræde i en saadan Form, at den rette Mening er klar og fattelig for Alle. Hvad Sangen angaaer, da behøves der rigtignok mere hertil, og Fordringerne blive da saa store, at de vanskelig kunne opfyldes uden ved et særdeles heldigt naturligt Anlæg. Men Sagen er dog ialfald Opmærksomhed værdig; man maa vide hvad Folket behøver og ønsker, for at kunne give det noget, som har Værd i dets Øine; man maa studere Folkets Smag, ikke for at smigre den eller blindt hen rette sig efter den, men for at kunne virke med mere Held og vække Folkets Sands for det Gode og Gavnliges. Derfor skulde det være ønskeligt at faae en omfattende Oversigt af Folkets Sang og Poesie i Almindelighed; men da maatte man, som forhen antydet, ogsaa medtage de Viser, som ere i Skriftsproget, og denne Sag gaaer altsaa udenfor Gjenstanden for nærværende Opsats.

En Angivelse af hvilke Viser, der ere de mest udbredte og yndede, kunde vistnok have sin Interesse, men det maa dog erindres, at Melodierne altid maa tages med i Betragtningen, naar man skal gjøre nogen Slutning herfra. Mange Viser ere kun lidet bekjendte, fordi deres Melodier have været ubekjendte, hvorimod endeel maadelige Viser er meget bekjendte netop for Melodiernes Skyld; herpaa have vi et mærkeligt Exempel i Visen No. 32 (Aa kjøre Vatn aa kjøre Ve); dens Form er halv dansk, og dens Indhold duer til ingen Ting, men alligevel synges den over det hele Land, endog med forskjellige Variationer. Nogle af de Viser, der ere forfattede i det Søndenfjeldske, have udbredt sig stærkt i det Vest- og Nordenfjeldske; derimod synes de Viser, som ere digtede i Bergens Stift, ikke at være meget udbredte østenfjelds. Dette grunder sig formodentlig mest paa Sprogformen; de østenfjeldske Viser ere nemlig meget lette at forstaae, da de ikke have saa mange gamle og i Skriftsproget ubekjendte Ord som de vestenfjeldske. Allums Viser ere saaledes, som før bemærket, udbredte overalt; ligeledes ere No. 29 (Je tente paa Kjølsta ifjor) og No. 34 (Je seer dei ut for Gluggen) meget bekjendte vestenfjelds; derimod synes No. 21 (I rykandes Uver) og No. 25 (Høyr du Sigrid) endnu at være kun lidet bekjendte i det Søndenfjeldske, uagtet disse Viser fra Indholdets Side kunne ansees som Mesterstykker. Nogle andre Viser forefindes i saa forskjellige Variationer, at det er vanskeligt at vide, hvor de høre hjemme; dette er især Tilfældet med «Truls mæ Bogan», hvoraf jeg har hørt en Variation i det Trondhjemske, og en anden i Hardanger; ligeledes: «Ifjor gjætt' eg Gjeitinn», hvoraf Variationer forefindes ved Bergen og i Nordlandene; den er maaskee kommen fra Ørkedalen, da den har Ordet «Vaak» (dvs. Barn), der, saavidt vides, kun er brugeligt i Distrikterne imellem Trondhjem og Romsdalen.

Med Hensyn til Angivelsen af Dialekterne maa det ellers bemærkes, at de to Viser, som ere opgivne at være hardangerske, nemlig de foranførte No. 21 og 25, burde heller kaldes søndhordlandske, især derfor, at de altid have Endelsen –o ved de stærke Femininer (nemlig: Axlo, Joro, Bruro, Haando, Natto, Tio), hvilket er en Egenhed ved det Søndhordlandske; ligesaa have de Formerne: *hu* og *saa*, som i Hardangersk hedde: *ho* og *so*. Dialekten staaer ellers meget nær ved den hardangerske; saaledes i Fleertalsformerne: Koppar, Kruser o. s. v., som kun bruges i en Deel af Søndhordland. – Visen om «Rabnabrydlaupe» (No. 26) angives af *Hallager* formodningsviis at være skreven «i Sogns Dialekt, omtrent 12 Mile nordenfor Bergen». Det er imidlertid ikke den Sprogart, som bruges i den indre og største Deel af Sogn. Visen synes at være skreven af en Fremmed efter Hukommelsen, og den indeholder en saadan Sammenblanding af forskellige Former, at man vanskelig kan vide, hvor den er kommen fra; dog synes Dialekten mest at nærme sig til det Søndfjordske og det Yttresognske i Ladevigs og Evindvigs Præstegjelde. Som Exempel paa hvilke Forandringer den maatte undergaae for at passe til et bestemt Distrikt, anføres her en Omskrivning af det første Vers i Evindvigs Dialekt:

Laangt i Aust i Kraakelund
 dar æ so fager ein By.
 Alle Dyr, so i Værinne æ,
 dei saankast dar uti.
 Bjønn', han æ dan yppaste Karin i Skogja.

Ved de gudbrandsdalske Viser af Stockfleth og Storm kunde det bemærkes, at disse Sange synes egentlig kun at være et Forsøg paa at skrive poetisk i en Dialekt, saa at Forfatterne maaskee ikke have tænkt paa at skrive egentlige Folkesange, og

ikke heller at give nogen strengt affattet Prøve paa Dialekten. Der gives mange Sætninger i disse Viser, hvori Ordene vel have faaet en Dialektform, men Udtrykket og Ordføiningen dog er overført fra Skriftsproget. Som Exempler paa saadanne for Dialekten fremmede Vendinger kan her anføres: 1) Genitiver efter Skriftsproget: Budeia's Honn (Side 27), Dauins Fyribo; hines Omak; baaes Auger; fagres Værd (S. 6). 2) Passiver med fuldkommen personligt Subjekt: Alder e ve Omak støttes (6). En Saan som agtas værd (9). Alder vekkjas os taa naagon fælen Tore (33). 3) Fremmede Udtryk og Ordføininger: Motlaus ønskete me bære faa i Fre all mi Kval i Sømne sækje. S. 8. (Ordene Kval og sækje ere ubrugelige). Uta Fel saa væl skylde alder se Natur fraa naagor Gjær (22). Ofse skal taa glæ Daagaa kappvis aat de struke (24) o. fl. Af enkelte fremmede Ord mærkes: blotte (for bære), frygta (for fælas, eller ræddas), handla (for gjere), skjønt (for daa, eller endaa). Ogsaa i de grammatiske Former findes adskillige Friheder; saaledes ere Dativerne ikke strengt gennemførte, til Ex. ti Skuggin (f. i Skugga), aat Aaren (f. Aara), aat Dauin (f. Daua), i Kjæften (f. Kjæfte), i Dalen (f. Dale). At Dativ paa et Par Steder er urigtig anbragt, nemlig S. 18, «gjønom Kjørrom» (for Kjørre), og S. 29, «Stakallom» (for Stakallen), maa vel ansees som en Skrivfeil. Imperfekter paa -te findes undertiden hvor de ikke skulde være; saaledes: tapte, klapte, kallte, trillte (for tappa', klappa, kalla, trilla), kjendte, vendte, sendte (for kjende, vende, sende). Saadanne og lignende Feil findes rigtignok ogsaa i adskillige andre Viser, men jeg har kun anført dette til Bestyrkelse for den Mening, at de her omhandlede Viser ikke bør betragtes som Dialektprøver, men kun som Poesier i en Dialektform. Det Værd, som de i denne Henseende have, kan naturligviis ikke forringes ved saadanne Smaating, som de her anførte.

I nærværende Udgave ere nogle nye Viser indførte, som ikke fandtes i den forrige; det er imidlertid kun to eller tre af disse, som er af nogen større Betydenhed; de øvrige ere korte Stykker, som tildeels synes kun at være optagne for Melodiens Skyld. Derimod ere nogle af de ældre udeladte, saasom: «No kom æg ta Fjelle»; «Æg kann so mang ein vakker Saang» og «Valborg aa Signe». At den sidste er udelukket, synes mig er ilde, da denne er en af de meget yndede Viser. Ogsaa forekommer det mig, at nogen af Wergelands Dølesange, især den vakkre «Valdresen paa Heimvegje», burde være optaget her. Derimod troer jeg, at et Par af Storms Viser (No. 7 og 8) skulde være udeladte paa Grund af deres noget tvetydige Indhold. Ogsaa paa Indholdet af «Han Mass aa han Lasse» kunde der være meget at udsætte, men denne Vise er ellers meget interessant fra Formens Side.

Hvad der ellers mest kommer i Betragtning ved nærværende Udgave er den deri foretagne Forandring i Skrivemaaden. En saadan Forandring maatte i flere Henseender ansees ønskelig. De Stykker, som have været forfattede i Folkesproget, ere skrevne af forskellige Hænder og følge saaledes meget forskellige Planer; det maatte derfor være ønskeligt at faae dem ind under en fælles Plan, saa at alle Dialekter bleve behandlede efter samme Regler. De ældre Nedskrivere have deels læmpet sig alt for meget efter Skriftsprogets Former (f. Ex. i at skrive Bæk for Bekk, lønne for løne), og deels have de viist en altfor ængstlig Omhyggelighed for at betegne Udtalen, hvorved Ordene tildeels have faaet en ukjendelig Form, uden at dog den virkelige Udtale kunde nøiagtig betegnes, f. Ex. naar Storm har skrevet: æille for alle, Høin for Honn. En Skrivemaade, der ikke har nogen mere væsentlig Grund end den her anførte, er man naturligtviis vel beføiet til at forandre; derimod er det tvivlsomt, om en Forandring kan gjøres ved de Former,

som grunde sig paa en mere væsentlig Egenhed ved Dialekterne. Dersom man kun havde nye Stykker for sig, eller især prosaiske Stykker, som ikke tilhørte nogen bestemt Dialekt, da kunde der vel være en god Leilighed til at gjenoprette de fuldkomnere Former, hvorfra de forkortede eller forvanskede Dialektformer ere udgangne; men naar man har en Samling af Vers og Sange i forskjellige Dialekter at gjøre med, da vil en saadan Gjenoprettelse blive vanskelig, blandt andet fordi den saa ofte støder an imod Rimet og Versemaalet. Vel er en Samling af Folkeviser ikke det samme som en Samling af Dialektprøver; men naar der nu angives, at en Vise er skreven i en vis Dialekt, da venter Læseren ogsaa at finde Dialektens Egenheder gjengivne, og det støder ham, naar han træffer saadanne Former, som hverken bruges i den angivne Dialekt, eller i nogen af de øvrige, som ere ham bekjendte. Denne Uleilighed kunde vel ansees forebygget ved nogle Regler for Udtalen i vedkommende Tilfælde; men de allerfleste Læsere ville saa gjerne undgaae disse Regler; de læse sædvanlig saaledes som der staaer skrevet, uden at bebyrde sin Hukommelse med nye Regler. Desuden vil Hensynet til Sprogartens Egenheder altid have en saa stærk Indflydelse paa Skrivemaaden, at det bliver høist vanskeligt at *gjennemføre* en fuldkommen Restitution af Formerne. Jeg troer derfor, at et Forsøg paa en saa omfattende Forandring af Formerne ikke godt kan lykkes i en Samling af Sange, som ere forfattede i en Dialekt; derimod antager jeg, at en Samling af norske Fortællinger eller lignende Stykker i ubunden Stil vilde være den rette Plads for et saadant Forsøg.

De forskjellige Udskeielser i Brugen af Vokalerne, som saa ofte finder Sted i de ældre Udgaver, ere for en stor Deel rettede; saaledes findes her til Ex. bera, heve, Glede, Onn, Trokk, sokk, istedetfor det

forhen brugelige: bæra, hæve, Glæde, Aan, Traak, saak o. s. v. De gudbrandsdalske Udtaleformer: æil, æin, øil, øin, – ere her bragte tilbage til den almingelige Form; saaledes: rann, annor, alle, Konn, Koll, Mold. Overgangsformen aa for a og o i Tostavelsesordene er ogsaa for en Deel forkastet; saaledes: sova for saavaa, svara for svaaraa. Dette er imidlertid en meget bestemt fremtrædende Egenhed ved det Gudbrandsdalske, saavel som ved de indre trondhjemske Sprogarter. I Hallagers Udgave af Viserne findes denne Overgang temmelig rigtig angivet, ihvorvel Rimet har givet Anledning til enkelte Afvigelser, saasom i et Vers (her Side 9), hvor *vaake*, *Maake* og *raake* findes sammenstillede; de to første skulde nemlig hedde: *vaakaa* (for vaka) og *Maakaa* (for Maka) eller Makje); det sidste er derimod rigtigt, da Endelsen ikke bliver aa, naar et ægte, oprindeligt aa gaaer foran, altsaa: raake dvs. at træffe, men: raakaa (for raka) dvs. rage.

Af Forandringer i Brugen af Konsonanterne mærkes:

- 1) tj for kj, som i tjukk, Tjønn. 2) lj for j, som Ljom, ljust, Ljaa. 3) Det bortfaldne d er indført, f. Ex. rade, meda, vide, Greide, Vedr, vaagad.
- 4) Det gamle *rd* er indført, f. Ex. Ord, Gard, færdog. (Udtalen har deels blot r, deels et tykt l). 5) *hv* er tildeels indført for *kv*, som: hvar hvad, hvass. Imod de førstnævnte Forandringer kan der ikke være saa meget at sige, forsaavidt man endelig skal gaae ind paa saadanne Afvigelser fra Dialekternes virkelige Former; de førstnævnte Forandringer have endnu Medhold i en Deel af Dialekterne; Formen *rd* er rigtignok saa godt som forsvunden i alle Sprogarter, men man har dog megen Grund til at optage den. Derimod troer jeg ikke, at der er tilstrækkelig Grund til at optage *hv*, som overalt er gaaet over til *kv*; vel kunde dette ansees som en Udtaleform, saa at man ikke behøvede at skrive: Kval, kvit, kvelva,

men kun: Hval hvit, hvelva, med den Regel, at dette h uttales som k; men de Fleste ville dog endnu læse: Val, vit, velva, – og dermed ere vi i Grunden værre farne. En Overgang, som saaledes er almindelig antagen, er noget, som vi bør behandle med Varsomhed, og ikke forkaste uden særdeles afgjørende Grunde.

Med Hensyn til Opløsningen eller Udfyldningen af de forkortede Former maa anmærkes, at der ere nogle Ord, ved hvilke det forekommer mig tvivlsomt, om den her opstillede Form virkelig er den rigtige. Ordet *Jot* i Forbindelsen «Ljot aa Fjell» er her (Side 5) forandret til *Ljot*; i Gudbrandsdalen hedder det imidlertid *Jote* og betyder en liden Dal eller Huulning i Jorden; jeg har derfor troet, at det er det samme som Isl. *gjóta*, og maa altsaa skrives *Gjote*. Det tellemarkiske *Juv* hedder i en anden Dialekt *Djuv*, og det synes derfor tvivlsomt, om det skulde skrives *Gljuv* (S. 48). Istedetfor *jyne* er skrevet *ljyne* (S. 22); det kunde ogsaa forklares som: *gyne* dvs. gabe, staae udsperret (Isl. *gina*). Istedetfor «gje deg bær hit» er her (S. 33) skrevet: gjer deg bedr hit; dette «*gjer*» er maaskee kun Trykfeil for: gjev. (Talemaaden «giv deg hit» betyder: flyt dig hid). Ordet «hainfælla» (hos Storm) er skrevet: handfellad, men kunde ellers betragtes som: handfalla (Femin. af handfallen). Ordet «me» er paa mange Steder forandret til «meg»; paa de Steder, hvor det ikke kan betyde andet end «vi» (som paa Side 39), troer jeg dog, at der burde sættes: mid; vel kunde man tænke paa det gamle mer (for ver), men da Ordet i en Dialekt hedder: mid (ligt: Vid, Lid, Frid) og i andre Dialekter: mi (ligt Vi, Li, Fri), synes det klart, at det udgaaer fra Formen «mid», som ogsaa findes i gamle Dokumenter. Mere tvivlsomt er det med dette «me», som bruges i Stockfleths Sang i Betydningen: jeg; det er rigtignok saa, at man i Gudbrandsdalen saavel som i Trond-

hjems Stift siger: oss, istedetfor «vi», men at man siger «me» istedetfor «e» (dvs. jeg), har jeg dog ikke hørt; hvis dette bruges, da maa det være sjelden. Det retteste og bedste for Læseren var uden Tvivl, at man overalt i denne Sang forandrede dette «me» til «e» (eller eg).

Et Par forvildende Feil ere overgaaede fra de forrige Udgaver i den nærværende; nemlig Side 27: Fjell bli bært taa Lauvesprett, – som skulde hedde: Fjell' bli bært, aa Lauve sprett' (Fjeldet bliver bart, og Løvet springer ud), og Side 76: Peer i Live te deg fri, – som skulde hedde: Peer i Li (Lid) ve (vil) te deg fri'. Af mindre betydelige Feil mærkes: «og nei», for: aa nei (S. 32). «aa vi du ha», for: haat vil du ha (S. 109). «Kjyklingen» (S. 117) skal formeentlig være: Kjetlingen (elder Kjeslingen) dvs. Katteungen. «Ovær», og «Røyre», Side 65, skal være: Uver (Uvedr) og Røra. I Endestavelserne er j undertiden kommet paa urette Sted; saaledes: drikkje, likje, lykkjeleg (for drikke, like, lykkeleg). Ved Ordenes Forklaringer maa desuden et Par Anmærkninger tilføies. Udtrykket «kvave Midnat» (S. 7) kunde vel forklares: den skumle eller mørke Midnat; men Gudbrandsdølerne paastaae, at dette «kvav» ikke bruges, og at det maa være en Feilskrivning for «kvar» dvs. stille, lydløs. – Ordet: «Vigga» (S. 18) er her forandret til Vegga, og forklares: Fjeldvæggene. Imidlertid gives der virkelig et Ord i Gudbrandsdalen, som hedder Vigge (bestemt Form: Vigga) og betyder: den nøgne Fjeldmark, som ligger ovenfor Skovgrændsen. Den dunkle Sætning, hvori dette Ord staaer, kunde altsaa forklares: «det kolde Høifjeld deroventfor, som havde en stedsevarende Vaar (uden Sommer), nødte den opstigende Skov til at standse».

Med Hensyn til de Indvendinger, som efter det Foranførte kunde gjøres imod de her omhandlede Forandringer, maa det dog endnu bemærkes, at de

Vanskeligheder, som en omfattende Forandring i saadanne Arbeider medfører, ere saa mange og store, at det maaskee vilde være umuligt at gjøre det saaledes, at det vilde tilfredsstille Alle. Det er vanskeligt at vinde Nogens Samtykke i alle Dele ved saadanne Arbeider, og det er endog vanskeligt nok at blive enig med sig selv, om hvad der skal gjøres og ikke gjøres. Imidlertid er det godt, at Folkets Opmærksomhed for denne Sag bliver vakt, og dertil vil denne Udgave af Folkeviserne bidrage meget. Bogen er udgiven i et meget bekvemmere Format end den forrige Udgave og er desuden ansat til en billigere Priis. Den vil saaledes uden Tvivl have en god Afsætning og virke til at udbrede Interessen for norsk Digtning og norske Melodier.

FOLKEVENNEN.

Det sidstforløbne Aar har været temmelig rigt paa saadanne Foretagender, som sigte til Udbredelse af almindelig Oplysning iblandt vort Folk, og nogle af disse Foretagender ere saa betydelige, at de vel fortjente en grundig offentlig Bedømmelse baade med Hensyn til deres Plan og med Hensyn til Udførelsen; især burde et Par af de senest udkomne Folkeskrifter have faaet en mere udførlig Anmeldelse end som skeet er. Jeg for min Deel skulde dog have langt større Lyst til at læse en saadan Anmeldelse end til at skrive den; thi dertil udkrævedes et større Kjendskab til Underviisningsvæsenet i det Hele og især til de forskjellige hidtil udkomne Folkeskrifter, forsaavidt disse maatte sammenlignes med hverandre, for at de enkelte Skrifters Fortrin og Mangler kunde paavises. Da jeg imidlertid er bleven anmodet om en Anmeldelse af et af de her omtalte Skrifter, og jeg tillige har havt adskillige Tanker om, hvorledes Almuens

Oplysning bedst kunde fremmes, drister jeg mig alligevel til at fremsætte følgende Bemærkninger, som vel neppe kunne kaldes nogen Anmeldelse efter Kunstens Regler, men dog maaskee kunde indeholde et og andet Vink, som senere kunde komme til Benyttelse.

Under Navn af «Folkevennen» er der udkommen en Begyndelse til et Tidsskrift for Folket i det Hele eller nærmest for Almuen, og det er egentlig dette Skrift, som vi her vilde tale om. Det udgives af det nylig stiftede Selskab for Folkeoplysningens Fremme; dette Selskabs Formaal er, som det hedder i dets Love, «at virke til Folkets Oplysning med særligt Hensyn til Folkeaandens Vækkelse, Udvikling og Forædling», og Tidsskriftet skal saaledes bestaae af «almeenfattelige Opsatser og Meddelelser i fornævnte Retning». Tidsskriftets Plan bliver nærmere udviklet i Indledningen i det første Hefte, hvoraf sees, at den er meget omfattende og beregnet paa en temmelig stor Virkekreds, idet Tidsskriftet ikke henvender sig til Almuen eller Bondestanden alene, men til Folket i Almindelighed, saaledes at det først og fremst sigter til en saadan Oplysning, «som er gavnlig og nødvendig for det hele Folk og passer paa Alle». Det kommer til at bestaae af blandede Stykker af forskjelligt Indhold, hvoriblandt især historiske Stykker gives en fortrinlig Plads. Forøvrigt vil det især tage Hensyn til det Nationale og til vort Folks selskabelige Liv. «Det vil,» hedder det, «arbejde paa at vække Kjærlighed til Hjemmet, Fædrelandet og Modersmaalet, og varm Deeltagelse for alle fædrelandske Anliggender og for Alt, hvad der er ægte norsk.» (Side 8). – Det første Stykke, næst efter Indledningen, danner Begyndelsen til en Række af Fortællinger af Norges Historie, og indeholder i dette Hefte en Fremstilling af Haakon den Godes Forsøg paa at indføre Kristendommen. Dette Stykke er skrevet af

Candidat H. Brun, medens de øvrige Stykker ere skrevne af Skolelærer O. Vig. Det sidste af disse Stykker, med Overskrift «om Bøger og Læsning», indeholder ypperlige Bemærkninger om Oplysningens Tilstand hos Almuen; det viser Skoledannelsens Utilstrækkelighed og Nødvendigheden af at fuldende denne Dannelse ved Læsning; det gjendriver adskillige Fordomme imod Læsning, angiver hvad Slags Læsning der er nyttigst eller nødvendigst, og slutter med at tilraade, at den mest øvede Læser paa en Gaard vil benytte sine Aftentimer til at læse for de andre af en eller anden nyttig Bog, saa ofte som Leilighed dertil skulde gives.

Det kunde synes at være for tidligt nu at fremlægge nogen Anmeldelse af dette Skrift, da den Deel af samme, som vi her holde os til, kun udgjør et Hefte paa tre Ark, og det Hele kun er at ansee som en Indledning eller Begyndelse. Men vor Hensigt er heller ikke at behandle dette Hefte som en Bog for sig selv alene. Netop fordi det danner Begyndelsen til en Række af Bøger eller til et Tidsskrift, som har et meget omfattende Formaal og synes at ville gaae frem efter en ny Plan, synes det passende at tage det saa tidlig som muligt og yttre sig over dets Plan, saavidt denne enten virkelig findes angiven eller ogsaa viser sig i Skriftets Anlæg og Maneer. Desuden er det ikke vor Hensigt at holde os til «Folkevennen» alene, men meget mere at fremsætte endeel Bemærkninger om saadanne Folkeskrifter i Almindelighed og paavise hvad der synes nødvendigt at iagttage, saavel ved Indholdet som ved Stilen og Fremstillingsmaaden i saadanne Skrifter. Man har nemlig seet adskillige saadanne Forsøg, som ikke have været tilfredsstillende, og som ialfald ikke have været istand til at tiltale Almuen eller vække den Læselyst og Videlyst, som det her saa meget beroer paa. Denne Sag fortjener en omhygge-

lig Granskning, og det er netop for at henlede
Opmærksomheden
herpaa og give Anledning til en
Drøftelse heraf, at vi have indladt os paa denne
Materie.

Dersom Selskabet for Folkeoplysningens Fremme
indretter sine Sager efter en god Plan og vinder
nogen almindelig Deeltagelse, vil det vistnok kunne
udrette meget og udøve en gavnlig Indflydelse paa
Almeenheten. Hvad nu den almindelige Deeltagelse
angaaer, da er den nærværende Tid maaskee ikke den
beleiligste for et saadant Selskabs Stiftelse. Man er
bleven kjed af at gaae ind i allehaande Selskaber og
Foreninger; thi man er i den senere Tid virkelig
bleven overlæst med Indbydelser i saadan Hensigt.
Planen for disse Foreninger kan tildeels være temmelig
dunkel og ubestemt, men Indbydelsen pleier gjerne
at være rigelig udstyret med kraftige Opraab til Folket,
med Beklagelser over den hidtil værende jammerlige
Tilstand, og med glimrende Udsigter til en
ny Tingenes Tilstand, som nu skal begynde. Naar
nu det meget rimelige Tilfælde indtræffer, at det
gaaer smaat med den belovede Reformation, og man
seer, at der ikke bliver udrettet saa meget, som man
havde tænkt, saa kjølnes naturligviis Interessen, og
det kommer omsider dertil, at man faaer en Fordom
imod alle nye Foreninger. Man behøver slet ikke at
antage, at det netop er Ligegyldighed eller Uvillie
mod Oplysningen, som gjør Folk utilbøielige til at
indtræde i et saadant Selskab. Maaskee kunde der
ogsaa være adskillige, som vel erkjende Selskabets
gode Hensigt, men dog synes at Foretagendet kommer
lidt for tidlig. Man har nemlig antaget, at vore
Folkeskrifter vilde blive bedre forstaaede og mere
læste, hvis deres Stil havde nærmet sig mere til
Folkets egen nationale Udtryksmaade. Men vi have
saa nylig begyndt at studere paa den Ting og have
endnu saa meget tilbage at lære, at der ikke for

Øieblikket kan ventes nogen grundig Forbedring i den Henseende. Dog, hermed faaer det nu beroe indtil videre. Da et Selskab for Oplysningens Fremme nu engang virkelig er stiftet, bør vi ialfald ikke virke imod samme, men hellere, saavidt vi kunne, hjælpe til, at dets Virksomhed kan blive saa frugtbar og saa national, som det for Øieblikket er muligt.

Naar vi nu betragte Oplysningens nærværende Tilstand i Landet, da finde vi, at der vel kan tiltrænges en ny Opfriskelse eller Opmuntring til Læsning, medens vi dog maa tilstaae, at der ogsaa forhen har været gjort adskilligt til Oplysningens Fremme. Af offentlige Foreninger ville vi kun nævne Selskabet for Norges Vel, som ogsaa søgte at virke i denne Retning. Af enkelte Personer ville vi kun nævne Wergeland, som nemlig arbeidede meget for at give Menigmand nogen passende Læsning. Selve Almuen har paa mangfoldige Steder ogsaa virket hertil især ved at stifte saakaldte Læseselskaber eller Interessentskaber for et Sognebibliothek. Ved saadanne Foranstaltninger er ogsaa Læselysten tiltagen, og paa enkelte Steder har Oplysningen virkelig steget temmelig høit; skjønt man ogsaa har Exempler paa, at den kun har steget i en vis Tid og derpaa atter har gaaet tilbage. Blandt de Bøger, som saaledes ere udbredte over Landet, er der nu rigtignok mange gode og nyttige, men der er dog ogsaa mange uduelige, som burde ombyttes med noget bedre eller mere passende. De som have anskaffet Bøgerne, have som oftest vidst kun liden Besked om Litteraturen, og have derfor ofte ladet sig bestemme blot ved et Tilfælde, saasom en Leilighed til at faae Bøger for godt Kjøb, f. Ex. ved en Auction. Til saadanne Tilfælde hører ogsaa Bekjendtskabet med en Forfatter, hvilket ialfald paa Landet synes at have megen Indflydelse, idet nemlig adskillige ypperlige Folkeskrifter synes kun at være bekjendte i det Distrikt, hvor

Forfatteren levede og virkede. Grave's «Fortællinger for den norske Bondestand» ere saaledes meget bekjendte i Tellemarken og tilgrændsende Egne, men findes sjelden andensteds. Frimanns «Almuens Sanger» er meget yndet i Nordre Bergenhuus Amt, men i fjernere Egne synes den at være ubekjendt. Wergelands Folkeskrifter ere vistnok ogsaa meget udbredte i Agershuus Stift, men vestenfjelds veed man ikke meget om dem. – Alt dette viser, at der behøves en Ledelse eller Raadførelse af Folk, som kjende nøie til den populære Litteratur, for at skaffe passende Bøger saavel til Læseselskaberne som til Menigmands private Bogskab. Thi det er naturligviis vanskeligt for den simple Mand at vide, hvilke Bøger der skulde være bedst for ham at have, da han ikke har Leilighed til at see nogen Mængde af Bøger, og man heller ikke kan vente, at han kjøber Bøger af bare Nysgjerrighed eller blot for at prøve dem.

Det er især Almuen eller Bondestanden, som vi her have nærmest for Øie, da nemlig denne Stand har den meste Trang til Oplysning og den mindste Leilighed til at bekomme den. Den norske Almuesmand har sandelig noget andet at gjøre end at studere sig ind i det moderne Bogvæsen, og der er ogsaa Fare for, at hvis han skal slaae sig rigtig til Bogen, da vil han forsømme det, som nødvendigt er, og berede sig Armod og Uselhed. Mangen opvakt Mand føler sig nedtrykt ved den Tanke, at alt hans Slid og Slæb skal kun gaae ud paa et lumpent Livsophold, og at der ikke skal være nogen Leilighed for ham til at tilfredsstille sin Trang til noget høiere og ædlere. Vistnok gives der en og anden ledig Time, og en ret fornøielig Bog skulde da være meget kjærkommen, men en saadan er ikke altid let at bekomme, og hans eget Bibliothek bestaaer just ikke af synderlig morsomme Bøger. Der findes kanskee en og anden af disse utallige Frembringelser i

det religiøse Fag, hvori Troens egentlige Lærdomme ere ganske skjulte og overdækkede af grove sandselige Billeder, hvor især Syndens Straf og Helvede afmales med den yderste Omstændelighed, Verden fremstilles omtrent som en Forbryder-Colonie, og al Fornøielse i denne Verden betragtes som Synd. Dernæst findes vel en og anden af disse filosofiske Afhandlinger fra en nylig forløben Tid, som man kunde kalde Dydens eller Lyksalighedens Alder, da nemlig disse Bøger idelig nævne Dydens Bane, Dydens Belønning, den høieste Lyksalighed, Menneskehedens Lyksalighed o. s. v., medens det Hele udgjør en saaeensformig Række af ubestemte Billeder og abstrakte Begreber, at ingen eenfoldig Sjæl kan faae nogen Viisdom deraf. Dernæst følger maaskee en og anden nyere Bog om Landhuusholdningsvæsenet, med en heel Deel Skjenderie over Folkets «Dumhed og Dorskhed og Dovenskab» og med endeel Planer til Forbedring, som desværre ikke lade sig udføre undtagen paa meget gunstige Steder og af meget rige Folk. Det er da naturligt, at den videlystne Mand maa længes efter andre og mere interessante Bøger; og maaskee kunde der ogsaa etsteds i Nærheden findes noget saadant, saasom en Historie, en Landsbeskrivelse eller deslige. Men saa kommer det an paa hans Omgivelser, om han faaer Lov til at læse saadanne Bøger. Paa den ene Side angribes han af disse Nyttens Folk, som bortvise al den Kundskab som ikke er absolut nødvendig og som ikke hører til det daglige Brød. Paa en anden Side kan han blive angreben af disse Hellighedens Folk, som ansee denne verdslige Viisdom for en farlig og skadelig Ting, som kun gjør Folk letsindige, indgyder dem Kjærlighed til Verden og fører dem paa Fordærvelsens Vei. Saadanne Hindringer for Oplysningen ere meget almindelige, og det er kun Oplysningen selv, som kan bekjæmpe dem, idet den viser sine Mod-

standere, at den baade er nyttig for det timelige Liv og tillige for det aandelige. Og derfor er det et meget glædeligt Tegn, at vi nu have saa mange Exempler paa videlystne Mænd, som først have kjæmpet sig frem igjennem disse Hindringer og siden udbredt sine samlede Kundskaber omkring sig, saa at endog de forhen modstræbende Gemytter have indseet, at det dog nyttede til noget.

Af de Midler, hvorved den almindelige Oplysning nu for Tiden bedst kunde fremmes, synes netop Udbredelsen af nyttige og almeenforstaaelige Smaaskrifter at være det bekvemmeste. Vi nævne just Smaaskrifter, dels fordi det derved bliver muligt at skaffe sig flere Skrifter af forskjelligt Indhold og forskjellige Forfattere, dels fordi de smaa Bøger lettest blive enkelt Mands Eiendom, medens derimod de store kun komme til Selskaberne eller Bibliothekerne. De fattigere Folk ere naturligviis ikke ret tilbøielige til at købe Bøger, da de synes Bøgerne ere for dyre, og de tillige frygte for at faae noget som ikke duer; hvilket altsammen har meget god Grund. Men herved skeer det saa ofte, at saadanne Bøger, som netop ere passende for Menigmand, dog ikke komme til sit rette Publikum, da de nemlig blive opfangede paa Veien af oplyste og bemidlede Folk, som købe dem mere af Nysgjerrighed end for at lære noget af dem, medens derimod Menigmand veed intet om dem. Derfor burde der sørges for, at Almuen fik Anledning til at vide, hvad Forraad der findes af saadanne Skrifter, hvilket maaskee bekvemmest kunde skee ved et Slags Kataloger over saadanne Bøger med Angivelse af deres Indhold og Plan. En Gratis-Uddeling af saadanne Bøger kan vel ogsaa i enkelte Tilfælde være gavnlig, men i Almindelighed har vistnok denne Udbredelses-Maaade saadanne Misligheder, at den ikke er tilraadelig, blandt andet fordi de fattigste Folk, som mest behøvede en saadan Uddeling,

dog ville faae mindst Fordeel af den, da de nemlig ere saa mange, og den ene kan være ligesaa værdig som den anden.

I det vi nu skulle nærmere omtale, hvad Slags Læsning der nu for Tiden maa ansees som mest nødvendig for Menigmand, kunne vi foreløbig bemærke, at Tidsskriftet Folkevennen netop i denne Henseende har en ret god og passende Plan. At det historiske Indhold vil faae en fortrinlig Plads, eller at Skriftet vil, som det hedder, «især faae en historisk Retning», er saaledes et glædeligt Budskab; thi Historien er den Læsning, som mest tiltaler Menigmand, og den er tillige, uagtet dens store Nytte og Nødvendighed, dog en Kundskab, hvortil han hidindtil har havt saare liden Adgang. Den almindelige Historie er rigtignok en vidtløftig Mark, hvoraf Menigmand ikke kan faae nogen stor Udsigt; men han bør dog faae see saa meget som muligt deraf; thi ethvert Blik derpaa giver nyttig Lærdom. Vel er det beklageligt, at saa meget af Historien skal kun være en Krigshistorie, en Skildring af Vold og Ødelæggelse, af den Stærkes Overmod og den Svages Elendighed, af en uendelig Strid, hvori den dybeste Sluhed og den vildeste Tapperhed bleve de største Dyder, medens derimod den fredelige gavnlige Virksomhed stod i Skyggen og fik intet Eftermæle. Men ogsaa heraf vil den omhyggelige Fortæller vide at uddrage nyttig Lærdom; han vil vide at paavise den Seier, som Sandheden har vundet, og den Forbedring, som Menneskeslægtens Skjæbne efterhaanden har faaet, uagtet alle de Tilbagefald og Ødelæggelser, som Historien fremviser. Imidlertid tilbyder jo Historien ogsaa meget andet Stof til baade nyttig og behagelig Læsning, saasom Oplysninger om Sæderne og Tænkemaaden i de fremfarne Tider, om mærkelige Anlæg eller Foretagender om mærkelige Personers Liv og Skjæbne, med mere saadant. Maaskee vilde det ogsaa være tjenligt i et

saadant Skrift at give enkelte Rækker af historiske Anekdoter og Exempler paa Dyder eller Laster; da det nemlig er bekjendt, at slige Exempler have en nyttig Virkning til Bestyrkelse af gode Grundsætninger, især hos Ungdommen. Det unge opvakte Gemyt vil nemlig uformærket opdage og tilegne sig den Moral, som ligger skjult i saadanne Exempler, medens det derimod lettelig afskrækkes ved den Moral, som er ligefrem udtalt med tørre Ord eller i Form af Formaninger og Levere regler.

Vort eget Lands Historie vil her naturligviis komme i fortrinlig Betragtning, og med Hensyn hertil skal jeg tillade mig et Par Bemærkninger til nærmere Overveielse. Den første er den, at der ved Fortællinger af vor ældste Historie burde tages Hensyn til de forskjellige Kilder, saa at man ikke holder sig udelukkende til den ene (f. Ex. Snorre), naar en anden kunde give bedre Oplysning. Thi ogsaa Menigmand bør dog nyde noget godt af den Opklaring, som vor gamle Historie har faaet ved den nyere Kritik; og det er ilde, at denne ikke bliver benyttet i Folkeskrifterne. Uagtet alle de fortræffelige Oplysninger om vore ældste Sagn, som i den senere Tid ere fremkomne, bliver dog Almuen fremdeles (f. Ex. i Grøgaards Læsebog) opvartet med den gamle Fabel om en Mand ved Navn Odin, som kom til Norden omtrent 70 Aar før Kristi Fødsel og var baade Konge og Ypperstepræst o. s. v. Ogsaa med Hensyn til det historiske Stykke i første Hefte af Folkevennen kunde bemærkes, at den Historie om Harald Haarfagers Frieri vilde maaskee været bedre, hvis den var fortalt efter Fagrskinna, da nemlig dennes afvigende Beretning ansees at have de fleste Tegn paa Troværdighed.

– En anden Bemærkning er den, at Skildringen af enkelte historiske Begivenheder vilde vinde meget ved en Sammenligning med Tilstanden i andre Lande paa den samme Tid; thi ogsaa Menigmand

bør afraades fra den Uretfærdighed at dømme Forfædrene efter saadanne Anskuelse, som herske i vor Tid, men som ikke herskede i deres Tid. Naar en Almuesmand læser f. Ex. om de Lemlæstelser, som fortælles i Magnus den Blindes eller Sigurd Slembedegns Historie, da vil han studse derved og finde Historien utrolig; og det vilde da være meget oplysende for ham at finde en Anmærkning om, at saadanne Lemlæstelser paa de Tider just vare i Moden, og at man veed flere Exempler derpaa fra andre Lande, ja endog fra det byzantinske Keiserhof, som dog skulde være Sædet for den Tids største Dannelse og Intelligents. En saadan Sammenligning med andre Landes Historie er især nødvendig, hvor der tales om Stridigheder med et andet Folk, da nemlig Historieskriverne i dette Tilfælde have været temmelig partiske og villet tilkjende sine Forfædre for megen Ære. Den eenfoldige Mand har naturligviis ogsaa sin Deel af National-Forfængeligheden, og han læser derfor med Fornøielse disse eensidige Beretninger, som gaae ud paa, at vi dog egentlig have været dygtigere end alle vore Naboer, at vi have havt Ret i enhver Tvist og vundet i enhver Strid og ialfald viist en mageløs Tapperhed. Men naar Historien skal være til Nytte, saa maa den først og fremst være sand, og altsaa rensat fra al Selvros og al Overdrivelse, saavidt som dette er muligt. Og da Menigmand ikke har Anledning til Sammenligning eller Prøvelse af Historien, men gjerne vil troe hvert Ord, som han læser, saa maa dette end mere opfordre Folkeskribenten til Kritik og Maadehold i sine Domme. Især troer jeg, man bør være varsom med at rose saadanne Krigsbedrifter og Krigspuds, som have noget stødende for den moralske Følelse, i det de kun maa forsvares med Nødværge-Retten, og med den Fordeel, som de have ydet i en vis overhængende Fare. Saadanne Bedrifter som f. Ex. Slaget ved Kringen,

Tordenskjolds Speiderier i Sverige, og lignende, kunne vel fremstilles som Exempler paa Mod og Klogskab; men de burde dog ikke opstilles iblandt Exempler paa egentlig gode Handlinger.

Dersom man ikke var saa vant til at søge blot Krigsbedrifter og store glimrende Foretagender i Historien, vilde vi hellere raade til, at man til Læsning for Menigmand vilde uddrage en Samling af allehaande Oplysninger om Sæderne, Tænkemaaden og den selskabelige Tilstand hos vort Folk i gamle Dage. Saadanne Uddrag vilde tidt være baade morsomme og nyttige; de kunde blandt andet ofte vække Tilfredshed med den nuværende Tilstand og dæmpe disse idelige Klager over, at Verden bliver altid værre og værre. Naar Menigmand f. Ex. faaer høre, hvorledes der i Magnus Lagabøters Love klages over den store Overdaadighed i Bryllupperne og bestemmes, at intet Bryllup skal vare længere end to Dage, eller ogsaa hvorledes Haakon den Femte ivrer mod den tiltagende Overdaad i Klæder, – da vil han derved have Anledning til interessante Sammenligninger med vor egen Tid. Naar vi i Sagaerne saa tidt og jævnt læse om Landets Høvdinge, at de sad ved Drikkebordet og vare meget drukne, da ledes vi derved til den Tanke, at Landets Luft (eller hvad det nu er) har ogsaa i gamle Dage fristet Folk til at smøre sig vel indentil; skjønt vi dog ikke deraf bør slutte, at vi nødvendigviis maa være Drikkere. Naar man endvidere læser, hvorledes der i de samme gamle Love klages over, at en Gaardmand ikke kan faae sig en Tjenestedreng, fordi at alle Ungkarle ville nu fare paa Kjøbmandskab, saa giver dette atter et Exempel paa, at mangel paa Klage, som man nu idelig hører, er i Grunden meget gammel, og at Nordmanden har været saa nogenlunde sig selv lig i en temmelig lang Tid.

I Forbindelse med Historien burde Almuen ogsaa

faae noget at vide om Landenes Beliggenhed og Rigernes nuværende Tilstand; dog burde vistnok altid det, som er nærmere, foretrækkes for det, som er længere borte, og især vilde adskillige Beskrivelser over vort eget Land være til Nytte. Adskillige Underretninger om Naturen og Naturkræfterne vilde ogsaa være nyttige for Folket i et Land, hvor Naturen er saa forskelligartet, og hvor Naturkræfterne have saa meget at raade. Den egentlige Naturhistorie vil imidlertid være vanskelig at indlade sig paa, da den saa let frister til en kjedsommelig Vidtløftighed, og desuden vil indeholde meget, hvorom Menigmand troer at vide nok af sin egen Erfaring. Imidlertid vil det ofte være nyttigt at meddele en naturhistorisk Oplysning og modvirke en eller anden gammel Fordom, f. Ex. om Fugle, som kunne forudsee en Ulykke i en Familie, om Pelikanen, som tapper Blod af sig til sine Unger, og deslige. – Hvad Næringsveiene eller Landhuusholdningen angaaer, som nemlig er nævnt i Tidsskriftets Plan, da troer jeg ikke, at det er raadeligt at indlade sig meget paa den Ting, dels fordi man allerede har en Mængde Folkeskrifter i den Materie, dels derfor, at denne Sag lettelig fører til en slem Vidtløftighed og saaledes borttager Plads for Afhandlinger af mere morsomt og almeennyttigt Indhold.

Nogen Oplysning om Sprogets Regler, og især om Stil og Retskrivning, vilde vistnok være meget nyttig for Almuesmanden, da man nu gjør saa store Fordringer til ham i denne Henseende. Men herved er der nu for Tiden neppe meget at udrette, da de Nordmænd, som kjende noget nøie til Forholdene ved vort nuværende Skriftsprog, vistnok ville have liden Interesse derfor og finde sig meget utilbøielige til at oplære Almuen deri. Herved paatrænger sig imidlertid den Tanke: Skulde det ikke være muligt at give Menigmand nogen Oplysning om vort gamle

Sprog? Thi det er dog en Spot og Skam, at han ikke skal vide det allermindste derom, at han skal hente al sin Kundskab om Oldtiden alene af danske Oversættelser. Der udkommer hvert Aar et eller andet Værk fra den gamle Tid; vi beundre disse Værker og det Sprog, hvori de ere skrevne; vi ere stolte af, at der endnu findes saa meget deraf hos Folket i vore Bygder. Og imidlertid veed Almuen og Almuens Lærere intet om alt dette; deres høieste Formaal er fremdeles at lære det saakaldte rette Maal efter Skriften; derpaa slæbe og stræve de af al Magt, og dertil blive de drevne og tvungne fra alle Kanter. Nu er det just ikke vort Ønske, at man skulde lægge al Sprog-Underviisning tilside; og heller ikke vilde det være raadeligt at opfylde et saadant Folkeskrift med kjedelige Afhandlinger om Sproget. Men en Ting synes dog baade mulig og tilraadelig, nemlig en Gang imellem at indføre et forstaaeligt Stykke af en gammel norsk Bog eller et ægte gammelt Dokument, enten med Forklaringer og Sammenligning med Dialekterne, eller ogsaa med den kjære danske Oversættelse ved Siden. Slige Exempler og Sammenligninger vilde maaskee styrke vor Nationalitet mere end mange Afhandlinger om Sprog og Nationalitet og saadant mere.

Egentlig Morskabslæsning kunde der vel sjeldnere være Anledning til at give i et saadant Tidsskrift; men alligevel burde den dog ikke ganske udelukkes, da den kunde gjøre en god Tjeneste imellem de mange alvorlige Sager, og den desuden ikke behøvede at staae der bare for Morskabs Skyld. Hvad digtede Fortællinger angaaer, da har Almuen rigtignok en Fordom imod alt, hvad der er digtet, eller som det hedder, ikke er sandt; imidlertid viser dog, f. Ex., den store Fornøielse, hvormed Almuen hører Bjerregaards Fjeldæventyr, at ogsaa digtede Fortællinger ere kjærkomne, naar de nemlig ere rigtig gode.

Og desuden bør ogsaa Almuen oplyses om, at en digtet Fortælling kan i Grunden være meget sand paa sin Maade, at der i Fortællinger med digtede Mands- og Stedsnavne netop er den bedste Leilighed til at indskjærpe de nyttigste Sandheder, og at det ofte, som en svensk Forfatter siger, er nødvendigt «at lyve Sandheden ind i Folk». Ogsaa rimede Digte og Folkesange vilde af og til tjene til en behagelig Afvexling; dog burde man ikke gjerne gribe til de moderne saakaldte Poesier (dvs. Riimstykker), da disse i Almindelighed pleie at være en temmelig daarlig Læsning, men heller holde sig til den ægte nationale Poesie eller de saakaldte Folkeviser. Herved vilde der ogsaa være en god Leilighed til at give et Begreb om, hvad egentlig Poesie er, og saaledes berigtige de falske Meninger, hvorefter Poesien skulde bestaae enten i klingende Riim eller ogsaa i en Mængde af dunkle Billeder og høitrvædende Talemaader.

Efter at vi nu saa længe have talt om Indholdet eller Materien, maa vi ogsaa gjøre nogle Bemærkninger om Formen eller Foredraget i saadanne Skrifter, idet vi herved ikke holde os alene til den udkomne Deel af det foreliggende Tidsskrift, men meget mere have Fremtiden for Øie og tænke paa Folkeskrifter i Almindelighed. Den, som vil skrive eller tale for Almuen, har adskilligt at iagttage og maa vel vogte sig for adskillige Feil, som enten gjøre et ugunstigt Indtryk eller hindre den tilsigtede Virkning af Foredraget. Som en saadan Feil ville vi først nævne en vis Uklogskab i selve Henvendelsen til Folket. Dersom man lader sig mærke med, at man staaer høit over sine Tilhørere, at man anseer dem for meget dumme, og at de nu først skulde begynde at lære Viisdom, da vil man naturligviis støde dem og gjøre dem uvillige til at modtage den belovede Viisdom. Det synes at være en Regel hos vore Æsthetikere, at man skal betragte Almuen som Børn.

«Hos Barnet og den simple Mand, der staaer paa Barnets Udviklingstrin, træder Fantasien paa en vis Maade istedetfor Forstanden,» hedder det i en af vore Læsebøger. Men Manden være hvor simpel han vil, han har dog en ganske anden Erfaring end Barnet; han har seet Verden og tænkt over Forholdene lige saa vel som den boglærde Mand; han maa naturligviis være ulærd i Bogveien, men han er derfor hverken dum eller tankeløs. Det nytter derfor ikke at vende sig til ham med en myndig og vigtig Mine, og heller ikke nytter noget Kjælerie eller kunstig Nedladenhed, da han snart vil finde, at dette er et paataget Væsen. Det sikreste bliver nok at betragte ham som sin Ligemand og tiltale ham saaledes, som en Almuesmand tiltaler sine Naboer, naar han vil fortælle dem noget, som han troer, at de ville have Fornøjelse af at høre.

Dernæst kommer det saa meget an paa en takkelig Indretning af selve Foredraget. Dette Regelmagerie, hvorved Tankerne opstilles i ubevægelige Rader og Geledet, vil gjerne falde noget kjedeligt, allerhelst for den uøvede Læser; saaledes især naar Moralens Lærdomme fremsættes i tørre Livsbetragtninger og Leveregler, da nemlig disse udkræve en særegen Stemning for at vinde Indgang, og selv denne Stemning vil ikke længe holde ud. Imidlertid ere de brogede Afvexlinger og overraskende Vendinger ikke heller altid velkomne, især i et Stof, som er interessant nok i sig selv, f. Ex. i Historien. Denne Indskydelse af lystige Indfald i Historien (som der ogsaa findes Spor til i Folkevennen) kan være morsom nok for dem, som kjende Historien forud; men den, som læser den for første Gang, behøver først og fremst den nøgne Fremstilling; først senere kan han læse den som et Vittighedsværk, f. Ex. i Grundtvigs Maneer. Overalt vil en altfor synlig Stræben efter at vække Opmærksomhed lettelig forfeile sin Hensigt;

især ville pludselige Udbrud af Begeistring og Følelse gjøre liden Virkning paa Læseren; da de døde Bogstaver ikke virke saa hurtigt som det levende Ord.

Man maa nemlig regne paa at træffe Læseren i en kold og ligegyldig Stemning, som ikke kjender noget til Forfatterens Begeistring og brusende Følelse. Her nytter ingen støiende Opraab, ingen jamrende Beklagelse eller indstændig Bøn om at blive hørt; her hjælper hverken «Ak» eller «O», hverken Raabtegn eller Tankestreg. Det er de fyldige Tanker og ikke de tomme Ord, som skulle gjøre Virkningen. Læseren vil kun vide, hvilke Grunde og Omstændigheder det er, som have gjort Forfatteren saa ivrig for Sagen; og dersom det da viser sig, at Sagen er saa vigtig, og at der kan gjøres noget ved den, da vil Læseren ogsaa erkjende det uden nogen videre Opmaning og Besværgelse.

Her kunde endnu være meget at bemærke, f. Ex. om Sparsomhed i Anvendelsen af poetiske Udtryk og Billeder, om en hjemlig, for Almuen passende, Opfattelse af Tingene, med mere; men vi maa haste med at gaae over til en anden Sag, som i vort Land og i vor Tid kræver en særdeles Opmærksomhed, nemlig selve Stilen eller Udtryksmaaden i de populære Skrifter. Dersom en Forfatter vil lægge særdeles Vind paa at skrive forstaaeligt for den norske Almue, da vil han snart mærke, at han maa føre en ganske anden Stil end den, som sædvanlig bruges i vore Bøger og Aviser; han vil see, at han maa betræde en egen Vei, og at denne Vei har mange og mægtige Hindringer. For det første er der, som før antydet, en Vanskelighed med Hensyn til Sproget, idet Folkets eget gamle Tungemaal har i nogle Aarhundreder været forviist fra Bøgerne og nu altsaa kun viser en Række af forskellige Dialekter med mange forskellige Former, saa at en Forfatter nu maatte have en usædvanlig Kyndighed i Sproget, om han skulde

kunne benytte samme med noget Held. Og dog er denne Hindring ikke egentlig den værste. Folket har maattet lære saa mange Lexer paa Dansk, at det nu vel nogenlunde maatte forstaae dette Sprog, forsaavidt dette nemlig var ægte Dansk; men derpaa feiler det ogsaa meget. Skriftsproget har nemlig optaget saa meget fremmedt Stof og fjernet sig saa meget fra den nordiske Rod, at det nu paa en Maade er nødvendigt at studere et Par andre Sprog, førend vi kunne forstaae vort eget. Man har skyndt sig saaledes med at følge Udlændingen i al Slags Kunst, at man ikke har givet sig Tid til at oversætte de dertil hørende Ord, og saaledes har man da efterhaanden faaet samlet en ganske anseelig Mængde af fremmede Udtryk. Nu er det just ikke min Mening, at hvert eneste fremmedt Ord burde bortvises af et Sprog; hvor den nationale Sprogsands endnu er frisk, der vil nogle fremmede Ord ikke gjøre nogen Skade, hvilket vi kunne see af det gamle Norske, hvori allerede ved Kristendommens Indførelse nogle fremmede Ord bleve optagne i en tillempet Form. Men naar Antallet af de fremmede Ord stiger i Tusindetal, naar de ei alene vrimle i al videnskabelig Stil, men ogsaa i allehaande Forretningssager, i Arbeidssager og i de mest hverdagslige Ting, da kan det ikke feile, at Folkets Sprogsands maa blive aldeles fordærvet, saa at man tilsidst ikke veed nogen Forskjel paa det hjemlige og det fremmede. Det er værdt at lægge Mærke til, at vore Fremmed-Ordbøger have voxet saa længe, at de nu udgjøre hele tykke Bind, og alligevel ikke indeholde noget af den store Masse af optagne tyske Ord, formentlig fordi man ikke har anseet disse Ord som fremmede. Det er ogsaa mærkeligt, at vore Fremmed-ordbøger af og til indeholde Ord af vor gamle Mythologie, men derimod ikke saadanne Ord som: Andagt, Anstalt, anstændig, begeistre, berømt, beskjæftige, bibringe, bidrage, bivaane, erindre, erklære,

erobre, foranstalte, formode, fortsætte o. s. v. Det synes at vise, at vi, uagtet al vor Tale om vore «berømte» Forfædre, dog ikke have været ganske paa det Rene med Hensyn til Herkomsten, eller at vi ialfald have nogen Lighed med et forklogt Barn, som finder det for simpelt hjemme og derfor helst holder til hos Naboerne.

Men det er ikke de fremmede Ord alene, som gjøre det moderne Sprog saa uforstaaeligt for vor Almue. Der er nemlig med det samme indført et fremmedt Væsen i den hele Stil, en besynderlig Mode i Udtrykket og Tankernes Forbindelse, som kan være magelig nok for Forfattere eller især for Ovetsættere, men som er meget besværlig for den uøvede Læser. Hertil høre for det første de af Forfatterne saa meget yndede Perioder med Indskudssætninger, hvoraf vi her til en Prøve ville anføre en af de korteste, vi nu kunne opdrive, nemlig følgende af en Bibelhistorie: «Da denne Gjest, som havde viist Kongen, der indbød ham, Ringeagt, taug, bød Kongen sine Tjenere, at de skulde gribe ham» o. s. v. Her er da et Exempel paa, at man just ikke behøver at bruge fremmede Ord for at blive uforstaaelig. Dernæst følge de kunstige Indfletninger af tilknyttede Ordføininger eller saakaldte Complementer, hvoraf især Forretningsstilen sædvanlig er saa opfyldt. F. Ex. «Af det ved Salg af Statens Gods dannede Fond udlaanes mod Pant i Jordegods i Almindelighed indtil det Halve af Matrikultaxten paa tre Maaneders Opsigelse». (Af en Formularbog). Og endelig kunne vi nævne den idelige Brug af fremmede Talemaader og Vendinger, som findes endog i den simpleste Fortælling, f. Ex. i Novellestilen: «Hvilken Nederdrægtighed,» udbrød han opbragt. «Tillad mig at fortsætte,» vedblev hiin smilende, uden at bemærke de tordensvangre Skyer paa dennes Pande o. s. v. Det er omtrent, som om man læste en tydsk Fortælling.

I Forbindelse med denne fremmede Form staaer ogsaa en vis fremmed Udtryksmaade af et andet Slags. Videnskabens Udvikling i den senere Tid har nemlig medført en stor Mængde abstrakte Begreber, som allerede i sig selv ere noget dunkle, og hvis Benævnelse for en stor Deel er bleven laant af et andet Sprog. I det videnskabelige Foredrag ere naturligviis saadanne omfattende og fra Enkeltheden afsondrede Begreber nødvendige; der vente vi netop at træffe en Mængde af dem, og undres altsaa ikke over at finde dem. Men hvad vi egentlig klage over, er, at Forfatterne gjerne bruge disse abstrakte Begreber i al sin Stil, endog den mest uvidenskabelige. Endog i Folkeskrifter, der have været roste som meget populære, træffe vi af og til paa saadanne Udtryk som: «at vække Menneskeslægtens Bevidsthed om sin Bestemmelse», «at udøve en stor Indflydelse paa alle Forholde i Samfundet», «at indrømme Folket en til alle Samfundets Medlemmer udstrakt Deelagtiggjørelse i de offentlige Anliggendes Afgjørelse» o. s. v. Et Foredrag, som er opfyldt af saadanne dunkle Tanker, er i Almindelighed høist uvelkomment og for en stor Deel unyttigt for Almuen; det gaaer hermed ligesom med disse smukke studerede Taler, hvormed enkelte unge Præster og unge Jurister henvende sig til Almuesfolk, da nemlig Tilhøreren kun faaer et Begreb om Indholdet og om visse Hovedpunkter, men forøvrigt ikke faaer andet end en vis Anelse, en vis dunkel Følelse af, at det skal betyde noget, som hører til Sagen.

Vi burde endnu talt noget om den herskende Lyst til at tale i et Billedsprog, at bruge en Mængde metaforiske Udtryk, og at hentyde til adskillige Skikke og Indretninger, som vor Almue ikke kjender noget til (f. Ex. at høste Laurbær, at kaste Handsken til En, at give en rørende Scene, at spille en stor Rolle, at være Dagens Helt o. s. v. Men vi have allerede

været temmelig vidtløftige i denne Materie, og maa derfor haste med at komme et Skridt videre.

Af alt, hvad der nu er betragtet, følger da, at den Forfatter, som vil skrive ret forstaaeligt for vor Almue, har en temmelig vanskelig Opgave, idet han maa frigjøre sig fra en herskende Mode og paa en vis Maade bære sig ad, som om han intet havde lært. (Det vil ikke sige, at han skal bortkaste den egentlige Lærdom, men kun, at han skal give den en anden Form, at han skal lære at oversætte sig selv). Man hører af og til en vis Indvending herimod, nemlig at det ikke gaaer an for en Forfatter at rive sig saaledes løs fra det Bestaaende eller at give Slip paa det fuldkomnere Sprog, som har udviklet sig med den fremskridende europæiske Kultur og saaledes staar i nøie Forbindelse med den almindelige Dannelse; at det altsaa er et Tilbageskridt at nedlade sig saaledes til Almuen, da tværtimod denne skulde drages opad for at tage saa megen Deel i den almindelige Dannelse som muligt; at det ikke lønner Umagen at lave sig en ny Stilekunst og Rhetorik alene for Almuens Skyld og saaledes dyrke to Slags Sprog i det samme Land. Hvis dette holder Stik, saa er der intet nyt at gjøre; alt gaaer fortræffeligt saaledes som det har gaaet, og Oplysningen er i den ønskeligste Fremgang. Men vi gjentage hvad før er sagt: den norske Almuesmand har noget ganske andet at bestille end at studere sig ind i vort moderne Bogvæsen; vi vide det af Erfaringen, at der behøves saa lang Tid og saa lykkelige Omstændigheder til at blive fortrolig med vor fornemme Litteratur, at det kun bliver ganske faa Almuesfolk, som komme nogen Vei dermed, medens derimod den store Mængde maa smukt lade det være. Den stadselige fremmede Dragt er for dyr til at blive Nationaldragt. Imidlertid have de fremmede Manerer den slemme Virkning, at de idelig friste til Fuserie, idet man

søger at efterabe dem i sin egen Skrift og Tale uden at have den dertil hørende virkelige Kundskab. Men den slemmeste Virkning af det fremmede Væsen er dog den, at det afskrækker Almuesmanden fra at læse, da det ganske betager ham Haabet om at lære noget og bringer ham til at betragte Kundskaben som ham selv uvedkommende.

Herved komme vi nu til at tænke paa en Ting, som man i den senere Tid ofte hører tale om, nemlig vor Nationalitet eller Norskheden. At vi her i Landet have en temmelig bestemt Nationalitet i Sprogveien, det turde nu være nogenlunde let at see, især naar man først har seet tilbage paa det gamle norske Sprog. Men alligevel synes Begrebet om denne Nationalitet hos de fleste at være temmelig dunkelt og ubestemt. Saalænge vi kun tale om Norskheden i Almindelighed som en Ting, der burde komme tilsyne i vor Skrift og Tale, da faae vi mange med os; vi see os omgivne af en heel Hær, som er ivrig begeistret for Norskheden. Saasart vi derimod skulle indlade os paa Enkelthederne og give Exempler paa noget reent og rigtigt Norsk, da spreder Hæren sig til alle Kanter. Man elsker Norskheden, men man elsker ogsaa «den europæiske Dannelse», og man troer at disse to Ting ikke kunne forliges, hvilket og paa en Maade kan være sandt, naar man nemlig ved Dannelsen kun tænker paa en vis Maneer eller ydre Form, uden at erindre sig dens egentlige indre Væsen. Sagen er den, at Begrebet om Norskheden ikke er synderlig udviklet; det koster nogen Møie, nogen Studering, at komme til et klart Begreb derom; denne Møie vil man gjerne undgaae, og derfor lader man det beroe med en ganske overfladisk Betragtning, som i det høieste kun leder til enkelte Skin-Forbedringer, der i Grunden intet Værd have. Og imidlertid blomstrer det fremmede Væsen lige vakkert, medens den rette Nationalitet trækker sig

tilbage, saaledes som den længe har gjort. Man kunde snart sige det samme om Nationaliteten, som man har sagt om Venskab og Kjærlighed: hvor man ikke nævner dem og ikke engang veed Navn paa dem, der kunne de netop være tilstede i fuldeste Maal; hvor man derimod begynder at skryde af dem, der ere de just paa Veien til at flygte, og hvor man taler allermest om dem, der ere de netop allerlængst borte.

Endskjønt man nu vistnok er meget uenig om Norskheden i mange Stykker, synes dog mange at være enige derom, at man bør optage endeel norske Ord i Sproget. Dette er nu rigtignok ikke nogen grundig Forbedring; men alligevel kan det dog have sin Nytte, naar man nemlig vælger Ordene med nogen Skjønsmhed. Det har ialfald den Fordeel, at det vækker Læselysten; man bliver overrasket ved saaledes at finde visse bekendte Ord, som man ikke forhen har seet paa Prent, og man læser videre for at finde flere. For dem, som holde strengt over Sprogformens Eenhed og Regelmæssighed, vil imidlertid denne Optagelse ofte være uvelkommen. Det er nemlig bekjendt, at den danske Sprogform er i visse Dele anderledes end den norske, blandt andet deri, at den ikke tillader saa megen Afvexling i Vokalerne og de efterfølgende Konsonanter; derfor træffer man ofte det Tilfælde, at een Form i Dansk svarer til to (eller endog tre) norske; f. Ex. *bløde* for bløde og bløyte, *Brud* for Brud og Brot, *Dug* for Duk og Dagg, *Hede* for Heide og Hite, *lade* for lade og late, *lede* for leide og leite, *Nød* for Naud, Naut og Not, *vinde* for vinde og vinne. Allerede flere af de forhen optagne Ord gribe forstyrrende ind i den danske Sprogform; saaledes: Aur, Gaupe, Skreid, Veite, Næpe, gjæte, like, Buskap, Ækre, Fonn, Helle; – som nemlig i Dansken skulde hedde: Ør, Gøbe, Skred, Vede, Næbe, gjæde, lige, Boskab, Ægre, Faand, Helde. Paa Grund af denne Ulighed i

Sprogformerne vil man ofte have Vanskelighed ved at optage saadanne Ord, som ellers i andre Henseender saare vel fortjente at optages, f. Ex. Hagje (eller Hage), bægje, vikje, rynje, rysje, ljoske, Grjot, trjote, Augleite o. s. v. En lignende Vanskelighed vil ogsaa finde Sted ved saadanne Ord, som tilfældigviis ligne andre i Dansken brugelige Ord og altsaa ville forvexles med disse; f. Ex. Blik (Hvidhed), Kul (Vindpust), hele (riimfryse), lyne (varmes), sige (synke), skrekke (indskrumpes), svæve (søvndysse), o. s. v.

Forholdet imellem de to Sprog er forøvrigt af en saa uheldig Beskaffenhed, at den eneste sikke Udvei for os vilde være at anlægge en aldeles norsk Sprogform, saaledes at Formbygningen dannedes efter en eller flere af de bedste Dialekter, og Sprogstoffet dannedes ved det almindelige norske Ordforraad, med stadigt Hensyn til det gamle Sprog. Kun ved en saadan radikal Reform vilde Sprogets Nationalitet atter kunne sættes paafode; idetmindste er jeg ikke istand til at see nogen tilstrækkelig Hjælp i noget andet. Da havde vi noget, som det var Umagen værdt at arbeide paa, og da kunde vi have den Trøst, at Folket vilde have godt af vort Arbeide. Rigtignok vilde Almuesmanden ogsaa da faae adskilligt nyt at lære, men hvad han da lærte, vilde have et ganske andet Værd for ham end alt det fremmede, som han nu maa lære; thi det blev noget, som maatte falde ham let, og som han uden Tvang og uden Fuserie kunde bruge til dagligt Brug. Der er imidlertid en slemmere Omstændighed i Veien, og det er den, at der vilde blive formeget at lære for vore Forfattere; Sproget maatte nemlig studeres fra Grunden af, og Bearbejdelsen maatte skee med den største Omhyggelighed; i de Poster, hvor Sproget er rigt og har en Mængde Synonymer, maatte man gjøre et skjønsonmt Valg imellem disse og ikke lade sig bestemme ved

det tilfældige Bekjendtskab med en enkelt Dialekt; i de Poster, hvor Sproget derimod er fattigt, nemlig i den skarpere Adskillelse af de høiere Begreber, maatte man danne sig passende Ord og Betegnelser af Sprogets egen Rod og ikke tillade sig at indsætte tyske Ord istedetfor andre fremmede. Da ellers denne Sag endnu ikke er tilstrækkelig opklaret, da ikke alt kan gøres paa een Gang, og da endelig mange Folk synes at have en inderlig Frygt og Rædsel for dette norske Sprog, saa ville vi for denne Gang ikke opholde os længere derved.

Hvad der ellers for Øieblikket er at gjøre, med Hensyn til Folkeskrifterne, bliver altsaa først og fremst at lægge Vind paa en simpel Naturlighed i Stilen, at afholde sig fra den hyppige Brug af abstrakte Begreber og videnskabelige Udtryk, og tillige fra de idelige Hentydninger til fremmede Skikke, hvorom forhen er talt; dernæst at afholde sig fra den fremmede Konstruktion, som ligeledes er omtalt, og fra de unødvendige fremmede Ord, ligesaavel tyske som latinske og franske. Herved kommer man paa en Maade tilbage til den simple Stiil, som brugtes af enkelte Forfattere for længere Tid (omtrent et Par Aarhundreder) siden; imidlertid kunde man nok gaae et Skridt videre end de danske Forfattere og afholde sig fra enkelte grammatikalske Vendinger, som ikke bruges her i Landet. Vil man saa optage adskillige norske Ord, da kan dette, som sagt, ogsaa have sin Nytte, naar det skeer efter en vis Plan; vi skulle saaledes raade til, at man holder sig til saadanne Ord, som der er nogen væsentlig Vinding ved, nemlig især saadanne, som ere meget udtryksfulde og som vanskelig lade sig gjengive med andre Ord. ¹ Derhos skulde man iagttage, at disse

1 Af saadanne særdeles brugbare Ord anføre vi her en liden Række som Exempler: afdaget, Afsøle, attre, aud, Bolk, Bos, Daam, Dokk, eentænkt, faamændt, faatænkt, Felle, Flage, Floke, Flus, forde (dvs.

Ord kunde gives i sin fuldkomneste Form og ikke eensidigt efter en enkelt Dialekt; saaledes vilde det f. Ex. være nyttigt at skrive Onn, vyrde, Gruve (ikke Aan, vøle, Grue); ligesaa: greid, Lid, Hide (istedetfor grei, Li, Hie), ligesom vi ogsaa skrive: Eid, Tid, lide, o. s. v., uagtet ikke alle udtale disse Ord saaledes. Og endelig tilraade vi, at man ikke netop lægger an paa en Afvigelse fra den danske Form, eller at man ialfald ikke opgiver den uden at sætte en bedre Form i Stedet; det er f. Ex. langt bedre at skrive «en Lee» end en «Jaa»; det er langt rettere at skrive «Vid» (i Betydning af Forstand) end at skrive «Vet» eller endog «Vætt». Kort sagt, man maa undgaae en saadan Indblanding, som kun tjener til at afskræmme Folk fra Norskheden og bestyrke den Mistanke, at den ikke duer til noget. Ved en fornuftig Optagelse og ved Tildannelse af bekvemme Ord af norsk Rod kan man derimod gjøre en Tilnærmelse til det egentlige Norske og oplægge en Skat af ædelt Stof, som godt kan taale at blive staaende, enten saa den nye Sprogform kommer i Stand i vor Tid eller ikke.

Egentlig mangler det os ikke ganske paa Forbilleder i den populære Stil; vi have endog i den senere Tid seet adskillige Exempler paa meget tydelig og almeenforstaaelig Skrift, og det netop fra vore allerlærdeste Mænd. I Nabolandene er der naturligviis ogsaa enkelte Forfattere, som man vel maa gjøre sig bekendt med, forsaavidt som man vil studere det Populære i Almindelighed; men dersom man søger Mønstre til Efterligning, da bør disse vistnok benyttes med Varsomhed. Det er imidlertid kun een

transportere), fortænkt, furte, Foretanke, grann, gretten, grøte, heppen, Hugværk, Høve, kave, kipen, kure, kuven, kvekke, kverve, Lad, lave, Laan (Storbygning), laate, mangmændt, Maalemne, mislike, neise, Nøgd, nøyte, Ovverk, Plagg, Prette, Rabb, rumlændt, Runn, ruve, røyte, saar, seentænkt, Skant, skuve, slitne, snarfør, snaud, stortøk, styrd, svive, sæl, tagne, Taatt, tøve, Ulænde, undan, uvyrd, Vase, Von, Æve.

Side, hvortil man her sædvanlig vender sig; man seer alene paa Danmark, man hænger bestandig ved Danmark alene, som om der ikke fandtes noget andet beslægtet Folk i Verden. Men hvis man endelig vil udenfor Landet, saa skulde man dog idetmindste komme ihu, at der tæt ved Siden af os er et Folk, som har langt mere tilfælles med os, end vi have troet; hvilket blandt andet kan sees af de talrige Prøver paa Folkepoesien og Folkeskikkene, som de svenske Forfattere i de senere Aar have bragt for Lyset. Og dernæst kunde det ogsaa være nyttigt at erindre, at der ude paa Island boer et lidet Folk, som er meget nær beslægtet med os, men som har bevaret sit gamle Sprog med en ganske anden Troskab end vi, saa at det endnu i disse Dage frembringer Mænd, som skrive lærde Bøger uden Danskhed, uden Tydskhed, og uden et eneste fremmedt Ord.

Vi komme herved til at tænke paa det mærkelige Særsyn, at to eller tre af vore senest fremtraadte Folkeskribenter synes at vise en tydelig Stræben efter at ligne Grundtvig. Det er nu vistnok en Mand, som kunde være værd at efterligne, naar kun denne Efterligning kunde nytte noget; men det kan den formodentlig ikke. Grundtvigs Stræben efter at hævde det Folkelige eller Nationale angaaer naturligviis først og fremst hans eget Fædreland; og dersom vi skulle stræbe efter noget lignende, da maa vor Stræben ogsaa kun angaae vort eget Land; thi vi have ikke Udkomme til at tage noget andet Land med; man skal endog snart see, at det vil koste Møie nok at holde vort eget lille Folk sammen, eller at samle og forlige de forskjellige Forgørelser af vor egen Nationalitet. Forsaavidt Grundtvigs særegne Maneer og Udtryksmaade grunder sig paa hans Iagttagelse af Livet hos den danske Almue, kan altsaa Nordmændene ikke efterligne ham, og forsaavidt den grunder sig paa hans særegne Aandsretning og Begavelse,

kan ingen efterligne ham med noget Held. At en høit begavet Aand kan betræde en egen Vei og bruge en egen Skik, det er naturligt og i sin Orden; men at andre ville gaae i samme store Skridt og tale i samme høie Tone, det kan ikke have nogen Lykke med sig. Og hvad nu især det populære Foredrag angaaer, da troe vi ikke, at man burde vælge en saa poetisk og original Aand til sit Mønster; denne overstrømmende Fylde af Tanker, hvoraf mange ere kun antydede og ikke ganske udførte, er ikke ret foreenlig med det populære Foredrag, som nemlig kræver en vis Rummelighed i Udsigten, ikke en tæt sammenpakket Mængde, men hellere en mindre Samling, som man kan overskue med god Tid og Magelighed. Vi have ogsaa her i Landet havt en usædvanlig begavet Digter, som ogsaa virkede for Nationalitet og Oplysning, nemlig Wergeland. Denne Mand skrev meget for Menigmand, og der var vistnok mange, som havde Gavn af hans Skrifter; men der var ogsaa mange, som klagede over, at de ikke forstod ham, og det netop for denne overstrømmende Rigdom og Mangfoldighed i Tankerne, som nemlig kræver meget øvede Læsere for at kunne nydes tilfulde.

Forsaavidt der ellers skal tales om Efterligning, da ville vi nævne nogle Forbilleder, som vi med Tryghed kunne anbefale, og det er vore allerældste Forfattere, vore Sagaer og andre Skrifter fra Norskhedens gyldne Tid. Dem skulde man læse og studere ikke i Oversættelse alene, men allerhelst i Originalsproget; dette vil rigtignok koste nogen Umage, men Umagen vil vist ogsaa lønne sig, og desuden vil denne Læsning have den store Fordeel, at der ikke er den allermindste Fare for Nationaliteten ved samme. Der vil man netop finde en Stil, som er i Sandhed baade ægte norsk og ægte folkelig, og der vil man ogsaa finde adskillig Veiledning til Benyttelsen af vort nu-

værende Folkesprog. Vel er det sandt, at der nu er mange Ting at tale om, som de Gamle ikke vidste noget af, og at altsaa vi behøve adskillige Benævnelser, som man i den Tid ikke behøvede. Men naar man lægger Mærke til, hvorledes de Gamle kunde beskrive adskillige fremmede og ubekjendte Ting, og hvorledes de kunde oversætte videnskabelige Skrifter fra andre Sprog, da vil man see et mærkeligt Exempel paa, hvad opvakte Folk med en ufordærvet Sprogsands kan udrette. Og naar man saa erindrer sig, hvorledes Almuen i vore Fjeldbygder er i Stand til at forklare adskillige vanskelige Ting, som ligge udenfor dens Hverdags-Tanker, da vil man ogsaa gjøre adskillige Opdagelser, som give Mod og Haab om, at der endnu kan udrettes meget «med Raad og Lempe».

Efter al denne lange Tale bliver det nu nødvendigt at komme tilbage til Tidsskriftet «Folkevennen». Ved de foregaaende Bemærkninger have vi taget mere Hensyn til, hvad et saadant Tidsskrift kan komme til at indeholde, end hvad det egentlig har indeholdt; og vi skulle nu kun med nogle faa Ord omtale adskillige Enkeltheder ved det foreliggende første Hefte.

– Hvad Bogens væsentlige Stof angaaer, da kan dette i det Hele siges at være meget godt og passende for Menigmand. Det eneste, som jeg her har at anke paa, er, at enkelte Tanker synes at være tilkomne ved et Hastværk og ikke tilstrækkelig overveiede; saaledes er der nogle Yttringer, som forekomme mig at være altfor dristige, nemlig Forholdet imellem Historien og Naturvidenskaben (Side 45), om Vantroens Udbredelse i Norge (S. 44), om «den hidtil værende borgerlige Oplysning» (S. 8), og om Tidsskriftets forventede Virkning paa Læserne (S. 10). Ligesaa forekommer det mig, at det for Skriftets Hensigt meget vigtige Punkt, om Oplysningens Nytte, skulde behandles mere grundigt, da nemlig det, som her (Side 4, 5) er anført om Lyset i

Naturen, er kun en Lignelse og ikke noget egentligt Beviis.

Paa Stilen eller Valget af Udtrykkene har jeg adskilligt at udsætte. Endskjønt man med Fornøielse kan erkjende, at der er lagt an paa et almeenforstaaeligt Sprog i det Hele, finder man dog mange Enkeltheder, som kun den øvede Læser vil rigtig kunne fatte. Der er saaledes adskillige abstrakte Begreber og moderne Udtryk, som ere for meget fornemme for Menigmand; f. Ex. det borgerlige Samfundslivs Forholde (Side 12); ved gjensidig Paavirkning i Livet (38); en Salighedssag, hvis Antagelse eller Forkastelse Enkeltmanden maa afgjøre med sig selv (S. 26); at det skulde gaa til Haandgribelighed i Fiendskabet mellem Thrønderne og Haakon, som kun fiendtlig adskiltes ved Miskjendelse af den dybe Sandhed, at o. s. v. (S. 29). – Dernæst mærker man af og til en synderlig Lyst til at tale i Billedsprog, hvilket ofte medfører en Dunkelhed eller Uvished for den uøvede Læser; f. E.x. det er endnu ikke saa lyst og varmt og livligt mellem vore Fjelde (S. 2); at vække og lede Folkeaanden og opvarme Folkehjertet (S. 7); de vare fremmede for Aandslivet i Gudernes Verden (S. 17); Spaadommen om deres eget Fald lever som en dyb Grundtone inde i Gudernes Verden, men i Pagt med Seiershaabet o. s. v. (S. 18); Blodets Baand mellem Paarørende briste (S. 19). – Lignende særegne Sving ere ogsaa følgende: at betragte Folket med et levende Øie (S. 1); er vort Øie folkeligt (S. 1); en levende Folkefølelse (S. 8); som levende Lemmer paa det samme Folkelegeme; som Grene, oprundne af samme Folkerod (S. 8). – Vi maa vistnok indrømme, at det er tildeels nødvendigt at have saadanne Betegnelser som folkelig (deels for national, deels for populær) og andre Sammensætninger med «Folk»; men da saadanne Betegnelser i Grunden have noget vist «ufolkeligt» ved sig, saa

burde de for det første kun anvendes med Sparsomhed.

Af fremmede Ord findes her ogsaa temmelig mange, uagtet dog en Undgaaelse af saadanne Ord sees at være tilsigtet. Vi laste naturligviis ikke paa saadanne Ord som: Historie, Postille, Tempel, og lignende, som jo engang ere gamle Bekjendte; heller ikke have vi meget imod saadanne Ord som Kammerat, Kreatur, Million, Figur, Skribent, og lignende. Noget mere have vi imod saadanne som: Kommiteer, Statsforfatning, Fodtur, politisere, Anledning, forlange, opmuntre; – og allermest have vi imod saadanne som: Gjenstand, Bidrag, Anliggender, ufeilbar, offentlig, anvende, opfordre (da nemlig vor Almue ikke endnu har lært saa meget Tydsk, at den kan bruge dem med nogen Lethed). Ligesaa have vi meget imod den hyppige Brug af Ordet «religiøs», som i dette Skrift vel oftest kunde gjengives med aandelig eller gudelig. – Af enkelte andre Ord, som klinge noget fremmede og uforstaaelige for vor Almue, kan her anføres: gjensidig, gjentage, forædle, Kreds (de huuslige Kredse), Spids (i Spidsen for). Talemaaderne «en Helt af Vælgten» (S. 15) og «en Konge som var Harald op af Dage» (S. 24) ere formodentlig laante af en Dansk Forfatter; den sidste forstaaes ikke af vor Almue, og den første vilde forstaaes bedre, hvis man skrev: en Stridsmand af Vælden. Det modbydelige Ord «Bogorm» (S. 41) burde ombyttes med Bogmøl eller noget lignende.

Hvad de optagne norske Ord i dette Hefte angaaer, da ere nogle af dem særdeles gode og passende. Saadanne Ord som: «end om» (istedetfor: hvad om), «Træsmi» (rettere Træsmide), «skrivefør», og lignende, ere netop skikkede til Optagelse, og der er en væsentlig Vinding ved dem. Derimod vilde vi hellere, at man skulde skrive: «med mindre» end «minders» (Side 21), hellere: «anden Mands Mage», end «Ands-

mands Mage» (S. 20); thi ved saadanne Former er der intet vundet. – Ved de Navne, som ere anførte af det gamle Sprog, have vi ogsaa en Anmærkning at gjøre, nemlig, at saadanne Navne nu burde skrives efter de nyere Udgaver af Oldskrifterne eller efter vore egne Oldgranskeres Skrivemaade. Saaledes skulde «Heidsivia-Loven» (S. 15) være skrevet Eidsiva-Loven (som den nylig udgivne Lov hedder); Hafursfjord (S. 16) skulde enten skrives Hafrsfjord (efter det Gamle) eller Hafsford (som det nu hedder); Bifraust (S. 19) skulde hedde Bifrøst, Og Nastrond burde hedde Naastrand. Ogsaa burde man skrive: Helheim for Helhjem, Jøtnerne for Jothunerne, og Skald for Skjald (S. 18). I enkelte Tilfælde vilde en liden Veivisning til Udtalen ogsaa være nyttig, f. Ex. Bifrøst (Bivrost), Freya (Frøye), Gyda (Gjøde); da nemlig Folk, som kun ere vante til det nyere Skriftsprog, ere saa tilbøielige til at ansee disse Navne som fremmede og derfor betone dem ligedan som latinske og jødiske Navne.

Endelig maae vi ogsaa tale nogle Ord om Skrivemaaden i Almindelighed, da nemlig den ene af Forfatterne, formodentlig tilskyndet dertil af vore Ortofonister, har forsøgt paa enkelte Afvigelser fra den almindelige Brug. Man finder i Indledningen saadanne Former som: Hjærte, Værden, Gjærning, ligesaa: hvær, enhvær (ved Siden af: er, her, der), og fremdeles: fræm, fræmmed, fornæmmelig (ved Siden af: hvem, dem, glemme). Vi have allerede før formeget af Figuren æ istedetfor e, og skulde det drives endnu videre, da kom vi ogsaa til at skrive: Hærre, Væn, Ænke, Ænde, fæm o. s. v., maaskee endog: Ændæn, Hærræn. Og med alt dette vilde Sproget hverken være mere norsk eller mere forstaaeligt; thi dertil udkræves en ganske anderledes grundig Forbedring. Om vi endog havde en reent norsk Sprogform, vilde vi dog ikke have Leilighed til at

give efter for alle Udtalens Fordringer, saa meget mere som disse ere temmelig ulige i de forskjellige Egne, da f. Ex. Trønderen vil have det ene, Bergenhusingen det andet, og Agershusingen atter et andet.

Desuden er der ogsaa et andet Hensyn, som tilsiger, at man netop i Folkeskrifter maa holde sig strengt til de almindeligste Regler; Meningmand danner nemlig sin egen Skrivemaade efter disse Skrifter, og naar nu Menigmand bruger visse ortografiske Egenheder, saa veed man, at han bliver lidt skarpere bedømt end den skriftlærde Mand; hvad der hos den sidste blot er en Egenhed, bliver hos den første kaldet en Dumhed eller noget lignende.

Men ved Siden af disse Udsættelser paa visse Enkeltheder skylder jeg da ogsaa at erindre, at denne Begyndelse af Tidsskriftet alligevel giver gode Forhaabninger, og at der i det Væsentlige er meget godt at sige om dette Skrift. De hidtil fremtraadte Forfattere have ei alene viist Tegn paa Kjendskab til Folkelivet, forenet med en alvorlig Interesse for Folkets Oplysning og aandelige Fremgang, men ogsaa Tegn til Aandsbegavelse og Kræfter til at kunne udrette noget i denne Hensigt. Og just derfor syntes det mig nødvendigt at gaae nøie ind paa Sagen og foretage en streng Bedømmelse af Enkelthederne i Formen, som i et saadant Skrift aldeles ikke er ligegyldig. Nogle overfladiske almindelige Bemærkninger vilde her ikke være til nogen Hjælp, hverken for Publikum eller Forfatteren. Den omhyggelige Forfatter vil gjerne høre en omstændelig Bedømmelse af En, som selv har tænkt og studeret paa Tingen; han skjøtter ikke saa meget om at faae Ros eller Lovtaler, som at faae nyttige Vink og nye Oplysninger, eller ialfald at see Sagen betragtet fra en anden Side. Jeg skulde derfor kun ønske, at disse Bemærkninger kunde betragtes som en Stemme fra Folket, og indeholde noget, som kunde være til Nytte for Oplysningens Venner.

MERE OM DET NORSKE SPROG.

I Anledning af nogle Yttringer om Norskheden og det norske Sprog, som jeg i sin Tid har ladet indløbe i en Anmeldelse i Langes Tidsskrift, har Tilskueren nylig indeholdt to forskjellige Stykker, hvori mine Bemærkninger udlægges paa en saadan Maade, at jeg finder det nødvendigt at forklare mig lidt nærmere over Sagen.

For det første har en Indsender i Nr. 42 fremsat en hel Mængde Anker og Besværinger imod det, som jeg har anført om en utydelig Stil og Skrivemaade i saadanne Skrifter, som burde være forstaaelige for Alle. Da det imidlertid vilde blive altfor vidtløftigt at gennemgaa alle disse Punkter og anføre alt det, som jeg havde at sige derom, maa jeg her lade det bero med et Par Bemærkninger. – Hvad Klagen over de fremmede Ord angaar, da er det ikke blot dette «Norskhedens Parti», som udlader sig dermed; thi den samme Klage høres jo baade i Danmark og Sverige. Det ser ogsaa ud til at Mange ere enige om den Ting, at de Forfattere, som stræbe at gjøre Sproget noget renere og tydeligere, fortjene Lov og ikke Last. At en saadan Stræben skulde forsinke os i vor aandelige Udvikling, det er noget, som synes mig underligt, da jeg dog hellere vilde tro, at en Stræben, som gaar ud paa at gjøre visse indholdsrige Begreber klarere for os selv og Andre, maatte snarere tjene til at fremme vor aandelige Udvikling end til at stanse og hindre den. Jeg har netop været tilbøielig til at forudsætte en større Aandsudvikling hos En, som kan forklare et Begreb paa en Maade, som er forstaaelig for Alle, end hos En, som blot kan udtrykke sin Tanke med et eneste Ord, som han tilfældigvis engang har lært. Men det kommer naturligvis an paa, hvad for Ting det er, som man taler om, og hvilke Personer man henvender

sig til; og i den Henseende maa jeg bede erindret, at jeg kun har talt om Folkeskrifter og ikke om Afhandlinger om æsthetiske Regler eller filosofiske Systemer. Ligesaa kan det bemærkes, at jeg ikke har tænkt, at man skulde forjage Begreberne tilligemed Ordene, da der vel maatte findes Midler til at holde Begreberne ved Magt, om end deres Navne bleve noget forandrede. Naar vi her i Landet sige: «Han vidste hverken Nord eller Syd», da giver dette et ganske tydeligt Begreb, ligesaa vel som: «Han vidste ikke at orientere sig». Naar Throndhjemmeren siger, at en Ting «ruver» eller er «ruven», da har han et ligesaa klart Begreb, som den, der siger, at Tingen er «voluminøs». Men at anføre Exempler herpaa er formodentlig overflødigt, og ialfald kunde de spares til en bedre Leilighed.

Mine Yttringer om de udviklede Perioder og fremmede Vendinger i Stilen har Indsenderen ledsaget med nogle Anmærkninger, som synes at gaa ud paa, at jeg skulde have snakket hen i Væggene og faret med Fuskeri, da de anførte Exempler skulde, som det hedder, ikke have nogen Kraft. Lad saa være at Valget af Exempler ikke er det heldigste, saa er dog Sagen lige god for det, og det vilde ikke være vanskeligt at samle Exempler i rigelig Mængde, naar kun ikke dette Slags Exempler havde den Uleilighed med sig, at de optage for meget Rum i en kort Afhandling. Jeg har ikke troet at have Lov til at danne en Regel af eet Exempel, og ikke af to eller tre heller; dersom Nogen bruger den Vis, da anseer jeg det for Fuskeri. Hvad ellers de kunstige Perioder angaar, kunde det maaske være nok at anføre, at vi have Skolebøger, hvori dette Slags Periodebygning netop anbefales og roses som en stor Prydelse for Stilen.

Ved Indsenderens Paastand, at man neppe bør optage noget Ord i Skriftsproget, førend det er blevet gjængs i Talesproget, kunde der være adskilligt at

anmærke, da man har temmelig mange Exempler paa, at Ord ere blevne optagne i Skrift uden at være gjængs overalt eller i nogen vid Udstrækning. – At jeg i Anmeldelsen har anført en liden Række af Exempler paa Ord, som kunde være tjenlige til Optagelse, er kun skeet for at vise hvad Slags Ord, der kunde være de nyttigste til saadant Brug, og der er ikke brugt nogen ængstlig Forsigtighed ved Valget, da Samlingen er tagen iflæng af et meget stort Forraad. Ved denne Samling bemærker Indsenderen, at han ikke forstaar en Trediedel deraf. Imidlertid er der dog mange fornuftige Folk, som forstaa disse Ord, og maaske vilde Indsenderen ogsaa have forstaaet dem, naar han saa dem i en sammenhængende Text istedetfor i et tørt Register. Naar man frygter for, at et Ord, som man bruger, ikke vil blive forstaaet af alle Læsere, da faar man udfinde et eller andet Middel til at gjøre Ordet forstaaeligt, ligedan som naar man første Gang anfører et fremmedt Ord i en Beretning fra Udlandet. Da jeg for ti Aar siden læste Asbjørnsens og Moes Folke-Eventyr, fandt jeg ogsaa adskillige Ord, som jeg ikke forstod, fordi de ikke ere brugelige paa Vestlandet; men alligevel har det aldrig en eneste Gang faldet mig ind at laste Forfatteren for disse Ord. Thi naar Østlænding og Vestlænding og Nordlænding skulle holde sammen og betragte sig selv som eet Folk, da maa vel enhver af dem have Ret til at blive hørt, naar han har noget godt at sige, og Enhver maa ogsaa finde sig i at lære lidt af de Andre, naar Leilighed dertil falder.

Hvad der imidlertid mest har stødt Indsenderen, er de i Anmeldelsen forekommende Yttringer om en norsk Sprogform. Men da det netop er denne Sag, som en Forfatter i det følgende Nummer har taget op og behandlet med mere Udførlighed, saa agter jeg her fornemmelig at holde mig til den sidste Forfatter.

Naar der i Anmeldelsen er talt om at danne et særegent norsk Sprog ved Siden af de forskjellige Planer til Forbedring i Sproget, da er det skeet derfor, at dette efter mine Tanker var den ønskeligste Plan, naar den kun lod sig udføre. Der er talt om hvad der *skulde* være, og dette er undertiden noget andet end det, som skal eller maa være. At en saadan Plan ikke nu kunde komme til Anvendelse anderledes end ved enkelte Forsøg i det Smaa, og at en Gjennemførelse i det Store vilde være uudførlig, det vidste jeg ligesaa vel da som nu, og dette er ogsaa paa en Maade antydet i Anmeldelsen; thi strax efter det Stykke, som er indført i Tilskueren, følger der nemlig et Slags Tilstaaelse af, at der ikke nu kan være videre Tale om den Ting, hvorefter Betragtningen strax gaar over til «hvad der ellers for Øieblikket er at gjøre med Hensyn til Folkeskrifterne», saasom at afholde sig fra dunkle videnskabelige Udtryk, fra en altfor kunstig Konstruktion og fra unødvendige fremmede Ord. Der er endog raadet til, at man ikke uden Nødvendighed maa afvige fra Dansken, saasom ved Forandringer i Orthogرافien eller ved Indførelse af Dialektformer, som kunde være mindre rigtige. Man ser altsaa, at denne Tale ikke har været saa forfærdelig oprørsk, som det kunde synes.

Det var heller ikke den første Gang, at et Forsøg paa at skrive Norsk har været omtalt; saavidt jeg mindes har der endog et Par Gange i Aviserne været Tale om at oversætte populære Skrifter i Folkesproget. Og om et saadant Foretagende virkelig var blevet udført, indser jeg ikke, at det kunde være til nogen Skade eller Fordærvelse, især dersom Sprogformen var anlagt med nogen Skjønsomhed. Hvis vi derimod havde faaet en Lov om, at der nu strax, f. Ex. fra Nytaar, skulde indføres et nyt Sprog i alle Forretninger og Forhandlinger, eller hvis der udgik

en Befaling, at Bibelen og Lovene skulde strax oversættes paa Folkesproget, da maa jeg tilstaa, at det vilde gaaet mig omtrent som Indsenderen i No. 42; jeg vilde have blevet ræd og gruget for de kommende Dage; thi jeg vilde ikke have ventet andet end en uendelig Røre af Fuskeri og Forvirring. Jeg har nemlig den samme Tro, som mange andre skikkelige Folk, at hverken de læsende eller de skrivende Folk her i Landet ere nu for Tiden forberedte til nogen stor Forandring. Hvis jeg havde troet, at Alting var saa forberedt og færdigt, at der kun behøvedes en liden Formaning til Folket, for at man strax skulde afkaste det gamle Væsen og paatage sig det nye med alle dets Følger og Fornødenheder, da kunde der maaske være Grund til at tale om «Drømmeri», om falske Indbildninger og om Planer, som gaa ud paa en «kulturhistorisk Urimelighed». Nu derimod maa jeg sige, at denne Forklaring kom mig noget uventet, da mine Planer ikke havde været saa forfærdelig vidtsvævende. Det var ikke engang min Tanke, at man skulde begynde med Folkeskrifter i et nyt Sprog, ihvorvel jeg ikke havde anseet det for skadeligt, om der fandtes saadanne. Efter mine Tanker burde det nye Sprog først forsøges der, hvor det med den største Nødvendighed paatrænger sig, nemlig i saadanne Sager, som ere altfor hjemlige eller nationale til at oversættes i et andet Sprog og tillige altfor almindelige i Landet til at skrives i en Dialekt, altsaa i Samlinger af norske Ordsprog, Gaader, Stev, Viser, Folkesagn og Eventyr; kort sagt, i alt det, som Folket selv har opfundet eller bearbejdet og sat i en fast Form, som ikke rigtig taaler at oversættes. Naar man først herved havde dannet sig en bestemt Plan for Sprogform og Retskrivning, kunde man siden gaa et Skridt videre, saasom til Folkeskrifter, Naturskildringer, Poesier, Noveller og deslige; og hvorvidt man ellers skulde gaa, maatte da bero

paa Forfatterens Dygtighed og Folkets Interesse for Sagen.

Efter denne Plan vilde altsaa det nye Sprog kunne betragtes som et Slags Dialekt, og de gradsviis fremskridende Forsøg deri kunde ansees omtrent som Dialekt-Arbeider. Jeg kan ikke indse andet, end at disse Forsøg maatte godt kunne taaes ved Siden af den store Litteratur, saasom de ikke vilde gjøre noget mærkeligt Indgreb i de bestaaende Forholde. Den, som ikke vil læse dem, kunde lade dem være, og forøvrigt havde jo Enhver sin fulde Frihed til at skrive i det tilvante Sprog og gjøre det saa fornemt og pynteligt, som han lystede. Vi have ikke tænkt at anbefale nogen «sproglig Intollerans»; vi have kun raadet dem, som skrive for Menigmand, at de for det første maa skrive rent og simpelt Dansk og afholde sig fra en Del af de kunstige Vendinger, som ere laante andensteds fra og altsaa hverken ere danske eller norske.

Forfatteren i Tilskueren No. 43 synes imidlertid ikke at ville give sit Samtykke til nogetsomhelst Forsøg paa at skrive et nyt norsk Sprog. Hans Afhandling gaar kun ud paa at vise, at et saadant Foretagende er unyttigt og urimeligt, at det nye Sprog ikke vilde finde Læsere, at Almuen meget godt forstaar Dansk, og at den ikke vil læse eller skrive noget andet. Hvad nu Mangelen paa Læsere angaar, da kan man, trods alle Beregninger, dog ikke vide saa nøie Besked om den Ting, førend nogle Forsøg ere gjorte. Der er neppe Nogen, som har tænkt paa at udgive store og kostbare Verker i dette Sprog, og hvad Smaaskrifter angaar, da have vi dog Exempler paa, at Dialekt-Arbeider ere blevne baade udgivne og udsolgte. Og dersom det ellers var saa afgjort, at det nye Sprog vilde ikke faa Læsere, da behøvedes der heller ikke at gjøres saa mægtige Udfald mod Sagen; man kunde da lade

den gaa sin egen Gang og ødelægge sig selv saa snart som muligt.

Hvad det angaar, at Almuen meget godt forstaar Dansk, da indrømmer jeg nu, som forhen, at dette i en vis Grad kan være Tilfældet, forsaavidt der kun tænkes paa ren og simpel Dansk, uden fremmede Ord og Vendinger; men dermed er det ingenlunde sagt, at Almuen ikke vilde forstaa et andet Sprog ligesaa godt og meget bedre, naar den fik Undervisning deri ligesom i det Danske. At den ikke vil læse eller skrive noget andet, kan være ganske rimeligt, saalænge som den ikke har seet noget andet, og saalænge som man idelig indprenter den, at dette er det eneste rette Maal. De Skrifter, som udgives af Almuesfolk, ere derfor naturligtvis paa Dansk men at Sproget i dem er saa rent og ægte, som der paastaas, har jeg dog nogen Tvivl om, da jeg ofte har hørt Tale om dunkle Talemaader og Efterligninger af Dialekten i saadanne Skrifter. Forøvrigt maa jeg anmærke, at det religiøse Fag her har en særegen Stilling, saa at de øvrige Fag ikke kunne sammenlignes dermed. Det er det eneste Fag, hvori Almuen nyder offentlig Undervisning; det har et rent og simpelt Sprog, som er omhyggelig læmpet efter de Enfoldiges Tarv, og hvis Terminologi desuden bliver Aar efter Aar forklaret af dertil beskikkede Folk.

Men alligevel kan jeg tilføie, at hvis Almuen ikke vil læse noget andet end Dansk i dette Fag, saa vil den dog gjerne *høre* noget andet. Naar en Mand holder en Tale i en gudelig Forsamling, da taler han maaske efter Skriftsproget saa godt, som det nu vil gaa; men naar han forklarer religiøse Sætninger for sine Børn eller Husfolk, da gjør han det altid i sin Dialekt, idet han kun citerer et og andet Ord af Bogen. Og naar dette er Tilfældet med religiøse Sager, saa er det saa meget mere Tilfældet med alle de øvrige. Og spørger man nu, om der nogensinde

har vist sig nogen Trang til en mere national Form for Aandens Frembringelser, da vil jeg henvise til de talrige Viser og Stev, som findes i landet, og som ere forfattede i den eneste norske Form, som Almuen har vidst noget om, nemlig i Dialekterne. Det er vel værdt at lægge Mærke til, at der iblandt disse Viser findes saa mange ypperlige Stykker, medens derimod de Sange, som Almuesfolk have forfattet i Skriftsproget, sædvanlig ere noget daarligt Kram; thi det synes dog at vise, at det ene ikke har faldet saa naturligt som det andet. Jeg tror altsaa ikke, at det vilde koste saa overordentlig Møie at faa Folk til at læse norske Bøger, naar de først blive vant til at se Sproget i en stadig eller konsekvent Form. I eet Fag vilde man rigtignok møde Modstand, nemlig i det religiøse; men saa kunde man da udsætte dette, indtil Begreberne om Sagen vare bedre opklarede. Dette strider nu rigtignok imod den Mening, som er fremsat i Tilskueren, hvorefter der netop behøves en Bibel-Oversættelse for at grundlægge et nyt Sprog. Men jeg seer intet Bevis for, at Bibelen skal nødvendigvis være den allerførste Bog i et Sprog; og jeg har ogsaa en Formodning om, at der paa Reformationens Tid fandtes ældre Bøger, som vare skrevne omtrent i de samme Sprog, hvori de nye Bibler bleve skrevne. Hvoraf det kom sig, at Danmark og Island fik hvert sin Bibel, men Norge fik ingen, finder jeg heller ikke oplyst; men det kan nu være det samme. Nok er det, at om Nordmændene ikke den Gang kom til at skaffe sig en egen Bibel, saa kan dog deraf ikke følge, at de aldrig i Evighed skulle faa den. Vore Efterkommere ville rimeligvis være klogere end vi; de ville maaske have beseiret adskillige Vaner og Fordomme, som vi nu have at drages med, og man kan altsaa ikke vide, hvad de vil gjøre ved Tingen.

Jeg forestiller mig ellers, at der ogsaa nu er En

og Anden, som ræsonnerer omtrent saaledes: «Det bestaaende Forhold med Nordens Skriftsprog er ikke heldigt, da det ikke passer til Landenes Beliggenhed og Folkesprogenes indbyrdes Lighed. Enten burde de tre Riger have et Sprog tilfælles, eller ogsaa burde hvert Rige have sit eget Sprog. Skulde der endelig være to, saa burde Sverige og Norge have det ene tilfælles, og Danmark det andet for sig selv. Da nu Svensken vist ikke vil antage det Danske, og Dansken heller ikke vil antage det Svenske, saa bliver der ingen Enhed af; og da vi nu heller ikke vil antage det Svenske, saa bliver der heller ingen naturlig Tvedeling, og saa kunde der ligesaa godt være tre som to. At vi herved fik et mindre Sprog-Distrikt, er vistnok en Uleilighed, men den Ting har dog ogsaa sine Fordele, især derved, at Bøgerne blive mere tydelige og tilgængelige for det hele Folk, og altsaa Læsningen kan blive mere almindelig, hvorpaa Island kan tjene os til Exempel. Da vi nu nylig ere befriede fra et andet Riges Herredømme og have faaet Leilighed til at indrette vort eget Hushold, kunde der just nu være Tid til at tænke paa denne Sag. Er det nu sandt, hvad Folk sige, at vi fordem havde et eget Sprog, som i indre Fuldkommenhed kunde kappes med hvilketsomhelst andet; er det ogsaa sandt, at den største Del af Nationen endnu bruger et Maal, som har megen Lighed med det gamle, og er det endvidere sandt, at dette Landsmaal har visse væsentlige Egenheder, som ikke kunde beholdes ved dets Optagelse i Dansk eller Svensk, men kun ved en selvstændig Behandling, – saa vilde det ikke være urimeligt, om man forsøgte paa at bringe det i en skriftlig Form for at kunne bruge og benytte det saavidt, som Tidens Omstændigheder vilde tillade.»

Oh om nu en saadan Tanke har det imod sig, at den for Tiden ikke lader sig udføre til nogen Fuldkommenhed, saa indser jeg dog ikke, at den derfor

kan kaldes urimelig eller ufornuftig. Sandheden er ligefuldt Sandhed, om Folk ikke erkjende den, eller om der kan være visse tilvante Forholde, som gjøre, at den kommer noget ubeleiligt. Da jeg nu har havt nogen Anledning til at kjende Forholdene, saa har jeg ogsaa anseet det passende, ved de Leiligheder, som have tilbudet sig, at meddele Almenheden mine Tanker om Sagen. Det har ikke faldet mig ind, at der skulde være noget ondt i det, at man søgte at oplyse Almenheden om, at det nuværende Sprog-Forhold ikke er det rette, og at der kunde have været en anden Tingenes Orden, som vilde have passet sig langt bedre for os.

Og heller ikke nu kan jeg skjønne andet, end at den Sag er baade uskyldig og uskadelig, og at endog saadanne Forsøg, som de forhen omtalte, ere vel berettigede og kunne have sin store Nytte ved at opklare Begreberne om visse Forholde, som hidtil have været kun lidet betænkte. Imidlertid er jeg aldeles ikke sindet at indlade mig i nogen Avisstrid, dels fordi jeg synes, at det nu er for tidligt at trætte om Sagen, da man endnu ikke har noget Forsøg eller nogen Plan at holde sig til, og dels fordi en saadan Sag ikke synes skikket til Behandling i Aviser, hvor man ikke kan have den fornødne Leilighed til en fuldstændig Udvikling af Sagen i alle dens Punkter.

OM DANNElsen OG NORSKHEDEN.

Der er to Ting, som man meget ofte hører tale om, men som man sjelden faaer nogen tydelig Forklaring over, nemlig «Kulturen» og «Nationaliteten». Disse Navne ere vistnok saa fremmede for os, at vi snarest maatte slutte, at det var et Slags udenlandske Varer, som maatte være altfor dyre for simple Folk, og som vi derfor ikke burde tænke noget videre paa;

i alle Fald seer det ud, som om det var slige Ting, som ikke komme os noget ved. Men ved nærmere Forklaring viser det sig dog, at det er noget, som virkelig kommer os ved, ja at det endog er vigtige Ting ei alene for lærde Folk og rige Folk, men for os allesammen. Og ligesom disse Ting ere vigtige hver for sig, saa have de ogsaa en vis Sammenhæng og en Virkning paa hinanden indbyrdes, som Folk burde have tydelig Kundskab om, da nemlig denne Sammenhæng lettelig kan blive misforstaaet. Og da en saadan Misforstaaelse virker skadeligst paa en Tid som denne, da mange Forandringer skee, og meget nyt kommer i Brug i Landet, saa skulde det netop nu være nødvendigt, at denne Sag blev omhyggelig eftertænkt og forklaret, for at Folket kunde komme nærmere til det rette Begreb om Tingen og frigjøre sig fra adskillige falske Meninger, som grunde sig paa Vankundighed og Tankeløshed, men som alligevel kunne have et stort Herredømme.

OM DANNELSE.

Den Tanke, som betegnes ved «Kultur», bliver i mange Tilfælde ogsaa betegnet ved det danske Ord «Dannelse», og dette Ord maa vist være meget bekjendt her i Landet, da det nu i den senere Tid har været saa jævnlig brugt i Skrift og Tale, at man næsten maa være ræd for at skræmme sine Læsere fra sig, naar man skal skrive om den Ting. Der tales idelig om Dannelse og Mangel paa Dannelse; der tales om dannede Mennesker og dannet Selskab; der gjøres en skarp Skilning imellem dannede og udannede Folk, og efter som Talen stundom klinger, seer det endog ud til, at de udannede ikke egentlig ere Folk, men kun et Slags Mellemtung imellem Folk og Fæ. I slig Tilstand er det da ikke underligt, at vi allesammen maa ønske at kaldes dannede og saaledes faae Deel i den Ære, som Dannelsen skal give. Men

her bliver det da nødvendigt at prøve, om Dannelsen virkelig er slig, at vi alle kunne faae den; thi hvis det skulde vise sig, at det er en Skat, som den store Mængde ikke kan faae, saa var det ikke værdt at jage og drive Mængden til at søge efter den. Og hvis det paa den anden Side skulde vise sig, at Dannelsen ikke var saa nødvendig eller saa ypperlig, som den var udraabt for, saa var det jo ogsaa det klogeste at lade den Fugl flyve og derimod holde sig til noget, som var mere at stole paa. Men i ethvert Fald bliver det først nødvendigt at vide, hvad Dannelsen egentlig er, og saaledes spørge vi da: Hvad er Dannelse?

Vi have nylig talt om «Kulturen», og det kunde for det første være nyttigt at vide, hvad dette er for noget. Naar vi nu see efter i Bøgerne, saa finde vi, at «Kultur» egentlig betyder Dyrkning, og især den Gjerning at oparbejde og tilrede Jorden, at fremdrive Væxter eller Frugter og forbedre den ved omhyggelig Pleie. Det, som er saaledes dyrket og tilredet, siges ogsaa at være «kultiveret», og dette siges ogsaa (i figurlig Mening eller lignelsesviis) om Mennesker og Folkeslag, som ere vel oplærte i Kundskab og gode Sæder.¹ I det ene Tilfælde tænker man da paa den Forbedring, som Jorden og Væxterne kunne faae ved Dyrkning; i det andet Tilfælde tænker man paa den Forbedring, som Mennesket kan faae ved Lærdom og Øvelse. Nu er det just en lignende Mening, som ligger i Ordene «dannet» og «Dannelse». At danne en Ting er at forme eller tilskabe den saaledes, at den bliver bekvem til sit Brug; at danne Folk bliver altsaa at øve og oplære dem i noget, som er godt

1 En lignende Tanke udtrykkes ved et Par andre fremmede Ord, nemlig «civiliseret» og «Civilisation», som bruges, naar man taler om Folket i et heelt Land eller Rige. Civiliserede Folk ere de, som ere vante til at skikke sig i et «borgerligt Samfund», og som altsaa have Agtelse for Lov og Ret, for gode Indretninger og et hyggeligt Samliv.

og takkeligt. Dannelse kunde altsaa for det første betragtes som en Fremgang i Kundskab, Tænksomhed og gode Sæder, eller som den Tilstand, som Mennesket kommer til, naar det idelig samler Lærdom og Forfarenhed, øver sig i at tænke og skjønne paa alle vedkommende Ting, og vænner sig til en fredelig Omgang med andre Mennesker. Og forsaavidt kunde man da sige, at Dannelsen var et almindeligt Formaal, det vil sige: noget som de allerfleste kunde komme til, og som alle burde tragte efter.

Imidlertid maa vi nok stige noget høiere op for at komme til det, som man nu sædvanlig kalder Dannelse. Det er en Forfremmelse (eller Forædling) af Aandens Evner, som det her fornemmelig kommer an paa, og i denne Forfremmelse er der naturligviis mangfoldige Stig eller Grader, saa at det er vanskeligt at nævne det Høidemaal, som enhver kan og bør komme til. De, som have god Leilighed, kunne naturligviis drive det meget videre end andre. De kunne samle sig en meget større Kundskab, saaledes at de kunne have et vist Begreb om alt, hvad der er noget mærkeligt eller videværdigt i den store Verden; de kunne gjøre sig bekjendte med Menneskeslægts Historie saavel som med Folkenes nuværende Tilstand, med Skabningsværket i sine mangfoldige Dele saavel som med Menneskelivet i sin store Almindelighed, med Naturens Kræfter og Virkninger saavel som med de mærkeligste Værker af menneskelig Kunst og Opfindsomhed. Ved god Veiledning og ved egen Tænkning kunne de komme til en større Skjønksomhed, en mere klar og ophøiet Betragtning af Livet, saa at de med større Lethed kunne finde Sandheden i en vigtig Sag og ikke saa let blive forledede til falske Meninger om Tingene, enten ved tilfældig Lyst eller Ulyst eller ogsaa ved indprentede Forestillinger, som ikke ere blevne tilstrækkelig prøvede. Og ved denne skjærpede Sands kunne de lettere

adskille det vigtige fra det uvigtige, eller det varige fra det forgængelige, saa at de ikke spillede Umage paa en smaalig Beregning af indbildte Vindinger, men derimod lægge Vind paa det, som gavner mest i Længden og gavner saa mange som muligt.

Denne høiere Forfremmelse af Aandens Evner er, saa vidt jeg kan skjønne, det som man sædvanlig kalder Dannelse. Som man seer, er det især Kundskab og Skjønsomhed, det her kommer an paa¹; imidlertid venter man naturligviis ogsaa, at denne Aands-Tilstand skal vise sig i visse gode Virkninger i Livet og Omgjængelsen. Nu tales der vistnok om «en dannet Opførsel» (eller Adfærd); men dette bliver nok forstaaet paa forskjellig Maade, som vi senere skulle omtale. Her ville vi imidlertid holde os til det, som duer mest; og saaledes ville vi ansee det som de rette Frugter af Dannelsen, at den skulde virke til et fredeligt og hyggeligt Samliv, til Mildhed og Skaansomhed, og fremfor Alting til Ærlighed og Sædelighed. Thi om endog dette efter den knappest Forklaring ikke skulde høre med til Dannelsen, saa synes det dog at være en naturlig Følge af den; og netop derved faaer den da ogsaa sit rette Værd. Derimod vil det altid gjøre et ondt Indtryk, naar Folk med høiere Kundskab findes belastede med saadanne Udyder, som man kun ventede at finde hos uvidende Folk, saasom Drukkenskab, Løsagtighed, Hævngjærrighed, Egennytte og Ligegyldighed for Andenmands Ret, Overmod iblandt Smaafolk og krybende Føielighed imod de mægtige, med mere saadant. I slige Tilfælde synes det ikke at være ret fat med Dannelsen, og ialfald har den da ikke gjort sin rette Virkning.

1 Den høiere Kundskab og Skjønsomhed bliver ogsaa ofte kaldet «Intelligents» (efter Latinen). Ellers betyder dette egentlig Forstand, og dernæst Kundskab. Deraf «Intelligentsblad» om en Avis med almindelige Kundgjørelser, altsaa et Kundskabs-Blad.

Nu er det at mærke, som før er sagt, at Dannelsen har meget forskellige Høidemaal eller Grader, og at dette især er Tilfældet med den Kundskab eller Oplysning, som udgjør Grundlaget for den. Den høieste Grad af Oplysning er et Maal, som ikke alle kunne opnaae, da dette beroer saa meget paa god Leilighed og god Veiledning, at det kun bliver en liden Deel af Folket, som kan komme dertil; medens derimod den største Mængde har saa meget andet at gjøre, at den hverken faaer Tid eller Leilighed til en saadan Aands-Øvelse. Men om man nu ikke kan komme til det høieste Maal, saa er det dog altid godt at komme et Stykke paa Veien, og dette er noget, som alle kunne gjøre. Og med en god Villie kan man ogsaa komme meget langt paa Veien, om endog Leiligheden ikke er saa særdeles god; dette er noget, som vi ofte see Exempler paa, da vi nemlig finde saa mange, som ved egen Flid have arbeidet sig frem til et ret anseeligt Maal af Kundskab, og som tillige ved stadig Tænksomhed have sat sig i Stand til at dømme meget klart og grundigt om Tingene i Verden. Men imidlertid er det en fornøielig Ting at mærke, at om endog Oplysningen ikke er saa overmaade stor, saa kan den dog snart virke til en Forbedring i Tænkemaaden og Sæderne. Man kan saaledes ofte finde en meget ophøiet Tænkemaade hos Folk, som dog ikke have nogen særdeles stor Kundskab, og hvad det ydre Væsen vedkommer, da kan man endog i de fattigste Bygder finde Folk, som ere omhyggeligt oplærde ei alene til en sømmelig og takkelig Fremfærd, men ogsaa til en vis Fiinhed og Artighed i Omgang efter den Skik, som er brugelig paa Stedet. Og saaledes kan man da troe, at et vist Maal af Dannelse er muligt eller kan finde Sted i enhver Stand og Næringsvei, i Bygderne saavel som i Byerne, i smaa Huse saavel som i de store.

Men nu høre vi ofte tale om dannet Stand, om

dannede og udannede «Klasser» iblandt Folket; og her begynder Begrebet at blive noget forvirret, thi om end denne Tale har nok saa god Grund, saa bliver den dog ialfald meget misbrugt. Sagen er den, at der er visse Stænder, som have en særdeles Leilighed til Dannelse; men det er derfor ikke sagt, at de virkelig ere dannede. Nogle have den Vinding, at de boe paa et Sted, hvor der er meget at lære uden nogen synderlig Møie, eller hvor Adgangen til Kundskaben ligesom kommer og tilbyder sig selv; dette er især Tilfældet i de store Byer. Andre have den Vinding, at de ere frie for tungt Arbeide og have saa god Tid til at samle Kundskab, at denne Gjærning bliver bare som et Tidsfordriv for dem; dette er især Tilfældet med rige eller velstaaende Folk. Endelig have nogle en saadan Bestilling, som netop udkræver boglig Kundskab, saa at de altsaa maa drive paa Lærdommen for Levebrødets Skyld. Saaledes er der da visse Stænder eller Selskaber, som have et vist Kald til en højere Forfremmelse af Aandens Evner; og hos disse Folk er det da ogsaa, at man helst venter at finde Dannelse, medens man ikke saa let venter at finde den hos de Folk, som gaae paa tungt Arbeide, lide mange Savn og have liden Leilighed til at faae Kundskab om den udenfor værende Verden. Men om end denne Tanke er nok saa naturlig, saa kan den dog ofte forlede til en uretfærdig Dom, da man let vil forestille sig, at Dannelsen findes altid i den ene Stand og aldrig i den anden. Thi i dette Tilfælde vil en Deel Folk aldrig faae noget Ord for Dannelse, hvor meget de end kunde fortjene det, medens derimod en anden Deel vil uden videre kaldes dannede Folk og indbilde sig selv at være det, omendskjønt det ikke er Tilfældet.

Det gaaer nemlig med Dannelsen, som med mange andre gode Ting i Verden, at den lettelig bliver forfalsket. Ved Siden af den rette gode Ting, faaer man

ofte see en anden, som seer ud til at være lige god, men som ved nærmere Prøvelse findes at være Fuskerværk, som vel har Skinnet, men ikke Kraften. Dannede Folk, som ere noget anseede enten ved Rang eller Rigdom, kunne stundom have mange Skikke, som ikke ellers bruges hos Landets Folk i Almindelighed. Disse Skikke blive da et bekvemt Formaal til Efterligning for mange andre Folk, som ogsaa gjerne ville være anseede og have Ord for Dannelsen; thi det udvendige er altid lettere at see end det indvendige, og manges Stakkel, som aldrig har naaet op til nogen rigtig Dannelsen, kan dog med Lethed lære sig noget af de Skikke, som bruges hos de mest anseede dannede Folk. Men nu er det netop det værste, at disse Skikke ansees for at høre med til Dannelsen, at være det rette Tegn paa Dannelsen, ja maaskee endog at være Dannelsen selv. Paa denne Maade bliver Dannelsen intet andet end Fornemhed, altsaa det som vi her i Landet kalde Storviis eller Stormandsviis. Men dette bliver nok intet andet end en Sammenrøring af to forskjellige Ting, som ikke maa forbyttes med hinanden. Vi holde fast ved den givne Forklaring, at Dannelsen er en Forfremmelse og Forbedring i Sjælens Evner; den er altsaa en indvortes Fuldkommenhed, som meget vel kan forliges med de Skikke, som tilhøre ethvert Folk for sig selv, og som forstandige Folk baade have brugt og kunne bruge uden nogen Uleilighed. Hvis man nu ikke er kommen til nogen indvortes Forfremmelse, men kun til en udvortes Omskabelse i sin Skik og Viis, og man saa vil, at dette skal kaldes Dannelsen, da bliver det kun en Skindannelsen, en ydre Forfinelse, som maaskee kan gjøre Folk nettere at see paa og artigere at snakke med for en liden Stund, men som for Resten intet duer, og som ofte kun tjener til at narre Folk med. Thi man bliver dog virkelig narret, naar man troer at see Tegn til Dannelsen og i dens Sted finder

en tyk Uvidenhed og en tosset Ligeegyldighed for alt det, som ikke giver Mad i Munden og Penge i Pungen. Man bliver virkelig narret, naar man venter at finde en opklaret og ophøiet Forstand, og i dens Sted finder en barnagtig Forgabelse i Stas og Fjas, en streng Omhyggelighed for de usleste Smaating, og en letsindig Uagtsomhed for Menneskets vigtigste Sager.

Denne Tilbøielighed til at udmærke sig fra Mængden ved en egen Skik vil hos os sædvanlig vise sig i en Efterligning af udenlandske Skikke. De Folk, som have den letteste Adgang til Dannelse, have ogsaa den letteste Adgang til at kjende Folkene i andre Lande; og naar de nu skulle søge at gjøre den samme Fremgang, som andre Folkeslag allerede have gjort, saa ville de paa en Maade komme til at lære af Udlændinger. Herved vil det da let hænde, at de ogsaa tilegne sig noget af Udlændingernes Skikke; og overalt vil den Leveskik, som bruges hos de mægtigste og mest anseede Folk i andre Lande, staae for dem som et Mønster, som lokker til Efterligning. At nu en saadan fremmed Leveskik kan finde Indgang hos enkelte Slægter og Selskaber, er endda ikke noget at klage over; men Ulykken er den, at det gaaer meget lettere at udbrede de fremmede Skikke end at udbrede den Dannelses og Kundskab, som man har lært af de fremmede Folk. Thi saasnart som Folk faae høre, at en Skik er i Moden hos de mest anseede Folk, ville de lettelig faae Lyst til at bruge den samme Skik, om den endog maatte være dem til nok saa megen Møie og Uleilighed. Man vil nemlig, som før er sagt, indbilde sig at slige Sæder nødvendigviis høre med til Dannelsen, og at det ikke gaaer an for dannede Folk at bruge noget andet. Og saaledes kan det lettelig komme dertil, at enhver fremmed Skik bliver anset som bedre end Hjemlandets egen gamle Skik, eller med andre Ord,

at Folkets egne nedarvede Sæder altid blive anseede som stygge og upassende, saasnart som de ere anderledes end Sæderne hos Mønsterfolkene i Udlandet.

Og her ere vi da komne til en Sag, som her i vort Land og nu i vor Tid har en særdeles Vigtighed, nemlig: Sammenhængen imellem Folkets tiltagende Dannelse og Folkets gamle nedarvede Skikke. (Man kunde ogsaa kalde det Dannelsens Virkning paa Landsskikken, eller for at tale paa Stormandsviis: Kulturens Indflydelse paa Nationaliteten). Det seer ud til at være en almindelig Tro, at naar en høiere Oplysning skal blive udbredt i Landet, saa kunne Folkets Fædreneskikke ikke længere blive staaende; og især hører man idelig den Mening fra alle Kanter, at Folkets Omgangsskik og Tungemaal ikke skal kunne bestaae med en rigtig Dannelse. Det seer ud til, at en Aflæggelse af gammel Viis og gammelt Maal skal altid ansees som Tegn paa aandelig Fremgang; de Folk, som have været flittigst i at aflægge det gamle, siges at være komne paa «et høit Trin af Kultur»; de Bygder, som have mest tilbage af det gamle, siges at «ligge langt tilbage i Tiden». Det seer ud til, at en Tilbagevending til det gamle bliver anseet som en Umulighed, eller ialfald som en stor Ulykke, et Tilbagefald til «Raaheden» og en Standsning i det begyndte Dannelses-Værk. Nu skulle vi rigtignok tilstaae, at der er et og andet af det gamle, som kunde trænge til en Forandring, og som vi altsaa ikke ønske vedligeholdt; men med det samme ville vi ogsaa paastaae, at den største Deel og netop den allervigtigste Deel af vor Arveskik er saa god, at den fortjener at holdes vedlige, og ialfald ikke saa ond, at den skulde forhindre os fra al aandelig Fremgang. Saafremt nu Dannelsen ikke er nogen Skik eller Mode, men derimod en indvortes Tilstand, en Dyrkning og Fuldkommengjørelse af Sjælens Evner,

som før er sagt, saa kan altsaa vor Landsskik i det hele ikke staae i Veien for den. Vi ansee det altsaa som en falsk Mening, at de to Ting ikke skulde kunne staae sammen i eet Rum; og denne Paastand skulde vi her søge at forklare ved at betragte Landsskikken i Almindelighed.

OM NORSKHED.

Det er bekjendt, at det Ord «Folk» bruges i to eller flere Meninger; det kan betyde det samme som Mennesker, det kan betyde en Flok eller Samling af Mennesker, det kan ogsaa betyde alle de Mennesker, som leve sammen i et Land eller Rige, forsaavidt som de ere af samme Oprindelse eller have saa meget indbyrdes Frændskab, at de bruge det samme Tungemaal, om ikke i alle Dele, saa dog i alt det vigtigste.

I denne sidste Betydning bliver «et Folk» altsaa det samme, som i nogle andre Sprog kaldes en «Nation», nemlig et Folkeslag, et Landsfolk eller en Landslyd.¹

Ethvert saadant Folkeslag har sine visse Ættemærker eller Ættelag, som adskille det fra andre Folk, nemlig i Tungemaal, Sæder og Vedtægter, samt i visse andre Sædvaner og Oplag, som ofte ere lette at mærke, men vanskelige at beskrive eller sætte Navn paa. Disse Ættemærker tilsammen blive i visse andre Lande kaldte «Nationalitet» (paa Tydsk: Volksthum, altsaa: Folkedømme); og hertil er det jeg

1 Det norske «Lyd» betyder Familie og er forskjelligt fra det danske Lyd, som her hedder Ljod. Ellers har vort gamle Sprog et meget bekvemmere Navn paa en Nation, nemlig en «Tjod» (egentlig Thjod), som atter bør tages i Brug i det norske Maal. Deraf kan man med Lethed danne andre hertil hørende Ord, saasom: tjodleg (national), Tjodskap (Nationalitet), Tjodlynde (National-Charakteer). Vil man sige, at slige Ord ere uforstaaelige, da svares hertil, at de ikke ere værre end de fremmede Ord, som altid maa forklares, førend de kunne tages i Brug, og som alligevel indføres fortvæk uden nogen Modvillie. f. Ex. Jernbanetrain, Chaussee, Drainør, Guano o. s. v.

i det foregaaende har sigtet med Benævnelsen Landsskik og Fædreneskik. For vor egen Part eller for det norske Folks Vedkommende blive disse Ættemærker det samme, som man kalder «Norskhed», og saaledes faae vi ogsaa Leilighed til at bruge dette Navn.

Naar man nu vil betragte det norske Folk som en Æt eller Slægt for sig selv, da kan det stundom blive vanskeligt at afgjøre, hvorvidt de enkelte Ættemærker skulle ansees som egentlig norske; thi for det første har dette Folk nogen Lighed med de nærmeste Folk, især med Svenskerne, og for det andet har det nogen indbyrdes Ulighed i Landskaberne. Egentlig kunde man sige, at ethvert Landskab eller ethvert Dalføre har visse Ættemærker for sig selv. I et Land, som er stort i Vidden og tyndt bebygget, kan man netop vente at finde megen Forskjel saavel i Sæder og Skikke som i det vigtigste af alle Ættemærker, nemlig Tungemaal. Dette er da ogsaa Tilfældet i vort Land; og derfor høre vi ofte, at den ene Landsmand kan finde saa meget fremmedt hos den anden, at han anseer ham næsten som en Udlænding. Men alligevel er dog denne Forskjel ikke saa stor, som den synes at være ved første Øiekast; thi en Ulighed er altid lettere at mærke end en Lighed; og kanskee den største Forskjel nu for Tiden grunder sig derpaa, at Folket paa nogle Steder har lært saa meget nyt og fremmedt, at det ikke rettelig forstaaer sig paa den gamle Skik, som bruges paa andre Steder. Naar man derimod seer nøie efter Tingen og overalt adskiller det vigtige fra det uvigtige, saa vil man alligevel finde meget, som er almindeligt i Landet, og som dog hverken ligner den svenske eller den danske Landsskik; ved nøiere Eftersyn vil man ogsaa finde, at meget, som synes at være forskjelligt her i Landet, dog i Grunden er eet og det samme. Imidlertid vilde den indre Lighed i Landskaberne uden Tvivl have været meget større end den er, dersom Folket havde

havt et fælles Mønster og Forbillede af ægte norsk Form til at rette sig efter; thi det er tydeligt nok, at Folket selv kjender en Trang til et saadant Forbillede og saaledes tracter efter en større Enhed og Lighed. Og da her ikke er noget stort almindeligt Samfærdselssted, hvor Folk fra hele Landet kunde samles noget ofte, saa bliver det de største Byer i hver Landsdeel, og især Stiftsstæderne, hvor Folket kommer til at søge et saadant Forbillede til at danne sig efter; saaledes pleie de nordenfjeldske Folk at rette sig efter Brugen i Trondhjem, medens derimod de vestenfjeldske rette sig efter Bergen, og de søndenfjeldske mest efter Christiania. Dette vilde ogsaa have været en god Hjælp for Norskheden og for Dannelse i en norsk Form, naar der kun havde været nogen rigtig Norskhed at finde i disse Byer; men Ulykken er, at vore største Byer nu i lang Tid netop have været et Hjem for fremmedt Maal og fremmede Skikke, og have saaledes netop virket til at svække Norskheden i Stedet for at styrke den.

Det er bekjendt, at dette Land har i lang Tid staaet under et fremmedt Herredømme, og det netop paa den Tid, da det nyere Oplysningsværk skulde grundlægges ved Brugen af trykte Bøger og ved Ungdommens Oplærelse i Læsning. Det bedste Middel til at bevare Norskheden i denne Tid vilde have været at beholde det gamle Landsmaal og skrive Bøgerne deri, saaledes som Forfædrene havde gjort, og som Islændingerne endnu vedbleve at gjøre. Dette blev imidlertid forsømt. Vistnok vedblev Almuen endnu at tale det gamle Landsmaal med visse Forandringer, men paa Papiret fik man ikke andet at see end den danske Skrift med alle de fremmede Tilsætninger, som den i den seneste Tid havde faaet. Da nu det danske Herredømme omsider fik Ende, var det norske Maal saa forsømt og ringeagtet, at ingen tænkte derpaa. Det fremmede Væsen blev saa-

ledes staaende, ja det saae endog ud til, at det først nu skulde blive fuldkommen rodfæstet ved den nye Lovgivning, det forbedrede Skolevæsen og de mange andre Indretninger, som nu kom i Gang, efter at Riget havde faaet sin selvstændige Stilling tilbage. Det var ikke nu som før, at det var kun en liden Hob af indflyttede Folk, som holdt fast paa det fremmede og forsmaaede det norske; en stor Deel af de mest anseede Folk havde allerede gaaet over til de fremmede, og flere kom altid efter; thi hvad der først er kommet i Moden og anseet som Tegn paa Dannelse, det faaer naturligviis altid Tilhængere nok. Den fremmede Brug gik altsaa videre ud over Landet, og omsider naaede den da ogsaa til de mange Almuesmænd, som nu kom ind i Forretningslivet og fik noget at gjøre enten med Oplysningsværket eller med Rigets og Bygdernes almindelige Sager. Og nu bleve disse Folk netop de flittigste til at lære den fremmede Brug, og det netop for den saakaldte Dannelses Skyld. Hvis en høi Embedsmand brugte en og anden norsk Talemaade, saa var dette ikke synderlig farligt; han blev dog anseet som en dannet Mand alligevel. Hvis derimod de simplere Bestillingsmænd brugte norske Talemaader i sine Forretnings-Sager, saa vilde det strax vække en Mistanke om, at de ikke havde nogen rigtig Dannelse. Denne Mistanke vilde de paa ingen Maade taale, og derfor blev det deres første og største Omsorg at undgaae alle slige Tegn paa en udannet Tilstand og at vise, at de forstode sine Ting saa godt som enhver anden. Og i dette Stræv kunde det endog stundom hænde sig, at de gjorde langt mere end som behøvedes, saa at de i visse Maader bleve fornemmere end de fornemme selv. Saaledes skulde nu den tiltagende Oplysning desværre blive et Middel til at forøge og bestyrke det fremmede Væsen; thi nu maatte dette ogsaa udbrede sig iblandt Almuen, som

i den forrige Tid ikke var bleven synderlig paavirket af det. Og saaledes kunde det da skee, at den lykkelige Opreisning for Norges Rige slet ikke blev nogen Opreisning for Norskheden, men tvertimod kom til at give Norskheden et værre Stød, end den nogensinde før havde faaet.

Der bliver ofte klaget over, at det er vanskeligt at gjøre Forbedringer i Skolevæsenet og andre Ting, som røre ved Folkets gamle Skik, da slige Forandringer ofte møde Modstand hos Almuen. Nu er det vistnok saa, at denne Modstand ofte kan grunde sig paa en smaalig Frygt for Udgift og Umage eller ogsaa paa Ulyst til at lære noget nyt, og forsaavidt er den vistnok at beklage. Men for en stor Deel turde dog denne Modstand ogsaa have en bedre Grund, og især saavidt Oplysningsvæsenet vedkommer. Oprigtig talt maa jeg tilstaae, at jeg for min Deel heller ikke har saa megen Kjærlighed til den saakaldte Folke-Oplysning i den nuværende Tilstand, som jeg vilde have havt under andre Tilstande. Det er vist og sandt, at almindelig Oplysning er en ønskelig Ting; men dette gjælder kun om Oplysningen i sig selv, og ikke om enhver Form eller Skikkelse, hvori den gives. Dersom de Midler, hvorved Oplysningen skal udbredes, skulde virke til en Bortryddelse af alt det, som vi have arvet fra vore gamle Forfædre, saa maa det undskyldes, at vi, med al Agtelse for Oplysningen selv, dog have nogen Ulyst til at drive den frem med slige Midler. Dersom den almindelige Oplysning skal kjøbes med en Bortkastelse af Landets gamle Tungemaal og en Fordømmelse af alle gamle Landsskikke, da er den dog sandelig dyrt kjøbt alligevel. Mon det ikke skulde være en saadan Tanke, som virker noget til denne Modstand imod visse nye Indstiftelser? Vistnok maa denne Tanke nu være noget uklar hos Mængden, fordi man har hørt saa længe paa den Tale, at vi ikke have nogen egen Skik, som var

værd at holde paa, og at vi ikke havde noget andet Maal end det danske, som derfor nu skulde kaldes «det norske Sprog». Men enten man nu tænker klart eller uklart om Tingen, saa maa man dog blive noget ilde tilmode, naar man seer, at Fædrenes Gjerning overalt skal kuldcastes, at ikke en eneste gammel Indretning skal faae være i Fred, og at alt det, som kommer fra fremmede Lande, skal holdes for bedre end vort eget. Man bliver ikke vel tilmode, naar man seer, at hver eneste ny Indretning skal medføre en heel Mangfoldighed af fremmede Ord, som Folket ikke kan bruge med nogen Skikkelighed, og at man ikke engang kan tale om en Forbedring i Jordbrug, Skovdrift eller Huusholdning, uden at indbyde en Hob af tyske, franske eller engelske Navne, medens derimod de norske Ord, som kunde vove at melde sig til dette Brug, blive uden Naade viste paa Dør, fordi de ikke passe sammen med det øvrige. Og det er let at see, at alt dette med Tiden vil føre til en fuldkommen Omskabelse, som imidlertid vil koste megen Møie og Ulempe, uden at man dog kan vide, hvor længe det vil vare, førend ogsaa den nye Skikkelse vil findes at være for gammel, saa at man atter maa til at stræve med en ny Omskabelse.

Det bliver derfor et Spørsmaal, som er vel værdt at tænke paa, om det ikke kunde gaae an at ophjælpe den almindelige Oplysning uden nogen Skade for Norskheden, eller med andre Ord, om vi ikke kunde blive et oplyst og dannet Folk og dog være Nordmænd ligesom før. Vi see dog, at noget sligt lader sig gjøre i andre Lande; thi der er ogsaa andre Folk, som drive paa Oplysning og Forbedringer i sit Land, men de pleie da at give Oplysningen i den Form og det Maal, som tilhører deres eget Land; de pleie hellere at forbedre sine gamle Indretninger end at afskaffe dem og sætte noget fremmedt i Stedet; de pleie idetmindste at give sine nye Indretninger

en hjemlig Form og et Navn af deres eget Maal, saa at disse Nyheder ikke svække den fædrelandske Sands, men tvertimod kunne tjene til at styrke og forbedre den. Og noget sligt maatte vel ogsaa være muligt i vort Land; ja man skulde endog troe, at der i dette Land maatte være bedre Adgang til at bevare den gamle Fædreneskik end i mange andre Lande. Dersom vort Land laae omringet af andre store Lande, saa at vi altid bleve paavirkede af mægtige Naboer, saa vilde Sagen være mere vanskelig; men nu er det Tilfældet, at vort Land ligger i en Udkant af Verden, og at vore næste Naboer ikke ere stort mere anseede end vi selv. Dersom vi vare et Folk af blandet Oprindelse, eller hvis vor Slægt havde været sønderskilt ved Folkevandringer og ved Overvældelse af Fiender, saa vilde Sagen ogsaa være vanskelig; men nu er det Tilfældet, at vort Folk udgjør saa godt som en eneste Æt eller Stamme, og at dette er den samme Æt, som først har ryddet og bygget dette Land, og som siden har boet i Landet den hele Tid; dette er noget, som ikke alle Lande kunne rose sig af. Dersom vi endelig vare et Folk uden Historie, et Folk, som havde ingen Minder fra Forfædrene, ingen Adgang til Kundskab om Landets gamle Viis og Maal, da vilde Sagen ogsaa være meget vanskelig; men nu er det Tilfældet, at vi have en meget udførlig Historie fra vore Forfædre og i deres eget Maal; dette er ogsaa noget, som visse andre Lande ikke kunne rose sig af. Vi behøve kun at see paa vore gamle Forfædres Bøger og Breve for at vide, at der var en Tid, da Stormændene vare ligesaa norske som Bønderne, og da man taledes lige saa godt Norsk i Oslo og Tunsberg som paa Vossevangen. Og naar man nu veed, at vort Landsfolk hidtil har havt det meste og vigtigste af sine gamle Ættemærker tilbage, saa skulde man dog troe, at der endnu kunde gøres noget ved Tingen, naar der

kun havde været nogen almindelig Sands og Agtelse for de norske Ættemærker. Hvis der var Kyndighed nok og alvorlig Villie til at drive paa Sagen, saa vilde vel Norskheden endnu kunne sættes paa fast Fod, saa at den ikke skulde blive saa ganske let at omstøde.¹

Nu hører man ofte Tale om, at vort Folk skal være for lidet til at have saa meget for sig selv, og at det ikke gaaer an at afsondre og afstænge sig saaledes fra den øvrige Verden, da vi tvertimod burde lægge Vind paa at holde sammen med andre Folkeslag i den almindelige Fremgang og Dannelse. Denne Tale trænger til nogen Drøftelse; thi den er nok ikke ganske at stole paa. Dersom Dannelsen ikke er en udvortes Tilskabning, men derimod noget, som kun vedkommer Aanden eller Forstanden, da kan der lige saa godt være en Dannelse i en norsk Form som i en dansk eller tydsk, eller med andre Ord: Dannelsen kan voxe og trives ligesaa godt hos os som hos andre Folk, om vi end have nok saa mange Skikke for os selv. Man afsondrer sig ikke fra Verden ved det, at man holder paa sin Landsviis og sit Landsmaal; thi netop det samme gjør den øvrige Verden ogsaa, idet ethvert Folkeslag har sit Maal og sine Sæder for sig selv, saa at det kunde blive vanskeligt nok at vide, hvorhelst den «Verden» eller det Land er, som vi endelig skulde hænge sammen med. Det kan ikke være Danmark, thi dette er en meget liden Deel af Verden.

1 For kun at tage een Ting til Exempel, skulle vi her nævne Stedsnavne og Mandsnavne. I andre Lande have slige Navne en Form, som passer til Landets gamle Maal, saa at man let kan see, om et Navn er tydsk eller engelsk eller hvad det nu kan være. Men hvor staaer det til med slige Navne hos os? Det er forargeligt at læse, at f. Ex. det gamle Nautøy «hedder nu Nødø», at Eikarøy «hedder nu Egerø», at Straumen hedder Strømmen o. s. v. Det er heller ikke fornøieligt at see, at vore Mandsnavne altid skulle have en fremmed Form (f. Ex. Gunder, Stener, Svend), og at norske Ættenavne skulle skrives saaledes, at de see ud som tydske eller i det mindste som danske.

Langt hellere skulde det da være Sverige, da det svenske Folk er meget større end det danske og har desuden mere tilfælles med vort eget Folk baade i sit Maal og i sin Landsskik. Men naar det nu gaaer saa godt an at holde sig adskilt fra Sverige, saa maa det vel ogsaa gaae an at holde sig adskilt fra Danmark, saa meget mere som vi see, at Danmark slet ikke lærer noget af os til Gjengjæld for alt det, som vi lære af Danmark. At vi ere et lidet Folk, kan i visse Tilfælde være en slem Ting, og især hvis vi skulde have ærgjerrige Tanker og tragte efter megen Magt og Anseelse i Verden. Saa længe vi derimod ere fornøiede med vor tilskikkede Deel, og vi for Resten have Fred og Ro, saa er dog ikke vor Stilling saa slem endda; vi have i alle Fald den Vinding at boe i et eenligt Land med naturlige Grændser, med en gammel Historie og et gammelt Tungemaal. Og hvad den almindelige Oplysning og Dannelse vedkommer, er det maaskee endog en Vinding for et Folk, at det ikke er meget stort. Landets Bogmænd eller Skribenter kunne da vistnok ikke have den Ære at skrive for Millioner Læsere, men derimod kunne de have den Fornøjelse at skrive for det hele Folk i Landet; thi netop hos et lidet Folk er det let at kjende Folkets Tænkemaade og Tilstand, saa at alle Oplysningsværker des lettere kunne lempes efter Folkets Tarv i det hele. Saa vidt jeg veed, skal det ogsaa netop være de smaa Folkeslag, som udmærke sig ved en almindelig god Folke-Oplysning. Dette skal være Tilfældet i Holland, hvor Maalet vistnok er nærskyldt til det tydske, men dog i lang Tid har været adskilt derfra og dyrket efter Landets eget Brug. Ogsaa Danmark giver et Exempel paa et lidet Folk med en god Almue-Oplysning. Men det mærkeligste Exempel finde vi dog paa Island, altsaa hos et Folk, som er udgaaet fra Norge og har bevaret det gamle Maal saaledes, at det i visse Maader er

bedre der end nogensteds her i Landet. Dette Folk er saa lidet i Tal, at det kun udgjør saa meget som et af de mindste Amter i Norge og ikke engang en Tyvendedeel af Norges Folkemængde; og alligevel har det en Mangfoldighed af Bøger i de forskjelligste Kundskaber; blandt andet synes vor gamle Historie at have en langt bedre Skjæbne der i Landet end her hos os; thi medens den her kun findes i dansk Oversættelse hos en og anden formuende Mand, findes den nok paa Island i hver Mands Huus og i det samme Maal, hvori den først var skreven.¹ Dette skulde da vise, at boglig Kunst ogsaa kan trives hos et lidet og fattigt Folk, og især naar der bliver skrevet i et Maal, som virkelig hører Folket til, og som derfor har Folkets Yndest og Kjærlighed for sig.

Endelig faae vi stundom at høre, at denne Tanke om Folkets Ættmærker (eller Nationaliteten) i Grunden kun skal være en Grille eller tom Indbildning, og at det egentlig kan være det samme med hvad Viis og Maal der bruges i Landet, naar bare Folket staaer sig godt og gjør Fremgang i Klogskab og Duelighed. Dersom dette var sandt, saa behøvedes det ikke at spille Ord eller Umage paa denne Ting; vi kunde da lige saa gjerne tie stille til al den Bedrøvelighed, som vi see omkring os. Men at det ikke er sandt, skulde man næsten slutte deraf, at andre Folk ikke pleie at tænke saaledes; de klogeste og mest anseede Folk pleie derimod at holde fast paa sine gamle

1 Der er et stort Værk, som indeholder Norges gamle Historie i en meget udførlig Fremstilling, skreven i den ældre Tid og i det gamle Maal; dette Værk, som udgjør flere Bind, blev for nogle Aar siden udgivet under Titel af «Fornmanna-Sögur». Af Listen over Forkjøberne eller Subskribenterne paa denne Udgave see vi, at der havde tegnet sig 90 Kjøbere i Norge, men 769 paa Island, og af dette Tal var 330 Bønder eller Jordbrugere, 63 Tjenestedrenge og 62 andre Gutter eller Ungkarle, foruden en Mængde af simple Bestillingsmænd, som vist ikke vare rigere end en Bonde paa en maadelig Gaard i Norge.

Ættemærker og at ansee dem som Landets og Folkets Ære, som man ikke for nogen Priis kan afstaae. Og naar vi nu tage Tingen paa den Maade, som er lettest at forstaae, saa synes dog enhver af os, at det er mere hyggeligt at tale med Kjendinger fra Hjemmet end med fremmede Folk, som hvert Øieblik misforstaae os og forspilde vore bedste Tanker. Ethvert Folk har altid en Mængde af fine Vendinger til at betegne Tankerne med, og disse Vendinger kunne ikke skjønnes af fremmede Folk uden ved en møisommelig Forklaring og kanskee ikke derved heller. Og desuden vide vi, at de mest ophøiede Tanker, de reneste og bedste Rørelser i Menneskets Barm ere netop de, som kræve de simpleste og hjemligste Udtryk for at forstaaes og gjøre Virkning. Heraf følger, at det er vanskeligt at give Folk nogen Lærdom i andet Maal end deres eget, og at det er endnu mere vanskeligt at virke paa Hjertet og vække nogen Rørelse ved en Tale, som savner alle de fædrelandske Vendinger. Den Hygge og Fornøielse, den aandelige Nydelse, som man kunde have af ethvert ypperligt Aandsværk, vil paa saadan Maade for en stor Deel gaae tabt, og dette Tab vil med Tiden og for hele Landets Vedkommende blive saa stort, at det er aldeles uberegneligt. Dernæst veed man ogsaa, at de ægte gamle Ættemærker hos et Folk ere netop et kraftigt og styrkende Baand til at holde Folket sammen og virke til Enighed og et hyggeligt Samliv imellem de forskellige Stænder eller Klasser i Landet. Dersom den ene Stand vil skille sig ud ifra Folket ved fremmedt Maal og fremmede Sæder, da kan man ikke vente nogen rigtig Enighed længer; hellere kan man da vente at see to Partier, som forfølge hinanden med Spot og Had eller ialfald ikke kunne trives i Selskab med hinanden. Hvis derimod alle Stænder have lige megen Agtelse for Landets rette Skik og Maal, da er der Haab om en god Samvirken

til fælles Gavn og Hygge for alle Parter, og tillige er der Haab om, at Landsskikken selv maa blive saaledes forbedret og befæstet, at den kan ansees som en Ære og Prydelse for enhver Stand i Landet. – Endelig er det et Spørgsmaal, om vi slet ikke have nogen Pligt imod vore Forfædres Minde. Det skulde dog være hyggeligt alligevel at gaae frem i samme Stævne som Forfædrene, og egentlig skulde vel den fælles Agtelse for deres Minde være det bekvemmes-

te
Baand til at holde os sammen som et enigt Folk, idet vi alle vare samraadige om at bevare og forbedre det aandelige Arvegods, som de have efterladt os, i Stedet for at kaste det bort som en uduelig Ting. At fornægte vor naturlige Lighed med Forfædrene for ligesom at indbilde Verden, at vi vare komne af bedre Folk: det vilde være Svig imod Fædrenes Minde og kanskee ogsaa imod os selv. At ødelægge alle gamle Mindesmærker, at vrage Fædrenes Maal og gjøre Nar af alle gamle Skikke: det kunde passe for en fremmed Flok, som var indflyttet i den Tanke at styre Landet alene og gjøre Landets Folk til Trælle og Tjenere, som man altid skulde holde i tilbørlig Afstand og aldrig have noget Samlag med. For Landets rette Børn passer saadan Fremfærd sig ikke; for os er det nok baade sømmeligst og nyttigst at vise Fædrenes Minde saa megen Agtelse, at vi følge dem efter i alt det, som godt er, og ikke blues ved at være dem lige i saadanne Ting, som passe lige saa godt til vor Tid som til de forrige Tider.

OM SKIKKENE.

Vi tale her om en Ting, som er deelt i mangfoldige eenlige Stykker, og ved slige Betragtninger er der den Vanskelighed, at Oversynet af Tingene enten kan blive for stort eller for lidet; thi naar man seer paa det hele, vil man lettelig glemme de eenlige

Dele, og naar man seer paa Delene, vil man lettelig glemme Oversynet af den hele Samling. Det kunde vist være nyttigt at see noget nøiere paa de enkelte Grene af Landsskikken, men disse Grene ere mange, og det vilde her blive for langt at omtale dem alle; vi faae derfor nøie os med at nævne nogle af de vigtigste Grene og det endda i største Korthed. Den Grundtanke, som vi her maa holde os til, er denne: Naar en Skik er passende nok til alle Tider og ikke til nogen Hinder for vor aandelige Fremgang, da bør den ogsaa holdes vedlige; naar derimod en Skik, som i Grunden kunde være god, er bleven belastet med Misbrug eller Overdrivelse, da bør den renses for de paakomne Udvæxter og føres tilbage til sit rette Lag. Enhver Forandring burde være en virkelig Forbedring, ikke en tankeløs Overgang til en ny Mode, som der ikke er nogen Vinding ved. Og enhver nødvendig ny Indretning burde lempes efter det gamle og i det mindste benævnes saaledes, at den ikke skulde svække den fædrelandske Sands, men hellere om muligt tjene til at opklare og styrke den.

De almindelige Landssager, som kunne bestemmes ved Lov eller Paabud, ville naturligviis nu som før faae adskillige Forandringer, da nemlig Tidernes Tilstand saa ofte medfører, at en gammel Vedtægt maa forbedres, eller en ny Indretning indføres. Herved er nu intet at mærke uden dette, at der stundom viser sig en underlig Lyst til at forkaste visse gamle Indretninger uden nogen synderlig Nødvendighed, og, som det synes, bare fordi de ere gamle. Dernæst er det ogsaa at laste, at visse nye Indretninger, som vedkomme Almuen, ikke ere blevne lempede efter nogen gammel Landsskik eller benævnte saaledes, at Almuen kunde forstaae og kjendes ved dem. Det var, for Exempel, en Nødvendighed for os at bruge samme Vaaben som andre Folk, efterat den nyere Krigskunst var opkommen; det var den Gang maaskee ogsaa

nødvendigt at indrette Forsvarsvæsenet paa samme Maade som Franskmændene; men det var vist ikke nødvendigt, at man med det samme skulde indføre den hele Række af franske Navne, som hørte hertil (f. Ex. Corps, Compagnie, Chef o. s. v.), hvilket naturligviis maatte blive en Plage for det hele Folk og især for de arme Soldater, som altid bleve nødte til at kjende og bruge disse underlige Navne. Det var (for at nævne et andet Exempel) engang nødvendigt at lære Bergværks-Driften af Tydskerne, fordi Tydskerne kunde denne Kunst, og vi derimod ikke; men det var ikke derfor nødvendigt at indføre alle de tydske Navne, som hørte til Kunsten (f. Ex. Schicht, Kehrrad, Einfahrer o. s. v.), og siden lade dem blive staaende i alle Love og Forordninger om denne Sag. Og noget saadant kunde ogsaa siges om mange af de Indretninger, som ere indførte i den senere Tid; men dette kommer nærmest ind paa Sproget, og derved er det vanskeligt at gjøre nogen Forbedring, saa længe som det norske Maal ikke er taget i fuldkommen Brug.

I Arbeidsskikkene forestaae vistnok adskillige Forandringer, dels derved at nye Arbeidsmaader og nye Redskaber ville komme i Brug, og dels derved, at visse Arbeider ville overlades til visse Hænder alene, saaledes at ogsaa Bygderne ville faae sine Haandværkere, i Stedet for at hver Mand før har maattet lære alle Arbeider til sit eget Brug. Og herom have vi ikke meget at sige, uden hvad der før er sagt, at slige Forandringer vel kunne gjøres uden nogen Skade for Fædreneskikken, naar man kun gaaer frem med Lempe og i det mindste vedbliver at bruge de gamle Navne paa Tingene, om endog Brugen kunde blive noget forandret. Vistnok bliver der ofte talt og skrevet med slig en oprørende Ringeagt om Forfædrenes Gjæringer i dette Stykke, at man kunde ræddes for, at Folk vilde forledes til at begynde paa en voldsom

Omskabelse af alle de hertil hørende Ting; men dermed er det dog kanskee ikke saa farligt, da den gamle Forfaring har lært Folk at lempe sig efter Landets Leilighed og at prøve med det smaae, før man begynder med det store.

I Huusskikken eller Huusholdningen vil vel ogsaa Forandringer foregaae, og paa nogle Steder kan dette vel behøves, da den gamle Viis tildeels er altfor armodslig endog paa saadanne Steder, hvor der dog ikke er nogen egentlig Armod. Herved er da at mærke, at Forandringen ikke burde bestaae i en Sammenskrabelse af Stas og Fjas eller i saadanne Skinforbedringer, hvorved alt bliver «udentil blankt og indentil krant»; thi dette vilde kun være en Forvanskning af Fædreneskikken. Hellere burde da Forandringen være en virkelig Forbedring i Skikken og gaae ud paa noget, som der var en Vinding i, saasom bedre Huusrum, sundere Værelser, kraftigere Kost, mere passelige Sovesteder, større Reenlighed og mere Bekvemhed og Hyggelighed i alle Ting. Det Formaal, som man her skulde have for Øie, er ikke just at rette sig efter, hvad der bruges i andre Lande, men hellere at opnaae det bedste, som kan passe til vort Land og til Stedets Leilighed; og da nu dette Land er noget forskjelligt fra de andre, som vi have mest Samfærdsel med, saa skulde man vente, at et Slags Norskhed netop maatte komme til Syne i saadanne Skikke som disse. Og noget sligt kan ogsaa siges om Klædeskikken. Denne Viis er rigtignok meget forskjellig i Landet, og det er vanskeligt at vide, hvor gammel den er; det er saaledes ikke let at sige, hvad der er den rette norske Klædeskik; men det kan være os nok at vide, at den bedste Klædningsmaade er den, som passer bedst til Landets Luft og Veirlag og tillige er bekvemmest for Folkets forskjellige Arbeider paa Sø eller Land. Det vilde saaledes være en Daarlighed af Landets Folk at ville

efterabe de udenlandske Moder, som ofte kunne være meget ubekvemme for arbeidende Folk og meget upassende for det Veir og Føre, som man kan vente sig i dette Land. For eenlige Mennesker, som opholde sig hos fremmede Folk, kan det ofte blive nødvendigt at følge den fremmede Viis, for at de ikke skulde holdes for Nar, som saa ofte skeer; men at hele Bygder og Landskaber skulle paatage sig en ny Ham i Stedet for den gamle, som kanskee var meget bedre: det er noget, som slet ikke er nødvendigt.

Endelig maa vi ogsaa tænke noget paa Selskabsskikkene eller Levemaaden i Samkvem og Omgang med flere Folk. Disse Sæder have ogsaa nogen Betydning, baade fordi de strække sig vidt ud over Landet og saaledes ere lige paa mange Steder, og tillige derfor, at de efter al Rimelighed ere meget gamle, saa at de paa en Maade kunde ansees som et Tegn paa Forfædrenes Tænkemaade eller Tilbøielighed. Der er saaledes god Grund til at holde dem vedlige, men det vil ogsaa være nødvendigt at paasee, at de ikke skulde forvanskes ved Overdrivelse. Det er nemlig Tilfældet med nogle af disse Skikke, især med Gjæstebudsskikkene, at de let kunne forvanskes og drives for vidt, især naar Folk ville kappes med hverandre, og den ene søger at overgaae den anden. Det er, for Exempel, en vakker Skik at lade kommende Folk faae noget til at æde og drikke, især naar de have faret en lang Vei; men det er ikke velgjort at tvinge Folk til at æde mere, end de have godt af, og det er slet ikke vakkert, at Folk skulde drikke sig fulde, for hver Gang de komme sammen. Det er vakkert nok, at Folk, som sjelden samles, ville være længe sammen og holde sig lystige med hverandre; men det er ikke nyttigt, at et Gjæstebud skal vare en heel Uge, og at man i denne Uge skal ødelægge saa meget, som man kunde leve af i mange Uger.

Det er en vakker Skik, som vi kalde Dugnad 1, at Naboer og Grandfolk skifteviis komme til hinanden, for at hjælpes ad med et stort Arbeide, og derefter faae en Forfriskning med Mad og Drikke; men det er daarligt, at denne Forfriskning skal gjøres til et Drikkelag, saa at Vindingen af Arbeidet gaaer bort i Tidsspilde og Overdaadighed. I slige Ting bør man da forbedre Skikken ved at føre den tilbage fra Umaadeligheden til det rette og passende Maal. Der er mange saadanne Skikke, som kunne tjene til et opfriskende Selskabsliv og en sømmelig Fornøielse; de ere saaledes i Grunden uskyldige, og det vilde være ilde at lægge dem af; men det kommer da ogsaa an paa at holde dem frie for saadanne Misbrug, som gjøre Skikken forhadet og paaføre den et Vanrygte, som den ikke fortjener.

Førend vi nu gaae over til at omtale det vigtigste Ættemærke, nemlig Tungemaal, burde vi først nævne en Ting, som hører hertil, og som der stundom tales meget om, nemlig det indvortes Ætte-Lag eller Folkets særegne Sindelag og Tilbøielighed, altsaa den saakaldte «National-Charakter». Men dette er en meget vanskelig Ting at faae Tag paa. Hvor vanskelig den er at bedømme, kan skjønnes deraf, at nogle sige, at vi ere et meget spagfærdigt og alvorligt Folk, endog med Hang til Tungsindighed, medens andre derimod sige, at vi ere et meget lystigt, ja endog yderlig letsindigt Folk. Det seer saaledes ud til, at der findes noget af begge Slag i Landet, og at vi i dette Stykke ikke ere saa meget forskellige fra andre Folkeslag. Men hvorledes det nu end er, saa er det en Ting, som man ikke lettelig kan gjøre noget ved, og saaledes kunde vi lade den Sag fare. Imidlertid kunde der være visse Yttringer af dette Folkesind, som her skulde komme i Betragtning, og

1 Hedder paa nogle Steder: Duna, Dona, Duning og Domning.

Den bedste Form er Dugnad, af «duga», dvs. hjælpe.

især hvis disse Yttringer skulde være saa slemme, som vi stundom høre. Iblandt andet bliver der talt noget forfærdelig meget om et Slags Døsighed eller «Dorskhed» og «Træghed» (som de kalde det), som skal være saa almindelig her i Landet. Imidlertid troe vi, at dette ikke er saa almindeligt alligevel. Vistnok findes her en Deel dovne og ligegyldige Kropper, og det samme findes vel ogsaa i andre Lande; men saa findes der ogsaa en god Deel kvikke og nemme Folk og rigtigt gode Mands-Emner, som vistnok ere skikkede til nyttige Ting, om de end ikke strax kunne skikke sig i uvante og ubekjendte Ting. En vis Langsomhed og Seenfærdighed er maaskee noget almindelig her i Landet, men dette mærker man ikke noget synderligt til, uden paa de Steder, hvor mange Ting skulle afgjøres i en Hast, og der pleie da Folk at vænne sig til en anden Skik. Det vilde heller ikke være nogen særdeles Dyd, at Folk skulde vænne sig til at haste og buldre, naar ingen Ting staaer paa, eller at tale som man kommanderede en Brandvagt, og vilde have Svaret færdigt, førend Spørgsmaalet er kommet ud af Munden. Hos Folk, som boe adspredt og sjelden komme sammen, er det slet ikke underligt, at de have en Tilbøielighed til at give sig Tid med sine Ærinder og tale længe om lidet; og om nu en slig Omgangsmaade ikke passer sig paa et Posthuus eller i en Krambod, saa kan den dog passe sig paa andre Steder, hvor man har lidet at tale om og faa Folk at tale med.

OM TUNGEMAALET.

Af alle de gamle nedarvede Sædvaner bliver imidlertid Tungemaalet den allervigtigste, og lykkeligviis er denne Arveskik ogsaa den uskyldigste, da den ikke indeholder noget, som kan føre til Fordærvelse eller være til Hinder for Folkets Fremgang. Intet af

alle de gamle Ættemærker har en saa mangfoldig Brug og Betydning som Tungemaal, og intet staaer heller i en saa inderlig Sammenhæng med alle andre Landsskikke som dette. Det er desuden det tydeligste og tryggeste Ættemærke for et Folk; det er noget, som man kan forklare og beskrive; det har sine visse bestemte Former, saa at vi deraf oftest kunne vide, hvad der hører os til, og hvad der hører andre til. Og hertil kommer, at det ogsaa er det ældste og varigste Ættemærke; det er det, som bedst kan holde sig vedlige i Ætten gennem alle Tiders Omskiftelser. Om alle de øvrige Skikke bleve forandrede, saa kunde Maalet endda i alt det vigtigste blive staaende, og dette vilde allerede være nok til at betegne et Folkeslag og udmærke det fra alle andre Folk. Saa længe som vi tale ægte norsk, saa kunne vi frit kalde os ægte Nordmænd og rette Børn af de gamle Nordmænd, om vi end ikke følge alle deres Skikke i andre Maader. Hvis vi derimod aflægge det norske Maal, da vil vort Nordmands-Navn kun have saare lidet at betyde, og da kunne vi ikke længere tale om vore gamle Forfædre uden med Skam og Blusel; thi vor Lighed med dem vil da blive saa liden, at Verden vil troe, at vi ere en indflyttet Folkeslægt og ikke de rette Efterkommere af de gamle Nordmænd.

Men her maa vi først have en Afgjørelse af, hvad der nu er det rette norske Maal; thi det vilde være ilde, om Folk skulde have urette Tanker om denne Sag. For det første maa vi da vide, at Norsk ikke er det Maal, som vi nu sædvanlig læse og skrive, og som, for Exempel, dette Stykke her er skrevet i; thi dette Maal er Dansk; det er altsaa et Maal, som tilhører et andet Land, og som er meget anderledes end det gamle Maal i Norge. Vistnok er herved at mærke, at Norsk og Dansk have fra gammel Tid havt meget tilfælles, saa at mange Ord ere lige i

begge Maal eller ogsaa næsten lige¹; det er saaledes meget i Dansken, som ogsaa er norsk; ja det hænder endog stundom, at vi i den danske Skrift finde Ord, som ogsaa have været norske, men som nu ere gaaede af Brug i Dagligtalen her i Landet. Men dette samme er ogsaa Tilfældet i Svensken, og i Grunden er der en meget større Lighed imellem Svensk og Norsk, saa at det vilde falde os meget lettere at læse det Svenske, naar vi vare lige saa meget vant til dette som til det Danske. Men nu vide vi, at vort Folk har fra gammel Tid havt et Maal for sig selv; og dette Maal fremviser sig nu for os i to Former, en ældre og en nyere. Den første Form er den, som vi finde i vore gamle Skrifter, som ere tilkomne førend Foreningen med Danmark og især i det trettende og fjortende Aarhundrede; dette er altsaa det gamle Norske. Den anden Form er den, som endnu bruges som Omgangsmaal hos vor Almue, især i det indre af Landet, og som overalt viser sig som en lidt forandret Form af det gamle Maal; dette er altsaa det nyere Norske. Imellem det gamle og det nyere Maal findes en lignende Forskjel, som man ogsaa finder i visse andre Lande, nemlig at det nyere Maal har beholdt de gamle Ord med de nødvendigeste Bøiningsformer, men derimod afkastet de øvrige Ordformer og Endelser, som vare mindre nødvendige, og som det gamle Maal havde

1 Den lange Tilvænnelse til Dansken har imidlertid gjort, at denne Lighed nu synes at være større, end den virkelig er, og at mange derfor troe, at Norsk og Dansk ere samme Maal, saa at der ikke nu skulde være noget andet at gjøre end at optage de bedste norske Ord i Dansken. Men her vil Forskjellen imellem begge Maal snart vise sig deri, at de norske Ord for en stor Deel passe saa ilde til den danske Form, at de der blive ganske stødende eller utækkelige. Optagelsen af norske Ord vil altsaa ikke kunne drives saa vidt, at den kan være til nogen stor Hjælp. Og om man end kunde optage nok saa mange norske Ord, saa maa dog Maalet kaldes Dansk alligevel, saa længe som Grundlaget og Formen i det hele er dansk.

en stor Mængde af. I det nyere Maal finde vi ogsaa en indre Forskjellighed, da nemlig Formerne have dannet sig noget anderledes i det ene Bygdemaal end i det andet; imidlertid er denne Forskjel i Grunden ikke saa stor, som den synes at være, da nemlig de vigtigste og nødvendige Dele af Sproget alligevel ere nogenlunde lige paa de fleste Steder. I Nærheden af Byerne er Maalet rigtignok noget afvigende fra den gamle Form, fordi det har nærmet sig mere til Dansken; men i den indre og største Deel af Landet er Formen derimod tydelig og afgjort norsk, og især kunne Bygdemaalene i Fjeldbygderne og i Bergens Stift siges at staae meget nær ved det gamle Norske; disse Bygdemaal ere derfor nu at ansee som de bedste. Naar der nu skulde blive Spørgsmaal om et Bogmaal (Skriftsprog), som med Sandhed kunde kaldes norsk, da har man at vælge enten det gamle Norske eller ogsaa en Middelform af de nuværende bedste Bygdemaal. At optage det gamle Maal enten efter vore gamle Skrifter eller efter den Form, som bruges paa Island, vilde vistnok endnu have gode Grunde for sig; men alligevel vilde dette blive meget møisomt og tungført paa Grund af de førømtalte mangfoldige Ordformer, som for en stor Deel ere gangne af Brug, og som derfor nu maatte læres af Bogen ved en langvarig Øvelse. Det vilde derfor blive meget bekvemmere at optage en Middelform af de bedste Bygdemaal, saaledes at man i Hovedsagen overalt havde det gamle Maal til Mønster.¹ Men enten man nu vil tænke paa nogen Skrift

1 En saadan Mønsterform maa man nødvendigviis have for Øie for hver Gang der spørges om den rette Form for et Ord, som er anderledes i det ene Bygdemaal end i det andet. Naar vi f. Ex. tage for os det Ord, som paa dansk hedder Lys, og i Norge Ljos, Ljøs, Løs, Jos og Jøs; saa finde vi ved nærmere Forfaring, at den rette norske Form er «Ljos». Ligesaa finde vi, at Navnet paa en Vandpyt egentlig skal hedde «Tjørn», om det end i Bygdeme hedder Tjøn, Tjenn, Kjødñ, Kjønñ eller Kjenn.

eller ikke, saa er det ialfald vist, at den ægte norske Talebrug ikke er den, som nu er i Moden i vore Byer og i Nærheden deromkring, men derimod den, som findes hos Almuen i Bygderne, især i Midten af Landet.

Saa sandt som nu dette er, og saa klarlig som det bevises af ethvert Blad af vore gamle Skrifter, saa finder man dog nu overalt, at Folk ere uvillige til at tilstaae eller vedkjende sig de nødvendige Følger af denne Sandhed. Vistnok sige nogle, at alt dette kan være altfor sandt, og at vi paa denne Maade have lidt et stort Tab; men saa hedder det ogsaa, at vi nu have vundet saa meget andet godt i Stedet for det tabte, at vi gjerne kunde slaae os til Ro og lade Tilstanden være, som den er. De glemme da, at vi kunde have vundet det samme gode og meget mere til, om denne Tilstand havde været anderledes. Andre derimod mene, at der ikke kan være noget synderligt Tab ved at undvære dette Maal; det var ikke skikket til at følge med det Opsving, som Oplysningen nu har taget; det var ikke vakkert og værdigt nok til Udtryk for de ophøiede Tanker, som en oplyst Aand maa omgaaes med, sige de. De glemme da, at det netop er den høiere Brug og Dyrkning, som skal forfremme et Maal saaledes, at det bliver skikket til at følge med i al mulig Oplysning, og at det norske Maal kunde være lige saa tjenligt som ethvert andet til saadan Brug og Dyrkning. Saaledes kan det da hælde, at mange

Ligesaa at Nælde her skal hedde «Netla», om end nogle sige Nettle, Nesle eller Nosle. Saa finde vi ogsaa, at det Ord byde skal i sin fuldkomne norske Form hedde «bjoda», uagtet man kun siger bjoa, bjo, bjøde, bjø og by. Ligesaa at det Ord læse skal hedde «lesa», omendskjønt der er mange, som sige læssa, lassa, laassaa og løssaa. I slige Tilfælde maa da den ældste og fuldkomneste Form ansees som den regelrette (eller normale) norske Form, og de øvrige blive da at ansee som Bygdeformer (Provincialismer).

nu ville gjerne kaldes Nordmænd og maaskee ansee dette som en Ære, men derimod ikke kunne taale at høre det norske Maal i sit Huus eller i sine Selskaber. Hvorledes det nu kan være en Ære at være Nordmand og en Skam at tale Norsk, det skulde være vanskeligt at forstaae, naar man ikke fra andre Kanter vidste, hvor megen Magt en falsk Indbildning kan faae, naar den bliver bestyrket ved flere samvirkende Omstændigheder. Dersom det norske Maal var i Moden hos Stormandskabet i Landet, dersom man havde sine Bøger og Aviser i dette Maal og var vant til at bruge det i sine Forretnings-Sager, da skulde vi høre en ganske anden Tale om dette Maal; da skulde det kanskee være anseet som Landets Pryd og Ære, som man for ingen Verdens Priis vilde lade sig fratage. Nu er det derimod Tilfældet, at dette Maal er kun i Brug hos en fattig Almue, og dette er nok til at gjøre Tingen usmagelig. Det har nemlig været en gammel Vane hos en stor Deel anseede Talere og Skribenter at tale med Ringeagt om alt det, som tilhører Almuen eller Bondestanden; alt hvad som kom fra den Kant, skulde være «raat» og «plumpt», saa at det ikke kunde bruges af dannede Folk; noget godt og takkeligt, noget stort og ophøiet skulde aldrig kunne ventes fra denne Side. Dette troer man paa, og derefter skikker man sig. Derfor ere Folk saa rædde for, at hvis de nu skulde tale Norsk, saa vilde de ansees som udannede, som Folk af ringe Stand, som ikke havde lært Folkeskik. Og vistnok kan Tingen have sin Uleilighed, saa længe der ere saa faa, som baade have virkelig Dannelsen og tillige bruge det norske Maal; hvis derimod disse Folk bleve mange, saa vilde Tingen faae et andet Udseende. Det har hændt i forrige Tider, at visse Folkeslag, som vare lidet bekjendte og lidet agtede, have forstaaet at ophøie sit Maal til en saadan Anseelse, at ogsaa deres stolteste Nabofolk bleve nødte

til at lægge Mærke til det. Og hvem veed, om ikke noget sligt kunde endnu hænde? Man skulde derfor ikke tale for høit om denne «Plumphed» ved Bondemaalet; thi det kunde maaskee hænde sig, at Efterkommerne engang vilde gjøre Nar af den hele Tale.

Der kan komme den Dag, da man vil undre sig lige saa meget over denne Tids Fordomme, som man i denne Tid undrer sig over forrige Tiders Fordomme.

Det kan ikke være nogen rigtig Folkeskik, at det ene Folkeslag skal gaae ind til det andet og sige: «Kjære, lad os faae laane dit Maal; thi det, som vi have selv, er noget usselt Kram, som vi ikke kunne bruge». Om det endog var sandt, at det norske Maal var saa daarligt, som nogle sige, saa maatte vi dog ville kjendes ved det alligevel, fordi at netop dette og intet andet er vort eget, og hvad som ret er, det faaer vi lade staae, enten det tækkes os vel eller ilde. Men nu er det ikke sandt, at vort Maal er værre end andre. Sprogkyndige Folk sætte megen Priis paa det gamle Norske og give det en meget høi Rang i Sprogenes Række; og nu vilde det nyere Maal i sin fuldkomneste Form være næsten lige saa godt og ikke meget ringere end det gamle. Det er ialfald lige saa rigt som Dansken, og især naar man fraregner den store Slump, som Dansken har taget af Tydsken og andre Sprog; dette er rigtignok laant Gods, men hvis nu vi vilde bruge det samme Laan, saa havde vi strax den samme Rigdom; thi paa den Maade kan endog det fattigste Bygdemaal gjøres til et saa rigt Sprog, som nogen vil ønske sig. Og hvad nu Fagerheden vedkommer, da tænke vi, at Norsken ikke vil tabe for Dansken i dette Stykke; lad saa være, at et og andet Ord kunde see nettere ud i Dansken, saa er der dog en stor Mængde Ord, som vistnok ere vel saa vakre i Norsken, f. Ex. Øy, Høy, Støyt, støypa, skaut, auka, Eik, veit, leikande, seinare, einaste. (Paa Dansk: Ø, Hø, Stød, støbe, skød,

øge, Eeg, veed, legende, senere, eneste). Vi troe ogsaa, at man kan give lige saa gode Udtryk af Velvillie og Høflighed i Norsk som i Dansk, og vi synes ogsaa at have hørt Exempler nok derpaa. Og naar vi ret betænke os, saa kunne vi heller ikke finde noget uværdigt eller vanhelligt ved at bruge vort eget Maal, saavel i høitidelig Tale og gudelige Betragtninger som i anden Tale; thi saa snart man sætter Vanen og Indbildningen tilside, saa maa man dog tilstaae, at en Tanke er lige værdig og hellig, enten det siges i det ene eller det andet Maal. En høitidelig Tale i Norsk kunde kanskee synes lidt underlig den første Gang, da man hørte den eller saa den paa Prent; men saa snart man blev vant dertil, vilde man ikke undres længere derpaa. Naar man nu tænker, at et Bibelsprog skulde tabe sin Kraft og Værdighed ved at siges paa Norsk, da kan det ikke være andet end en Indbildning, som grunder sig paa Vanen og paa en indprentet Ringeagt for Landets Maal; thi det skulde dog ellers være baade vakkrest og nyttigst, at Bibelen blev oversat «paa hvert Lands Maal til hver Mands Brug og Bedste», ligesom det ogsaa vilde være den største Ære for Lærdommen selv, at den blev forkyndt i alle Tungemaal for alle Folk og Slægter; det skulde da langt hellere synes uværdigt, at Bibelen endnu ikke er oversat paa Norsk, uagtet vore gamle Forfædre dog have gjort en Begyndelse dertil, og Islændingerne have allerede fra det lutherske Kirkeskifte havt den hele Bibel paa sit eget Maal. Naar man endvidere tænker, at en Kirkesang eller en Bøn skulde blive vanhelliget ved at opsættes paa Norsk, da synes mig dog, at denne Tanke selv er mere vanhellig; thi det seer da ud til, at man her forestiller sig Sagen ligedan som de Folk, som skulle henvende sig til en fremmed Herremand, og som ved denne Leilighed ville tale i et Maal, som de ikke ere vant

til, for at den fremmede Herremand skal forstaae dem bedre og fatte gode Tanker om deres Forstand og Kundskab. Dette skulde da ikke behøves, naar man taler til En, som forstaaer alle Maal, og som desuden forstaaer Tankerne, enten de komme til Ord eller ikke. Hellere skulde man da tænke, at det var rettere at bede i sit eget Maal, saa meget mere som Bønnen da kunde være et sandere Udtryk af Hjertets Tanker og derfor des mere alvorlig og inderlig. – Vistnok er herved at mærke, at man i Bøn og gudelig Tale altid burde bruge de bedste Ord, som man kunde; thi det gjælder om Norsken som om andre Maal, at ikke alle Ord ere lige gode eller lige værdige; der er altid noget, som ikke passer til en høitidelig Tale, om det end kan være godt nok for Dagligtalen. Men deraf følger aldeles ikke, at alt hvad vi bruge i Dagligtalen, skulde være upassende til høitideligt Brug, eller at man i aandelige Sager skulde bruge et Maal, som ikke brugtes til noget andet. Dersom dette var sandt, da maatte man for længe siden have udelukket de mange Ord, som ere lige i Dansk og Norsk, f. Ex. Himmel, Jord, Dag, Tid, Liv, Sorg o. s. v. Thi alle slige Ord bruges jo daglig her i Landet baade i Spøg og Skjemt og til mange Slags Brug, som ikke er hellig; og dog høre vi aldrig, at Ordene ansees som vanhellige for den Sags Skyld.¹

1 Her maa ogsaa mærkes, at en Deel Ord vilde blive lidt anderledes i den fuldkomneste norske Form, end i Dagligtalen paa visse Steder. Hvis nogen skulde blive ræd for at høre et sligt Udtryk som f. Ex. «mi Sæl» i en høitidelig Tale, saa kan det oplyses, at den ægte norske Form hverken er «Sæl» eller «Sjæl», men derimod «Saal». Nu vil man sige, at paa slig Maade ville Ordene paa mange Steder blive uforstaaelige. Men hertil svare vi, at dette vilde snart rette sig, og at det ikke er muligt at skaffe Landet et Maal, som er sligt, at hvert eneste Menneske forstaaer hvert eneste Ord. Ogsaa i Dansken er meget, som ikke alle forstaae, og derfor blive disse Ting saa flittig forklarede baade i Bøgerne og i Skolerne. Fik man nu slige Forklaringer i Nor-

Naar vi saaledes tænke nøie efter Tingene, saa kunne vi ikke komme til anden Slutning, end at det norske Maal kunde godt lade sig forlige saavel med den høieste Oplysning som med den alvorligste Behandling af de aandelige Sager. Og hvis vi skulde trænge til en større Bestyrkelse i denne Tro, saa kunne vi see os lidt omkring i Verden og høre efter, hvorledes det staaer til hos «dannede Folk» i andre Lande. Dersom Dansk var det eneste Maal, som kunde bruges i vigtige Sager, da maatte jo al Verden lære Dansk; det kunde da ikke være Nordmændene alene, som havde denne Byrde paa sig. Nu er der andre Folkeslag, som er meget større og mere anseede i Verden end det danske; fornemmelig have Tydskerne, Engelskmændene og Franskmandene en stor Overvægt i Tal og Anseelse; og disse Folk have nu i lang Tid netop været et Slags Foregangs-mænd i Oplysning og Dannelselse. Naar man nu endelig skal følge med andre Folk eller have andre med sig, da er det bedst at have saa mange som muligt med sig. Tydskerne staae os rigtignok ikke saa nær som Danskerne, men de have dog et vist Frændskab med os alligevel, og saaledes træffer det sig, at der i deres Maal findes adskillige Ord, som have mere Lighed med de norske end de danske, saasom: Auge, Bein, Gras, heim, leid, las (Dansk læste), blies (D. blæste) og flere. Naar det nu gaaer an for Tydskerne at bruge slige Ord baade i Bibelen og andre Bøger, saa maatte det ogsaa gaae an i norske Bøger at bruge slige Ord som Auga, Gras, heim o.s.v.; og da kunde man ogsaa have den Trøst, at der var over 30 Millioner Folk, som brugte disse samme Ord. Og saa er der et Folkeslag, som vi endnu skulle lægge Mærke til, nemlig Svenskerne, som ere vore allernærmeste Naboer. De udgjøre et

sken, saa vilde det vist ikke vare længe, førend Folket forstod den lige saa godt som Dansken og naturligviis meget bedre.

meget større Folketal end Danskerne, og de ansees for at have ligesaa megen Dannelse som andre Folk. Men nu er det netop Tilfældet, at Svenskerne bruge en heel Mængde Ord, som ligne mere de norske end de danske, f. Ex. fram, djup, sjuk, et gagn, en aaker o. s. v.¹ Og slige Ord bruges da naturligviis baade i Bibelen og Lovene, i Bønner og Psalmer, i Breve og Kundgjørelser, hos fornemme Folk saavelsom hos Bønder; og der er meget mere fornemt Folk i Sverige end i Norge. Der er saaledes nok af de Tilfælde, hvori vi just ikke staae alene med vore Ord, men tvertimod have en ganske anseelig Folkemængde med os.

Endnu ville nogle sige, at alt dette hjælper intet, da den Tilstand, som nu er, har allerede varet saa længe og sat sig saa fast paa alle Sider, at der ikke længere kan gjøres noget ved den. De ville tale om en «historisk Nødvendighed», en hævdet Ret, en gjort Gjerning, som ikke kan vendes. Det Norske har nu saa meget imod sig, at det ikke længere kan komme til nogen Velmagt, ville de sige. Men saaledes pleie duelige Folk ikke at tænke i andre Tilfælde; naar de see, at der er overgaaet dem en stor Uret eller en stor Skam, da pleie de først at see efter, om der ikke skulde være nogen Udvei til, at de selv kunde rette paa sin Skade og opreise sine faldne Sager paa en sømmelig Maade. Og her skulde vi troe, at der maa findes en Udvei til en ærefuld Opreisning, naar vi kun selv for Alvor ville søge den. Lykkeligviis er Fædrenemaalet ikke af det Slags Arv, som man strax mister, naar man til en vis Tid har forsømt at paatale sin Ret; det er heller ikke af det Slags Eiendom, som kan komme saaledes under

1 Andre Exempler af det Svenske ere: hage (Dansk: Have), hake (D. Hage), eld, vatten (Vatn), botten, bjørk, mjølk, tjuf (D. Tyv), tjugo (20), mjuk, dryg, laag, svart, naken, hata, vaka, skapa, ropa, ljug, skilja o. s. v.

fremmede Hænder, at man ikke kan tage den tilbage uden anden Mands Skade. Den gamle Arv er endnu til; de rette Arvinger ere ogsaa til, og de have det i sin Magt at tage Arven i fuld Brug og sætte den i fuldkommen Stand, uden at nogen har Ret til at forhindre det. Vistnok vilde det kræve nogen Tid og koste nogen Umage at sætte denne Arv i fuldkommen Stand; men dersom Sagen blev dreven med Forstand, saa kunde man dog vente meget af Tiden alligevel. Ialfald har vor Tid den Fordeel, at der nu findes en bedre Kundskab om Sagens rette Sammenhæng end i forrige Tider, da man ikke kunde læse gammel Norsk og ikke heller havde nogen klar Tanke om Sammenhængen imellem de nyere Maal. Naar nu denne Kundskab bliver mere og mere almindelig, saa vil ogsaa vort norske Maal vinde mere Anseelse, og da vil rimeligviis den Tanke at reise dette Maal til en større Værdighed, end det hidtil har havt, ikke længere synes saa underlig som før; thi Sandheden pleier dog altid at have den Kraft, at den efterhaanden drager Folk alt mere og mere til sig, om de end i Førstningen vare noget modvillige. Derfor troe vi, at det norske Maal ikke længere vil være saa forladt af alle oplyste og vellærde Folk, som det før har været; og derfor troe vi ogsaa, at det baade vil holde sig vedlige og komme til en større Opreisning.

SLUTNING.

Efter disse Betragtninger over Dannelsen paa den ene Side og Norskheden paa den anden Side, komme vi her tilbage til det, som før er sagt, at vort Folk vistnok kan gjøre al ønskelig Fremgang i Oplysning eller Dannelse, uden at det derfor behøver at aflægge alle sine gamle Sæder og sit gamle Maal, da disse Ting slet ikke staae saaledes imod hinanden, at det ene netop skulde fortrænge det andet. Man kan gjerne være meget oplyst for det, om man boer i en Røg-

stue, sover paa Halm og sidder paa en Bænk, «æder Grød og Sild» og gaaer i hjemmевirkede Klæder. Og paa den anden Side kan man være meget udannet og uvidende, om man boer i et staseligt Huus og klæder sig efter de nyeste Mode-Tegninger fra Staden Paris udi Frankrige. Man kan være saa dannet, som nogen vil ønske sig, og dog tale Sognemaal eller Hardangermaal; og man kan gjerne være meget udannet og dog tale den fineste Dansk. Endvidere kan det godt gaae an at boe i et pynteligt Huus og gaae i fine Klæder og alligevel tale ægte Norsk (f. Ex. Vossemaal); thi hvis det var sandt, som vi stundom høre, at det ikke skulde være passeligt at tale Norsk, naar man gaaer i Kjole, da vilde det være slemt for Folk i andre Lande, f. Ex. Svenskerne, som nok ogsaa gaae i Kjole og dog tale sit Lands Maal. Overalt vil man ved nærmere Eftertanke finde mange slige Indbildninger, som grunde sig derpaa, at man er vant til en Tilstand, som ikke er den rette; og disse Indbildninger maa man da modvirke, fordi de ere til Hinder baade for Dannelsen og for Norskheden. Hvis det var sandt, at fremmed Viis og fremmed Maal skulde være Mærke paa Dannelse, da maatte vore Byfolk være meget dannede Folk, og de Bondefolk, som boe næst ved Byerne, maatte være mere dannede end alt det øvrige Landsfolk. Men alligevel hænder det dog ofte, naar man kommer til andre Landsfolk med gammeldags Viis (f. Ex. i Fjeldbygderne), at man netop der synes at finde bedre Tegn paa virkelig Dannelse, saasom en større Artighed og Velvillie, en bedre Sands for Kundskab, og især en større Tænksomhed og Agtsomhed for alle videværdige Ting.

Det vilde saaledes være baade til Gavn og Ære for vort Land, om man kunde mage det saa, at Oplysningen kunde blive til Hjælp og Forfremmelse for Landets Maal og Landets Sæder, og at man engang

kunde komme til en rigtig Tanke om Dannelse i en norsk Form. At der er en og anden Skik, som kan forbedres, og at dette kan skee uden Skade for Norskheden, saalænge som man ikke gaaer videre, end som nødvendigt er, have vi allerede omtalt, og tænksomme Folk ville lettelig udfinde de Tilfælde, hvor saadan Forandring behøves. Hvad Tungemaaliet derimod vedkommer, vil det for de fleste være vanskeligere at vide, hvad der i visse Tilfælde er det rette, da dertil udkræves nogen Kundskab, saa at dette maatte nærmest blive en Sag for Skolerne og Ungdommens Lærere. Imidlertid ere dog Bygdemaalene saa gode i en meget stor Deel af Landet, f. Ex. i alle Fjeldbygder, at Folk paa disse Steder overalt ere meget nær ved den gamle og rette Form, og derfor gjøre de naturligviis rettest i at holde paa det, som de have. Paa andre Steder og især ved Byerne er Maalet vistnok mere forvansket; men ogsaa her vilde man gjøre vel i at passe paa, at Forvanskningen ikke blev større, end den er; thi endnu er der dog i de fleste Bygder et godt Forraad af det ægte Norske tilbage, og dette Forraad kunde godt holdes vedlige, naar man kun lod det være i Fred og ikke var saa flittig til at aflægge alt det, som ikke bruges hos fremmede Folk, eller som ikke passer til Skriften (det vil sige til den danske Skrift). For det første vilde det overalt være godt, om de, som kunne det norske Maal, vilde bruge det i al sin Tale til hverandre indbyrdes, og om de, som ikke kunne det, vilde idetmindste tillade andre at bruge det. Om det end ikke gaaer an i dette Aar eller til næste Aar at bruge det fuldkomne norske Maal i skriftlige Forretninger, saa kan det dog gaae an at bruge det i mundtlige Forretninger, og hvis denne Brug blev mere almindelig, vilde dette allerede være en stor Vinding. Men til en fuldkommen Opreisning af Landets Maal behøves der endnu noget mere,

nemlig en saadan Indretning, at man kunde læse det paa Prent og lære det i Skolerne ligesom andre Maal. Der behøves nemlig en Opklaring af, hvad der er ægte Norsk, og en Rettesnor i de Tilfælde, hvor Bygdemaalene ere ulige, og hertil maatte man have en regelbunden skriftlig Form eller et Bogmaal for Landet i det hele; thi at skrive i ethvert Bygdemaal duer ikke, da man derved fik mange Former i Stedet for een, saa at ingen kunde vide, hvad som var det retteste. Det vilde saaledes være den største Hjælp for Sagen, om kyndige Mænd vilde begynde at skrive Bøger, f. Ex. Fortællinger og slige lettere Sager, i en saadan fuldkommen norsk Form, som de da alle maatte være enige om at følge. Herved vilde man for det første opnaae, at Folket vænnedes til at see og læse dette Maal, og denne Tilvænnelse vilde virke meget til Sagens videre Fremme.

For Resten var det ikke mit Formaal her at paavise, hvorledes en saadan Sag skulde drives, da dette her vilde blive alt for langt. Formaalet for dette Stykke var at vise, at *Norskheden ikke er til Hinder for den rette Dannelse*, og saaledes at modvirke en vildfarende Forestilling, som stundom synes at true med at ville udslette ethvert Spor af Norskhed i dette Land. Herved maatte det særlig paavises, at det norske Maal netop er den allervigtigste Deel af Norskheden, eftersom Tungemaalet har en saa stor Overvægt over alle de øvrige Landsskikke, at disse ligesom skjule sig og komme bort, naar de sættes ved Siden af det. Og herpaa maatte der lægges en særdeles Vægt af den simple Grund, at den dyreste Eiendom er den, som man bedst maa bevare; thi dersom det allervigtigste af vore Ættemærker skulde blive udskjæmt og bortkastet, da vilde det øvrige, som vi endnu havde tilbage, blive saa lidet, at det kanskee ikke var Umagen værdt at tale om nogen Norskhed længere. Dette er en Sag, som vedkommer

det hele Folk i Landet, og som derfor burde saaledes oplyses og forklares, at alle tænksomme Læsere kunde faae Veiledning til at gjøre sig en rigtig Forestilling om Tingen. Sandheden bør være bekjendt, og Folket bør vide hvad ret er, saavel i denne Sag som i andre. Og allermest skulde dette behøves paa denne Tid, da der skeer saa mange Forandringer, da der indføres saa mange nye Virke-Midler, og da der ellers er saa meget, som driver Folket til at søge en større Oplysning og Kundskab, end det hidtil har havt. Det er ilde nok, at denne tilvoxende Oplysning har hidtil medført saa meget, som var til Fortrængsel for Landets Maal og Fædrenes Sæder, i Stedet for at Oplysningen selv skulde netop styrke, forfremme og forbedre baade Maalet og Sæderne. Men man bør dog have et Haab om, at den tilvoxende Oplysning ogsaa skal virke i en anden Stævne ved at aabne Folkets Øine for den Vinding, som det vilde have, naar dets herligste Fædrene-Arv blev agtet og skjøttet, som den burde, og at altsaa Oplysningen selv skal gjøre Folket villigt til at give sit Samtykke til en saadan Forandring, som vilde være til Ære for Folket selv, til Hæder for Fædrenes Minde og til Gavn for alle de kommende Slægter.

OM SPROGSAGEN.

Der er visse Folk, som altid klage over Eensidighed hos andre, og som alligevel selv kunne vise den allerstørste Eensidighed, saasnart som Talen kommer ind paa en Ting, som de ikke ret kunne lide. Man kan da gjøre saa mange Modsigelser, som man vil; man kan give nye Oplysninger i Hobetal og forsvare Sagen med de allerklareste Grunde: det nytter dog altsammen intet; de ere fremdeles de samme; de have intet lært og intet glemt. Et nyt Exempel

herpaa har viist sig i Bedømmelsen af den nylig udkomne Oversættelse af Fridtjofs Saga «i det nyere Landsmaal». Vore store Aviser have her med en usædvanlig Enighed udtalt sig imod et saadant Paafund, som at skrive Bøger i et saadant Landsmaal; og det har da ikke skortet paa klingende Ord og smukke Taler til Opbyggelse for dem, som holde fast ved den bestaaende Tingenes Orden. Men Talernes Indhold har nu tildeels været saa, at man ikke ret kan lade dem staae hen uden en Modsigelse, ifald man i et saa høirøstet Selskab kunde faae Adgang dertil. Vistnok kunde det dog gaae an at tie, da det nu slet ikke er de ubekjendte Stemmer i Aviserne, som skulle afgjøre Sagen. Men da mange Folk ere eenfoldige nok til at troe alt, hvad der er prentet, hvis ikke en Modsigelse strax paafølger, og da de fleste helst ville troe paa et Forsvar for det, som de ere længe vante til, saa finder jeg dog Grund til at svare noget alligevel, omendskjønt jeg da for en Deel kommer til at sige det samme, som jeg før har sagt ved andre Leiligheder.

De Paastande, som denne Gang skulde komme under Behandling, ere sandelig hverken faa eller smaa. Det er ikke nu som for nogle Aar siden, da man disputerede om, hvorvidt det kunde tillades, at det Ord «Kys» maatte udtales som Kjyss. Det gaar denne Gang ud paa noget, som er større og vigtigere. Der er ei alene fremsat Indsigelse imod det norske Tungemaal's Ret til at nyde nogen Dyrkning for sig selv, men der har ogsaa været Tale om, at der ikke er noget Norsk udenfor det Danske. Der skulde altsaa ikke være Adgang til at tænke paa nogen norsk Sprogform, men man skulde lade sig nøie med «en national Farve», som allerede er tilstede i vor Skrift, og som grunder sig paa adskillige norske Egenheder «og fremfor alt i den eiendommelige Grundstemning, der gaar igjennem alt Norsk»,

som det hedder i Christiania-Posten. Nu var det vistnok hyggeligt, at vi dog fik beholde denne «Farve» og denne «Grundstemning»; men det synes os dog, at dette er lidet. Det er forfærdelig lidet. Det er bedrøvelig lidet. Vi kunne ikke ganske lade os nøie dermed, besynderlig naar vi betænke, at den «eiendommelige Grundstemning» er en saa ubeskrivelig og ubestemmelig Ting, at man ikke kan rigtig blive klog paa Tingen.

Det kunde nu synes os drøit nok, at alle de Oplysninger om Sprogforholdet, som i den senere Tid ere komne for Dagen, skulde saaledes agtes for ingen Ting, og at alle Slutninger, som kunde bygges derpaa, skulde ansees bare som Digt og Hjernespind. Men vi trøste os med, at Kilderne til vor Kundskab om de nordiske Sprogforholde ere endnu tilstede og lige tilgængelige for andre som for os. Almuens Sprog i Norge lever ligefuldt nu som for ti Aar siden; det seer ikke ud til at skulle døe saa hastigt, og der er Formodning om, at det vil leve længe efter at alle de Profeter ere døde, som have spaaet om dets Undergang. Det gamle norske Sprog er ogsaa nu tilgængeligt, og saavel dette, som det gamle danske og svenske, bliver alt mere og mere bekjendt ved Udgivelsen af gamle Skrifter. Der er saaledes Adgang til at gjøre Sammenligning imellem Sprogene for at faae Kundskab om deres indbyrdes Forhold. Og ved saadan Sammenligning kommer man nu engang til den Kundskab, at der er et norsk Sprog, som hverken er udgaaet fra det Danske eller det Svenske, men har staaet selvstændigt fra umindelige Tider. Vi kunne ikke føie Folk i at opstille noget andet System, fordi vi ikke finde Sandhed i noget andet.

Det staar nu engang fast, at Norge havde selv et Sprog, førend det blev forenet med Danmark. Og det kommer nok ogsaa til at staae fast, at de

Dialekter, som nu bruges af den norske Almue, ere netop udgaaede fra dette gamle Sprog og ikke kunne forklares af noget andet. De nærme sig mere til Svensken end til Dansken, men man kan dog ikke kalde dem svenske Dialekter. Endnu mindre kan man kalde dem danske. Nu ere disse Dialekter noget forskellige i visse Ting, ligesom ogsaa de svenske og danske Dialekter ere forskellige i visse Ting. Der er nogen Forskjel i Navnene paa mange Smaating; der er ogsaa nogen Forskjel i enkelte Former. Men med alt dette have de dog en mærkelig Overeensstemmelse, saa at man derved kan udfinde en vis Middelform eller Grundform, hvorfra samtlige Mundarter udgaae, som Grene fra en fælles Stamme, idet deres Former danne en sammenhængende Række, og den vigtigste Deel af Ordforraadet er nogenlunde eens overalt, og mere end man strax kan opdage, da man ikke saa snart lægger Mærke til en Lighed, som til en Ulighed.¹ Der er saaledes fuld Grund til at sige, at det norske Folk har et Sprog for sig selv, og det ligefuldt, om Sproget ikke er dyrket ved Skrivning. Thi et Sprog kan naturligviis meget godt være til, om der ikke er skrevet en eneste Bog i det.

Nu er det at mærke, at disse Dialekter have alle tilhobe fulgt omtrent den samme Plan som Svensken og Dansken i at aflægge en Deel af de gamle Bøiningsformer. Saavel herved som ved Ombytning af enkelte Ord ere de lidt afvigende fra Sproget i de gamle Skrifter, saa at Dialekternes nuværende Middelform

1 De, som lægge saa stor Vægt paa Dialekternes Forskjellighed, mindes nok ikke saadanne Ord og Former som: flaug, skaut, steig, beit, let, bles, talde, valde, spurde, fødde, klædde; Gut, Maag, Verfader, Helg, Onn; gild, grann, greid, fram; gjæta, bløyta, laata, høva, minka, skaka o. s. v., eller saadan Talebrug som «han» om en Stol, en Bænk, en Ovn; og derimod «hun» (ho) om en Stue, en Dør, en Seng. Til hvilken Dialekt skal nu alt saadant henregnes? Jeg tænker nok, det bliver rettest at kalde slige Ord norske og ikke Provindsialismer.

ikke falder ganske sammen med det gamle Sprog, men staar paa et andet Trin, omtrent jævnsides med Svensk og Dansk, dog uden at falde sammen med noget af disse. Denne Form er det, som jeg, i Modsætning til Gammel-Norsk, har kaldet det «nyere Landsmaal» (hvilket man har udhævet som en underlig Ting, uagtet det dog er klart, at en Ting fra dette Aar er nyere end en Ting fra Aaret 1300). Og nu seer jeg ingen Grund for, at den nyere Form skulde være mindre berettiget til Brug og Dyrkning end den gamle, aldenstund det maa indrømmes, at den nyere Form falder bekvemmere for Landets Folk end den gamle. Den staar som sagt jævnsides med Nabosprogene og er ligesaa vel skikket som disse til Brug for de kommende Tider.

Forskjellen i Sprogenes Stilling i de tre nordiske Riger er da for Øieblikket denne, at to af dem have en længe hævdet og vel bekjendt Form, men det tredie ikke. I et Land, hvor Sproget har været stadig dyrket ved Skrift, er Formen netop derved bleven hævdet og befæstet, og denne Form ansees da som Landets Nationalsprog og et Mønster for Folkets Tale, uagtet det dog kan være en stor Deel af Folket, som afviger betydelig fra denne Form i sin Dagligtale. Hvor derimod Landssproget ikke er kommet til saadan Hævd, der har man et af to at gjøre: enten at lære et andet Sprog og forkaste sit eget, eller at opstille Landssproget i sin fuldkomneste Form til offentlig Dyrkning. Det første kan være det mageligste for enkelte Folk i Landet, men det andet maa vel kaldes det retteste og det nyttigste for det hele Folk.

Nu søger man at afvise disse Paastande med den Indvending, at en Grundform af Dialekterne er intet andet end en kunstig Theorie, en vilkaarlig Opstilling, en Form, som ikke bruges nogensteds. Jeg svarer hertil, at det er netop i en saadan Grundform, at

Dialekterne kunne forenes og finde sin Forklaring; og dernæst, at det er netop paa denne Maade, at dette Sprog faar en rigtig Lighed med andre. Normalsproget i andre Lande er ogsaa en Form, som ikke virkelig bruges overalt, fordi det ikke gaar ind paa de mange Forkortninger og Afændringer i Dagligtalen. Der er nok faa Svensker, som tale det Svenske netop saaledes som det skrives; der er nok ogsaa faa Dansker, som tale akkurat, som de skrive. Der er Dialekter i andre Lande saavel som her, uagtet man der har havt et vel bekjendt Normalsprog i lange Tider. Nu kunde man vistnok tænke sig en Dialekt saa fuldkommen, at den uden videre kunde opstilles som Landets Normalsprog; men en saadan vil neppe findes hos os. De fuldkomneste Bygdemaal (f. Ex. det hardangerske) staae rigtignok meget nær ved et tænkeligt Normalsprog; men selv disse have enkelte Mangler, idet der er en og anden Ting, som er bedre i et andet Bygdemaal; og saaledes drives man da tilbage til en ideal Grundform alligevel.

Og lad os nu see, hvad slige Indvendinger lede til. Det skulde ikke komme i Betragtning, at vort gamle Sprog har været anseet som det fuldkomneste i Norden, og at vi endnu have de bedste af de gamle Eiendommeligheder tilbage. Der skulde intet Hensyn tages til den Levekraft, som dette Sprog har viist ved at holde sig saa længe vedlige uden at understøttes af noget Normalsprog. Nabolandenets Bogsprog med sine mange Forvanskninger skulde alene have Ret til at kaldes Sprog; men det norske Talesprog skulde ikke have Ret til mere end det haanlige Navn af Bygdemaal, af Dialekter. Man skulde have Lov til at skrive i hvad Bygdemaal, man vilde, og herme dygtigt efter den bredeste og styggeste Udtale; men man skulde ikke have Lov til at vige et Skridt fra Udtalen eller tænke paa nogen almindelig Form. Om en Talemaade er brugelig over det

hele Land, skulde man dog ikke have Ret til at skrive den anderledes end enten i Dansk eller i en Dialekt. Der skulde ikke behøves mere til at fordømme et Stykke i Normalsproget end bare at kalde paa Peer eller Paal og læse Stykket for ham med en latterlig Udtale og spørge ham, om et sligt Maal er brugt i hans Hjembygd, og saaledes at faae ham til at svare Nei, hvortil han da kunde have sin gode Grund. Nei, godt Folk, saa let slipper man ikke fra det.

Nu skal det ogsaa være en mægtig Modgrund, at man ikke har Exempel paa, at noget Folk har dannet sig et Normalsprog af sine Dialekter. Det skulde være underligt nok, om intet sligt Exempel kunde findes; men sæt nu engang, at det var saa: hvad gjorde da det til Sagen? Der er saa mange Tilfælde, da man ikke har noget Exempel at følge. Dersom man ikke skulde gjøre andet, end hvad man selv havde seet af andre, da kom man vist ofte til at staae forlegen, og mange gode Ting vilde da blive ugjorte. For Resten har det vel ikke saa stor Nød med Exemplerne. Thi hvordan man end kan forklare sig Sprogenes Tilblivelse, saa er det dog vist, at ethvert Sprog har havt en Opkomst, da man begyndte at skrive i det og saaledes lagde Grund til den Dyrkning, hvorved det efterhaanden skulde udvikle sig fra et udannet Folkesprog til et veldannet, rigt og fuldfærdigt Normalsprog.

Endelig skal det nu være den kraftigste Indvending, at Folket ikke forstaar dette norske Normalsprog.¹ Det kan indrømmes, at der er Folk, som ere

1 Blandt andet har der været slaaet paa den Streng, at den store Folkemængde paa Østlandet og ved Oslofjorden vilde være ilde tjent med det foreslaaede Normalsprog. Nu er det vistnok saa, at den som er kommen længst ud fra den rette Vei, faar altid gaae længst tilbage; imidlertid tror jeg at Tilbageveien ikke vilde blive saa vanskelig endda. Disse Folk ere dog ikke blevne danske endnu; Sagen er vel heller saa, at de staae paa en Mid-

saa eenfoldige, at de ikke forstaae andet, end hvad de have hørt fra Barndommen. Men saaledes er nu ikke Mængden af Folket; de fleste have dog Anlæg til at lære noget, naar de bare ville; og det skulde da være en forunderlig Troldskab, om de ikke kunde lære at læse Norsk saa vel som Dansk. At det falder dem vanskeligt at læse det, saa længe de ere uvante dertil, er en ganske naturlig Ting; der behøves dog en Smule Øvelse til dette som til alt andet. Først naar Bøger i dette Sprog vare overalt forhaanden, naar Folk fik Underviisning deri og saaledes havde den samme Lettelse og Veiledning i dette som i Dansken, først da kunde man rigtig sige, hvad Folk forstode bedst; og da tænker jeg nok, at det vilde gaae bedre med Norsken end med Dansken. Og hvorledes forstaar nu Almuen Dansk? Vistnok nogenlunde i de religiøse Bøger, da disse ere skrevne i en gammeldags og populær Stiil, og da man her har den stadigste Adgang til Forklaring, baade mundtlig og skriftlig. Men i andre Sager bliver det nok noget anderledes; skjønt det rigtignok maa agtes, at vi have flinke Folk iblandt, som lære langt mere, end man skulde vente.

Imidlertid er der et Hensyn, som gjør, at vi ikke kunne lægge saa stor Vægt derpaa. Sagen er nemlig ikke den, at det skulde være saa yderlig vanskeligt for vor Almue at lære Dansk; den kunde vel endog lære Tydsk paa en Maade, naar den fik Underviisning deri og ikke i noget andet. Men Sagen er den, at der er et Sprog, som vilde falde Almuen lettere end alle de øvrige, naar den kun fik en Smule Veiledning deri; og alligevel vilde ogsaa dette have lidt

delvei imellem Norsk og Dansk, saa at de kunne vende til den ene Side saa vel som til den anden. Det er f. Ex. ikke saa vanskeligt at læse «Hestar» for Hester, især naar man selv siger «Hesta vaare» for Hestarne vaare. Man kan let læse «kastar» for kaster, især naar man selv siger «kasta» for kastade.

Vanskelighed i Begyndelsen. Jeg siger nu, som jeg engang før har sagt: Det er umuligt at skaffe Folket et Sprog, som er saadant, at hvert eneste Menneske strax forstaar hvert eneste Ord. Dette er ikke Tilfældet med Dansken; det er langt derifra. Men det vilde heller ikke strax blive Tilfældet med Norsken. I ethvert Sprog, som skal dyrkes og udvikles til nogen Fuldkommenhed, vil der altid blive et og andet, som ikke alle forstaae. Bogsproget behøver større Korthed og Sammentrængelse end Dagligtalen; det har derfor ogsaa et større Behov for abstrakte og meget omfattende Udtryk. Og selv om man nu kunde undgaae alt Fuskerie med opskruet Stil og fremmede Ord, saa kan der dog endda blive enkelte Knuder. Det er nemlig Tilfældet, at adskillige gode nationale Ord ere kun lidet bekjendte, medens derimod mange platte og forfuskede Ord ere blevne meget almindelige; og nu vilde enhver kyndig og omhyggelig Forfatter netop søge at fremdrage de første og undgaae de sidste. Alt dette vil gjøre, at mange Læsere i Begyndelsen ville synes, at de ikke finde større Lettelse i Norsken end i Dansken; thi ogsaa her bliver noget at lære; ogsaa her er adskilligt, som trænger til Forklaring. Men det vilde da ogsaa være dumt at lade sig afskrække herved; thi det var dog egentlig kun Begyndelsen, som blev vanskelig, og siden vilde det nok gaae lettere med dette Sprog end med hvilket som helst andet.

Her møde vi nu atter en stærk Indvending. Skulde det nye Sprog optage saadanne Ord, som kun bruges paa et enkelt Sted eller som endog kun tilhøre det gamle Sprog, saa blev det jo paa en Maade et dødt Sprog, en forældet Indretning, vil man sige. Hertil svare vi Nei. Det er ikke med Ordene saaledes som med de levende Dyr, at de engang nødvendig maa døe og siden aldrig kunne komme til Liv igjen. Ved

den nyere Behandling af vor gamle Historie ere allerede enkelte gamle Ord komne i Moden igjen, og det samme kan skee med flere. Der er ogsaa adskillige gamle Ord, som vi ikke bruge i Dagligtalen, men som alligevel ere os bekjendte, saasom: Hjord, Gidsel, Frist, Miskund, Værdskyld, overvættes og flere. Vi lære dem nemlig af Bøgerne, fordi de ere gamle i Dansken saa vel som i Norsken. Det er ikke værre at lære gamle norske Ord end at lære nykomne tyske eller franske; og der er desuden den Fordeel ved de norske, at vi dog kunne udtale dem rigtigt og uden Vanskelighed. Imidlertid vilde nu disse ubekjendte Ord ikke blive saa forfærdelig mange, da det nok vilde falde enhver Forfatter naturligt at holde sig til den bekjendte Talebrug, saa vidt som denne strækker til.

At det nu kan have nogen Vanskelighed at bringe et forsømt og vandyrket Sprog til Anseelse i disse Tider, er en ganske naturlig Ting; og især vilde det udkræve en god Forberedelse og en ret alvorlig Sproggranskning af de første Forfattere. Men det er da ogsaa en Sag, som er nogen Møje værd. Det er dog dette Tungemaal og intet andet, som er vort eget; det skulde altsaa være dette, som vi skyldte vor største Omhu og kjærligste Behandling. En saadan Omhu kunde vel ogsaa kaldes en Skyldighed imod vort Land og vort Folk, og det ligefuldt om Folket ikke for Øieblikket kjender sin Ret og paataler den. Det er bekjendt, at vore Forfædres Sprog var saa fortrinligt, at Sprog mændene sædvanlig opstille det som Mønsterformen for de nordiske Sprog, ja at selve Nabolandenes Oldgranskere idelig gjøre Henviisninger dertil, uagtet de ogsaa have gamle Skrifter i sine egne Sprog. Og nu have vi netop den store Fordeel, at de væsentligste af de gamle Fortrin ved Landssproget ere endnu tilstede, saa at

man ved god Behandling endnu kunde fremvise en Sprogform, som nok kunde kappes med hvilket som helst af Nabosprogene. 1

Det vilde ikke være alle, som fandt den at være saa «raa» og «udannet», som en vis Anmelder i Christiania-Posten har fundet den at være. Men hvis der skulde disputeres om Smagen, da vilde det nok gaae lige saa ilde med den moderne Sprogform, da vi let kunde opregne en rigelig Mængde af saadanne Former, som vi fra vor Side finde meget stødende og som vi kanskee ogsaa kunde kalde «raae og udannede».

Optagelsen af en norsk Sprogform er desuden ikke noget nyt, men netop en Oprettelse af det gamle Forhold i Norden. Saa langt tilbage, som Skrifterne række, havde man tre Sprog i Norden: Norsk i Norge og paa Island, Svensk i Sverige og Dansk i Danmark. De vare vistnok ikke meget forskellige, men de havde dog sine Egenheder, og især fraskilte Norsken sig i flere Ting, blandt andet ved et rigere Vokalforraad, og dette er endnu tilstede aldeles uformindsket. Nu kunde man vel tænke sig en Sammensmeltning af de tre Sprog til eet, og dette kunde da paa een Side være en Vinding, men et eller to af Folkene vilde dog altid tabe noget derved. En Sammensmeltning af to af disse Sprog var ogsaa uheldig; men det

1 Det er rigtignok en kilden Sag at omtale denne Ting, da det deels kan udlægges som Skryderie og deels som Fornærmelse imod et Nabofolk; men det bliver dog engang nødvendigt at omtale Tingen alligevel. Her ville vi kun anføre nogle faa af Sprogets Fortrin, nemlig at Adskillelsen af Hankjønns- og Hunkjønnsord giver Talen et ganske andet Liv end det underlige Fælleskøn; at Diftongerne au, øy og ei give større Velklang end ø og e; at de vekslede Endelser med a, e og o give større Velklang end det evige e; at Adskillelsen af t og d samt af k og g holder mangfoldige Ordslægter tydeligere fra hinanden; at det rigere Vokalforraad med den større Udvikling af Omlyd og Aflyd giver Orddannelsen en langt større Frihed og forebygger Forvexling imellem de beslægtede Ord.

uheldigste, som kunde tænkes, var en saadan Opgjørelse, at Norsken og Dansken skulde sammensmeltes, at der netop skulde oprettes et Fællesskab imellem de to Folk, som ere mest adskilte og have mindst tilfælles, og at netop den norske Form skulde undertrykkes. Nu har Skjæbnen rigtignok villet, at dette Forhold skulde engang indtræffe; men Skjæbnen har ogsaa villet, at den nærmeste Aarsag til dette Forhold skulde engang ophøre.

II.

Siden de gamle Tider har nu meget forandret sig; mangfoldige nye Indretninger ere komne i Gang; en større Samfærdsel imellem Folkene er indtraadt, og en større Kundskab er udbredt i Landene. I Forbindelse hermed er Læsning og Skrivning nu bleven en almindelig Syssel, som man i forrige Tider ikke kunde have drømt om.

Der tales meget om, hvorledes «Kulturen» har steget og stiger fremdeles. Og da det nu skulde være Kulturens fornemste Værk at udvide Menneskets Omsyn og lede det til at skille det sande fra det falske og især til at bekjæmpe alle Fordomme og ufornuftige Vaner, saa skulde man netop tænke, at det nu maatte være en god Tid til at omhandle en saadan Sag som Dyrkningen af Landets gamle Tungemaal.

Men nu kommer man og fortæller os, at netop Kulturen staaer i Veien for dette Sprog. Altsaa: Aandens Dyrkning skulde ikke kunne bestaae med Fædrenesprogets Dyrkning; det ene skulde bare fortrænge og ødelægge det andet. Begyndte man at dyrke Landets Maal, saa skulde Kulturen standse, saa skulde Uvidenheden, Raaheden og det rene Barbarie blive herskende. Dette er i Sandhed en underlig Tale; men alligevel hører man den idelig baade

af høie og lave; ja man seer endog den samme Tanke i Aviserne, udviklet i pene og pyntelige Afhandlinger.

Hvor i al Verden vil man dog hen med saadan Snak? Kan intet Folk have Kultur uden de, som tale Dansk, eller en Blanding af Dansk og Tydsk? Findes der ingen Kultur hos Svenskerne, hos Tydskerne, hos Engelskmændene, hos Franskmændene? Eller hvis der kun er et eneste Sprog, som kan forliges med Kulturen: i hvilket Land og hos hvilket Folk findes da dette Sprog? Man kan ikke andet end harmes over at høre slige tankeløse Paastande atter og atter gjentagne, til Forvildelse for alle dem, som ikke have noget Skjøn paa Tingen. Det synes netop at vise, at det nok ikke er synderlig bevendt med Kulturen her hos os; thi med en rigtig Kultur kunde man neppe være saa fordomsfuld og eensidig.

I Forbindelse hermed staaer ogsaa den Tale, at dette Sprog skulde kun passe til «Idyllen». Det skulde være godt nok til Beskrivelsen af en Bondegaard med Folk og Fæ, med Kopper og Kar, med «Græv og Greip» og saadant mere. Det skulde være godt nok til Fortællinger om Bondens Skik og Viis, til morsomme Historier om «Guten og Gjenta», til en Barne-Regle, et Bygde-Stev, en liden Fante-Vise, og mere sligt; men det skulde bare ikke komme ind paa noget, som har en Snev af «Kulturen». Der vilde være meget at sige herom; men vi nødes til at fatte os i Korthed. Der er dog indrømmet, at Sproget kan bruges til noget, og naar vi ret betænke os, saa er dette en stor Indrømmelse. Dette Sprog har nok hidtil ikke været synderlig forsøgt til noget andet end «Idyllen», og naar det nu der har staaet sin Prøve, saa kunde det hænde, at det ogsaa kunde forsøges til noget mere. Kunde det nu bruges med nogen Lykke til noget andet, f. Ex. til Historie, Naturhistorie eller deslige, saa vilde man strax blive

nødt til at gjøre en ny Indrømmelse, og saaledes kunde det gaa Skridt for Skridt.

Vi skulde ikke troe, at der behøves noget særdeles Beviis for, at Kulturen kan godt forenes med ethvert Sprog; thi vi see dog virkelig Exempler for os paa alle Sider. Kulturens Indvirkning i dette Tilfælde er dog egentlig den, at den giver Trang til en større Udvikling og Berigelse af Sprogene. Om et Sprog er nok saa rigt, saa kan det dog ikke strax have Navne og Udtryk færdige til alle de nye Begreber, som kunne opkomme i Tidens Løb. Men Sproget har Evne til at afgive nye Udtryk for de nye Begreber. Naar nu Kulturen stiger, som det hedder, naar nye Indretninger komme til, eller naar selve Tænkningen udvikles til en større Fuldkommenhed og saaledes kræver større Rigdom og Bestemthed i Udtrykkene, da er der et af to at gjøre: enten at danne nye Udtryk af Landssprogets egen Rod, eller at laane Udtryk af et andet Sprog, hvori vedkommende Sager ere forhen omhandlede. Det sidste er det letteste, men ikke netop det retteste. Naar nu flere Nationer have taget den letteste Vei og gjort de samme Laan fra en fælles Kilde, saa vil der altsaa opkomme et Fællesskab i endeel Ord og Udtryk; og forsaavidt en liden Række af Ord kan kaldes et Sprog, kunde da dette kaldes et fælles Kultursprog. Men for det første er dette ikke noget Sprog, men kun en liden Udfyldning i Sprogene; og for det andet er heller ikke dette nogen Nødvendighed for Kulturen. Det er de nye Tanker, og ikke de nye Ord, som skulde komme Kulturen tilgode. Og nu skulde man netop troe, at Folkenes Kultur kunde forfremmes bedre ved hjemlige og let forklarlige Udtryk for de nye Tanker, end ved en Indpugelse af fremmede Gloser, som man knapt kan udtale og som man ellers hverken ved Rod eller Fod til. Naar man nu betænker, at de høieste og ædleste Tanker netop

kræve de simpleste Udtryk, at den aandrigeste Taler netop kan være den mest populære, og at f. Ex. Poesien altid vil have et nationalt Udtryk og ikke vil have kunstige fremmede Gloser, da faaer man en Tanke om, at Sprogets rette Adel og Fornemhed bestaaer i noget ganske andet end i en Rigdom af fremmed Prydelse. Man faaer en Tanke om, at den gamle nationale Udtryksmaade dog maa være den ædleste og værdigste, medens derimod de nylig indførte fremmede Udtryk hellere kunde ansees som en lavere Talebrug, et vandrende Haandværkersprog, en Dialekt for Folk med liden Dannelse og liden Øvelse i Modersmaalet. Man faaer en Tanke om, at det er en daarlig Mode, som har vendt op ned paa disse Ting, og at denne Mode ikke kan vinde Medhold af en grundigere Sagkundskab og Sprogkundskab.

Naar en ny Indretning skal sættes i Gang, har man jo Anledning til at give den hvad Navn man vil. Hvis man for Exempel her hos os havde kaldet den første Dampmaskine et «Eimverk» og den første Dampbaad en «Eimbaat», da vilde disse Navne nu have været herskende, og Tingen var ikke bleven ringere derved. Hvis man ved Inddelingen af Militærmagten havde optaget enten det gamle «Fylking» eller andre almindelige Navne (f. Ex. Skare, Flok, Rad), da vilde disse Navne nu have den samme Gyldighed som de indførte franske Navne. Da man i 1814 skulde indstifte en norsk Nationalforsamling, valgte man at give den en norsk Benævnelse og kaldte den «Storting», og Indretningen fik ganske den samme Anseelse som om den havde hedt en Congres eller et Parlament. Hvis man da med det samme havde sat «Ombudsmand» eller «Tingmand» i Stedet for Repræsentant, og «Nævnd» eller «Afskud» (Orskot) i Stedet for Komitee, da vilde disse Navne strax have faaet den samme Gyldighed. Og saaledes kunde nok de fleste fremmede Benævnelser have

været ombyttede med mere forstaaelige Ord. Og Kulturen vilde ikke have lidt den mindste Afbræk derved.

Ved Siden af det engang givne og altid staaende Ordforraad vil saaledes ethvert Sprog behøve en Udfyldning eller Berigelse, efterhvert som Tænkningen bliver mere udviklet, og nye Indretninger blive indførte. I denne gradvise Udfyldning har nu det Danske rigtignok fulgt med Tiderne; men en stor Deel af Udfyldningen er laant og fremmed, og mange Ord ere tilgjorte af et fremmedt Emne, saa at de hverken ere danske eller noget andet (f. Ex. Bifald, Opsigt, Forfatning, Afsked, beskeden, o. s. v.). I Norsken kan rigtignok en saadan Udfyldning siges at mangle; men derfor behøver man ikke at kaste Sproget bort. Hvis man for det første vil bruge de fremmede Ord, som Folket nu er vant til, da staae disse naturligviis til Tjeneste; og det kunde vel ikke være mere forbudet at bruge dem i Norsk end i Dansk, naar man bare vilde betragte dem som et Laan for den første Nød, og ikke som en Tilvæxt eller Berigelse for Sproget. Hvis man derimod forsmaaer de fremmede Ord og ønsker at danne sig Udtryk af national Rod, da er her ogsaa Leilighed dertil og bedre her end i Dansken. Man skal nemlig lægge Mærke til, at det norske Ordforraad er rigere end det egentlige eller ægte danske, og at de norske Former give rigere Anledning til en ny Orddannelse, blandt andet ved et større Forraad af Vokaler og ved en fuldkomnere Adskillelse af haarde og bløde Konsonanter.

Men denne Fordeel kommer os først da tilgode, naar vi antage en fuldkommen norsk Sprogform og saaledes give Slip paa enhver Tillempning efter den danske. Først da kan Lydsystemets Rigdom fremtræde i sin hele Fylde og med sin naturlige indbyrdes Harmonie, og først da bliver der rigtig Adgang til at udvikle og berige Sproget. Ved Optagelsen af

norske Ord i den danske Sprogform kan dette ikke opnaaes. Mangfoldige norske Ord staae nemlig i Strid med den danske Form, saa at de der maatte vise sig som en stødende Afvigelse, som et Slags Forvanskning i Sproget; og mange af vore Ord støde ogsaa an imod visse danske Ord, som have lignende Udseende men en ganske anden Betydning. ¹ Hvis denne Optagelse skulde drives noget vidt, vilde den saaledes frembringe et Blandingssprog, en kunstig Mellemting, som vilde støde paa begge Sider og ikke tilfredsstille nogen af Parterne. Og dette har da ogsaa viist sig i Virkeligheden; man har drevet og opmuntret Folk til at optage ret mange norske Ord, og naar saa nogen har gjort det, saa har han kun faaet Skam til Tak for sin Tjeneste. Og det kan ogsaa bemærkes, at denne Optagelse af norske Ord har været meget længe forsøgt og dog ikke har frugtet synderlig meget, da nemlig kun faa af de optagne Ord ere blevne staaende.

Dette er da ogsaa en Grund til, at vi ikke kunne anbefale noget andet end en reent norsk Sprogform til Dyrkning for dem, som have Lyst og Leilighed og tilstrækkelig Kundskab til at gaae ind paa Sagen. Skal man optage saa mange Ord og Former, at det kan være til nogen rigtig Opreisning for Norskheden, da vil man allerede derved komme saa langt fra Dansken, at man gjerne kunde tage det øvrige med. For fremmede og ukyndige Folk vil Vanskeligheden blive næsten lige stor, og af Modpartiet vil man faae

1 Exempler paa saadanne Ord ere: Bog (Bov), Bud (Bod), Dug (Dygtighed), Fald (Fold), Grande (Banke), Hage (Have), Hug (Sind), Kul (Vindpust), Lod (Afgrøde), Mage (Mave), Sag (Sav), mæt (værdig), bande (lægge Baand paa), hele (riimfryse), hugge (trøste), lave (hænge om), møde (anstreng), sige (synke), svige (bugne), svæve (søvndysse), vaage (vove), øse (ophidse). – Exempler paa Ord, som støde an imod den danske Form i det hele ere: Braut, Brøyte, sleip, løype, kveikje, belje, glynje, hesje, vitje o. s. v.

lige saa megen «Smurning», som om man havde taget det hele.¹

Nu er det netop en stor Vinding, at Dyrkningen af det norske Maal kan godt forberedes og drives uden nogen Skade for noget andet Maal. Der er ikke Tale om at afskaffe et bestaaende dyrket Sprog. Der er ikke Tale om, at Dansken skal gaae til Grunde. Selv om den skulde lide nogen Fortrængsel i Norge, saa staaer den dog lige fast for det; den har dog et Hjem alligevel, hvorfra den ikke kan fortrænges. Og selv om Norsken skulde vinde en raskere Fremgang, end vi vente, saa vilde dog Dansken endnu blive længe staaende i Norge, ialfald i Forretningssproget, i de embedsmæssige eller officielle Sager, hvor Forandring vanskeligt kunde gøres, og hvor et nyt Sprog ikke engang burde forsøges, førend det var noget dyrket og nogenlunde befæstet. Der er saaledes heller ingen Fare for, at Folk skulde tvinges til at gaae ind paa en Forandring, som ikke var tilstrækkelig forberedt. Nødvendigheden vil tilsige, at det nye Sprog i Begyndelsen kun kan bruges i frie Forsøg over selvvalgte Emner, altsaa kun til slige Skrifter, som enhver kan enten læse eller lade være efter som han lyster. Dette er noget, som Sagens Modstandere vide meget vel; men alligevel skal der gøres Larm; alligevel skal det hedde: «Man vil paatvinge os et nyt Sprog.» Vi maa dog spørge: Hvem er det som har Magt til at paabyde et nyt Sprog? Vi vide ikke af nogen anden Magt end den, som altid følger en retfærdig Sag, idet den altid vinder større Medhold, efterhvert som den bliver gransket og opklaret.

1 Det nylig begyndte Ugeblad «Dølen», er saaledes ikke blevet synderlig blidt behandlet af Aviserne, uagtet dets store Tillempning efter det moderne Sprog. Bladets Plan at forsøge «et Sprog, som ligger imellem det norske og danske», kan jeg nu efter det foranførte ikke holde med; men uden Tvivl er det Udgiverens Mening, at dette kun skal være en Overgang, og at den fuldkomnere norske Form skal komme efterhaanden.

Men paa den Maade blev der da to Sprog i Landet, siger man. Hertil svares, at dette ikke er noget nyt; der er virkelig to Sprog; der har længe været to Sprog i Landet; det ene i Folkets Tale, det andet i Bøgerne. Det ene hører os selv til; det andet er indtrængt udenfra. Spørgsmaalet er nu, om vi skulle vedblive længere med at forsømme og undertrykke det, som hører os selv til.

Endelig tales der ogsaa om, hvor daarligt det er at ville løsrive sig fra «vor Literatur»; men denne Indvending anseer jeg kun lidet værd. Om man læser Bøger i et nyt Maal, behøver man dog ikke strax at glemme det, som man før har læst. Og forøvrigt har nok en gammel Literatur ikke saa særdeles meget at betyde i denne Avisernes og Novellernes Tid, da der kun spørges efter Nyheder, da baade Bøger og Forfattere blive reent forglemte efter nogle faa Aars Forløb, og da kun faa af de ældre Bøger formaae at holde sig oppe i den stedse tiltagende Tilstrømning af nye Skrifter.

Efter hvad her i største Korthed er anført, skulde jeg dog troe, at Forsøget paa at skrive i en norsk Sprogform slet ikke kan være en saadan Galskab, som Aviserne sige. Hvad der kan komme ud af det i Fremtiden, vil jeg ikke sige noget om; jeg befatter mig ikke med at spaae eller læse i Stjernerne; men saa troer jeg heller ikke paa Avisernes Spaadomme om, at «Kulturen» snart vil have jaget Folkesproget paa Flugten. Vistnok er det saa, som jeg selv har tidligere bemærket, at en Forandring i Talesproget kan mærkes paa adskillige Steder (skjønt det just ikke altid er Kulturen, som gjør det); men dette er nu slet ikke saaledes at forstaae, at Forandringen skulde være saa stor eller gribe saa vidt om sig, at der endnu paa lang Tid kunde blive nogen sømmelig Anledning til at triumfere over Folkesprogets Undergang. Den Rod er ikke saa let opreven, det kan

man forlade sig paa. Og nu kunde det endog hænde sig, at der hos de mest oplyste Folk paa Landet kunde indtræde en Reaktion, en Tilbagegang til en større Norskhed i Talen; jeg har virkelig hørt nævne Exempler derpaa, og jeg holder Tingen slet ikke urimelig. Men hvorom alting er, saa troer jeg, at Landssproget altid vil finde sine Forsvarere, og at der vil blive virket mere for det herefter end hidtil. Sagen er saa god, at den altid vil vinde Tilhængere, som have Evne til at virke for den, og som have Mod nok til ikke at lade sig afskrække ved de Vanskeligheder, som følge med den.

Men det er da ogsaa at mærke, at dette Sprog udkræver en god Behandling i Begyndelsen, og at det let kunde forfuskes paa en eller anden Maade, saa at det siden kunde blive vanskeligt at føre det tilbage i det rette Spor. Man har her for sig et Sprog med et ypperligt Materiale og med det smukkeste Lydsystem, som man vel kan forlange i noget af de germaniske Sprog; man har Frihed til at vælge den bedste Form og at forskyde alle Forvanskninger, førend de have faaet Fodfæste. Man har den store Fordeel at kunne gjøre dette i en Tid, da den sammenlignende Sprogkundskab staaer paa et høiere Trin end nogensinde før, og da man altsaa har Adgang til at vide, hvad der i enkelte Tilfælde er ret eller ikke.

En saadan sjelden og usædvanlig Leilighed burde da ogsaa benyttes paa det bedste. Det vilde være et stort Uheld, om man nu skulde fordærve Sagen ved Skjødsløshed og ved unødige Tillem্পninger enten efter en fremmed Form eller efter forvanskede Dialektformer. Det gjælder her mere end nogensinde, at man ikke skal «bygge efter hver Mands Raad»; thi hvis man her skulde gaae efter de fleste Stemmer, da vilde Sagen sikkert blive forfusket, da nemlig de allerfleste Raadgivere mangle det, som mest behøves, nemlig en klar Oversigt over det hele Sprog-

stof og dets Forhold saavel til det gamle Sprog som til de beslægtede Tungemaal.

Jeg maa beklage, at ogsaa jeg har engang været inde paa den Vei at ville gjøre alle tilpas, og at derfor adskillige Stykker i min Grammatik og Ordbog ikke ere saaledes udførte, som de burde være. Imidlertid har jeg dog et Haab om at kunne sætte Tingene i en bedre Stand ved en ny Udgave af disse Skrifter.

Det kan være slemt nok, at der for Øieblikket er saa faa Hjælpemidler til Veiledning for dem, som kunde have Lyst til at skrive i den nye Sprogform; men imidlertid er der dog meget at studere paa alligevel, ifald man vil forberede sig rigtig tilgavns, og dette er netop det, som man bør gjøre. Det vilde ikke være nyttigt, om der nu skulde komme en Mængde af forhastede Forsøg med forskjellig Plan og Skrivemaade, da dette netop vilde forvirre Læsernes Begreb om den rette Form og saaledes forsinke Sagens Fremgang i Stedet for at fremskynde den. Men selv om dette skulde indtræffe, vilde det dog kun være en Forsinkelse, som sagt er; til Slutning vilde dog enhver indsee Nødvendigheden af at forene sig om en fælles Form, og imidlertid vilde Begreberne om Sagen være bedre opklarede, end de nu ere. Og det er nu engang min stadige Tro, at jo bedre Begreberne om denne Sag opklares, jo bedre vil Sagen staae. Det er Vankundighed, som hidtil har hindret denne Sag; det er en bedre Kundskab, som herefter skal skaffe den Fremgang.

UM «NY HUNGRVEKJA».

Dette er Namnet paa ei Bok, som er nylega utkom i Bergen og som alt fyrr heve voret umtalad i dette Bladet. Eg maa segja, at eg var myket forviten til

aa sjaa denne Boki, sidan berre Namnet elder Titelen lovade nokot usedvanlegt, og eg vardt inkje mindre forviten til aa sjaa paa Ihaldet, daa Boki kom. Det er vonande, at det heve gjenget lika eins med andre Lesarar; men det kann vel vera, at nokre av deim hava havt mindre Hugnad av Lesnaden; for Boki er nokot vand aa skyna og gjeng ut paa eit Fyremaal, som inkje alle vilja lika.

Maalemnet i denne Boki er Nordmannskapen elder dei Ættarmerki, som det norske Folket heve ervt ifraa Forfedrom, og framfyre all Ting Tungomaalet. Boki talar um Tilstandet med Opplysningi og med Maalet i fyrre og seinare Tider, um Vanhevd under Danaveldet og um Uppvakningi, sidan Norig var frigjort og sjølvraadande; um ymse Freistnadar til aa hevda Landsmaalet og um Motstandet, som dei hava møtt; um Samhenget med Danaskapen og «Nordlendingskapen» (Skandinavismen); um Trong og Naudtorv til aa verka fyre Maalet og um Utsyni til ein større Framgang. I heile Synsmaaten er Utgivaren fullkomlega paa den norske Sida; hans Endemaal er aa verja Landsmaalet i sin reinaste Skapnad og oppmoda Folk til aa halda fast paa dette og gjera si beste Hjelp til, at det kann ganga stødare og sterkare fram, en det fyrr heve genget. Tanken er framsett med Mod og Aalvora, utan Tekn til Tvil elder Tvihug; Talsmannen sparer inkje Motparten; ein kunde, kann henda, endaa segja, at han paa ymse Stader er vel myket djerv og fritalande; men det er no lett orsakande, naar ein talar fyre ei Sak, som synest vera so klaar og hava so gode Grunnar fyre seg. Og naar Motstandararne sjølve ero so stortalande, som no i sidste Tidom, so maa dei vel venta, at dei faa høyra ymist; eg tenkjer nog, at der vil koma dei, som vilja svara i same Tonen.

Det er no lett aa sjaa, at dette inkje er nokor Aalmugabok elder Folkaskrift. Ho er etlad til Lesnad

fyre vellærde Folk og inkje fyre ulærde. Det krevst myken Kunnskap til aa skyna denne Framsetningi, og det kann gjerna henda, at ymse Folk verda avskræmde fraa Lesnaden, um dei endaa tykttest hava lært nokot meir en aalmennelegt. Sjøelve Maalemmet ligg nokot høgt, og naar det skal vera soleides avgreidt i Rekkjor av Grunnar og Fylgjor og Slutningar, so kann det inkje lett verda myket aaltydelegt (populært). Og naar so Stili og Tankafærdi er so høgt uppsett, og sjøelve Maalet er so strengt avhaldet fraa alle sedvanlege framande Ordalag, so er det lett aa sjaa, at heile Framflutningi maa verda nokot tungfjør fyre aalmennelege Lesarar. Som det synest, heve Utgivaren fyreset seg aa visa ei Prøva paa, at ein kann skriva um dei høgste Maalemmne og i den høgste Stiil, og endaa hava nog med det norske Maalet. Dette segjer eg inkje nokot imot; eg heve sjølv eingong gjort Freistnad til nokot slikt, og det vilde vera ein god Ting, naar ein berre fekk Folk til aa fata den Meinungen, som ligg under, og som er den, at naar ein kann koma soleides ut med dei vandaste Saker i dette Maalet, so maa ein so myket lettare koma ut med alle dei uvande og lette Ting, som ellers maa fyrefella. Men no er det mange, som inkje skyna dette Synsmaalet, og dertil er det ein Ting, som inkje er rett høveleg til aa byrja med. Fyre det fyrste er det no alltid ei Klokskapsraad, at ein fyrst skal freista med letta og greida Saker; sidan kann ein smaatt um Senn taka Fat paa det, som tyngre er; for daa heve ein alt fenget betre Vane og Tame til aa taka paa det. Og fyre det andre er det merkande, at slike tunga Prøvor lettelega giva Tilføre (Anledning) til urettvise Domar, med di dei leida Lesaren til aa gjera alt for store og urimelege Krav til dette Maalet. Lesaren skal inkje krevja meir av Norsken en av Dansken i denne Stevna; han skal setja baade Maali paa same Fot og giva deim baade

same Retten. No er det kunnigt, at det danske Maalet inkje i sjølvo seg er rikt nog til dei høgre Maalemni, og at det hjelper seg berre med store Laan av framande Ord; og naar no nokon vil krevja, at det norske Maalet skal baade svara likt imot alle dei danske Ordi og endaa svara likt imot alle dei framande Ordi i Dansken: daa krev han meir, en som nokon med retto kann krevja; daa gjerer han Urett imot det norske Maalet. Ein skulde knapt kunna lasta oss, um me brukade lika so mange framande Ord som i Dansken; og naar me no freista paa aa setja norske Ord i Staden, so er dette meir, en som me eigenlega vaaro skyldige til aa gjera; det er ei Framjelp til eit reinare Maal, og ei Prøva paa, at dette Maalet heve Tilfang og Vyrke (Materiale) til myket meir, en som mange hava vonat. Men sidan dette er ein Tanke, som lett kann verda vanskynad og misteken, som fyrr er sagt, so var det alltid best, at ein no i Fyrstningi skulde halda seg til slike lettare Maalemne, som kunna avgreidast med kunnige og sedvanlege Ordalag.

No kann ein vistnog segja, at ei Avgreiding i same Stiil som denne Boki er og so tungfør i andre Maal, at ho inkje vilde vera stort lettare aa lesa i Tydsk elder Dansk, og at det eigenlega er berre ein Vane, som gjerer, at Folk ero viljuge nog til aa studera dei floknaste og mest uppskruvade Talar i Tydsk og Dansk, medan dei inkje vilja høyra annat en berre Visor og Eventyr paa Norsk. Det er vist, at Folk ljota eingong venja seg til nokot annat og til nokot aalvorsamare i det norske Maalet; men det er eit Spursmaal, um denne storlaatande lærde Stilemaaten er nokot, som er verdt aa halda paa. Det synest daa vera vist, at dei fleste Maalemni kunde godt vera avgreidde i eit tydelegare Ordalag, og at Skrifterna daa vilde koma til fleire Lesarar og gjera ein større Verknad. Det ser ogso ut til, at Folk

hava no i seinaste Tidi fenget Smak paa ei lettare og greidare Stiil; og er dette sant, so vilde det vera ynskjande, at denne Umboti med Stili maatte ganga fram i Samlag med Landsmaalet, so at Maalet kunde stillast etter den lettaste Stili og inkje etter den tyngste.

Boki er skrivi i norsk Maalform elder i Landsmaal, men med mange gamle Endingar og med ei slik fornleg (antik) elder alderdomleg Bragd, at ein snart skulde tru, at det var Maalet fraa den gamle Tidi; men ellers er det no helder so, at det likjest mest paa det islandske Maalet i sin nyare Skapnad. Det er ein Ting, som er altfor litet kunnig her i Landet, at Islendingarne hava dyrkat og drivet sitt gamle Maal til ein stor Fullkomenskap, som ein kann sjaa i deira Avisor og Aarbøker og andra Skrifter. Det syner seg der, at dei hava fylgt med Tidi og funnet seg nye Ord og Nemningar av sitt eget Maalvyrke, etter kvart som det trengdest, so at dei no kunna skriva um allskyns nye Maalemne, utan at dei trenga nokot stort til framande Ord. Det heve voret sagt, at dette Folket skulde standa attanfyre dei andre i «Kultur»; men det er no so, som ein teker det til: skal Kultur tyda Stormannsviis elder Stas og Ovbunad (Luxus), so standa dei vistnog paa eit laagare Stig; men skal det tyda Upplysning og Vithevd, so er det sjaaande til, at dei standa jamhøgt med mange andre, som betre tykjast vera.

Dette islandske Maalet synest vera det, som Utgivaren heve havt mest fyre Augom. No er det vist inkje lastande, at han vil hava det norske Maalet likt med det islandske so myket som mogolegt; der er inkje nokon Faare fyre Nordmannskapen i det; for Islendingarne ero daa vaare næste Skyldfolk, og dei hava haldet det gamle Maalet fast og drivet det fram med trottig Dyrkning, so dei hava baade Heidr og Hugnad av det. Men eingong er der no vorden

ein Skilnad imillom desse Maali, kor som er, so at det inkje lett er tenkjande aa slaa deim ihop atter. I visse Deilder stend det norske Maalet endaa jamsides med Islandsken, men i ymse andre Ting stend det helder jamsides med Svensken; og ymse gamle Former, som inkje vaaro serdeildes naudturvelege, ero no avgløymde her i Landet, so at naar Aalmugen skulde læra deim, so maatte det ganga med Studering, og dette vilde verda for myket mødosamt. Men naar soleides det norske inkje kann verda fullt det same som det islandske, so maa eg tru, at det inkje er so grant med det, um det eine Maalet kjem til at standa nokre faae Stig lenger burte fraa det andre. Det vigtugaste fyre oss er daa, at Bokmaalet kann vera nokorleides likt med Folkatalen i hans beste Skapnad, og dess meir ein kann hava Aalmugen med seg, dess tryggare kann ein ganga fram. Det er ei Naudtorv, at Folket skal faa Smak paa eit Maal, som det kann kjennast ved og hyggja seg til, og daa fyrst kann Maalsaki taka sterke Stig og ganga fram, so det munar.

No ser eg, at Utgivaren sjølv heve kjenst ved, at dette Maalet vilde verda nokot tungført fyre Aalmugen, og at han ogso heve tenkt paa nokot, som var lettare til aa byrja med. Lengst fram i Boki heve han sett det Ynsket fram, at Opplysnings-Selskapet skulde giva fleira Bøker ut i same Maalet, som eg heve skrivet, soleides som i «Fridtjofs Saga». Dette maa no eg tykja vel um; men endaa heve eg ein Anke imot, at det soleides skulde verda fyrst eit Maal fyre Aalmugen og so eit Maal fyre andre Folk; ei slik Tviskifting vilde vera ei Uheppa. No kann ein alltid gjera Umbrøyting i eit og annat einskilt Ord f. Ex. «at» fyre aa, «nu» fyre no, og meir slikt; det kann altsaman hava sin Grunn, og Maalet er daa det same lika fullt; men naar Avbrøytingi skulde verda so stor som i denne Boki, daa

verd det altfor stor Skilnad ifraa Aalmennings-Talen, og daa er det mindre Von til, at det kann hava nokon Framgang. Ein Einskap lyt det daa eingong verda i alle desse Freistnadar; for det er alltid merkande, at so kjent og tilvant som dette Maalet er i Talen, so er det daa nytt og uvant i Skrift, og difyre lyt det liksom strida seg fram baade mot gamle Vanar hjaa sjølve Folket og mot idelegt Motstand av ymse skrivande Folk, som korkje kjenna Landsens Maal elder Landsens Folk, og som berre tru, at det, som dei inkje sjølve kunna, det skal helder ingen annan kunna. Av slike Grunnar trur eg, at slik ei sterk Attervending til dei gamle Formerna inkje vilde vera tilraadande, og at det er best aa halda fram med ei lempelegare Maalform, som kann stydja seg paa den livande Talen i hans eldste og beste Lag, soleides at ein vel maa retta paa alt det, som er forvanskat i Talen, men ellers lata Landsens Eignamerke i Maalet faa njota sin Rett.

Eg maa her, framfyre alt annat, nemna desse Endingarne med «i», som ero gjennomførde i Boki, til Exempel: uppi, fyri, vildi, havdi, endi, frelsi, eignir, vinir, mennirni, bøndrni. Det er vel nog, at det heve voret «i» fraa fyrste Upphavet og at «i» er gjennomført i Islandsken og finst myket tidt i gamla Skrifter, famsides med «e»; men det er og merkande, at rette Uttalen maa vera som open «i» (inkje lukt som ii) og soleides myket likt med «e»; dette er ogso den aalmennaste Uttalen her i Landet, og dette høver ogso vel til den tilvande Skrivemaaten i Svensk og Dansk og fleire Maal. Difyre trur eg, at det her er betr aa skriva «e» en «i».

Ymse gamle Genitiv-Former ero her innførde i stor Mengd, t. Ex. sonanna (D. Sønnernes), tidinnar (D. Tidens). Dei hava fulla sin gode Grunn, men dei ero myket ukunnige fyre Aalmugen, som i slike Tilfelle brukar Samansetning og ymse andre Maatar.

Difyre skulde ein bruka deim sparsamt no i fyrste Tid, og naar ein berre brukar ei lettare Stiil, so vil ein inkje trenga so ofta til deim helder.

Eg vil inkje her ganga vidare inn i Smaadeilderna, for ellers vilde dette Ummælet snart verda for langt. Eg vil berre som snaraste nemna, at nokre faae Former synast vera missskrivne, som «hava naadd» (naatt), «hava livd» (livt), – at nokre Ord (etter Islandsken) synast vera mindre tilraadande, som «gagnstadd» (motvend), «fulltrui» (Umbodsmann), – og at nokre faae Ord inkje ero fullkomlega norske, som «henimot» (S. 51), «likayvirfyri» og eit Par andre. Men alt slikt legg eg liti Vigt paa; for det er no alltid so, at ymse Smaavanskar vilja hanga ved i den fyrste Freistnaden, og det sakar inkje, naar Verket ellers viser so myken Hug og Dug som dette.

Folk maa no segja, kvat dei vilja, so er daa denne Boki ei merkjeleg Framkoma, visande lika so myket Trott og Kunnskap som Kjærleike og Umhug fyre vaare gamle Ættarminne. Eg kjenner inkje Mannen, men er det, som eg vonar, at han er ættad fraa Byen og inkje fraa Bygdi, so er det dess meir Vyrndnad verdt, at han heve viist Maalet so myki Æra og teket det i slik ei grunnleg Umskodning (Betragtning), som det her syner seg. Slike Menner kunna gjera nokot, som er Mun og Gagn i, og um det endaa kann vera ymist aa segja um den fyrste Freistnaden, so verd inkje Voni mindre fyre det. Naar eg her heve sagt mi Meining um ymse Lempingar i Skrivemaaten, so er det mest fyre di, at eg ynskte, at Utgivaren vilde skriva meir og verka framleides i same Stevna. Men daa er det ogso ynskjande, at han maa hava eit godt Mod og inkje lata seg døyva av nokot Skrik og Skraal; for det vil inkje vanta Nidord og Neisingar ifraa Motsida. Men so heve det ofta voret, naar ei gagnande Umbrøyting skulde byrja, at ein stor Hop heve haldet

det fyre Villa og Galenskap og teket imot det med Spott og Spe; men lika vel heve daa Umbrøytingi fenget Framgang, og Etterkomararne hava funnet seg myket vel ved det.

MINNINGAR FRAA MAALSTRIDEN UM HAUSTEN 1858.

Det vil vera mange, som minnast, at det no fyre eit Bil sidan var ein Strid um det norske Maalet, elder fyrst og fremst um Retten til at skriva Bøker i dette Maalet. Vistnog var det so med deim, som berre lesa dei største Avisorna, at dei fingo alt for liti Greida paa denne Saki; for so vidt eg minnest, var det eit elder tvau av dei store Dagblodom, som gav heile lange Talar imot det norske Landsmaalet, men inkje eit einaste Stykke til Forsvar fyre det; so at deira Lesarar vist maa ganga med myket uklaare og einsidelege Tankar um Tingen. Men so er det andre Folk, som kunna minnast, at der fraa ymse andra Sidor kom tvau elder try Innlegg til Forsvar og Verja fyre Landsmaalet; vistnog vaaro dei nokot stutte og samantrengde, so at eg vonar, at denne Parten hever myket meir til at segja, naar han fær Tid og Tilføre til det; men so var det daa alltid so myket, at ymse Grunndeilder av Spursmaalet vordo nokorlunda avgreidde. Det var merkande ved denne Striden, at det denne Gongen gjekk ut paa det reine Landsmaalet og inkje paa det sokallade dansk-norske som fyrr, og dernæst at Talsmennerne fyre Norsken talade i ein sterkare Tone, en dei fyrr hava gjort. Dette hadde dei vonlega lært av Motparten, sidan han no i sidste Tidom hadde sett alle sine Paastand fram med slik ein Djervskap og i slik ein avgjord Tone, som um han berre skulde segja: «So er det, og so skal det vera.» Dette tyktest vel desse Talsmennerne hava vel so god Rett til som hine, og difyre svarade dei i same Tonen. «So er det, og so

skal det vera,» sagde dei ogso. Men som dette var nokot nytt og uvant, so vakte det ogso eit forfælande Staak paa Motsida; det var eit Forfang, som kravde ein ny Strid; det var eit Ovmod, som inkje skulde tolast. Og difyre komo daa dei store Avisorna setjande med all sin Herbunad, den eine fyre og den andre etter, og alle so samhugade, som um den eine hadde lært av den andre. No hadde eg tenkt, at det vilde koma ymse Talsmennere fyre Norsken og giva eit Motsvar til alle dei store Ordi, som no vaaro framsette; eg ventade, at det skulde koma no strakst etter Jolafreden, um inkje fyrr; eg hever vaktat og ventat lika til denne Tid, og det er inkje fritt fyre, at eg hever voret nokot gretten fyre det, at dei skulde vera so tagalle og lata hine segja alt kvat dei vilde. Vonlega tenkja dei so, at det hever voret sagt nog fyre deim, som vilde tenkja etter det, og at det er faafengt at bera Ljos fyre den, som inkje vil sjaa. Men det er ogso paatenkjande, at det er ein stor Hop, som trur paa den, som talar tidaste, og gløymer den, som talar sjeldan; og difyre er det so, at ein Leigomann i eit Dagblad hever ei stor Magt, anten han er kunnig elder ukunnig. Difyre tenkjer eg no, at vil inkje nokon annan, so vil eg, um eg endaa maa kjennast ved, at andre vilde hava gjort det myket betr en eg. For det var illa, at so mange store Ord skulde verda for snart avgløymde, naar det var nokot Sanning i deim; og me vita, kor det gjeng med dei store Avisom, naar dei verda nokre Dagar gamle; eg hever havt myki Møda med at finna dei Stykki, som eg helst vilde hava: men so hever eg daa funnet eit Nummer elder tvau, som innehalda riklega nog til at røda um. No vil eg taka det so, at eg deildar Stykki deira i ymse Rødor ¹ elder Talar

1 Røda er her brukt i den rette gamle Tydingi: ein Tale elder eit Stykke av ein Tale. I den gamle Boki, som heiter Kongs-Spegelen, er ogso Samtalen avdeild i Rødor.

etter Samhengen og teker fram alt det sterkaste og kraftigaste, som dei hava sagt, og serlega ymse Kjerne-Setningar, som dei vonlega sjølve hava tykt best um, og som dei vonlega ogso hava fenget mest Ros fyre av sine Sidomenner. Og til kvar Røda seter eg ei liti Umrøda, det vil segja, eit Ordrag av det som me andre hava rødt og tenkt um Tingen.

FYRSTE RØDA.

(Or Morgonbladet fyre 25 November.)

Den Setningi, at ei dansk Maalform eingong er innkomi i Staden fyre den norske, er vistnog sann, men ho inneheld langt ifraa inkje den heile Sanningi. «Hava dei gløymt det, elder vyrda dei det som ingen Ting, at det Maalet, som me (vi!) no tala og skriva i Norig, det hava me no talat og skrivet i Aarhundrad, so at me daa i alle Fall maa segjast at hava fenget Hevd paa det?» – Skulde det vera eit framandt Maal, «som i Aarhundrad hever voret oss meir kunnigt en nokot annat», og som er innelega samanvakset med dei finaste Tæger i vaar andelege Vokster, so at me inkje kunna riva oss ifraa det, utan at brjota ned det heile Kultur-Verket, som hever ført oss upp til det Stig, der me no standa? – Det er ogso hugsande, at dette Maalet hever fyrst fenget sin Tilskapnad etter den Tid, daa det var uppteket av det norske Folket, «*og vist inkje utan munarleg Medverknad av dette Folket*». Og so skulde me inkje hava Rett til at kalla dette Maalet vaart? At det heitte Dansk, medan Norig var samfest med Danmark, var naturlegt, men annarleides maatte det verda «sidan det norske Folket hever heilaghaldet si Atterfødsla i dette Maal», og «sidan Grunnlogi kallade det Maalet, som ho var skrivi paa, det *norske* Maal». – Naar ein soleides skulde springa yver dei sidste

Aarhundradi, so maatte me no anten «stava og uttala etter dansk Mynster», elder ogso tala og skriva «Bondemaalet». «Men det eine er lika so urimelegt, ja umogolegt som det andre».

UMRØDA.

Um det var sant, som Bladskrivaren synest meina, at hans Motpart hever inkje sagt den heile Sanningi, so gjerer han riklegt Attergjeld, med di han berre segjer alt det, som kunde høva til hans eigen Part, og læter alt det andre vera usagt. Me hava vist inkje gløymt, at der hever voret Folk i Norig, som hava skrivet Dansk i nokre Aarhundrad, og kanskje talat det og. Men det var nog ein liten Part av Folket, som kunde skriva, og det var ogso ein liten Part, som kunde tala i dette Maalet. Me, Landsfolket, hava her stadet utanfyre; vaare Forfeder hava inkje talat Dansk, um dei endaa kunde vera nøydde til at lesa det, og stundom ogso til at skriva det paa ein Maate. Saki er, at største Mengdi av Folket hever eit annat Maal, som hever gamall Grunn i Landet, og som paa sin Maate er «samanvakset» med Vitet og Tanken hjaa dette Folket. Skal no Dansken ogso vera «vaart Maal», so er det tvau Maal i Landet; men daa kunna dei inkje baade tvau hava lika full Rett til at heita Norsk. Det synest oss undarlegt, at Maalet i ei Bok skal berre heita Dansk, naar ho er trykt i Danmark, men Norsk, naar Boki er avtrykt i same Maalet i Norig, elder at eit Stykke, som er avtrykt utan Umbrøyting or Berlingske Tidende i Morgonbladet, skal verda so braadlega umskapat til Norsk ifraa den Augneblinken, daa det er innkomet i det norske Bladet. Og dertil synast me ogso, at det maa vera ei stor Uskil imot dei Danske, at ein soleides skal taka Maalet deira

og giva det eit annat Namn. No er det vistnog umtalat, at Dansken i Norig skal taka upp so mange norske Ord og Vendingar, at han inkje lenger kann heita Dansk; men eg ser aldri, at det verd nokot av med denne Upptakingi; helder ser eg, at dei upptekne norske Ordi verda litet vyrde og snart avgløymde, og at Maalet alltid kjem atter paa det gamle Laget. Og um det ogso skulde verda nokor Aalvora med det, so fekk vel Maalet halda sitt gamle Namn endaa; for det ser no ut til at vera Sed og Viis i andre Land, at Maalet skal hava sitt gamle Namn likafullt, um det hever uppteket aldri so mange Ord av eit annat Maal.

Den Medverknad, som det norske Folket skal hava havt i Tilskapnaden paa det danske Maalet, kunna me inkje rett verda vise paa; for naar me leita etter norske Ord elder Vendingar, som ero fyre Aalvora inntekne i Dansken, so finna me so ovlega litet, at det knapt er verdt at nemna. Det skulde vera Moro at sjaa eit Tal paa alle dei Ordi, som ero inntekne i Dansken av andre Maal; men daa vonar eg, at dei norske Ordi hadde gjort eit so litet Tal, at dei hadde reint komet burt, og helst naar dei komo attaat dei store Hundrad-Tali av tyske Ord, som ero komne til so stor Æra i dette Maalet. Det hever voret sagt, at ymse Nordmenn, og fyrst og fremst Holberg, skal hava ført ymse norske Vendingar inn i Dansken; men naar me sjaa etter i Holbergs Bøker, so verd det vist myket sjeldan, at me raaka paa nokot, som er norsk og inkje paa hans Tid kunde vera dansk. Det ser inkje ut til, at Holberg hever ført myket Norsk inn i Dansken; derimot er det myki Von til, at myket Dansk er innkomet i Norig med hans Bøker og helst med hans Komedier, som innehalda so mange danske Talemaatar, som no maatte verda kunnige og tilvande hjaa alle deim, som funno Gaman og Hugnad i denne Lesnaden.

Um no vaar Riksskipnad, etter Skilnaden fraa Danmark, vardt fyreskriven og avgjort i det danske Maalet, so er det inkje dermed avgjort, at me alltid skulo vera bundne til det same Maalet. Baade Grunnlogi og ymse andre Logjer laut skrivast i ei Hast, so der vardt inkje nokor Tid til at tenkja paa Maalet; det galdt um at giva Tanken eit Ordalag, som var klaart og kunnigt fyre dei Folk, som største Magti hadde, um det endaa var framandt fyre vaart eget Folk; det galdt um at setja Tanken fast; sidan kunde det alltid verda Raad til at reinska og vøla paa Maalet. Men kvarhelst i Grunnlogi stend no det, at det Maalet, som ho er skrivi paa, er det norske Maal? Eg hever leitast og inkje funnet. Der stend, at alle Framsetningar av norske Saker i Regjeringi skulo stilast i det norske Maal, og at Kongs-Emni skulo verda opplærde i det norske Maal, men kvat Maal dette er, finn eg inkje um. Derimot finn eg (i § 92), at til Embættesmennar skal utnemnst berre Nordmennar, *som tala Landsens Maal* («Landets Sprog»), og her tykjest eg finna ei god Rettleiding. For det er stor Von til, at «det norske Maalet» og «Landsens Maal» i Norig er alt eitt og det same; og um dei, som skrivu Grunnlogi, inkje just hava tenkt paa det, som me no kalla Landsmaalet, so hever daa Tanken vist inkje voret langt ifraa det. Dei visste, at Landet burde hava sitt Maal, og sidan dei no inkje kunde vita, kor Maalet vilde skapa seg til etter Skilnaden fraa Danmark, so sette dei «Norsk» fyre alle Tilfelle, og det var det klokaste, dei kunde gjera. Dei hava gjort det so kvæmt og maklegt fyre oss, at me gjerna kunde bruka Landsmaalet til alle Ting, utan at brøytast eit einaste Ord i Grunnlogi.

Men kvat no andre hava tenkt elder inkje tenkt, so tenkja no me det same som fyrr, at Dansk er Dansk so vel i Norig som paa andre Stader, og at det norske Landsmaalet er nokot annat verdt en at

vera berre eit Bygdarmaal under Dansken, dømt til at gløymast og avleggjast so fort, som det kann, so at Dansken kann raada og rikja aaleine. Me hava inkje funnet denne Røda sterk nog til at venda elder vikja vaar Meining til ei onnor Sida. Og dermed ganga me vidare til ei onnor Røda.

ANDRE RØDA.

(Or same Blad og same Stykke.)

Der er talat um, at Bondemaalet skal vera ført og kvæmt til at maalgreida alt, som vera kann; men det er ein daarleg Tale. Det grunnar seg paa den falske Fyresetningi, at eit Folk av fri Vilje skulde velja sitt boklege Meddeilings-Midel og soleides kunna spyrja etter, kvat som var det kvæmaste til at maalgreida alle Ting. Um Bondemaalet endaa var aldri so rikt og bøygjelegt, so vilde det daa hjelpa litet, so lenge det inkje røytnlega (factisk) er det Maal, som me (!) tala, og som me hava fenget vaar Upplæring i. Og dernæst hever det inkje den Førleike, som ein maa krevja av eit Kultur-Maal paa denne Tid, av di det inkje hever fylgt med Kulturen elder fenget den Tilvokster og Dyrkning, som høyrer til vaart noverande Kunnskaps-Stig. Dei forbyta her kvat Maalet er, med kvat det kunde vordet. Den gamle Norsken var god fyre si Tid, men hans Tid er longo sidan forlidi, og i Staden fyre at fylgja med Tidi og utvidka seg framleides, er han innskrokken og samansokken til eit Bondemaal, som no naturlegvis inkje hever Ordalag fyre annat en dei Ting, som høyra til Bondelivet, og yver Hovud fyre dei Tankar, som kunna fella inn i Bondens tronge Umkverve.»

UMRØDA.

Her er daa Talen komen inn paa Landsmaalet; for det er det, som her er kallat «Bondemaalet».

Det vilde vera myket at svara paa denne Røda; men me ljota taka alt paa stuttaste Maaten, so at Folk maa lesa det og inkje leidast.

Um den sokallade «falske Fyresetningi», at eit Folk skulde sjølv kunna velja seg eit Bokmaal, kunde der vera ymist at segja. Me vita vel, at der er altfor mange Folk elder Landslydar, som inkje hava fenget Lov til at velja det Bokmaal, som dei helst vilde hava, av di at framande Herrar hava lagt Landet under seg og teket alt Valdet til seg, so at Landsens Folk hadde inkje til at raada. Det var Ovriket (Tyranniet), som gav Landet sin Skipnad og raadde so lenge, at baade Maalet og mangt annat var sett i det Lag, som Hovdingarne vilde. Men den norske Landslyden hever inkje voret sundrad ved nokon Folkaflutning elder underkugad av nokon framand Herstyrke; og um han endaa hever stadet under framandt Herredøme og lidet mange Tap ved det, so hever han daa korkje tapat sitt Maal elder tapat Retten til at dyrka og hevda det, likasom i gamle Dagar. Og um andre Folk hava lidet Urett og lotet finna seg i det, so er det inkje dermed avgjort, at vaart Folk skal gjera det same.

Naar her no er ein Hop, som kann segja, (som her stend), at «Bondemaalet er inkje det Maal, som me tala, og som me hava fenget vaar Upplæring i», so er det vel merkande, at her er ein annan og myket større Hop, som kann segja nokot annat. Denne Hopen hever ogso fenget Uppseding og Lærdom paa sin Maate; hadde han inkje det, so hadde han inkje voret so greid til at eigast med, som han er. Det maa me vita, som ero komne av denne Hopen og hava fenget vaare beste Lærdomar fyre Livet av Bygdarfolk, som aldri hadde talat Dansk i sine Dagar. Det kann henda, at einkvar vil segja, at dette var ingen «Kultur», og det kann og vera, at desse Folk hadde liten Kunnskap; men det kann

ogso henda, at det framande Bokmaalet var ei Orsak hertil, og at denne Kunnskapen hadde vordet myket større, naar desse Folk hadde havt Bøker i eit Maal, som dei kunde kjennast ved og hyggja seg til.

Og no faa me høyra den store Setningi atter, at det norske Maalet er uduglegt, av di det «inkje hever fylgt med Kulturen» elder fenget den Rikdom, som høver til vaar Kunnskap i desse Tider. Me hava høyrte dette fyrr og fraa fleire Kantar, og det seer ut til, at desse Folki tru, at dette skal vera den verste Meinstøyt fyre oss, den verste Stein i Vegen vaar, som me aldri kunna stiga yver. Difyre skulo me her sjaa etter, kvat denne Setningi kviler paa, og eg vonar, at me skulo visa, at ho ligg alt for laust til at hindra oss i vaart Framføre. Vaart fyrste Spursmaal er: Kvat Maal er det, som Norsken her skal kappast med? Var det Fransk elder Tydsk, so vilde desse Folki hava myken Rett; for det vantar oss myket imot den Ordmengdi og Førleiken, som desse Maali hava. Men no er det korkje Fransk elder Tydsk, som dette Maalet kjem i Kapprenning med; det er Dansk, som desse Folki setja upp imot Norsken, og difyre er det Dansken, som me her skulo skoda paa. Og korleides hever no Dansken fylgt med Kulturen? Korleides hever han greidt seg med at fylgja dei andre Maali og tolka alle deira Ordalag fyre dei nye Skilningar, som fylgde med ein rikare Kunnskap og ei høgare Tenkning? Naar me sjaa etter dette, so finna me mesta berre laant og framandt Gods i alle Krokar. Det er kunnigt, at den høgare Kunnskapen er komen sunnantil, og at det var dei sudlendske Maali, som fyrst vordo rettelega utgreidde. I nokor Tid var Fransken vyrd som ei Mynster paa eit fullkomet Maal; men paa same Tid hadde ogso Tydskarne drivet sitt Maal til ein stor Fullkomenskap med hagleg Bruk og Nytting av alle dei Røter og Former, som funnost i Landsens Maal,

og med Avleiding og Samansetning til nye Ord fyre alle nye Skilningar i Kunnskapen. Dette var just det, som dei danske Bokmennene skulde gjera i sitt Maal; men anten maa dei hava funnet for litet Emne i Maalet, elder og hava dei voret for litet kunnande til at gjera dette Verket; for det kann inkje dyljast, at det er nokot kleent gjort. Det seer ut til, at dei oftaste hava stadet so faste, at dei inkje visste onnor Raad en at taka det framande Ordet inn i Maalet. Me taka oss her nokre Exempel til Prøva paa Framgangen. Me vita, at Holberg og hans Samtidingar brukte mange Ord av fransk og latinsk Uppkoma, som sidan ero komne ut or Bruk; her er det Gaman at sjaa etter, kvat som er komet i Staden fyre desse Ordi, og daa finna me jamt og samt, at det er tydske Ord, som hava fenget Yvertaket. I Staden fyre Modestie hadde Tydsken Bescheidenheit, og dette vardt i Dansken til *Beskedenhed* (so illa det endaa maatte klinga i dette Maalet); i Staden fyre «Passion» hadde Tydsken Leidenschaft, og dette vardt her til *Lidenskab*; i Staden fyre «Applaus» hadde Tydsken Beifall, og dette vardt her til *Bifald*; i Staden fyre «public» hadde han öffentlich (dvs. openleg), og dette vardt her til *offentlig*; i Staden fyre «regulair» hadde han regelmässig (dvs. regelmaatig), og dette vardt i Dansken til *regelmæssig*.¹ Ofta hever det ogso gjenget so til, at baade det tydske og eit annat framandt Ord

1 Til større Opplysning skulo me her setja nokre Exempel til.

<i>Hjaa Holberg:</i>	<i>Tydske:</i>	<i>Derav:</i>
continuere	fortsetzen	fortsætte
contribuere	beitragen	bidrage
celebrere	feiern	feire
favorisere	begünstigen	begunstige
declarere	erklären	erklære
attaqvere	angreifen	angribe
provocere	herausfordern	utfordre
promovere	befördern	befordre
conqverere	erobern	erobre

hever vordet standande med ein liten Skilnad i Tydingi; og soleides faa me stundom slike haarfine Greidingar som f. Ex. at «Indbyggere» er Folk i eit Land, men «Indvaanere» (T. Einwohner) er Folk i ein By; at «Baade» er eit gamalt Namn paa Vinning, men «Gevinst» (Tydsk) er Vinning i Spel, og «Profit» (Fransk) er Vinning i Handel, o. s. v. Dei tydske elder halvtyske Ordi verda inkje eingong reknade som framande elder innførde i Framandordbøkerna (og ellers vilde no desse Bøkerna hava vordet alt for myket store); sume av deim hava ogso fenget ei liti Avklipping elder Umforming, so at dei inkje sjaa ut som tydske; f. Ex. Sprog (Sprache), Fornuft (Vernunft), frygte (fürchten), bedrage (betrügen), vidtløftig (weitläufig). Slike Ord tykja me vera dei leidaste av alle; for det er endaa ei Trøyst med dei Ordi, som ero ei Sameiga fyre fleire av dei mest kunnande Folkaslagi (so som Ord av latinsk Uppkoma), men med slike Ord som desse halvtyske er det ingi Trøyst; dei ero inkje rett danske, og dei ero helder inkje nokot annat; dei ero inkje nokor Eign (Eiendom) fyre Landslyden, og dei ero helder inkje nokor Sameign fyre fleire Landslydar; dei stydja seg berre paa den Fuskar-Tanken, at naar berre all Ting kann hava eit Namn, so er det stødt det same, kvat Namn det er. Paa den Maaten er det ingen Vande i «at fylgja med Kulturen»; paa den Maaten er det lett at gjera eit «Kultur-Maal» av det armaste og klenaste Bygdarmaal, som finnast kann; for det trengst inkje annat en berre at taka alle dei Ord, som ein kann minnast av utanlands Bøker, og slengja deim inn i Maalet, utan at velja elder vanda; og dermed er Kulturmaalet ferdigt. Slikt kann ein segja, er at «gjera eit Maal» og at gjera det med Magt.

Men no hava me eit Ord meir til at segja. Desse framande Ordi ero inkje stort meir framande fyre oss en fyre dei Danske. Det hever so lenge voret

buldrat paa med slike Ord i alle vaare Bøker, at me eingong maatte læra deim; me hava lært ei heil Mukka av deim jamsides med vaart eget Maal, og naar dette skal heita «at fylgja med Kulturen», so hever Norsken ogso fylgt med. Kvat hindrar oss no ifraa at bruka slike Ord i Norsken? Taka me slike Ord som: Nation, Kultur, Ideal, Original, Fantasie o. s. v., so hava dei vistnog eit framandt Ljodlag og støyta den heimelege Maalsansen; men dei ero inkje verre fyre oss en fyre ymse andre Folkaslag, som ogso bruka deim. Og taka me slike som: Anmodning, Begeistring, bestemme, Bisag, forbi, Forædling o. s. v., so er det vistnog leidt at laana slikt av Tydsken; men det er inkje større Skam fyre Norsken en fyre Dansken. No er det Tilfellet, at dei, som hittil hava skrivet i Landsmaalet, hava teket det myket strengt med Reinleiken i Maalet, so at dei inkje vilde taka slikt Laanegods inn i det; dei vilde freista paa det same, som Islendingarne hava gjort: at visa kor vidt eit Maal kann ganga utan Studning av andre Maal. Dei hava endaa voret so grannvare, at dei inkje vilde bruka den nyare Endingi «heit» (f. Ex. Friheit, Ærlegheit), endaa det var inkje større Skam at bruka «heit» i Norsken en «het» i Svensken og «hed» i Dansken. Det kann vera, at dette er for strengt, og at dei inkje venta, at andre skulo vera lika vandsame. Men dette er ei Sak fyre seg sjølv, som stend utanfyre Likningi med Dansken. Eit Spursmaal er det, um Norsken hever Grunnlag til eit Kultur-Maal lika so godt som Dansken, og eit annat Spursmaal er det, um Norsken kann fylla det heile Kravsmålet utan Tilhjelp av framande Ord. Vil nokon segja, at vaar Norsk er alt for arm imot Dansken, so lat honom fyrst tenkja seg Dansken i same Fall, reinskad fyre alle framande Ord, dei tyske so vel som hine; lat honom freista at taka alle desse Ordi burt, og so skal han sjaa,

kor langt han vil koma med Dansken. Det verd ingi rett Samanlikning, fyrr en Maali ero sette paa same Fot, anten baade tvau med Fylling av framande Ord, elder baade tvau i Grunnlaget utan framande Ord; det verd ingi rett Likning, naar det eine Maalet skal hava Lov til at bruka framande Ord i Tusund-Tal, men det andre skal inkje faa bruka eit einaste av deim. Naar no ymse Folk hava sett den reinskade Norsken i Likning med den ureinskade Dansken, so var dette eit stort Mistak, og naar dei so vilde segja, at Norsken inkje rekker halvt upp imot Dansken, so viser det berre, at dei hava fallet i ei Snara og blandat tvo serskilde Saker i Hop. Det vantar inkje annat, en at me no skulde gjera den Pretta at taka dei beste og lettføraste av dei framande Ordi inn i Landsmaalet, som me hava fullgod Rett til; daa vilde desse Folki vera nøydde til at segja, at dette Maalet ogso fylgde med Kulturen. Men anten me no taka mange elder faae av desse Ordi, so stend daa vaar Setning fast, at Norsken kann fylgja med Kulturen lika godt som Dansken.

Naar no denne Mannen i Morgonbladet segjer, at Norsken er samansokken til eit Bondemaal, som inkje hever Ordalag fyre annat en dei Ting, som høyra til Bondelivet, og dei Tankar, som fella inn i Bondens tronge Synsmaal, so er det høyrande til, at han inkje eingong vil vedkjennast, at her finst nokot Grunnlag til eit Kultur-Maal. Dette er nokot nytt at høyra fyre oss, som skulde kjenna Maalet best, og som tyktest hava funnet ein heil Rikdom av Ord fyre høge og store Tankar i det. Det er daa inkje neittande, at Bonden hever Namn paa baade mangt og myket, som han inkje kann sjaa med Augom elder taka paa med Handi. Kvat skulo me segja um slike Ord som: Saal, Ande, Guddom, Sæla, Hug, Von o. s. v.? Me taka her nokre Namn paa ymse Tilstand i Hugen, og setja den sedvanlege

danske Umskrift til; soleides: Huglynde, dansk Gemyt (Tydsk Gemüth); Givnad, d. Anlæg (T. Anlage); Kjæta, d. Munterhed (T. Munterkeit); Sut, d. Bekymring (av T. bekümmern); Otte, d. Frygt (T. Furcht); Øsa, d. Hidsighed (T. Hitzigkeit); Minning, d. Erindring (T. Erinnerung); Gaum, d. Opmærksomhed (T. Aufmerksamkeit);

Røynsla, d. Erfaring (T. Erfahrung). Slikt er ogso Tankar, som hava fallet inn i «Bondens tronge Synsmaal»; og slike Exempel hava me mange av. Me vilde havt endaa fleire, naar inkje Bøkerna og Lærararne so ofta hadde nøydt Bonden til at næma eit nytt og framandt Namn paa slike Ting og soleides læra tvau Maal i Staden fyre eit. Og naar Bonden endaa i fleire Aarhundrad kunde halda paa Fedramaalet, medan hans opplyste Landsmennervende seg ifraa det og sette seg imot det, so er det gode Voner til, at han vilde halda det so myket fastare, naar Bokmennene vilde gjera, som rett var, og hjelpa honom i at halda og hevda det heimelege Maalet.

Og soleides segja me um denne Røda som um den fyrre, at ho inkje hever voret sterk nog til at venda vaar Meining i minste Maate. Og dermed ganga me vidare til ei onnor Røda.

TRIDJE RØDA.

(Or Morgonbladet fyre 25de November.)

Naar no Bønderne vaaro ein heil sjølvstandande Nation (elder Landslyd), so kunde endaa mangt henda. Denne Nationen maatte daa smaatt um Senn «stræva seg upp ifraa sitt barbariske Stand og utvidka sitt Maal i same Mun, som han utvidkade sin Tanke». Men no ero Bønderne ingen Nation, men berre ein Deil av ein Nation; og dette gjerer ein fullkomen Grunn-Skilnad. Dei vilja tyngja oss ned med yvervigtuge Tal; det kling so stort med desse 12 elder

13 hundrad Tusund, som tala Bondemaalet, imot dei andre, som inkje tala det; men dette Bruk av Tal er her utan Meining. «Ja, naar desse 1 200 000 budde fyre seg sjølv og hadde millom seg sjølv alle Elementi fyre ein Nation, hadde Riksskipnad og Regjering, Fylkestyring og Prestar o. s. v. fyre seg sjølv, so vilde det kanskje (!) inkje vera nokot umogolegt i, at dei igjenom nokre Aarhundrad's Barbaraskap (!) smaatt um Senn kunde tilskapa ein eigen national Kultur og eit eget Kultur-Maal.» Men no stend inkje Bonden soleides einsaman; han gjerer berre eit Stand, og dette Standet er «knytt fast til dei andre Standi og til eit heilt Kultur-Samlag, som alt no stend paa Høgdi av si Tid og eiger ein Tankarikdom og eit Maal, som seter det i Stand til at kappast med dei mest civiliserade Nationer i Europa; og ved den alt vidare og vidare avgreinade Innverknad, som dette Samlaget hever, verd ogso Bondestandet meir og meir dreget inn i Tryllekvervet under Civiliseringi og lyft upp til eit Stig, som det kanskje aldri, og i alle Fall berre gjenom myrke Aarhundrad's Stridar, vilde hava naatt, naar det var yverlatet til seg sjølv.»

UMRØDA.

Dette var ei stor Røda, ovlega stor i mange Maatar; og difyre hever ho ogso givet Tilføre (Anledning) til mange Umrødor, so at naar alt skulde koma paa Prent, so vilde det verda nokot drjukt. Men her faa me freista at halda oss til Saki og vera so stuttmælte, som me kunna.

Um no «Bønderne» ero berre ein Deil av Landslyden, so er det daa vist, at denne Deilen er større en dei andre. Vistnog leggja me inkje stor Vigt paa Talet 1 200 000; dette Talet maa hava voret framsett i ein tidlegare Strid; og me minnst inkje grant, um Saki daa var heilt igjenom den same som no. Men

det er inkje so grant med, um Talet er nokot større elder mindre; naar det fyrst er avgjort, at dette Maalet er rikjande (herskende) yver største Viddi av Landet og hjaa største Mengdi av Landsens Folk; og dessforutan kunde det kanskje visa seg, at den andre Deilen av Folket kann ogso bera Kjensla paa dette Maalet, so at han med nokon Tilvane kann skyna det so vidt i Tale og Skrift, at det berre verd eit og annat Ord, som kann trenga til Tyding, og vel inkje fullt so mange Ord som i Dansken med all si framande Iblanding, som Folk inkje skynar utan mange Tydingar og mange Aars Tilvane.

No kann det so vera, at eit Bondestand inkje gjerer ein heil «Nation» elder Landslyd fyre seg sjølv; men daa verd det vel endaa vissare, at eit Embættesstand aldri kann gjera nokon Landslyd; skulde eit av desse Standi utgjera ein Landslyd einsaman, so maatte det daa helst vera Bondestandet.

Eit Bondestand som utfyller største Parten av Landsens Folkamengd og er ættat ifraa Landsens gamle Ibuar, maa daa vel hava so gildt Emne til ein Landslyd, som nokon vil krevja; for det kann aldri vera Tvil um, at Bonde-Søner kunna verda Embættesmenner og dugande Menner ogso. Det er ingi Naudtorv til, at alle Embættesmenner skulo vera Utlendingar med framande Namn og Titlar og med eit framandt Maal; for det kann ingen prova, at dette Folkaslaget skulde hava mindre Vit og Næme en alle dei andre, so at det alltid laut hava framande Folk til at styra i Landet.

Kvat er no ein Nation? Ordet kjem av Latinen og tyder eigenlega eit Føde¹, ei Ætt elder Slægt, og dernæst ei Landsætt (elder Tjod), eit stort Folkaslag

1 Latinsk nascere fødast, natus fødd, natio det fødde (elder samfødde); Ætt, Elde, Bøle. Dette er radt det same Høvet, som naar Folk paa Upplandet segja «eit Føde» (Føe) um eit Bøle elder Lag av Ungar, serlega Fuglungar, som ero komne or same Reidet.

av same Uppkoma og soleides nokorlunda med same Hug og Seder, med same Maal og same Minne. Naar no slikt eit Folkaslag kann bu i eit Land fyre seg sjølv og skipa eit Rike, soleides som vaart Folk, so er det ein Landslyd. (Lyd er Familie.) No er Bondestandet alltid den største Parten i vaar Landslyd; og naar det no er avgjort, at Bønderne ero Landsens opphavlege (oprindelige) Folkaslag, og at deira Maal er Landsens opphavlege Maal, so er det ogso avgjort, at dette her er det heimlege, tjodlege elder nationale Maalet; det er dette, som høyrer Landet og Folket til. Kunnskap elder Kultur kjem inkje denne Saki ved; Folket kann trenga til Opplysning, og Maalet kann trenga til Dyrkning; men dette er eit annat Spursmaal, og derav fylgjer inkje at baade Folket og Maalet skulde vera uduglegt. Naar no Tidahøvi hava medført, at eit Bokmaal fraa eit annat Land er vordet kunnigt her i Landet, og at ymse Ætter hava lært seg dette Maalet, so er dette vistnog ein «historisk» Tilburd; men endaa kann ingen segja, at dette innførde Maalet skulde no vera det rette heimlandske elder tjodlege (nationale) Maalet, elder at dei Folk, som tala det, skulde no vera den rette Landslyden. Dette vilde vera at snu alle Ting paa tvert. Det innførde Maalet hever her ingen Rett utan den, som Magt og Tvang elder Ovrike kunde giva det; og den Retten varer inkje lenger, en medan Magti varer; sidan er det alltid Raad til at reisa det rette Maalet uppatter, og um det endaa kann ganga smaatt i Fyrstningi, so er dog Tanken lika mogoleg fyre det. Alt dette, skulde me tru, maatte vera so greidt og klaart, at det vilde vera ein drjugvoren Djervskap, som skulde neitta det.

Men naar det no skal heita, at det norske Bondestandet stend paa eit slikt Villmanns-Stig (elder «barbarisk Standpunkt»), at um det endaa hadde Regjering og Embættesmennere fyre seg sjølv, so skulde

det endaa ljota ganga i Villmannskapen i nokre hundrad Aar, elder «igjenom myrke Aarhundrad's Strid.», fyrr en det kunde koma til nokon Kultur med sitt eget Maal, og at dette endaa vilde vera so utrulegt, at det var berre eit Kann-henda, eit «Maaskee», um det endaa var mogolegt, – so er dette vistnog eit av dei største Skamord, som segjast kann, um Landsens Folk og um Landsens Maal. Etter denne Umlysingi er dette Maalet inkje stort betre en Rauting og onnor Læta, som ein høyrer av Feet, og Folket sjølv er inkje stort betre en Fe. Naar ein høyrer slikt, skulde ein snaraste tru, at det var ein lystig Prettemakar av vaare eigne Folk, som her var ute med nokre forvaagalege Speord og soleides vilde hjelpa vaar Sak paa ein uventad Maate. For at han hjelper vaar Sak, er det myket Likinde til. Naar alle dei gamle og gapalege Lastord imot Bondestandet verda soleides uppatter friskade, so er det Voner til, at dette Standet vil eggjast upp til at tenkja paa sin Rett, og at alle dei gilde Bondeborni, som hava strævat seg fram til Opplysning og Kunnskap, vilja leggja større Elske paa sin Nordmannskap og hevda og verja honom betr, en dei fyrr hava gjort. Og sidan desse Folk ero dei, som kjenna Maalet best og kunna verka mest fyre det, so er det lett at sjaa, kvat Tilstyrknad dette vil vera fyre vaar Part.

Og um me no vilde taka denne Talen berre som eit Lastord paa Maalet og inkje just paa Folket, so verd det endaa lika galet. Kvat er no dette for ein undarleg Tankaskapnad, at eit Folk, som no skal koma til Kultur med sitt eget Maal, skal fyrst ganga nokre hundrad Aar tilbaka og gjera uppatter alt det, som gjort er fyrr. Me skulde daa tru, at den Lærdomen, som Verdi no hever vunnet i desse Aarhundradi, maatte vera ein vunnen Skatt fyre alle Folkaslag, og ein Skat, som aldri nokot Folkaslag kunde

missa ved det, at det tok eit nytt Bokmaal i Bruk. Kor skulde det ganga til, at eit Folk so braadlega skulde gløyma alt, som det hadde lært, at det laut til at liva uppatter dei avlidne Aarhundradi ein Gong til? Fylgjer det med, naar ein Mann lærer eit annat Bokmaal (f. Ex. Svensk elder Islandsk), at han skal «riva seg laus ifraa Kulturen» og gløyma alt det, som han fyrr kunde? Dette er daa reint at fara i Ørska; det er at røda beint burt i svarte Natti. Er det nokon sann og verkleg Vinning i denne lovsungne Kulturen, so maa han kunna festa seg paa den eine Landslyden so vel som paa den andre, so maa han ogso finna Inngang i det eine Maalet so vel som i det andre, og i Vissa lika so godt i det norske Maalet som i det danske. Er det nokot Verd i dette umtalade Kulturmaalet, so maa det daa vera eit Maal fyre Tankar, som høyra til det aalmennelege Mannvitet; det maa hava Tankar, som kunna tydast og opplysast; det maa hava Ord, som kunna umbyttast og umskrivast i dei serskilte Maali, og i Vissa lika so godt i Norsk som i Dansk. Det er soleides berre ei Tyding og ei Umbyting, som det her gjeld um; og dertil skulde vist inkje trengast nokre hundrad Aar; eit halvt Aarhundrad maatte vel vera nog, og berre paa ei tjugo Aar kunde store Ting lata seg gjera. Naar no Folk vilja neitta alt dette, so fær eg ein stygg Otte fyre, at det inkje maa vera rett voret med denne Kulturen, at det maa vera berre eit Skin utan Kraft, eit Skal utan Kjerne. Skulde Kulturen vera berre ein Stas, ein Mode, ei Etterherming av Storfolket i eit framandt Land, so verd det Størsteparten av vaart Folk, som inkje fær nokot godt av honom; men daa kunna me ogso vera lika glade; for det vilde inkje vera nokon Vinning i det fyre sjøelve Folket. Og er Kultur-Maalet berre ei Etterherming av framande Ordalag, som ingen kann tyda elder klaara, so er det nokot, som inkje kjem Folket

ved; det kann vera godt nog fyre ymse Smaalag i Kaupstaden, der Folk ero betre kjende i Utlandet en i sitt eget Land; det kann vera godt nog til at gjera Smaakunster med i ein Talarstol elder i ein «Afhandling»; men det er inkje godt nog fyre Landslyden, fyre det heile Folket. Det norske Folket treng til greide og klaare Tankar, so vel som til eit heimelegt og høvelegt Maal; det er inkje vel teent med ei Ovmengd av blinde og skoddefulle Tankar, og helder inkje med ei Mukka av myrke og undarlege Ord, som lett kunna tena til eit Skalkaskjol fyre umogne Tankar og rein Tankaløysa, og som sedvanlega verda so mistydde og forvanskade, at dei berre føra til ein Slurveskap i Tenkningi og ei Utskjemming i Maalsansen, som me alt hava seet so riklege Merke paa, at me inkje hava Hug til at sjaa meir av same Slaget.

Og soleides verd det heile berre eit Paastand, at den norske Landslyden aldri kunde koma til Kultur utan det danske Maal. Og naar det berre gjeld um Paastand, so kunna me ogso setja upp eit Paastand fraa vaar Sida, og det lyder so: Hadde det norske Maalet voret uppteket som Bokmaal fyre longo sidan, so vilde Kulturen i Landet hava stadet langt betr, en han no stend, og Folket hadde voret meir kunnande, meir duglegt og meir vyrdt, en det no er.

FJORDE RØDA.

(Or Morgonbladet fyre 25de November.)

Nei (heiter det), Bonden er inkje den norske Nation, og hans Maal er difyre helder inkje, som sovoret, det norske Maal. Det er godt nog til sitt Bruk, fyre det heimlege tronge Umkverve, som det er bundet til, men inkje til Bruk fyre Nationen, til at røkta dei Hugmaali (Interesser), som i Sanning ero aalmennelege, til den høgge Kulturen, som bind det heile

Samlaget saman som eit Samlag; dertil saknar det Friheit og aalmenneleg Gildskap (Almeengyldighed); det hever hittil viist seg fullkomlega ubrukande dertil, og ingen hever kunnat paavisa nokor Von til, at det eingong vil verda meir brukande. Me taka det uppatter: Kvat Bondemaalet vantar, er just «sann aalmenneleg Nationalitet». Vilde Folk berre minnast, at Maalet og Kultur-Stiget ero uskiljande sambundne! Det er berre ein logen (løiet) Rikdom, som Bondemaalet kann faa med det, at ein Aasen elder ein Vinje sitja og grunda paa, korleides ei og onnor Skilning (Begreb), som eigenlega er nokot framand fyre Bonden, paa ein meir elder mindre likleg Maate kann ordast i hans Maal; eit slikt Ordalag kann so inkje verda skynat av andre en deim, som kjende det fyrr i ei onnor Form, som det daa ved Gissning maa først tilbaka til. Slikt er berre unaturlege Umvegar, og paa den Maaten kjem inkje Maal fram, inkje nokot livande med naturleg Innreidning, men berre i beste Fall eit Kunstverk, sedvanlega endaa berre eit Spotteverk (ein Karrikatur), utan Førleike og Fagerleike som utan indre Kraft og Liv, «ein Møkkurkalf av Leir med eit Merrarhjarta».

UMRØDA.

Dette var og ei stor Røda, som vist maa verda vel likad av deim, som tru, at Maalet i Morgonbladet er vaart rette Maal, og at slike Ord som: Sfære, Civilisation, organisk, Hensigtsmæssighed m. m. er alt saman store Fyremuner, som Dansken hever, og som det norske Landsmaalet vantar. Fyre ymse andre Folk vilja desse Sakerna syna seg i eit annat Ljos.

Naar det heiter, at Landsmaalet er godt nog fyre Bonden men inkje fyre Landslyden (Nationen), so kunde dette gjelda, naar det var berre eit forvanskat Bygdarmaal, som her var Tale um, og naar det var

paakravt, at dette Bygdarmaalet skulde no strakst i dette Aar setjast i Staden fyre det innførde Bokmaalet; men nokot slikt hever inkje voret paakravt. Det hever inkje slik ei Braadhast med dette Maalet, at det no paa Timen skulde takast upp som Embættesmaal; det er langt betre Raad at fremda og dyrka det fyrst i nokre Aar paa andre Maatar. Men naar det dernæst heiter, at dette Maalet hever hittil vist seg heilt ubrukande til Greiding av dei høgre Maalemni, som høyra Landslyden til, so er dette nokot, som eg inkje kann skyna. Kvarhelst er det, at dette Maalet hever voret freistat til sovoret Bruk og viist seg reint ubrukande? Me visste inkje rettare, en at Norsken hever lika so god Raad paa Ord som Dansken, og naar norske Ord vanta, hever han same Retten som Dansken til at bruka framande Ord. Og nokre ukunnige og uhage Freistnadar (Forsøg) ero her inkje vyrdande. Um ein Mann, som inkje kunde Maalet, vilde setja seg til at skriva i det, og han daa kom i Knipa, som ventande var, so er dette inkje til at retta seg etter; det hever eit annat Lag med den, som kann Maalet, en med den, som inkje kann det. Og um nokon vilde tolka slike Skilningar som Metafysik, Naturfilosofie o. s. v. med eit einaste Ord paa Norsk, og han daa fann det reint raadlaust, so er helder inkje dette til at retta seg etter. Det skal ingen krevja, at Maalet skal hava Ord fyre alle slike Ting, som aldri kunna verda nokot aalmennelegt Vitmaal; slikt finst inkje nokot heimelegt Namn paa i andre Maal helder, og lika so litet i Dansken som i Norsken.

Det kling nokot undarlegt, naar det her er lagt slik ei Vigt paa, at det, som dette Maalet vantar, er ein aalmenneleg Gildskap (Gyldighed) eller «sann aalmenneleg Nationalitet». At eit Bokmaal kann trenga til stødt og stendigt Bruk i nokre Aar, fyrr en det fær aalmenneleg Gildskap i alle Smaadeilder, det

segja me inkje imot; men daa er det berre Tidi, som det gjeld um; dess fyrr at Bruket byrjar, dess fyrr vil Gildskapen koma. Men det undarlege er, at Dansken med all si framande Ifylling skulde hava ein større Gildskap fyre det norske Folket en Landsens eiget Maal. Det heng i Hop med det, som fyrr var paasleget, at eit Landsfolk aldri skal hava Lov til at velja seg eit Bokmaal, at alt skal ganga etter Her-vinnings- Rett (Erobringsret) med Vald og Tvang og Ovrike, at alt, som eingong er paakomet ved eit blindt Tilfelle, skal sidan standa og hevdast, um det er aldri so uhøvelegt fyre Landsens Folk. Alle for-vanskade Bygdarformer (Provincialismer), som ymse Bokmenner eingong hava teket paa Slump, skulo njota same Æra som dei rette gamle Former;¹ alle dei stygge vanskapte Ordi, som ero tillagade av tydsk og onnor framand Rot, skulo standa jamhøgt med dei beste heimelege Ordi og endaa kanskje vyrdast meir en desse; alle dei uhaglege framande Namn, som umaalkunnige Regjeringsmenner hava lagt paa sine nye Innreidningar, skulo standa urørde og vyrdast som heilage og ukrenkjande; alle dei harmelege Utskjemmingar, som ukunnuge Embættesmenner hava gjort ved dei gode gamle Gardsnamn og Mannsnamn og andre heimelege Namn i Landet, skulo alltid standa, som dei eingong ero sette;² og kort sagt: alt det Fuskarverk, som eingong er komet paa Papiret piret av eit Slumpehøve elder av eit vannkunnelegt og smaklaust Paafunn, det skal sidan standa ubrøytt um Alder og Æva, det skal alt vera gildt og gjengelegt til ævenlege Tider; og Folket – Folket skal

1 Av slike Former, som berre ero Bygdarmaal og inkje rett dansk Normal-Maal, er der mange i Dansken, f. Ex. Møie fyre Møde, Veir (f. Veder), beile (f. bedle), Vei (f. Veg), Øie (f. Øge), høi (f. høg), seire (f. segre), lave (f. lage), flyve (f. flyge), Bue (f. Buge), Nælde f. Nedle.

2 F. Ex. Rødø fyre Raudøy, Nødø fyre Nautøy, Egerø fyre Eikarøy; Hvidesø fyre Kviteseid, Østerraad fyre Austraaat o. s. v.

berre læra og inkje mukka. Og so tilsidst skal heile dette paanøydde Fuskarverket kallast «Nationalitet». Fyrst faa me eit Maal ifraa eit annat Land til Grunnlag, dernæst ei Tilskiping av alle heimelege Ting etter denne framande Maalformi, so at alle dei heimelege Ord, som inkje høva til denne Formi, skulo utestengjast, og at alle dei heimelege Ord og Namn, som ein inkje kann stengja ute, skulo lempast og vendast etter den framande Formi – og so dernæst ei Utfylling i dette Maalet av framande Ord ifraa alle Heimsens Hyrnor; – og endaa skal dette Maalet heita «nationalt» og vera det einaste som er gildt og gjengelegt fyre Landslyden. Det strider imot alt Heimhøve, og endaa skal det vera det rette heimhøvelege; det strider imot Hugen og Smaken aat Landsens Folk, og endaa skal det vera det rette folkelege. Sannelega, naar ein høyrer slikt, skulde ein snaraste tru, at Landet hadde nyst voret hervunnet (erobret) av framande Folk, og at Hervinnararne hadde skift Landet imillom seg, so at dei sjølve skulde no vera den rette Landslyden og styra Landet aaleine. Det er klaart, at her er eit stort Mistak. Det er klaart, at eit Maal, som er soleides innført utan Rett og berre med Magt, kann aldri vinna nokor aalmenneleg Vedkjenning, nokor «livande Tileigning» hjaa Landsens Aalmuge. Det maa drivast fram med Tvang; for Folket vil inkje læra meir av det, en som det er nøydt og tvingat til. Vistnog kann dei endaa faa ei viss Hevd, ein viss Gildskap med Tidi; men dette vil gjelda berre fyre ein liten Part av Landslyden; den største Parten vil standa utanfyre; og kvat Verknad dette vil hava paa den aalmennelege Upplysningi, kann lett lata seg tenkja. Skulde det oppdagast, at det, til Traass fyre den lange Hevdi, endaa inkje stend betre til, en at vaare greidaste Bøker trenga til ideleg Uttyding, at største Parten av Folket aldri kann skyna Maalet i ei norsk Avis

til Gagns, og at me turva meir en Halvparten av ein Manns Alder, fyrr en me skyna det rett, ifall me inkje læra Tydsk og andre Maal attaat, so vil det sannast, at det just inkje er myket verdt med den aalmennelege Gildskapen, som dette Maalet skulde hava. Det skulde vist inkje turvast so lang Tid til, at det norske Landsmaalet kunde faa ein Gildskap, som var lika so god og langt betre, og daa kunde ein ogso hava den Hugnad at hava eit Maal, som studde seg paa Rett og inkje paa Magt, eit Maal, som gav det sannaste Tekn av Tanken og Hugnen aat Landsens Folk og soleides ogso maatte vera den gildaste Reidskap til at framhjelpa Kunnskap og Seda-Bot imillom Folket.

Lika so undarlegt er det, naar det her heiter, at det er ein logen Rikdom («en løiet Rigdom»), som Landsmaalet kann faa med det, at ein Mann elder tvo seter seg til at grunda paa, kor eit framandt Ordslag skulde tolkast i dette Maalet. Eit slikt Verk hever daa voret freistat i ymse andre Maal, og soleides og i Dansken (um det endaa er smaatt og litet, som fyrr er sagt); det er soleides ein liten Hop av danske Ord, som vist maa vera tilkomne paa den Maaten; f. Ex. Yndling (fyre Favorit), Medbeiler (Rival), Hærfører (General), Sagfører (Prokurator), Haandskrift (Manuskript), Lærebygning (System), Grundsætning (Princip), lodret (perpendikulær), vandret (horizontal), grundlægge (fundere), afvæbne (desarmere). Alt slikt er, etter vaar Tanke, gode danske Ord og ein god Tilvokster fyre Dansken; men etter denne Lærdomen skulde det altsaman vera «ein logen Rikdom». Derimot skulde det vera ein sann og rettfengen Rikdom i dei Ordi, som ero tekne ut or andre Maal, f. Ex. anbefale, beskjæftige, bibeholde, bibringe, erkjende, foranstalte, gestalte sig, geskjæftig o. s. v. Um so var, so maatte det vera ein Rikdom fyre framande Folk, og serlega fyre innflutte Folk

av tydske Ætter; og av slike maa der vist vera mange baade i Danmark og Norig, sidan me finna so mange tydske Ættarnamn i Avisom og Adresse-Bokom. Men nog derum; me lasta korkje Tydsken elder Borni hans; men det er vaar fyrste Skylda (Pligt) at tenkja paa vaart eget Landsfolk, og desse Folki trenga stundom til nokot, som korkje er Tydsk elder Dansk; dei hava Rett til at krevja nokot, som hever ein heimeleg Klang, og det skulde vel inkje vera nokot Narreverk at hjelpa deim til at faa dette Kravet uppfyllt.

Enden paa heile det store Stykket er den, at av slikt Stræv kjem berre eit Spotteverk utan Liv og Førleike, ein «Møkkurkalf» av Leir med eit Merrarhjarta. Dei sidste Ordi skulde vist hava myket paa seg, sidan dei stodo prentade med store Bokstavar. Men eg kann slett inkje finna nokon Vidsoms-Brunn i desse Ordi. Møkkurkalve¹ var ein Leirmann, som Jøtnarne (Jutlarne) hadde gjort til ei Skræmsla fyre Thor, som dei stridde med; dei gjorde honom so stor, at han var nio Raster (Miler) høg og tri Raster yver Akslerna, og so toko dei eit Hjarta or ei Merr og sette i honom, men det var for litet til slik ein Kropp, og difyre var han so rædd og modlaus, at Drengen, som Thor hadde med seg, slog honom ned utan Motstand. Eg veit inkje, kvat Likning dette skal hava med denne Maalfreistnaden; her er ingen, som hever tenkt at dikta eit Maal av ingen Ting; her er berre tenkt paa at taka eit fyreliggjande livande Maal og reinska og dyrka det paa same Maaten som andre Maal. No kann det alltid vera so, at ein slik Freistnad vil vera nokot ustød i Fyrstningi, med di at det er inkje alle, som strakst kunna raaka

1 I Edda heiter det Møkkurkalfi, vonlega so myket som «Sky-Leggen». Kalve er Tjukklekken paa ein Fot, og Møkkur skal tyda Sky elder Skodda. Med «Kalv» hever det inkje at gjera.

paa dei rette Ordi; men slikt kann alltid retta seg med Tidi, naar betre Rettleidingar koma til. Det er ellers merkande, at det trengst ei god Maalkunna til at døma um, kvat som her er rett elder urett; fyre ukunnige Folk vil det stundom sjaa ut, som um det var Fusk altsaman, um det endaa hever den beste Grunn. Men det vil daa ogso vera eit stort Fusk, som skulde vera verre en den Skøyteløysa at taka Ord ifraa alle Heimsens Hymor og slengja inn i Maalet og soleides stopla upp ei uhorveleg Mukka av framande Ord med blinde Tankar, som ingen skynar til Gagns, fyrr en han hever studerat tvau elder try andre Maal. Slikt skulde helder kunna liknast med Møkkurkalven. Ein Talsmann fyre Dansken hever her litet til at skrøyta av. Til Traass fyre den umtalade Aarhundrada-Hevdi, er det daa knapt eit hundrad Aar sidan Dansken fekk nokorlunda den Form som han no hever, og endaa stend det inkje betre til, en at det finst i minsto tvo serskilde Skrivemaatar; ja det verd endaa stundom sagt, at kvar Skrivande hever sin eigen Maate. Men slikt er aldri verdt at taka til Exempel, og inkje trengst det um det helder, sidan det no er betre Aatgang til ei god Maalkunna, en det hever voret i fyrr Tider. Og kor det no kann vera med dette, so skulde me tru, at ein Freistnad paa at reinska Maalet, og tilskipa nye Ord av dei gamle Røter i sjølve Maalet, maatte vera ei god Gjerning, som helder skulde hava Lov en Last. Og paa den Maaten er det ogso, at dei beste Maali hava fenget si Fylla og sin Førleike.

Og soleides enda me denne Umrøda som dei fyrr med det, at me inkje hava funnet Grunnar, som vaaro sterke nog til at venda oss ifraa den Tanken, som me fyrr vaaro komne til.

FEMTE RØDA.

(Or Christiania-Posten fyre 3dje December.)

Det høyrer meir til eit Kultur-Maal en berre ein formleg (formell) Rikdom; ein slik Rikdom hjelper til ingen Ting, sosnart som desse Formerna i Grammatik og Ordbok inkje heilt og haldet samsvara til det indre Fremda-Stig (Dannelsestrin), som Folket er komet til; og eit høgre Kultur-Stig krever andre Former en eit laagare. – Um Ljodlag og Formlag og Ordskapnad er altsaman nog so vønt i Aalmuga-Maalet, so kann det endaa vera lika uført fyre ein Kultur, som høver til Tidi. Og det er det; for det stend paa eit myket eldre maalkunnelegt Stig (lingvistisk Standpunkt) i alle Maatar en vaart Bokmaal. ¹

UMRØDA.

At eit høgre Stig i Opplysning vil stundom krevja ei større Ordmengd en eit laagare Stig, er nokot, som inkje hever voret motsagt; men at det skulde

1 Denne Røda er her teki serskilt, fyredi ho inkje vilde rett fella saman med dei fyregangande Rødorna. Um desse Ordi ellers skulo takast som ei Kjerne-Setning, er vandt at vita; for det er inkje lett at finna nokon Kjerne i dette Stykket i Posten. Der er talat myket att og fram, og ofta med slik ein kunstig Sving, at naar ein skal til at heimføra det paa sjølve Saki, so veit ein inkje rett, kvarhelst det skal høva. Det, som ein snaraste seer, er det, at Innsendaren hever havt ein stor Hug til at giva Folk Lastord. Motstandaren i «Nyhedsbladet» fær soleides riklega paasmurt; han verd inkje berre skuldad fyre «Fraser» og «Manøvrer» og urette Skilningar, men endaa fyre «komplet Konfusion» og «komplet Misforstaaelse av baade Maal og Kultur». Men alt slikt er no lettare at segja en at sanna; og det seer inkje ut til, at der er framkomet nokot fullnøgjelegt Proov paa, at desse Skuldingarne ero sanne. Det kunde endaa henda seg, at sumt av dette vilde høva just paa sjølve Stykket i Posten. Der er f. Ex. talat um «Fraser», og no er der millom annat ei Setning i Posten, som lyder paa Lag som so: «Naar Aalmugamaalet inkje hever tilskapat nokot Bokmaal av seg sjølv, so er det fyredi, at det i Grunnen vantar Liv; men Liv er Framstig, og Framstig

krevja andre «Former» i Maalet, er nokot, som kunde vera tvilsamt. Det kann sjaa soleides ut, naar ein liknar ymse nyare Maal med dei gamle, med di det nyare Maalet hever stundom stuttare Former og færre Bøygningar en det gamle; men det er inkje avgjort, at just denne Umbrøytingi stend i Samanheng med Framgangen i Kulturen, elder at det skulde vera nokor Naudsyn (Nødvendighed), at Formerna soleides skulde klippast og kverva saman, etter kvart som Kunnskapen gjekk fram. Dei nyare Maali, som no ero mest i Vyrndad, ero uppkomne paa ei Tid, daa Kunnskapen stod paa eit laagst Stig; og endaa vardt det lenge, fyrr en Kunnskapen fekk nokon Framgang. No i dei sidste Tidom hava derimot mange Folkaslag gjort store Framstig, men Formerna i Maali hava endaa haldet seg ved det same Lag som fyrr. Um Islendingarne er sagt paa ein annan Stad, at dei «standa tilbaka, fyredi deira Maal er Gamall-Norsk»; men dette kann knapt vera sant. Islendingarne hava ogso gjort Framstig; og det seer endaa ut til, at sidan Bokmennerne deira toko til at reinska Maalet og føra det atter paa det gamle Laget, hever Opplysningi der stiget sterkare fram en nokot Sinn fyrrmeir. Og um det endaa skulde finnast, at dei stodo tilbaka i nokon Maate, so vilde det vel knapt kunna skuldast paa Alderdomen i Maalet; helder maatte ein skulda paa ymse andre Orsaker og serlega den, at dei ero eit myket faament Folk, som bur so tunt og einbølt paa eit langt avsides liggjande Øyland, og som dertil hever livt i Armod og ufritt Tilstand i lange Tider. Men ifall ein skal døma etter det store Tal paa Folk, som halda Avisor og Tidsskrifter i dette Landet, so er det myket likt til, at dei standa

er Kultur; og honom er det nettupp det vantar. Men ingen gjord Normal kann giva det Kultur og Liv; for han (Normalen) er sjølv daud.» Sovidt Posten. Er inkje dette «Fraser», so veit eg inkje, kvat som skal vera det.

nokot so nær jamsides med andre Folk, og at Kunnskapen hever gjenget storlega fram i dei sidste Tider. Og lika eins er det med ymse andre Folkaslag, som hava eit Maal med myket gamle Former og endaa hava gjenget fort fram i Opplysning. Endaa det svenske Maalet stend paa eit Stig, som er myket likt med det norske, og som etter denne Synsmaaten er eldre en det danske. Men det beste Exemplet finna me i det tydske Bokmaalet elder Høgtydsken; dette Maalet hever endaa ei stor Mengd av Former fraa den gamle Høgtydsken, Former som ero myket eldre en baade dei svenske og dei norske; i Bøygningi hever det endaa sine fjore (4) Kasus i Substantiv og Adjektiv, tri Personalformer i Verbet og dertil eit fullkomet Konjunktiv; i Ljodlaget hever det Tviljod i stor Mengd og meir en den gamle Tydsken, sidan der endaa er innkomet Tviljodar i Staden fyre einsette Ljodstavar (enkelte Vokaler), f. Ex. Eis, Haus, Braut (i Gamall-Tydske: is, hus, brut. <fmark ind=1> Dette er myket meir en det, som Norsken hever, og med all denne Mengdi av gamle Former i Maalet hava daa Tydskarne gjenget soleides fram, at dei hava lært baade seg sjølv og ymse andre Folk, so at vist ingen kann segja, at dei standa tilbaka i Kulturen. No legg eg inkje so stor Vigt paa Exempel i ei Sak, som ein kunde skyna dessforutan med god Ettertanke; men naar Exempli standa soleides til Reido og ero so nær ved Handi, so kann det no alltid vera Raad til at bruka deim. Og etter denne Umsyni maa eg tru, at «det maalkunnelege Stiget», som Maalet stend paa, inkje gjerer so ovlega myket fraa elder til fyre Framgangen i Kunnskap og Kultur. Men kor det no

1 Nokot slikt er stundom ogso Tilfellet i Engelsk; f. Ex. out, house, wide (veid), ride (reid), som i Angelsachsisk heitte ut, hus, vid, ridan. Ellers hever no det engelske Maalet, som kunnigt er, dei stuttaste Former og fæste (færreste) Bøygningar; men det hever det havt i fleire hundrad Aar, og lenge fyrr en der vardt nokon aalmenneleg Kunnskap i Landet.

kann vera med dette, so er det vist, at det norske Landsmaalet, soleides som det no er skipat, inkje stend paa nokot forgamalt Stig fyre Kulturen; og um det endaa hever eldre Former en det danske, so er det daa solangt ifraa, at dette kann vera Maalet til nokot Hinder, at det tvertimot av maalkunnige Folk maa verda haldet fyre ein Bate og inkje fyre ein Skade.<fmark ind=1>

Og dermed tenkjer eg, at me lata denne Røda fara.

SETTE OG SIDSTE RØDA.

(Or Morgonbladet fyre 5te December.)

Det er ogso ein urimeleg Ting at tenkja, at eit Maal, som er soleides tillagat som dette, kunde no hava Von um at faa nokon Framgang og stiga i Staden fyre det, som eingong er komet i Hevd. Alle Grunnar ero fullkomlega magtlaus mot den handgripelege Røynskapen, at denne Tanken er reint ufullførande. Me kunna soleides vera trygge; det vil inkje koma nokot ut av dette Strævet. Det verste ved Tingen er, at det kann gjera Folk misnøgde med det Tilstandet, som er, og hindra Folk ifraa at leggja Vinn paa det Maalet, som me eingong hava fenget. Noko annat er inkje at ottast fyre.

UMRØDA.

Dette skal ventelega vera det største Meinsvar, som skal gjera alle Motmæle til inkjes. Og naar det

1 Det kann aldri vera nokon Vinning fyre eit Maal, at tvo elder tri serskilde Ljodar ero samanfallne til ein einaste Ljod, soleides som naar Dansken hever «d» fyre baade «t» og «d», f. Ex. lede fyre leida og leita, elder «ø» fyre au, øy og ø, f. Ex. bløde fyre blaute, bløyta og bløda. Den næraste Fylgja av slik Skipnad er den, at mange gamle Ord verda burtkastade, berre fyredi dei likjast paa ymse andre Ord og soleides lett verda mistekne; og derav fylgjer vidare, at Maalet verd armt og vanhjelpat, so at det lyt anten bruka same Ordi i mange ulike Tydingar elder ogso taka framande Ord til Hjelp.

berre var Sanning, so vilde det ogso vera eit dugande Motsvar, som kunde vera nog til at gjera Ende paa heile Trætta. Men daa kunde desse Folki hava spart seg myki Møda. Kvi skulde dei strida mot ein Ting, som inkje er til og inkje kann vera til? Det var aldri verdt at gjera slike staakande Stormlaup imot ein umogoleg Ting; det var lika so godt at sjaa til i Stilla og lata Galskapen ganga sin skeive Gang og tyna seg sjølv so snart som mogolegt. Men det seer ut til, at Saki stend paa for gode Føter til det, at ho soleides skulde stupa i Koll, med same ho hadde reist seg.

Hadde no Tanken voret den, at det norske Landsmaalet paa ein einaste Gong skulde driva det danske reint ut or Landet, so vilde desse Folki hava nokon Rett; men slikt hever vist inkje voret paatenkt, utan det skulde vera av Folk, som inkje hava Skyn paa Tingen. Det hever voret talat um, at Folk vilja riva ned eit gamalt Hus og so standa husville, til eit nytt er bygt; men denne Likningi høver inkje her; det trengst aldri um at riva fyrst og byggja sidan; her er Tuft nog til eit nytt Hus jamsides med det gamle, og den, som inkje vil hava det nye, kann halda seg til det gamle og sitja der i Ro og Fred til sin døyande Dag. Lat desse Folki skriva sine lærde Verk paa Dansk, paa Tydsk, elder paa kvat Maal som dei helst vilja; det vil vist vera deim uspart. Lat Embættessakerna ganga i det same Maal som fyrr, so lenge som det inkje er tilraadande at gjera nokon annan Skipnad. Der er ymse andre Ting til at freista med i dette Maalet, slike som Bøker og Skrifter til Opplysning fyre Folket, og desse Ting hava i vaare Dagar eit stort Gange-Rom fyre seg, og dei vilja faa det endaa større med Tidi.

Det vilde no og vera undarlegt av dei Folk, som hava yppat denne Saki, um dei skulde vera so faatenkte, at dei aldri hadde gjort seg Greida paa, kor

Saki skulde fullførast. Der maa daa finnast ymse Merke paa, at dei hava tenkt lika so myket paa Utføringi som paa Grunnlaget; og um det no kann ganga nokot seint med at visa slikt i Gjærningi, so er det daa alltid Raad til at visa fleire Prøvor og betre en dei, som hava voret framviste hittil. Det hever eit annat Lag med den, som kann eit Maal, en med den, som inkje kann det. At ein, som inkje kann det, maa standa fast og verda raadlaus, er ein sjølvgeven Ting; men difyre skal han inkje tru, at ingen annan skal kunna. Og no trengst det inkje meir fyre det fyrste, en at det skal vera nokre, som kunna skriva, og nokre, som vilja lesa i dette Maalet; og naar dei lesande ero so mange, at dei kunna kaupa Upplag av prentade Bøker, so er det alt nokot til at byrja med; og sidan kann det vel verda meir med Tidi.

Og so er det eit gamalt Ord, at det, ein inkje kann, det kann ein læra. Ein lærer Tydsk, ein lærer Engelsk, ein lærer alt det, som ein tykker Umaken verdt at læra; soleides kann ein ogso læra Norsk, naar ein hever nokot fyre seg til at læra av. Fyre Byfolk verd det inkje stort vandare en at læra Svensk; og fyre Landsfolk verd det inkje stort vandare en at læra eit nytt Bygdarmaal, naar ein er komen til eit annat Fylke i Landet. Og so er det ogso eit gamalt Ord, at det, som inkje kjem i Aar, kann koma eit annat Aar. Det kann kanskje ganga nokot ustødt i Fyrstningi baade med dei skrivande og dei lesande; men so er det ogso kunnigt, at dess lenger ein skriv i eit Maal, dess betr lærer ein at skriva; og dess meir Folk lesa, dess betr lesa dei. Og soleides kann ein læra nokot um Senn av dette som av alt annat. Og den, som inkje vil læra, kann lata det vera, som fyrr er sagt.

Dette kann alt vera nog fyre deim, som tru, at det finst Vit og Næme hjaa vaart Folk so vel som

hjaa andre. Til den, som inkje vil tru nokot annat en det, han seer fyre Augom elder hever seet «Exempel» paa, vita me inkje nokot betre at segja, en at det er best, at han bidar til dess han fær sjaa nokot meir av dette; for endaa hever ingen seet Prov paa, at Tingen er umogoleg. Det er i Gjerningi at slike Tankar best kunna syna seg, og slikt kann inkje lett lata seg gjera paa eit Aar elder tvau, men likavel kann det verda gjort med Tidi, naar Saki verd drivi paa rette Maaten. Det hender mangt, som inkje alle kunna skyna. Eg hever høyrte fortelja um ein Sjomann paa Bergens-Sida, at daa han fyrste Gongen saag ein Eimbaat, sagde han, at denne Baaten var ein spotteleg Ting, som vist maatte venta seg Hemn og Refsing, fyredi han gjekk beint imot Guds Vedr og Vind. Men i Millomtider hever Eimbaaten gjenget sin Gang og fenget fleire til seg, og ingen hever seet nokor Refsing. Naar Bønder soleides visa Uvilje mot nye Ting, som dei inkje hava Skyn paa, so plaga dei faa høyra ei gomol Visa um, at dei ero gapne og skynlause, fulle av Fordomar, faatenkte og nærsynte og trongrømde (bornerede) i sine Skilningar. Men Fordomar og trongrømde Skilningar kunna stundom finnast hjaa andre en berre Bønder; og vist er det, at dei maa møtast med Grunnar og betre Opplysningar, kvar som helst dei finnast.

Men det vilja me tenkja, at der alltid vil finnast Folk, som kunna skyna og samtykkja desse Setningarne,

at det rette heimelege Maal i Landet er det, som Landsens Folk hever ert ifraa Forfedrom, fraa den eine Ætti til den andre, og som no um Stunder, til Traass fyre all Fortrengsla og Vanvyrding, endaa hever Grunnlag og Emne til eit Bokmaal, lika so godt som nokot av Grannfolka-Maali;

at den rette Medferd med dette heimelege Maalet er, at det maa verda uppteket til skriftleg Hevding

i si fullkomnaste Form, at det maa verda reinskat fyre dei verste framande Tilsetningar, aukat og rikat (beriget) ved Avleiding av si eigi Rot og etter sine eigne Reglar, og soleides uppreist og adlat ved eit verdigt Bruk;

og at denne Hevdingi maa vera baade til Gagn og Æra fyre Landsens Folk, med di at dette er den beste Maate til at maalgreida (udtrykke) det heimelege Laget i Hugen og Tanken aat Folket, og til at fremja Kunnskap og Vithug (elder den einaste rette og sanne Kultur), og med det same til at visa Verdi, at ogso dette Folket hever Vit til at vyrda det gode, som det hever fenget til Arv og Heimanfylgja fraa uminnelege Tider.

*

Og hermed maa no desse Umrødorna hava ein Ende. Dei hava kanskje vordet alt for lange, av di her var so mange undarlege Ting at tala um. Ein skulde synast, at dei Folk, som ero imot denne Saki, maatte hava vissare Grunnar til at setja fram; ein skulde venta, at dei vilde segja, at dette er nokot nytt og ukjent, som vilde verda deim til Møda, at det er deim nokot uvant, som dei inkje finna Smak i, at dei soleides inkje kunna vera med og taka Lut (Deel) i det, og at dei fyre sin Part inkje tru, at det kann hava nokon stor Framgang. Hadde dei teket Saki paa den Maaten, so var det altsaman rimelegt og nokot, som ingen kunde undrast paa; det var nokot, som ein kunde tala fint og fagert um, og det burde ingen hava sagt deim eit vondt Ord fyre den Skuld. Men naar dei no koma og vilja døma Maalet berre etter sin eigen Smak og Vane, tvertimot all Maalkunna, og utan Umsyn til den Rett, som Landsens Folk maatte hava, so er dette nokot, som krever ei skarpare Motsegn; dette duger inkje til nokor Greiding av Saki; det fører inkje til nokot Framstig

elder nokor Framhjelp fyre Sanningi; helder kunde det føra til ei Forvending av Sanningi fyre den store Hopen, som kunde trenga til betre Opplysning. Og naar dei dernæst liksom kappast um at leggja Lastord paa Maalet og paa deim, som bruka det, so kunna dei helder inkje venta seg mildare Svar, en dei sjølve hava gjevet; for naar ein skal verja ei Sak imot so mange undarlege Motmæle, so er det inkje lett at fara so fint fram, at ingen skulde verda støytt elder tykkjen fyre det. Eg tyktest inkje her hava nokon Grunn til at spare paa Ordi; men so hever eg daa alltid komet i Hug, at eg stridde med Meiningar og inkje med Menner. Og sidan det var berre unemnde (anonyme) Folk, som eg her hadde fyre meg, so kunde eg inkje helder vita, kvat Menner dei ero. Difyre set eg inkje nokot Namn under dette Stykket helder; og soleides kann det vera likt paa baade Sidor.

BUDSTIKKENS OPLYSNINGER OM SPROGET

Det sidste Hefte af «Budstikken» indeholder adskillige Bemærkninger, som kunde trænge saare vel til nogen Belysning fra en anden Side, og som vistnok ogsaa vilde have fundet adskillig Modsigelse, hvis der havde været nogen rigtig Skrivelyst hos de Folk, som kjende noget nøie til Tingene. Især gjælder dette om den lange Anmeldelse af Tidsskriftet «Folkets Helse», hvormed dette Hefte slutter, og hvori Anmelderen har fundet Anledning til en stortalende Indledning om Folkeskikkene og til en ligesaa fyndig Slutning om Sproget. Stykket om Folkeskikkene maa jeg her for Kortheds Skyld forbigaa, uagtet al den Fristelse der kunde være til at se lidt nærmere paa adskillige af de fremsatte Ting. Det synes nu engang at være kommet i Mode, at al gammel Bondeskik uden Forskjel skal udskrives som

dum og dyrisk og fordømmelig i alle Maader, og at det især skal gaa ud over de Folk, som have lidet at gjøre med og derfor have maattet lære sig den Kunst at hjælpe sig med lidet. Især er det mærkeligt, hvorledes Bergenhusingerne og Udthrønderne ere udsatte for Angreb, og hvor travlt man har med at udfinde et Aaretal for hvor langt de «ligge tilbage i Tiden»; man har forhen talt um hundrede og om to hundrede Aar eller noget sligt, men dette forslaar nok ikke for Budstikken; i forrige Aargang (Side 2) hed det, at deres Jordbrug var «ikke stort længere fremme, end det var for 6-700 Aar siden», og i den nu begyndte Aargang tales der paa et Sted om 800 Aar. (Næste Aar vil Tallet formodentlig naa op til Tusinde). Dette maa rigtignok være mærkelige Oplysninger for Folk, som ere kjendte i Bergens Stift og tillige have seet sig om i andre Dele af Landet; – men det var nu ikke derom jeg vilde tale. Jeg undrer mig bare over Bergenhusingernes Taalmodighed, at de ikke svare for sig og give lige gode Ord igjen, som de vistnok kunde have god Anledning til.

Hvad jeg nærmest vilde omtale, er Anmelderens Ytringer om Sproget og især om Forsøget paa at skrive i Folkets eget Sprog. Hans Mening om, at de fremmede Ord maa bortvises, og en simpel Sætningsbygning iagttages, er noget, som godt kan lade sig høre; imidlertid kunne vi ikke alle gaa ind paa den Tanke, at dette skulde være nok til at gjøre Sproget hjemligt og nationalt. Der er nogle af os, som have studeret paa denne Ting og ere derved komne til den Mening, at det er ikke saameget de fremmede Ord som selve Sprogformen i det hele, som her kommer i Betragtning. Naar man endelig skulde indføre en Sprogform fra et andet Land, da kunde man ligesaa godt gaa til det nærmeste Land og tage den svenske Form i Stedet for den danske. Den vilde falde os mere naturlig, men den vilde dog

ikke tilfredsstillende os ganske. Sagen er den, at Folket selv har et nedarvet Sprog, og det tjenligste for Folket var naturligviis at bruge dette sit eget Sprog i en rensket og forædlet Form saavel i Skrift som i Tale. Og dette er netop det, som har været tilsigtet ved de hidtil gjorte foreløbige Forsøg paa at skrive i en selvstændig norsk Sprogform.

Det er mærkeligt, hvor man har det travlt med at opfinde Navne paa disse Forsøg. Man har ei alene talt om at «arrangere», «construere» og «componere» et Sprog, men ogsaa om at «opfinde», at «gjøre», og nu sidst i Budstikken om at «skabe» et nyt Sprog. Det seer snart ud til, at Folk ville selv «skabe» et Sprog for at faa Navn paa et andet. Og til Slutning er dog altsammen forgjæves Møie, da Folk nok altid ville vide at gjøre Forskjel paa de to Ting: at gjøre en Ting og at tage en Ting i Brug. Disse Spottenavne ere derfor ligesaa ubetimelige som Anmelderens Paastand, at Sproget er «ingen enkelt Mands Produkt». Thi hvor findes vel Nogen, som har indbildt sig, at Sproget skulde være en eneste Mands Værk? Kanske vi Andre ikke tro, at Sproget er Folkets Værk? Men netop fordi vi tro dette, tro vi ogsaa, at Sproget bør tages af selve Folket og gives Folket igjen i en ren og fuldkommen Form, saa at Forfatterne ikke skulde have Lov til at forfuske det ved sin egen Magelighed og Forfængelighed, og heller ikke til at liste det bort og lægge et andet Sprog i Stedet og siden indbilde Folket, at det skulde være dets eget.

Anmelderen har ogsaa sat sig i Hovedet, at det ikke er bare eet, men flere forskjellige nye Sprog, som man har begyndt at skrive. Sagen er naturligviis den, at da flere Mænd efterhaanden begyndte med saadanne Forsøg, var der, som man let kan tænke sig, nogen Forskjellighed i deres Skrivemaade; men det har ikke været Meningen, at en saadan For-

skjel skulde altid vedblive. Ellers har nok saadan Forskjellighed vist sig i andre Sprog ogsaa, som man kan se af danske, svenske og tydske Bøger, som ere noget gamle, f. Ex. tre hundrede Aar. Og i det Sprog, som jeg her skriver, er der nok ogsaa forskjellige Skrivemaader den Dag i Dag; man har endog stundom klaget over, at der var rent «en anarchisk Tilstand» i dette Sprog; men alligevel anser man dog Sproget for at være eet og ikke flere.

I Forbindelse hermed staar følgende Doktor-Dom i Budstikken: «At de nvgjorte eller lagede Sprog med alle deres Rødder i det gamle og i Folkesproget, ikke ere levedygtige, har man de soleklareste Beviser for i det, som er kommen for Dagen.» Vi tilbagevise Paastanden om flere «nvgjorte» Sprog og skulle forøvrigt ikke spilde mange Ord paa denne Ting; vi tro ikke stort paa, at her skulde findes nogen saadan Mester-Doktor, som strax i det samme Øieblik, da et Sprog viser sig paa Papiret, skulde kunne afgjøre, om det er «levedygtigt» eller give «de soleklareste Beviser» for, at det ikke er det.

Derimod er der en følgende Paastand, som vi maa se lidt nærmere paa. Den lyder som følger: «Hos os have tre Mænd hver foretaget sig at skabe et nyt Sprog. De fleste eller flere af os skjønnere mere eller mindre af disse Landsmaal, faa kunne læse dem, et Par skrive dem, men *Ingen* tale dem.» Jeg troede, at jeg skulde kjende noget til denne Ting, da jeg selv er en af dem, som have forsøgt at skrive i Folkets Sprog. Disse Mænd ere ikke bare «tre», men mange flere; men jeg veed ikke noget om, at nogen af dem har «foretaget sig at skabe et nyt Sprog». Hvis dette var Tilfældet, maatte jo Ingen kunne forstaa dette nye Sprog; og de maa altsaa være nogle forfærdelig kloge Folk disse «fleste eller flere af os», som kunne skjønnere ikke bare eet, men endog flere saadanne

«skabte» eller «nygjorte» Sprog, allerhelst naar man betænker, at kun «faa kunne læse dem». Og saa bliver der ogsaa kun «et Par» (altsaa to), som kunne skrive disse Sprog, uagtet det var tre, som skabte dem; den tredie maa altsaa have glemt sit Sprog, og den hele Historie bliver reent forvirret.

Og saa kommer endelig den storartede Slutning, at Ingen kan tale dette Landsmaal, og det Ord «Ingen» er sat med saa store og fede Bogstaver, at man kan se det fra den ene Væg til den anden. Det er netop dette «Ingen» med de store Bogstaver, som har egget mig op til at skrive dette Stykke; de øvrige drøie Paastande kunde maaske betragtes som ubetænksomt henkastede Ytringer, som let kunne undslippe enhver Forfatter, som skal skrive i en Hast for at fylde et Ark Papir; men den sidste Paastand kan ikke være noget Hastværk; den maa være overveiet og bestemt til at gjøre Virkning. Kunde det oplyses, at intet Menneske kunde tale dette Maal, saa maatte man jo strax kunne slutte, at Maalet var unyttigt og umuligt. Man kunde maaske ogsaa slutte, at de Oplysninger om Landets Sprog, som hidtil ere samlede og udgivne, maatte alle tilsammen være en eneste stor Løgn. Men nu er det tilstaaet, at der findes Folk, som kunne skrive dette Sprog, og altsaa maa vel disse kunne tale det Maal, som de skrive, saa fremt de ikke ere stumme eller maalløse Folk. Det er ogsaa tilstaaet, at der er Folk, som kunne læse dette Maal; og vi vide jo ogsaa, at «Dølen» i sin Tid blev meget læst; der var vistnok mange Gange flere Folk, som læste den, end som betalte den; og at Dølen omsider standsede, kom nok ikke af Mangel paa Læsere, men af Aarsager, som ikke komme Sproget ved. Og naar Folk i Tusindetal kunne læse et Sprog, saa maa vel ogsaa nogen kunne tale det paa en Maade, om ikke just i alle Dele saaledes, som det skrives; men dette forlanger man da heller

ikke i andre Sprog. Bogsprogene have nemlig det Formaal at fremvise Landets Maal i dets ædleste og fuldkomneste Form; de kunne saaledes ikke indlade sig paa at følge Dialekterne i alle deres Afvigelser og Forkortninger i Ordene. Skulde man tage det saa strengt med alle Bogstaver og Endelser, da kunde man maaske ogsaa sige, at ingen kan tale Dansk. Man kan høre meget vellærde Folk udtale Dansken langt anderledes end den skrives; man kan f. Ex. høre Ord som følgende: «Jei ha'nte tatt noe a dæ, sa'en», i Stedet for: «Jeg har ikke taget noget af det, sagde han»; man kan endog træffe til at høre «Klokka» for Klokken, «Gata» for Gaden osv., altsaa en ganske anden Bøiningsform end den, som man skriver. Der kan saaledes ikke være noget i Veien for at tale det norske Landsmaal ligesaa godt som andre Maal; det vanskeligste kunde være ved festlige eller høitidelige Taler, som Folk ere lidet vant til; men dette kommer kun af Mangel paa Øvelse, og derom kan man simpelthen sige som Gutten i Eventyret: «kan jeg ikke, saa kan jeg lære».

Men forsaavidt dette vedkommer den daglige Tale, kan det ellers være et nyttigt Vink for Folk, som komme fra Landet til Byerne, og som her beflitte sig paa at tale et andet Maal end det, som de før have brugt, ligedan og af samme Grund som naar reisende Folk i Tydskland forsøge at tale Tydsk, altsaa af Høflighed og Føielighed imod dem, som de færdes iblandt, for at disse skulle forstaa dem lettere og ikke have nogen Uleilighed af deres afvigende Maal. Føielighed er en meget vakker Ting, men den kan stundom anvendes til ens egen Skade, og derfor maa man stundom vogte sig for at drive den for vidt.

Til Slutning indeholder Anmeldelsen nogle Ord om et Brev fra J. Grimm, hvori disse Sprogforsøg omtales som noget utilraadeligt. Heldigvis har nu ogsaa

jeg noget Kjendskab til Grimm, det vil sige: til hans Bøger, ikke til ham selv eller hans Breve. Og derfor kan jeg til Gjengjæld oplyse, at der er intet, som mere kan tilskynde og opmuntre til et Forsøg paa at hævde det norske Sprog end netop Grimms egne Sprogværker. Rigtignok har ikke Grimm tilraadet noget sligt; han har ikke engang optaget noget andet Norsk end det gamle Norske i sin Oversigt over Sprogene, og for tyve eller tredive Aar siden var der heller ikke nogen tilstrækkelig Adgang dertil. Men ved sin Sammenstilling af alle germaniske Sprog har han alligevel grundigt og udførligt vist, hvilke Sprog der have den fortrinligste Udvikling i Formerne og den største Tilnærmelse til den germaniske Grundform, ligesom ogsaa hvilken høi Rang det gamle norske Maal indtager i denne Sprogrække, ei alene ved sine Bøiningsformer, hvoraf nogle nu ere forældede, men ogsaa ved sin Lydstilling og Orddannelse, som endnu i de fleste Dele er bevaret i frisk og levende Tilstand her i Landet. At vi her have for os noget, som har et stort Værd og er alt for godt til at bortkastes eller bortbyttes, vil saaledes tydelig vise sig i Grimms egne Værker, uagtet han ikke selv har sagt eller tilsigtet noget saadant.

At ovennævnte Brev er her blevet anseet som en Nyhed og saaledes optaget i Bladene, kan godt forklares deraf, at Grimms Skrifter ere lidet bekjendte her i Landet og desuden meget drøie at gennemlæse. Den Tanke, som gaar igjennem Brevet, er imidlertid ikke saa ganske ny; den findes ogsaa fremsat i Grimms «Geschichte der deutschen Sprache» fra 1848; og et Sted i denne Bog er saa mærkeligt, at det fortjener at blive bekjendt i Forbindelse med det omtalte Brev. Det heder nemlig, Side 837 (i et senere Aftryk, S. 580):

«Det er altsaa kun fem germaniske Sprog, som have holdt sig oppe indtil nu: det høitydske, neder-

landske, engelske, svenske og danske, hvis fremtidige Skjæbne man ikke tør forudsige, men kun ane. Saavel i Folkeslagene selv som i de Sprog, de tale, aabenbarer der sig en uundvigelig Tiltrækningskraft til Tyngdepunktet, og en levende vaagnet Længsel efter en fastere Forening af alle forbundne Stammer vil ikke ophøre. En Overgang af Nederlænderne til det høitydske Sprog, og af Danerne til det svenske, holder jeg saavel for sandsynlig i de næste Aarhundreder, som for gavnlig for alle germaniske Folkeslag; og jeg tror, at denne Overgang blev forberedet ved Belgiens Adskillelse fra Holland og Norges Adskillelse fra Danmark. Det er indlysende, at det maa være Hollænderne kjærere at blive tydske end franske, og at de Danske ville heller blive svenske end tydske. Desuden fortjener ogsaa det Sprog, som tilhører Bjergene og Høiderne, at seire over det, som tilhører den flade Slette. Men da vil det ikke udeblive, at saasnart Sjælland ikke længere indeholder en nordisk Hovedstad, ville ogsaa Jyderne vende tilbage til deres naturlige Forbindelse med Tydskland, en Forbindelse, som stemmer med Oldtiden og er retfærdiggjort ved de tydelige Spor af det sachsiske Sprog, som findes iblandt dem.»

Saavidt Grimm. Man seer altsaa, at han i Grunden slet ikke holder med nogen af os, men har visse egne Tanker, som ingen af os kan rigtig gaa ind paa. Vi bøje os i Ærbødighed for Grimm, saa længe han dømmer som Videnskabsmand efter foreliggende Kjendsgjerninger, men Tilfældet er ikke ganske det samme, naar han kun dømmer efter dunkle Forestillinger, efter personligt Ønske eller Tykke. Vi ønske, at det danske Sprog maa blive herskende til evig Tid i Danmark; men vi ønske ikke alle, at det maa herske ligesaa længe i Norge. Og da det ikke er rimeligt, at Danskerne skulde opgive sit Sprog og tage det svenske i Stedet, saa vil der altsaa ikke

blive nogen nordisk Eenhed i Sproget, og det vil kanske endog falde lettere at faa tre Sprog i Stedet for eet. En saadan Tredeling, som netop svarer til det gamle naturlige Forhold, kunde maaske falde ubeleilig for enkelte Personer, men efter alt hvad vi skjønnede, vilde den netop være den heldigste for Folkene, for Landenes Almue. Og Folkenes Fordeel var dog egentlig det, som her skulde være det vigtigste Hensyn.

Dette maa da for denne Gang være nok. Det er ellers besynderligt, at Folk ville gjøre saa megen Larm imod en Sag, som efter deres egen Mening staar paa saa svage Fødder, og at de skulde forsøge saa mange Kunster baade med Spot og med Alvor for at ødelægge noget, som efter deres eget Sigende skulde være ødelagt før. For Øieblikket kan dog ingen Forfatter have nogen Uleilighed af denne Sag, da det naturligviis maa staa ham frit for at skrive sit tilvante Sprog, saa længe som han lever. Siden vil der rigtignok opvoxne en ny Slægt; men hvad denne vil gjøre, faar den selv forsvare.

FORTALEN TIL GRAMMATIKEN.

Det er vistnok mange, som nu ville spørge, om Folket her i Norge ogsaa virkelig har et Sprog for sig selv. Det har ofte staaet i Bøgerne, at Nordmændene have samme Maal som de Danske; og det har ogsaa seet ud til, at det virkelig var saa. Vore Bøger og Skrifter vise samme Sprogform som de danske; et Stykke af en dansk Avis kan uden Forandring blive aftrykt i norske Aviser, og Stykker af de norske Blade kunne ligeledes indføres i de danske uden nogen Oversættelse. Vore Personsnavne og Familienavne have for det meste samme Form som de danske; ja endog Stedsnavnene, som ellers pleie at

have visse særegne Former for hvert Land, findes her meget ofte skrevne i en dansk Form. Naar en Udlænding kommer til en af vore Byer, vil han høre omtrent samme Ord og Former som i Danmark; og om han endog kommer et Stykke ind i Landet, vil han maaskee der høre det samme, da ogsaa Landsfolk gjerne ville tale forstaaeligt for den fremmede og søge at vise, at de ikke have nogen afstikkende Særegenhed.

Af alt dette maatte man da slutte, at hvis dette Land har havt et selvstændigt Sprog, da maa dette enten være dødt og glemt, eller ogsaa maa det have været længe skjult og tilbageholdt, saa at det ikke fik Leilighed til at vise sig for fremmede Folk. Nu vide vi dog alligevel, at dette Land har havt et Sprog, som baade har nydt en omhyggelig skriftlig Dyrkning og tillige har et betydeligt Værd i sig selv, saa at man endog har været tilbøielig til at ansee det som det ypperligste af de tre gamle Sprogformer i Norden. Og ved nærmere Eftersyn vil man vel ogsaa finde, at den norske Almue kjender eller bruger et Tungemaal, som har omtrent den samme Lighed med Gammel Norsk som det nuværende svenske Talesprog med Gammel Svensk og det nuværende Danske med Gammel Dansk. Den Paastand, at det norske Sprog skulde allerede være gaaet af Brug for tre hundrede Aar siden, kan altsaa ikke være saa ganske rigtig. Det Tungemaal, som Landets Almue bruger, kan ikke være noget, som engang har været dødt og siden igjen opvaagnet; det maa naturligviis have staaet oppe den hele Tid, uagtet det i Mangel af en egen skriftlig Mønsterform vistnok maa have været udsat for Svækkelse og Forvanskning i enkelte Punkter. Det norske Maal har saaledes i lange Tider kun været brugt i Tale, men ikke i Skrift; og det norske Folk har altsaa staaet i en besynderlig Stilling ved Siden af det svenske og det danske Folk,

som hvert paa sin Side har kunnet glæde sig ved at see Landets nedarvede Tungemaal saaledes dyrket og hædret, at det altid blev anseet som ligesaa værdigt for Kirken og Skolen som for den hverdagslige Samtale.

Rigtignok er der ogsaa andre Folkeslag, som ikke have havt saa god Lykke som det svenske og det danske Folk. I mange Lande have Folkevandringer og Erobringer oprevet alle de gamle Grundlag, saa at man tildeels endog har kommet til at dyrke et Sprog, som tilhørte et aldeles fremmedt og ubeslægtet Folk. I andre Lande har en enkelt Folkestamme tilvendt sig en saadan Overvægt, at det blev vanskeligt for en anden Stamme at hævde sit eget Maal, om endog dette havde bedre Ret. Og det har nok ogsaa hændt, at man har overtalt en Folkestamme til at opgive Dyrkningen af dens eget Sprog, for at den kunde nyde den Ære at regnes med til et større Folkeslag; ialfald synes dette at være Tilfældet med Nordtydskerne, som besynderligt nok have villet foretrække den høitydske Sprogform for deres eget gamle Maal, medens derimod deres nærmeste Frænder, Hollænderne, have anseet det som en større Ære at dyrke sit eget Fædrenesprog. Der er saaledes paa flere Steder indtraadt en Forykkelse i Sprogenes naturlige Omraade, saa at nogle af dem have kommet til at strække sig ud over en Landvidde, hvor de ikke hørte hjemme, medens derimod andre have staaet ubemærkede og ringeagtede, hvad enten de nu have været tilbagetrængte ved Tyrannie, eller de kun ere forsømte formedelst Vankundighed og Ligegyldighed fra Folkets egen Side.

Det er en uheldig Omstændighed, at en Sag, som har saa overordentlig stor Betydning for et Folkeslag, skal netop være en Sag, som Folket selv kan gjøre saa lidet ved. Almuen kan vistnok bevare det nedarvede Tungemaal i de enkelte Landskaber; men

den kan ikke altid raade for, at det rette Landssprog bliver bevaret og brugt i Kirken og Skolen og Thinghuset. Almuen er adspredt i smaa Afdelinger, som ikke vide stort om, hvad der gjælder udenfor Hjemstedet, og som altsaa ikke lettelig kunne faae nogen fuldkommen Oversigt af, hvad det hele Samfund behøver og har Ret til at kræve. I saadanne Sager er Folket saaledes nødt til at stole paa sine Talsmænd og Ledere, hvad enten de ere paalidelige eller ikke. Det er Landets Høvdinger, Embedsmænd, Lærere og Forfattere, som have Leilighed til at raade for denne Sag, og saaledes vil det da beroe paa, hvorvidt de have Kundskab nok til at hjælpe Sagen frem, og hvorvidt de ere villige til at forene sig med Landets Almue og betragte dennes Fordeel som sin egen. De have Leilighed til at ophjælpe Landets Tungemaal, men de have ogsaa Leilighed til at forfuske det eller endog at skyde det til Side og sætte et andet Maal i Stedet. Omstændighederne kunne maaskee føie sig saaledes, at det synes dem bekvemmest at slutte sig til Høvdingestanden i et andet Land og bruge samme Maal som denne. Og hvis dette kommer i Brug og vedvarer nogen Tid, saa at det faar en Hævd eller Vane for sig, da kan det med Tiden ogsaa blive en almindelig Tro, at den paatungne Skik er netop den rette, og at der ikke kan være noget videre ved den Ting at gjøre.

Naar vi nu ogsaa lægge Mærke til, hvor gjerne Folk ville regnes med til et stort og anseet Samfund, og hvor lidet de synes om at henhøre til de smaa og ubemærkede Folkeslag, da kunne vi just ikke undre os meget over, at flere gode og gamle Landssprog ere blevne forsmaaede, fordi de havde det Uheld at være lidet bekjendte i den store Verden. De smaa Folkestammers Tungemaal havde for liden Tillokkelse for Folk, som endelig vilde være noget stort; og derfor ønskede man helst, at de skulde

være inddragne under et tilgrændsende Sprog-Rige, som derved kunde faae større Magt og gjøre mere Opsigt. Man ønskede at faae de smaa af Veien, for at de store kunde faae større Rum. Og man har vistnok ogsaa ventet, at naar disse Sprogformer kun bleve overladte til Almuen og ellers uomskjøttede, da skulde de snart forfalde og døe bort af sig selv, saa at man ikke længere skulde plages med dem. Men alligevel er dette dog ikke skeet. Trods al Foragt og Forsømmelse have Folkesprogene dog vedblevet at leve. De have maaskee tabt noget i Rigdom og i Reenhed; men de have dog holdt sig oppe, saa at de endnu ere til og staae færdige til at optages til skriftlig Dyrkning, hvilket ogsaa virkelig er forsøgt i flere af de Lande, hvor denne Tilstand har fundet Sted. Men hvorledes har nu Almuen havt det i disse lange Tider? Man skulde have ventet, at et Lands Almue ikke skulde behøve at lære mere end Landets eget Sprog, og at Landets Høvdinger ogsaa skulde lære det samme, om de end selv havde lært et andet Maal. Men i Stedet derfor blev det nu netop Almuen, som maatte lære to Sprog. I Stedet for at Byrden af Sprogenes Ulighed skulde falde paa en enkelt Stand, som netop havde den bedste Leilighed til at tænke paa slige Ting, er denne Byrde kommen til at falde paa selve Folket, paa den tusinde Gange større Almue, som allermest kunde trænge til en Lettelse og ialfald til Befrielse fra unødig Møie. I Stedet for at den almindelige Børnelærdom og al anden nødvendig Kundskab skulde meddeles i en Form, som stemmede noget nær overeens med Folkets Tale, blev Lærdommen her meddeelt i en fremmed Form, saa at den ofte blev misforstaaet og sædvanlig kun halvveis eller meget dunkelt forstaaet, ligesom den ogsaa blev vanskelig at komme ihu og endmere vanskelig at meddele til Børn og Paarørende i den daglige Samtale. Og den nærmeste Følge heraf maatte da blive

den, at Almuen ikke lærte mere, end den var nødt til, og forøvrigt overlod alt dette Kundskabsvæsen til de enkelte gode Hoveder, som vare nemme nok til at lære alt, hvad man kunde ønske.

Det vil altsaa være tydeligt nok, at det er Skade for et Folk, at det skal være nødt til at modtage Lærdom i et Sprog, som tilhører et andet Folk og ikke det selv. Skaden er naturligviis noget mindre, naar det indførte Sprog er nærbeslægtet med Folkets eget Maal; men alligevel vil Tabet være stort nok. Et veldyrket Bogmaal vil altid have visse Vanskeligheder for en eller anden Deel af Almuen, da det ikke kan rette sig efter enhver afvigende Brug i Landskaberne; og saaledes vil da selv en hjemlig og nedarvet Sprogform indeholde adskilligt, som ikke alle forstaae, og som man først maa lære og vænne sig til. Men alt dette bliver naturligviis kun lidet og ubetydeligt imod al den Dunkelhed, som følger med en Sprogform, som er indført fra et andet Land, især hvis denne ogsaa har optaget en Mængde Ord og Former af ubeslægtede Sprog. Og endda er denne Ulempe hverken den eneste eller den værste. Man skal her ikke see alene paa det nye, som et Folk maa lære, men ogsaa paa det gamle, som det ikke faar benytte. Man maa nemlig forestille sig en utallig Mængde af hjemlige Udtryk, som Folket har forstaaet fra Barndommen af, men som det ikke finder igjen i Bøgerne og ikke faar Leilighed til at bruge udenfor den hverdagslige Samtale. Man maa ogsaa forestille sig, at der altid har været forsøgt paa en Udvikling og Berigelse af Folkets Tungemaal; der har engang været Forfattere og Talere, som forstode at gjøre Brug af Sprogets bedste Kræfter; der har altid været skjønne Folk, som søgte at danne sig Udtryk for saadanne Begreber, som staae noget udenfor den daglige Samtale. Der har i Aarhundreder været arbejdet paa at uddanne og pryde Sproget;

og det er ilde, at en saadan Stræben skal omsider være aldeles forspildt. Med sin begyndte naturlige Fremvæxt vilde Sproget efterhaanden have samlet sig en rig Skat af vakre Udtryk og værdfulde Prydelser, og denne Skat vilde være tilgængelig for alle og ikke blot for en liden Hob. I et Sprog, som er udviklet paa fremmed Grund, ville derimod saadanne Prydelser kun have Værd for en meget liden Deel af Folket. Det vil allerede have Vanskelighed for at virke paa Folkets Forstand, og endmere for at virke paa Hjertet og Følelsen; thi dette vil kun lykkes i de Tilfælde, hvor det indførte Sprog træffer til at have samme Udtryk som Folkets Sprog; og jo færre disse Tilfælde ere, desmindre vil Virkningen ogsaa blive.

Og endelig maa man vel sige, at Undertrykkelsen af et nedarvet Tungemaal maa ogsaa virke skadeligt i andre Maader. Det er allerede Skade for Videnskaben, at enkelte Sprog ere ubekjendte eller lidet tilgængelige, medens derimod andre ere, saa at sige, alt for vel bekjendte, da det nemlig træffer til, at nogle af de fortrinligste eller fuldkomneste Maal ere netop de mest forsømte, og at nogle af de mest forvanskede derimod ere ophøiede til Ære og Værdighed. Men det er ogsaa Skade for den almindelige Kundskab, at der skal være enkelte Folkeslag, som man vanskelig kan faae nogen rigtig Oplysning om, fordi de ville ligesom narre Verden ved at paasætte sig et Mærke, som tilhører et andet Folk, og derimod med al Flid fordølge netop det Ættemærke, som bedre end noget andet vilde vise, hvorledes disse Folk ere stillede imellem de beslægtede Folk. Og rimeligviis maa dette ogsaa være til Skade for deres Anseelse iblandt Folkeslagene, da man vel neppe vil være tilbøielig til at tilkjende dem nogen Ros for Selvstændighed eller Fædrelandssind eller Agtelse for sine Forfædres Minde.

Efter den Forklaring, som vi oftest have hørt, skulde rigtignok alt dette være noget, som ikke kom os ved, eller som ikke passede til vore Tilstande. Man har nemlig sagt os, at vort gamle Sprog var ei alene norsk, men ogsaa fælles nordisk, og at det nuværende danske skulde netop være det samme Maal, som kun havde faaet nogle nødvendige Tillem্পninger for at passe til Tidens Krav og til den stigende Dannelselse. Men mod disse Paastande er der meget at indvinde. Om Sprogets gamle Tilstand er liden Oplysning at finde, førend vi komme til den Tid, da man havde begyndt at skrive Bøger; og fra denne Tid finde vi tre beslægtede og samtidige Sprogformer, Norsk, Svensk og Dansk, men ikke nogen egentlig fælles nordisk. Vistnok er det muligt, at den gamle norske Form kan staae nærmest ved det fælles nordiske Stammesprog; men hvis dette er Tilfældet, saa kunne vi sige, at ogsaa det nuværende norske Maal staar nærmere ved Stammesproget end baade det svenske og det danske, og at det altsaa er den mest nordiske Form i de tre Riger. Vist er det ialfald, at den nuværende danske Sprogform staar i en betydelig Afstand fra den gamle norske, og at den nuværende svenske Form staar meget nærmere. Og saaledes staar da det svenske Sprog ogsaa meget nær ved det nuværende norske, saa at mange norske Ordformer og Bøiningsformer endog blive ganske ligedan som de svenske, hvad enten vi ville det eller ikke. Men heraf følger just ikke, at det Norske skulde kun være en Mellemting af Svensk og Dansk (som nogle have fortalt); thi dette vilde egentlig kun gjælde for en vis Dialekt, som i de seneste Tider netop med Flid er tillem্পet efter Dansken. Heller ikke er Stillingen saadan, at det norske Maal kunde inddrages eller optages i det svenske; thi derved vilde en stor Deel af de gamle Ord og Former gaae tabt. Og naar den norske Form ikke kan gaae op i den

svenske, saa kan den, efter det før anførte, endnu mindre gaae op i den danske; thi derved maatte man da forskyde en meget større Deel af de gamle Former og en meget større Deel af Ordforraadet. At undertrykke den norske Sprogform og sætte den danske i Stedet var altsaa den voldsomste Omstyrtelse af Sprogenes naturlige Stilling; det var den uheldigste Udvei, som man her kunde falde paa at vælge. Og naar vi nu alligevel see, at netop dette har været tilsigtet, saa maa vi dog sige, at dette var et besynderligt Misgreb, som maatte blive til uberegneligt Tab for det norske Folk, og maaskee ogsaa til Tab for Nabofolkene.

Det har ogsaa været sagt, at Opgivelsen af det norske Sprog var en nødvendig Følge af Foreningen med Danmark, og at Skylden derfor maa tillægges det danske Herredømme i Norge. Men derimod kan dog ogsaa være adskilligt at indvende. At dyrke sit Lands Tungemaal er noget, som Folkets Formænd selv maa sørge for; dertil kan man ikke faae nogen Hjælp udenfra, og ialfald kan man ikke vente nogen Opmuntring dertil af Nabofolkene; thi de ønske naturligviis helst, at man skal gjøre Fællesskab med dem og bruge deres eget Maal. Nordmændene synes ikke at have gjort sig megen Umage for at beholde deres gamle Maal. En Forvanskning i det skriftlige Sprog var allerede begyndt ved Kalmar-Unionens Tider, da det endnu ikke kunde være saa særdeles nødvendigt for de Norske at skrive Dansk. Ved Reformationens Tider var rigtignok Norge knyttet fastere til Danmark; men i denne Opvaagnelsens Tid var det netop, at Svenskerne gjenopreiste sit Lands Sprog, som ogsaa var kommet i Forfald, og selv Islændingerne, som nu ogsaa vare komne under Danmark, begyndte allerede at trykke Bøger i deres eget Maal. I Norge synes noget saadant ikke at have været paatænkt. Man vil maaskee sige, at der nu ikke var Leilighed

til at udgive Bøger i det norske Maal, fordi Regjeringen vilde have sat sig derimod; men dette kunne vi ikke vide noget om, saalænge vi ikke høre, at Nordmændene have begjært eller forsøgt noget saadant. Vi maa snarere slutte, at det har været Forsømmelse og Ligeegyldighed fra deres egen Side, som nærmest har været til Hinder. De syntes formodentlig, at det Danske dog altid havde nogen Lighed med det Norske, saa at Folket nok med Tiden kunde lære at forstaae det, og at man altsaa ikke behøvede at gjøre noget videre ved Tingen.

Foreningen med Danmark blev da omsider opløst i Aaret 1814, og fra denne Tid kunde der altsaa være bedre Udsigt til en Forandring i denne Sag som i adskillige andre. Vistnok var det ikke at vente, at man paa denne Tid skulde være kommen til nogen rigtig Opfatning af Forholdet imellem Norsk og Dansk eller af Sammenhængen med det gamle Sprog. Endnu mindre var det at vente, at man nu kunde have noget klart Begreb om en rigtig Mønsterform for norsk Talebrug, eller at man kunde skrive Bøger i en norsk Sprogform; thi dertil var man paa ingen Maade forberedt. Men da den nye Forfatning gav Folket en større Indvirkning paa Landets Styrelse og tillige vakte en større Omhu for alle Mærker paa Frihed og Selvstændighed, saa kunde der i det mindste være Haab om, at Almuens nedarvede Talebrug maatte nu blive betragtet med mere Opmærksomhed og anseet for at have nogen Betydning iblandt de norske Ættmærker, saa at man ialfald kunde taale at høre denne Brug og være mere tilbøielig til at styrke end at svække den. Og da man efterhaanden fik flere Oplysninger om det gamle norske, og tillige blev nærmere bekendt med det svenske Maal, kunde der ogsaa være Haab om, at Almuens Maal maatte blive seet i et andet Lys end forhen, saa at man engang kunde vide at sætte høiere Priis paa de ægte Dia-

lekter end paa de mest forvanskede. Men alligevel saae det dog ud til, at det faldt vanskeligt at komme til nogen Forandring i den tilvante Synsmaade.

I den nylig vaagnede Omhu for alle Mærker paa Selvstændighed, var det blevet et Slags Skik, at alt, som brugtes i Landet, skulde hedde norsk, og saaledes blev da ogsaa det benyttede Bogmaal kaldet det «norske» Sprog, uagtet det dog var dansk, som det havde været. At Nordmænd gjerne vilde kalde sin Tale norsk, var naturligviis at undskylde, endskjønt det ikke blev saa ganske rigtigt, saa længe som man kun henholdt sig til det danske Bogmaal som den øverste Mønsterform, saa at man i alle Tvivlsmaal kom tilbage til den Regel, at «man skal tale, som man skriver». Men for det skriftlige Sprog vilde denne Benævnelse vanskelig kunne forsvares. Den norske Almue vilde have noget at sige om Tingen, hvis den kjendte sin gamle Ret tilfulde. Det danske Folk havde god Grund til at være misfornøiet dermed, og de andre Folk maatte ogsaa finde det ubekvemt at høre et nyt Navn paa et Maal, som ikke var noget nyt for dem. Thi dersom ethvert Sprog skulde faae Navn efter hvert Land og Rige, hvor der findes Folk, som bruge det, da vilde der nok blive en forvildende Mangfoldighed af nye Navne paa gamle Ting; det tydske maatte da hedde preussisk, hannoversk, mecklenburgsk o. s. v.; det franske maatte ogsaa hedde belgisk; det engelske maatte ogsaa hedde skotsk og irsk og amerikansk, og saa videre. Men hvad vi her fornemmelig have for Øie, er den Virkning, som denne Brug maatte have paa Landets eget Folk. Naar nemlig det danske Bogmaal blev anseet som norsk og opstillet som Mønster for norsk Tale, da maatte jo Folket slutte, at dets egen afvigende Talebrug ikke kunde være norsk, og altsaa var noget som helst burde være afskaffet. Og saaledes kunde da denne Benævnelse lettelig blive et

virksomt Middel til netop at fortrænge det egentlige norske Tungemaal og føre det i Foragt hos selve Almuen.

Og der var ogsaa andre Omstændigheder, som kunde virke med til det samme. En større Kundskab udbredte sig iblandt Almuen, og der blev læst og skrevet mere end forhen; hvad man havde læst, vilde man gjerne fortælle, og derved kom man ofte til at bruge de samme Ord, som stode i Bogen. En Mængde Almuesmænd kom efterhaanden ind i adskillige Ombud og Bestillinger, som førte dem nærmere sammen med Folk af en anden Stand. De bleve drevne til at danne sin Tale efter den store Mode, ei alene af Trang til at blive forstaaede og af Lyst til at tækkes og behage, men ogsaa af Frygt for, at de ellers maatte ansees som udannede Folk. De opvoxende Byer drog en Mængde af unge Almuesfolk til sig, og disse bleve da ogsaa nødte til at danne sin Tale efter Moden. Overalt blev der gjort store Krav paa «Dannelse», og til Dannelsen regnede man især den Kunst «at tale ordentlig», som det hedte, det vil sige efter den opstillede Mønsterform, altsaa dansk med visse norske Egenheder, især i Udtalen. De Dialekter, som lignede Dansken mest, vare anseede som de bedste; de øvrige ansaae man for at være saa raa og plumpe, at de aldrig kunde bruges af dannede Folk. Men af alt dette blev det da en nødvendig Følge, at der altid blev en større Mængde Almuesfolk, som nu kom til at tale et Slags Dansk og derimod glemme en god Deel af det norske. Og paa saadan Maade kunde man snart komme til at gjøre den besynderlige Opdagelse, at Dansken aldrig før havde fundet saa stor Udbredelse i Norge, som netop efter at Norge var skilt fra Danmark, og at det rette norske Maal var aldrig før kommet i saa stor Fortrængsel, som netop nu da man altid talede om «det norske Sprog».

Men dette vilde ikke ret passe sammen med hvad vi ellers have hørt om Betydningen af en «Nationalitet» og om Medfølelse for alle de Folkeslag, som stride mod Tyranniet og forsvare sin Ret til at hævde sin egen Arveskik. Det vilde ikke passe for et Land, hvor man gjerne vil bryste sig af sine Forfædres Minde, og hvor man engang har dyrket et Sprog, som har vundet megen Opmærksomhed hos Videnskabsmændene baade i Nabolandene og flere Lande. Det vilde ikke passe til en Tid, da Sprogkundskaben har naaet en større Høide end nogensinde før, da flere Folkeslag i Øst og Vest arbeide paa at dyrke et Maal, som før har været forsømt, og da Guds Ord bliver talt og skrevet i mangfoldige Sprog, som forhen vare ubekjendte udenfor deres eget Hjem.

Man vil spørge, om der nu kan være noget at gjøre ved denne Ting. Der vilde være meget gjort, hvis Folk vilde betragte denne Sag med samme Eftertanke som adskillige andre Sager. At skrive Dansk er egentlig ikke nogen Skam for os, da det ikke er vi, som have begyndt med det; men saa burde vi da ogsaa tilstaae, at det var dansk og ikke norsk. Naar vi kun ville sammenligne vore ægte Dialekter med Gammel Norsk og med de nyere beslægtede Maal, saa kunne vi dog see, at det rette norske Maal ikke er det samme som Dansk, ikke heller den Dialekt, som ligner Dansken mest, og ikke heller en vilkaarlig Blanding af danske og norske Former. At optage adskillige norske Ord i Dansken kan vistnok være til Nytte i Skrifter for Almuen, da det dog altid er en Lettelse for Almuesfolk at faae see noget mere af det Maal, som de kjendes ved og selv kunne bruge; men derved er dog at mærke, at dette ikke er nogen Opreisning for det norske Maal, og at Bogmaalet ikke derved faar nogen Ret til at kaldes norsk, saa længe som Form og Grundlag i det hele er dansk. Og paa Grund af Uligheden imel-

lem danske og norske Ordformer vil denne Optagelse heller ikke kunne drives synderlig vidt. Den danske Sprogform er nu engang bleven befæstet med temmelig trange og knappe Grændser, saa at enhver Overskridelse let vil blive bemærket og gjøre et uheldigt Indtryk. De optagne Ord ville saaledes ofte synes stødende og give Sproget Udseende af en Forvanskning; og deraf kommer det vel ogsaa, at det nu, efter mange Forsøg paa en saadan Optagelse, dog kun er meget faa norske Ord, som have fæstet sig og blevet staaende i den sædvanlige Skrift.

For at komme til en rigtig Opfatning maa man her see bort fra den tilvante Skrivebrug og derimod see nærmere paa Folkets Talebrug. Og dersom man da finder en nyere Talebrug ved Siden af den gamle, da gjælder det om at bedømme, om det er den nye eller den gamle, som har den bedste Ret. Dette kan ikke blive rigtigt afgjort efter Smag og Behag; thi om ogsaa en Deel af Folket vil synes, at den gamle Talebrug er stødende, vil derimod en anden og større Deel finde den nye Brug at være stødende. Heller ikke kan det blive rigtigt afgjort efter Bekvemhed og Fordeel; thi hvad der falder bekvemt for den ene Deel, vil netop falde ubekvemt for den anden. Man behøver altsaa en fastere Grund at staa paa, og denne finder man, naar man vil sammenligne Folkets Talebrug med Gammel Norsk. Først derved finder man den rette naturlige Sammenhæng med Svensk og Dansk, og derved finder man ogsaa Oplysning om, hvad det er for Dialekter, som ere de bedste. Men herved kommer man netop ind paa en selvstændig Sprogform, som ikke er bleven Folket paatvungen udenfra, men som netop tilhører Folket fra gamle Tider. Dette Sprog kunde gjerne være skriftlig dyrket og have et stort Forraad af Bøger; men det kan ogsaa indtil videre betragtes som et Almuesprog uden Bøger; og i hvert Fald er det alligevel

dette, som er det rette norske Maal. Vi see ingen Grund til at ansee det som lavere end Svensk og Dansk; vi finde ingen Ret til at kalde det uædelt eller uværdigt for noget høiere Formaal. Vi indsee ikke, at det kunde være nogen Ære for Almuen at foragte dette Maal og ønske at ombytte det med noget andet. Heller ikke kan det være nogen lastværdig Eensidighed, om vi ønske at sætte dette Maal paa en fastere Fod; en saadan Eensidighed skulde dog ikke være værre for os end for andre selvstændige Folk, saasom det svenske, danske, tyske, engelske og saa videre. De ere allesammen eensidige i dette Stykke; og ingen kan laste dem derfor. Det er paa denne Maade, at Folkenes Ættemærker og historiske Minder blive vedligeholdte; og dette er da ogsaa til Folkenes eget Gavn, som her tilsidst er det vigtigste Hensyn.

Det bliver saaledes det bedste Raad at søge det norske Maal der, hvor det findes, at lade det staa ukrænket, hvor det staar, og hellere forsøge at drage det frem end at trænge det tilbage. En skriftlig Dyrkning af dette Maal vil være et ønskeligt Middel til at vænne Folk til Læsningen, at fæste Begrebet om en Mønsterform og fremhæve Sprogets bedste Egenskaber. Men der er noget andet, som ogsaa er ønskeligt, og dette er, at Almuen ikke skal forledes til at foragte sit nedarvede Maal. Hvad vi først maa ønske, er at man skal taale at høre Norsk, og at Almuen ikke skal tvinges eller tvinge sig selv til at tale noget andet. Det vil være bedre at oplyse Folk om Landssprogets rette Værd end at bestyrke dem i visse indprentede Indbildninger, for Exempel, at Dansk er meget ædlere og fornemmere end Svensk og høit ophøiet over det norske «Bondemaal», at Dansk er det eneste, som passer for «dannede Folk», og det eneste, som er værdigt til Brug i Kirken og Skolen, at alvorlige Forretninger skulde blive latterlige i det norske Maal, og at Guds Ord skulde derved

blive vanhelliget, osv. Det vil være rettere at oplyse Folk om Landssprogets virkelige Tilstand end at indbilde dem, at der kun findes nogle forvanskede Bygdemaal med visse svage og hensygnende Levninger af et forældet Maal, som ikke længere passer til Tiden. Det vil være klogere at opmuntre Folk til at bevare sit Maal end at afskrække dem derfra med den grundløse Paastand, at det altsammen er noget unyttigt Kram, som om kort Tid vil være aldeles udryddet og forsvundet for den stigende Dannelselse. Dersom man troer, at det vil falde Almuen saa let at opgive sit eget og sætte et andet i Stedet, da kan man ogsaa troe, at det vil være muligt for Almuen at gaae i en modsat Retning, at forskyde det fremmede og vende tilbage til det gamle. Det kommer alt an paa en Veiledning og en Tilvænnelse; og det pleier ogsaa at ansees som noget eenfoldigt at forestille sig, at der aldrig kan blive nogen anden Skik end den, som bruges nu i Dag og her i Huset. Om Fremtiden vide vi alle lige lidet; men saa meget kunne vi dog vide, at de Folk, som nu ere oppe, maa engang lægge sig til Hvile, og at der altid vil opvoxne en ny Ungdom, som ogsaa skal lære et Sprog, hvad enten det saa bliver det ene eller det andet. Og hvad vi for vor Deel have at gjøre, er at undersøge Sagens rette Sammenhæng og give Folket en sandfærdig Oplysning derom, for at den opvoxende Slægt maa have Adgang til at begynde sin Betragtning med en bedre Kundskab end den, som vi selv maatte begynde med.

ATTERFØRSLA.

INNLEIDING.

Det hever no i seinare Tider voret skrivet so myket um det norske Landsmaalet, at ein vel kunde ottast

fyre, at Folk ikkje vilde høyra nokot meir av det Slaget. Men med alt det, som er sagt og skrivet, synest eg endaa, at der er ymist, som vantar, med di der ofta var lagt for myki Vegt paa smaae Ting og for liti Vegt paa dei store. Og dertil med hever der nogo ofta komet ymse Avsnuingar og nye Vendingar i detta Maalemnet, so at det vel kunde vera Torv til, at Saki eingong vart førd inn-atter paa det rette og rimelege Grunnlag. Eg hever no fyrr skrivet myket um denne Saki; men so tyktest eg daa alltid hava myket meir til aa segja en det, som eg fekk Tilhøve til aa skriva. Og difyre vilde eg no endaa freista paa aa setja fram nokre Uppteikningar, som kunde tena til ei liti Rettleiding fyre ein elder annan, som vilde tenkja nokot meir paa slike Ting. Vistnog kann det vel henda, at eg dermed stundom kjem til aa taka uppatter nokot, som fyrr hever voret sagt; men daa eg no alltid ser, at dei, som strida fyre ein annan Skynsmaate, driva det myket paa den Maaten, at dei idelege taka uppatter sine eigne Ord, so tykkjer eg, at det kann ikkje vera meir forbodet fyre den eine en fyre den andre. Elles er der no so mange Smaating til aa røda um, at eg helder lyt sjaa til aa vera nokot stuttmælt og ikkje gjera altfor lange Utflog i Talen. Og daa me so ofta verta brigslade med, at me berre skriva um Landsmaalet i eit annat Maal, so etlar eg no denne Gongen aa skriva i det same Maalet, som her kjem under Umtale.

I. LANDSMAAL OG BOKMAAL.

Det er kunnugt nog, at det Tungemaalet, som Størstedeilen av Aalmugen her i Landet brukar, ikkje er heilt det same som det Maalet, som me bruka i Skrift og som Folket soleides fyrst maa læra seg til aa lesa og skriva. So er det og kunnugt, at det Maalet, som høyrer Aalmugen til, er helder ikkje allstad likt,

med di at det skil seg i ymse Ordskap elder Former, som hava Heimstad i den eine Landsbolken og ikkje i den andre. Detta er no slett ikkje nokot undarlegt elder uskaplegt; for me høyra daa alltid, at der er same Skilnaden i andre Land og Rike, og helder ikkje kunde me annat venta i eit Land, som er so vidgjengt og tunnbygt som vaart Land. Men under all den Skilnad, som soleides kann syna seg, vil ein daa med grannare Ettersyn kunna finna, at der er meir likt en ulikt, og at der i det heile er god Samstevja og Sameign baade i Ordffylla og i Ordskap og i Grunnlaget i sjølve Bøygningi, so at me kunna ikkje annat en kalla det eit Maal fyre seg sjølv, jamskaplegt og jamverdugt med dei Maal, som gjelda i andre Land og Rike. Detta Maalet er det som me hava kallat *Landsmaal*. Det hever sitt Samhøve med ei Maalform, som viser seg i gamle norske Skrifter og som me seinare skulo tala um.

Jamsides med detta ervelege Tungemaalet hava me elles fenget eit *Bokmaal*, som me jamt hava voret tilhaldne til aa bruka i all vaar Skrift og som me og ero vane til aa høyra i Kyrkja og Thingstova og dertil jamnaste i Skulen og. Detta Maalet er ikkje heimevakset her i Landet; det er det same, som me finna i danske Bøker og er innkomet hertil fraa Danmark. Difyre er det no mest det same, um ei Bok er skrivi i Norig elder i Danmark, og den einaste Skilnad kann vera, at ein elder annan norsk Bokstilar hever brukat nokre faae norske Ord, som ikkje ero gjengelege i Dansk; men detta hever no ikkje stort meir aa tyda, en som naar ein dansk Forfattar brukar ymse fyenske elder jyske Ord, naar han skriv um Fyen elder Jylland. Og helder ikkje fell det alltid samhøvelegt aa innføra norske Ord i den danske Skrift, av di at det danske Maalet hever eit heilt annat Ljodlag, so at ei dansk Ordform stundom kann svara til tvo elder tri norske, til Exempel: *Hede* til

Heid og Hite (i'), *lede* til leida og leita, *Nød* til Naud, Naut og Not (o'), *løst* til laust og løyst, *blødt* til blødt, bløytt og blautt, *løbe* til løypa og laupa o. s. v.

Daa no detta Maalet i lange Tider hever voret Bokmaal her i Landet, so hava ymse Deilder av Landsens Folk teket det til Rettesnor fyre sin Tale og lagat sitt Umgangsmaal nokorleides etter det. Detta hever no mest havt sitt Gjenge hjaa Embættesfolk og hjaa ymse Ætter elder Smaalag, som stodo nokot utanfyre Aalmugen; og daa det no er Byarne, som er jamnaste Heimstad fyre detta Maalskapet, so kunna me snaraste kalla det eit *Bymaal*. Daa no detta Bymaalet held seg nokot nær til Bokmaalet, so hever det dermed fenget den Fyremunen, at det er nokot likt i alle Landsbolkar, um det endaa hever berre eit litet Folketal imot den store Aalmugen i Landet. Og daa det no alltid var haldet fyre aa vera det rettaste Maalskapet og var langt meir vyrdt en Aalmugemaalet, so hever ogso ymse Aalmugefolk lempat seg etter det og vant seg til aa bruka det i ymse Tilhøve, so som naar dei skulde halda ein Tale til ei Folkesamning elder giva ei Aaminning paa ein rett høgtidleg Maate.

No vita me, at med alt det, som kann skilja, so hever daa det norske Landsmaalet ei stor Sameiga med Dansk, lika som det og paa ei onnor Sida hever ei stor Sameiga med Svensk. Det er lett aa sjaa, at desse try Maali ero skylde og endaa nærskyldt til kvarandre. Der er ikkje slik Skilnad imillom deim som millom Svensk og Finsk i Finnland, elder Fransk og Flamsk i Flamlan (Belgia), der det er tvau uskyldt og reint ulike Maal, som møtast. Det er ei stor Mengd av Ord, som er heilt upp dei same i Norsk og Dansk, og endaa Ordskapet og Bøygningsslaget er nokot likt paa baade Sidor. Men so er det lika eins ei Mengd av Ord, som ero dei same i Norsk og Svensk, og i

Bøygningi er der og so myket likt, at Formerna i vaare best hævdade Bygdarmaal ero myket dei same som dei svenske (til Ex. Fleirtal: dagar, stunder veckor). Nokot slikt kunde ein daa ogso venta, naar ein hugsar paa, at Norig og Sverike liggja jamsides utan nokot Millomrom, medan Danmark derimot er skilt ifraa deim av eit stort Havstykke. Me, som ero uppalne med eit godt Bygdarmaal, finna oss no jamnan so vel fegnade med det svenske Ordskapet, som so ofta er likt vaart eget, til Exempel: åker, björk, eld, vatten, skugge, høg, låg, mjuk, djup, sjuk, svart; ropa, vaka, våga, sakna, sälja, tälja, vänja, värja, spörja, o. s. v. Slike Former kunde me sjølve hava Hug til aa bruka baade i Skrift og Tale, naar me berre fingo Lov til det. Og daa synest det oss vera undarlegt, at naar Svenskarne bruka slike Ord, so er det rett og høvelegt, ja endaa fint og fornæmt; men naar me sjølve bruka deim, so skal det vera rangt og stygt og usømelegt. Det er mest so, som ein vilde innprenta oss, at me skulde standa paa eit høgare Stig en Svenskarne, so at me ikkje kunde lata oss nøgja med slige bondske gamaldags Former.

Kor no allting er, so faa me daa alltid sjaa, at baade Dansk og Svensk ero vidkjende og velvyrde Bokmaal, som kvart fyre seg hever eit stort og vyrdelegt Bokrike. Det Norske derimot hever inkje Bokrike, det hever berre nokre Folkevisor og andre Smaastykke i ymse Bygdarmaal. I dei sidste Aarom er der vistnog og tilkomet nokre Smaaskrifter i eit meir aalmennelegt Landsmaal; men detta munar no ikkje stort imot det, som andre Folk hava.

II. MINNE UM EIT ELDRE BOKMAAL.

Det vantar no elles ikkje paa Merke til, at det eingong hever voret eit heilt annat Samhøve med Maalet i desse Landom. Me finna Bøker, som ero skrivne

fyre fem elder seks Hundrad Aar sidan, sume i Norig og sume paa Island, men allesaman i eitt og same Maal med vel tilskapad Stil og med støde, regelfaste Former. Sume av deim hava leget ulesne og urørde det eine Hundradaaret etter det andre og ero ikkje eingong komne paa Prent fyrr en no i dei sidste Aarom. Andre derimot, og serlege Kongesogorna, hava lenge voret kjende; men aldri nokot vidare etterspurde her i Landet, fyrr en etter at dei vaaro yversette paa Dansk. Paa Island hever Folket derimot haldet paa aa lesa deim utan nokon Yversetnad, og dermed hever det daa og fenget ei god Tilstyrkning i Vanen til aa bruka sitt eget gamle Maal.

I desse gamle Skrifter finna me daa det Maalet, som er det rette Grunnlaget fyre Tungemaalet hjaa Aalmugen her i Landet. So snart som me venja oss til den gamle Skrivemaaten og berre lesa Ordi etter vaar eigen Munntame, so finna me, at detta Maalskapet hever myket likt med Bygdarmaalet i mange Deilder av Landet; og um no Bygdarmaali elles hava nokon Skilnad i ymse Smaating, so vil det daa likafullt visa seg, at dei alle ganga ut fraa det same Maalet som serskilde Greiner av same Stuvn. Og av samtidlege Uppteikningar til vaar Landssoga faa me daa og ei Opplysning um, at detta Maalet eingong stod trygt paa sin eigen Grunn, jamsides med Svensk og Dansk, og at det var so vel tilskapat og so trottugt hævdat i skriftlege Verk, at det i seinare Tider hever vunnet seg myken Vyrndad hjaa maalkunnuge Menner baade innanlands og utanlands. Det hever vortet vyrdt som Mynster fyre Gamlemaalet i «Norden», so at baade Svenskar og Danskar hava kallat det «fornnordisk» elder «oldnordisk», likasom og dei tydske Maalmenner kalla det «altnordisch» og vyrda det høgt som ei gild og gjæveleg Grein av dei samskylde «germanske» Maalom. Men naar no det norske Bondemaalet hever so myket likt med

detta gamle Bokmaalet, so skulde ein vona, at det vel maatte hava nokot atter av dei gamle Dygder, so det ikkje endaa var so reint burtkastande.

Maalskapet elder Maalformi er i dei gamle Skrifter allstad den same, so framt som dei ero fraa same Tid. Um Kvardagsmaalet derimot hever voret allstad likt, er nokot vandt aa vita, snaraste skulde ein vona, at det i eit so tunnbbyggt Land maatte vera nokot ulikt; men dei gamle Skrifter visa ikkje Merke til nokot Bygdarmaal, og iminsto ikkje til nokon Skilnad, som hever nokot stort aa tyda. Ymse Merke til Skilnad i Maalføret skulde ein snaraste venta aa finna i dei mange Vitnebrev (elder Dokumenter), som no ero utgjevne i ei stor Samning under Namn av Diplomatarium norvegicum, og som jamnaste handla um Kaup og Skifte og Gaavor og andre dilike Avgjerder og Samgreidor imillom Folk i Bygdom. Slike Brev finnast no alt ifraa trettande og fjortande Aarhundradet, og dei hava daa den Fyremunen, at dei alltid nemna Gardsnamn og Aarstal, so at ein radt kann sjaa, kvat Tid og Stad dei ero komne ifraa. Og daa der no er slike Brev fraa mest alle Deilder av Landet, so kunde det just her vera Von til aa finna nokot ulikt i Maalet; men i Grunnen so er der ofsa litet ulikt. Det einaste, som hever nokot større Vegt, er det, at nokre Brev hava Endingi «ar» elder «ur» i Staden fyre «r» (er), til Exempel: liggar og liggur fyre liggr (ligger). Elles er der no, som ventande kann vera, myket ustødt og ruglande i Skrivemaaten (til Ex. tuft og tupt, heldr og hælder, vikor og vikur); men detta gjerer no ikkje nokot stort Avbrøyte. I sjølve Maalet, so som i Ordskap og Ljodlag, er der so godt som ingen Skilnad; dei hava skrivet lika eins paa Austlandet som paa Vestlandet, og der er alt Likinde til, at Folk hava talat lika so godt Norsk i Oslo og Tunsberg som paa Vossevangen. Fyrst nokot seinare, so som i femtande Aarhundrad,

kjem der større Skilnad, med di at sume av Brevom bregda meir paa Dansk, og stundom paa Svensk og.

No kunde me aldri venta, at Kvardagsmaalet hjaa Aalmugen no i vaar Tid skulde vera lika rikt og reint og stødt i Ordlaget som det gamle Bokmaalet. Der er ymse gamle Ord, som no synast aa vera avgløymde, og ymse andre, som berre hava haldet seg uppe i ein og annan Avkrok av Landet. Det kann stundom hava seg so, at Ordet gjekk av Bruk, av di at den Ting, som Ordet nemnde, var sjølv komen av Bruk; men det kann vel oftaste hava sin Grunn deri, at Folket aldri fekk sjaa desse Ordi i Skrift og difyre ikkje fekk nokor Minning um deim. So kann det og vera mange slike Ord, som endaa i gamle Dagar vaaro litet kjende; soleides dei mange prydelege Ord, som Skaldarne hadde brukat i sine snyrtelege og høgstillte Vers, og som vel ikkje hadde voret i nokot sedvanlegt Bruk hjaa Aalmugen. – Og so som det hever gjenget med einskilde Ord, so hever det og gjenget med ymse Former elder Ordskap, og helst med dei sokallade Bøygningformer, med di at sume av deim ero burtfallne (so som Personsformerna i Verbet), og ymse andre hava vortet myket skjeplade og utydelege, so som Eigefallet (Genitiv) i Namnordom, og Vonalaget (Konjunktiv) i Verbet. Elles er no detta nokot, som hever gjenget lika eins i andre Maal, der det helder ikkje no er so mange Bøygningformer, som det fyrr hever voret.

I sjølve Ljodlaget (Lydsystemet) hever Aalmugemalet so god Samstevja med det gamle Bokmaalet, at det mest berre er eit Par Avbrøyte, som her er verdt aa nemna. Det eine er, at den gamle Medljoden þ (th) hever her (som i Svensk og Dansk) gjenget yver til «t» i dei fleste Tilfelle, og til «d» i nokre faae Ord. (Ex. takka, tekkja, ting; daa, dei, denne). Det andre er, at «hv» som vidaste no heiter «kv» (Ex. kvass, kvit, kvila), og at «h» er jamnaste

ljodlaust i hj (som hjelm, hjelpa); lika eins er det med hr, hl, hn; men detta er no so gamalt, at endaa dei gamle norske Skrifter jamnaste berre hava r, l, n fyre hr, hl, hn, so at det berre er Islendingarne, som hava haldet fast paa den gamle Form. Men desse Avbrøyti ero no ikkje til nokot Hinder, utan i det Fall, at ein vil studera paa Ordskylda elder Upphavet til Ordi (Etymologia); for daa gjeld det um aa vita, um «t» er det gamle t elder th, og um «kv» er gamalt kv elder hv. I det aalmenne Bruket hava desse Avbrøyti ingen Ting aa tyda.

Til ei snøggare Umsyn av Samhøvet imillom nytt og gamalt kunna me her taka fram nokre av dei Merke, som visa Aalmugemaalet atter til det gamle Bokmaalet og derimot skilja det fraa det danske:

1) Namnordi skilja seg i try Kyn, Hankyn, Hokyn og Utankyn. Til Ex. ein Dag, ei Vika, eit Aar.

2) Hankynsord og Hokynsord faa serskild «Artikkel» og Ending. Ex. Dagen, Stundi (sume Stader: Stunda).

3) Hokynsord med Endevokal faa serskild Bøygning. Til Ex. Fleirtal: Vikor, Visor.

4) Til kvart Kyn svarar eit visst Samord (Pronomen): han, ho, og det. Ikkje nokot «den» utan som Paavisningsord (Demonstrativ).

5) Millom dei aalmennelege Ljodstavar (Vokalar) er tri upphavlege Tviljodar: au, ei, øy.

6) Endingar elder Endestavingar kunna hava try Slags Vokal, a, e (i), elder o (u), til Ex. i Fleirtal: Dagar, Stunder, Vikor.

7) Harde Medljodar (t, k, p) standa lika fullt etter Vokalen som fyre; til Ex. bita, taka, gripa.

8) Ord, som fraa gamall Tid hadde «j» framfyre Endevokalen, hava det same endaa, t. Ex. drysja, spyrrja, velja, venja, temja.

9) Visse Slags Verba med Rotvokal a, aa, o (jo)

elder u (ju) faa i Samtidsformi (Præsens) ein «Umljod», til Ex. held av halda, fer av fara, blæs av blaasa.

10) Endingi «st» (s) i Verbet er Merke paa Atterverknad (Reflexiv) elder Samverknad, til Ex. skiljast (skilja seg), møtast, dragast osv. Derimot sjeldan elder aldri Merke fyre nokor «Lideform» (Passiv).

Nokre av desse Skilmerki ero daa ikkje aalmennelege i heile Landet. Soleides er der Undantak elder Avbrøyte ved No. 3 i Bergens Stift, ved No. 5 i Øysterdalen og Guldalen, ved No. 6 paa Austlandet, ved No. 7 paa Agdesida (Mandalskanten), ved No. 9 paa Austlandet.

III. UMBYTE I BOKMAALET.

No kann ein tenkja seg, at dersom alt hadde gjenget rett til, so hadde det gamle Maalet endaa voret Bokmaal i Landet og dermed ogsa Embættesmaal i Kyrkja og Thing og Skule. Det kann vera, at det ikkje no vilde vera so reint og so fullkomet som i gamle Dagar; men det vilde daa alltid hava stadet jamsides med Svensk og Dansk; og heile Aalmugen vilde dermed hava den rette Studning og Rettledning fyre sitt Talebruk sovel til høgtidlege Møte som til Kvardags. Me kunna taka oss Merke paa vaare Frendar Islendingarne. Dei vaaro i fyrste Tid komne herifraa til Island og hadde ført Maalet med seg herifraa. Dei hava alltid voret eit litet Folk og havt liti Magt; men dei hava alltid haldet fast paa sitt gamle Maal og dyrkat og hævdat det baade i Skrift og Tale. Dei vaaro trottuge til aa taka Avskrifter av sine gamle Mynsterverk; og daa Prentekunsten var komen i Gang, so nøyttede dei Tilleidingi og gjorde Upplag til Prentestader i sitt eget Land. Her hjaa oss gjekk det lange Tider, daa Bøker korkje vaaro skrivne elder prentade.

Her kann det vera nyttugt aa minna seg um dei gamle Brevsamningarne, som me nyst fyrr hava talat um. I fyrste Tid ero alle Brevi skrivne i reint og stødt Maal, det same som i dei gamle norske Loger og andre Bøker fraa eldre Tid. Kringum Aaret 1400 og frametter kjem der nokor Vending i det; der kjem ymse danske Brev imillom dei norske, og det viser seg, at der var mange danske Herrar i Landet. Men det viser seg og, at ymse norske Embættesmennner hava teket seg til aa venda Maalet og skriva nokot so nær lika eins som dei danske. Denne Tilsnuingi til Dansken vert daa alt større og større ut igjenom det femtande Aarhundrad (elder Fjortanhundradtalet). Serlege norske Ord og Ordlag verta alltid færre, og derimot kjem der eit Fylgje av framande (det vil segja unordiske, og mest nedertydske) Ord, til Exempel: blifva, skee, behalda, behøfva, betala, bevisa, forlika, forsamla, forstanda; sodan, ækte, beskedelig, friheit, rettugheit, meinugheit, og meir slikt. Sidstpaa er daa ogso Ljodlaget og Ordskapet tiljamnat etter Dansken, og utimot Reformationen (kringum Aar 1530) er Brevi so godt som alle paa dansk. Etter den Tid er Dansken einveldug i Landet.

Det er elles ikkje mange Skrifter, som giva nokor Opplysning um Maalbruket paa desse Tider; men denne Vendingi i Brevstilen kann alt vera nog til aa visa, kor det hever gjenget. Daa Landet var sambundet med Danmark, og Regjeringi hadde fenget sitt Sæte der, so hava Hovdingarne her i Landet teket til aa bruka same Maal som dei danske i si Skrift, og sidan hava dei mindre Embættesmennner smaatt um senn vant seg til det same. Dermed var daa ein ny Sedvane komen i Gang; det gamle Bok-maalet vart avgløymt, og dei norske Bøker fraa eldre Tider vart liggjande i Vanrøkt og ikkje lenger etterspurde. Daa det no leid so langt, at prentade Bøker kom i Bruk, so var dei nye Bøkerna prentade i Dan-

mark og allesaman i det danske Bokmaal. Det var sidstpaa berre Aalmugen, som hekk fast ved det gamle Maalet i sin daglege Tale; men Aalmugen var altfor vankunnug til aa skyna sin eigen Rett og krevja Vyrtnad fyre Retten sin. Det var vel endaa Størsteparten, som ikkje eingong kunde lesa elder hava nokot Skyn paa Skrift. Og um der endaa var ymse Aalmugefolk, som skynade, at det gjekk ein galen Veg, so hadde dei ikkje nokor Magt til aa gjera nokot ved det. Dei hadde tapt sine rette Talsmenner og laut finna seg i, at Herrame fekk stella med Maalet, som dei vilde.

Framande Maalkjennarar hava undrat seg myket paa, at det skulde ganga soleides til med eit Maal, som var so gildt og gjævelegt, at alle, som kjende det, maatte setja stor Pris paa det. Dei hava voret vane til aa setja dette «gamalnordiske» jamsides med angelsaksisk og gamalsaksisk, med gamalhøgtysk og gotisk, og i dei gamle Skrifter i detta Maalet tyktest dei hava funnet ein Skatt, som hadde eit overslege stort Verd. Difyre syntest det deim vera undarlegt og illt aa høyra, at detta Maalet no skulde vera avlagt og vanvyrdt i sitt eget Heimland. Her hjaa oss hever det no og voret ein og annan, som syntest, at det var nokot leidt og blygslegt med detta Maalbytet, og so hava dei daa jamnaste viljat segja, at det var berre den danske Regjeringi, som hadde Skuldi fyre det. Men detta er vel ikkje helder alt so rett. Den danske Regjeringi gjorde so, som ein kunde venta, so lenge som det alltid var likt til, at Nordmennerne ikkje hadde nokot stort imot eit slikt Umbyte. Og difyre kunde ein vel snarare skulda paa dei norske Embættesmenner elder paa deim, som i desse Tider hadde voret Formenner fyre Folket, at dei hadde voret altfor etterlaatande, og likasæle og formyket hugade til aa gjera seg tekkjelege fyre den framande Regjeringi.

IV. FYLGJOR AV UMBYTET.

At eit slikt Maalskifte maatte føra mangt med seg, som ikkje var alt so heppelegt, er nokot, som ein lett kann tenkja seg til. Fyre det fyrste kunna me nemna, at myket godt Arbeid, som fyrr var gjort, vart dermed burtkastat. Der hadde voret ei Tid, daa skynsame Landsmennene hadde fenget Hug til bokleg Lærdom og tillagt seg den Opplysning og Kunnskap, som Tidi gav Tilleiding til; dei hadde dertil med tamt seg upp til aa skriva sitt eget Maal baade i høgare og laagare Stil, som me kunna sjaa so mange gode Prøvor paa, millom annat i ei Bok, som er kallad Kongsspegel (Konungs Skuggsjaa). Kloster-Mennene og Prestar hadde teket seg til aa yversetja gudelege Bøker fraa Latin; andre hadde yversett ymse Diktingar og Riddarsogor fraa Gamalfransk til Trøyskapslesnad fyre Folk paa Herregardom og i sjølve Kongsgarden. Og i slike Tiltak hadde dei alltid voret annsame til aa visa Maalet fram i sin fagraste Skapnad med høvelege Ordlag og med Velklang og Vænleike i Stilen. Hadde no alt gjenget fram, som det stemnde til, so vilde detta vera eit godt Grunnlag til eit heimelegt Bokrike, som sidan kunde auka seg med Aarom og alltid stiga fram til større Fullkomenskap, so at vaart Land kunde standa jamhøgt med dei andre. Men so, som det no skeivade seg til, so var alt detta Arbeidet spillt.

Dernæst er no det aa merka, at det nye Maalet maatte verta nokot framandt fyre Aalmugen og føra mangt med seg, som Folket ikkje kunde skyna. Detta var no og ei Uheppa; men so faa me daa ikkje leggja for myki Vegt paa den Ting. For eit Bokmaal, som skal gjelda fyre eit heilt Land, vil alltid hava med seg eit og annat, som ikkje alle skyna, og endaa eit ervelegt Maal vil med den skriftlege Dyrkning smaatt um senn rika seg til med ymse

Ordlag, som faakunnuge Folk ikkje hava nokot klaart Skyn paa. Og so faa me hugsaa paa det, som fyrr er sagt, at Norsk og Dansk ero nokot nærskyld, so det er daa ikkje alle Ord, som turva Tolkning; det leidaste er, at der er so mange framande (serlege tydske) Ord, som so etter kvart ero innkomne i alle Upplysningsbøker og endaa i sjølve Barnelærdomen. Men so hava daa Prestar og andre Lærarar strævat med aa tyda og oppklaara slike framande Ordlag, so at Folket med Tidi kunde venjast til deim og dermed faa nokor Innsyn i dei viktugaste Deilder av Lærdomen. Det, som ein mest kann anka paa, er det, at alle desse Lærarar skulde med denne Oppklaaringi berre styrkja eit annat Lands Maal og ikkje Heimlandsmaalet. Og det harmelegaste er, at detta innførde Maalet skulde alltid no vera framstellt som det einaste rette, og at eit vankunnugt Folk, som ikkje sjølv kunde skyna sin eigen Rett, skulde dermed faa ein falsk Tanke um det Maalet, som det hadde ervt etter Forfedrom. Det var den store Uretten imot Landsens Folk.

At der no kunde vera ymist nytt i det nye Bokmaalet, var elles ikkje den verste Uheppa; langt verre var det, at der vantade so myket av det gamle, som Folket var vant til aa høyra. Som me sjaa i dei gamle Skrifter, var der ei stor Mengd av gode gamle Ord, som ved detta Maalskiftet hava vortet utestengde, so dei sidan ikkje hava synt seg i Skrift. Det, som no stod atter som endaa gjeldande i skriftlegt Bruk, var berre dei Ordi, som fraa gamle Tider hadde voret dei same i Dansk som i Norsk. Men no høvde det ofta so til, at um Ordet endaa var det same, so hadde det daa ikkje same Skap i det eine Maalet som i det andre, og i slike Tilfelle var det daa avgjort, at Ordet skulde alltid hava den danske Form. Detta var teket so strengt, at endaa norske Gardsnamn og Landskapsnamn ofta vaaro tilskapade etter

det nye Maalet, som til Ex. Ø (Røddø, Egerø, Kragerø), Ør (Vigøren, Brattøren), Steen (Udsteen, Hvidsteen), Gaard (Østgaard, Ødegaard), Bo (Sparbo, Selbo) og dilikt. Med alt detta vardt no Bokmaalet som ein serleg Eigedom fyre eit litet Lag av Folk, som anten vaaro framande elder hadde gjort seg framande og som ikkje vilde hava nokot Samlag med Landsens Aalmuge. Og so maatte det daa med Tidi verta ei aalmenneleg Tru, at slike Ord, som berre vaaro norske og ikkje annat, skulde berre vera Skrap og og Avrak, som ikkje dugde til nokor Velsemd. Og lika eins var det med slike Ordskap og Endingar, som ikkje høvde til Dansken; dei Bygdarmaali, som hadde mange slike Former, vaaro haldne som forfuskade og utskjemde; dei som hadde minst av det gamle, vaaro vyrde som dei beste, og den eine Bygdi log aat den andre til største Moro fyre dei framande, som just gjorde Narr av deim alle i Hop.

I slik Framstemna kunde der no aldri skapa seg nokon landshøveleg Talekunst soleides som i andre Land. Naar ein Aalmugemann skulde halda ein Tale til ei Folkesamning, so vart det jamnaste berre i eit Bymaal, som var mest det same som Dansk; og dei, som talade lettføraste, var dei, som vaaro oppvaksne med Bymaal og som aldri hadde lært nokot Bygdarmaal. Hadde no det gamle Bokmaalet voret betre kjent imillom Landsens Folk, so vilde Folket deri hava funnet ei Mynsterform, som alle Bygdarmaali kunde stydja seg til; og den beste Talaren vilde daa vera den, som heldt seg mest til det gamle. Og ein slik Talekunst vilde daa vera eit godt Merke paa, at Folket i Landet var eit Folkeslag, som hørde til Landet fraa gamle Tider, elder med andre Ord, at det var ein einskild Landslyd (Nation) med si eigi ervelege Landslydska. Det er daa Tungemaalet, som elles er det tryggaste Merket paa Folkeslaget. Eit Folkeslag kann vel merkja seg ut fraa andre ved

Flagg og Fanor, ved Riksvaapen og Skjoldemerke; men alt detta er daa berre som eit Bumerke elder ei Utanpaaskrift, medan derimot Maalet er nokot, som viser inn i sjølve Huguen og Tankelaget hjaa eit Folkeslag. «Maalet er Saali i Landslyden, det er Landslyden sjølv,» segjer ein hollandsk Maalmann. Men naar no ein Landslyd aldri fær nokor Greida paa, kvat som er hans rette Maal, og han so alltid fær høyra, at det Maalet, som Forfederne hadde, er uduglegt og ubrukande, so kann det snart skeiva so til, at han ikkje hever nokot annat Maal en det, som han laaner av andre Folk. Og daa er det rette Folkemerket burtkastat.

Og so er det tilsidst aa merka, at naar ein Landslyd ikkje hever Skrift elder Bøker fyre seg sjølv og ikkje visar seg fyre andre Folk med nokot Arbeid i Skrift elder Tale i sitt eget Maal, so er det Von til, at han lett vil vera avgløymd og aldri paahugsad imillom dei Folk, som hava Bokmaal og Bokrike etter eigen Tilskapnad. Um han endaa kann hava eit godt Maal fraa gamall Tid, so vil det ikkje hjelpa, so lenge som andre Folk ikkje vita nokot av det elder sjaa nokot Merke til det. Detta hava me no her hjaa oss eit godt Exempel paa. Som kunnugt er, hever Maalkunnskapen i seinare Tider gjort ove-rslege store Framstig, med di at lærde Menner paa ymse Stader, og fyrst og fremst i Tydskland, hava drivet so trottugt paa aa røkja etter, kvar alle Ord ero komne ifraa, og kor mange Maal det er, som hava eit visst Ord, og korleides Ordet hever skapat seg til i kvart Maal. Soleides hava dei daa i sine Ordbøker mange Samanstellingar av dei «germaniske» Maalom, det er Tydsk og Engelsk, Hollandsk og Nordisk; og i denne Uppstillingi viser det seg daa alltid, at det gamle «nordiske» (Gamlemaalet vaart) hever ein høg Rang imillom dei samskyldte Maalom; men nokot nyare Maal i vaart Land hever ikkje komet

til Umtale. Naar dei framande Maalmenner skulde nemna dei nordiske Ordformer, so hadde dei berre tri Former til aa setja upp; det var 1) Islandsk (elder Gamallnordisk), 2) Svensk og 3) Dansk. Vaart Folk hever soleides ikkje komet til aa vera med; det hever stadet utanfyr; det hever (som dei segja) «glimrat ved sitt Fraavære». Vistnog hava no me, Landsfolk, alltid den Trøysti, at me under Namnet Islandsk (elder Gamallnordisk) jamt og stødt finna slike Ordformer, som me kunna so godt kjennast ved, til Exempel: auga, braut, laup, eik, reip, heim, fet, skot, kol, mold, vatn, botn, sumar; auka, leika, leita, skaka, reka, sopa, søkja, byggja, selja, telja, temja, dynja, stynja o. s. v. Og i slike Tilfelle maa me daa alltid tenkja, at detta er beint fram vaart eiget Maal. Men me vilja daa so gjerna, at ogso andre Folk skulde vita, at detta er vaart Maal. Og difyre kunna me ikkje finna oss rett fullnøgde med slike Uppstellingar som desse fylgjande:

<i>Tydsck</i>	<i>G. Nord.</i>	<i>Svensk Dansk</i>	
habicht,	haukr,	høk,	høg,
mark,	mergr,	märg,	marv,
masche,	möskve,	maska,	maske,
mehl,	mjöl,	mjøl,	meel,
milch,	mjolk,	mjølk,	melk,
nosz,	naut,	nøt,	nød.

Her tykkja me alltid, at der vantar nokot; der kunde gjerna standa ei norsk Form jamsides ved, og me hadde ingen Grunn til aa blygjast fyre det. ¹

1 Her faa me no likavel nemna, at der er daa iminsto ein av dei tydske Maalmenner (og ein av dei gildaste og) som steller dei norske Ordi upp jamsides med dei andre. Det er Professor R. Hildebrand, som er ein av deim, som arbeida paa aa fullføra den store tydske Ordboki, som Brøderne Grimm hadde gjort Upplag til. I dei Deilder av Ordboki, som han hever fullverkat, standa dei tydske Ordi i alle Tilhøve samanstellte med dei nordiske, og ikkje berre med dei svenske og danske, men ogso med dei

Men dei framande Maalmenner hadde ikkje seet nokot Bokmaal herifraa; dei hadde berre høyrte so ymist um, at det gamle Maalet vaart var daudt og burtfallet, so det berre stod atter nokre skarvelege Restar elder Leivningar i inste Avkrokom av Landet, der Folket endaa livde i gamall Villmannskap.

V. SPURSMÅL UM RAADBOT.

No kann det vera so rimelegt aa spyrja, um der ikkje skulde vera nokor Raad til Umbot i denne Saki elder um der aldri er Von til nokor Uppreisning. No er det fulla mange nog, som dertil vilja svara, at detta er no eingong umogelegt; det er gjort, som gjort er, og ingi Raad til aa gjera det upp-atter; og so er det daa ikkje nokot til aa trega paa helder; her er ikkje Torv til nokor Uppreisning; me hjelpa oss godt med det, som me hava. – Ja, dersom me hadde Lov til aa gløyma ymse vigtuge Ting, so kunde me no so i Tankeløysa segja, at det er alt godt nog, som det er; skulde me berre tenkja paa Kappstræv i Matvegen, so kunde det no vera det same med Maalet, anten me lærde oss Dansk elder Plattysk elder Engelsk. Der er ingi Tvil um, at Landet vilde standa lika godt, at Gras og Korn vilde veksa lika viljugt, at Kyrna vilde mjølka lika godt, at Fisker vilde siga aat Landet lika tidlege, og at Embættesfolk vilde faa sine Aarspengar lika fullt. I ymse Tilhøve kunna me endaa hjelpa oss betr med eit framandt Maal en med vaart eget, og i Samkvæme med Utlendingar greida me oss best, naar me skapa oss

norske (etter den norske Ordboki). So til Exempel under Bokstav K i tydske Kohle, G. N. og Norsk Kol, Svensk Kol, Dansk Kul. – Tydske Kuh, G. N. Kyr (Ku), N. Ku, Kyr. Sv. Ko. D. Ko. – Tydske Kupfer, Norsk, Isl. og G. N. Kopar, Sv. Koppar, D. Kobber. – Her finna me daa endelege ei Uppstilling, som me kunna vera fullnøgde med; og me skulde daa berre ynskja aa faa sjaa det same fraa fleire Maalmenner.

til som Utlendingar. Men der er no den Ting til aa hugsa paa, at ein skulde ikkje vyrda andre Landsfolk so høgt, at ein dermed gløymde aa gjera Rett imot sitt eget Folk. Det skulde vel ikkje vera usømelegt, um me kunde visa nokon Tilhug til Vyrdnad fyre vaare Erveminne og vaare Ættarmerke og fyre den Kjærleiken til desse Erveminne, som syner seg i sjølve Maalet hjaa Landsens Folk. Det kunde vera hyggjelegt aa tenkja nokot paa den Ting og. Var det ikkje klokt, so var det daa alltid fagert.

Som det no alltid er so, at dei store Riki ero meir vyrde en dei smaae, so verta og dei Maali mest vyrde, som hava dei største Folketal fyre seg. Dei smaae Folkeslagi vilja difyre alltid vera lokkade til aa slaa seg saman med eit annat Folk, so dei dermed kunde faa større Magt. Um der er fleire Folkeslag i same Riket, so vil daa Riksstyringi helst, at der skal vera berre eit Bokmaal i Riket og ikkje fleire. Opplysningsmennar og Diktalar, som skriva Bøker fyre Folket, vilja gjerna hava ein stor Lesarflokk; dei tykkja, at det er modlaust aa skriva berre fyre ein liten armodsleg Hop, og at dei kunde hava so myket større Frægd og Æra, um dei fekk bruka eit Maal med eit større Folketal. Og so er det no mange og, som halda det fyre ei Uheppa, at der skal vera so mange Tungemaal til aa mødast med, og som difyre berre ynskja, at dei smaa Maalriki skulde leggja seg inn under eit større, so at det berre vart nokre faae store Bokmaal, slike som Tydsk og Engelsk elder Fransk. Ja, der hever endaa voret Tale um aa setja upp eit nytt Maal fyre heile Mannheimen, eit «Pasilingva» elder «Volapyk», som dei kalla det. Detta kann no vera ein vonlaus Freistnad; men i ymse Smaating tykkjast me daa sjaa ei Framstemna, som gjeng mest ut paa det same; me sjaa so ofta, at naar Folk vil setja Namn paa ei ny Innreiding elder ein ny Kunst, so dikta dei upp eit

Namn, som er reint framandt fyre so godt som alle Folkeslag, og so vilja dei, at alle Folk skulo taka og bruka det same Namnet og aldri tenkja paa nokot annat Ord. Fyre eit grunnrikt og grunnfast Bokmaal er no ikkje slike Nyskapningar til nokon Skade, men fyre eit veikt og viklande Maal er det verre, og helst hjaa eit Folk, som vyrder litet um gamall Sedvane og derimot alltid er næmt og viljugt til aa taka imot og apa etter alt det, som dei store Folk hava funnet paa.

Der er no alltid einkvar, som vil segja, at vaart Folk er for litet til aa hava nokot Bokmaal fyre seg sjølv. Men her hever daa voret eit rett vyrdelegt Bokmaal i Landet eingong fyrr, daa her nog ikkje var so mange lesande og skrivande, som det no er. Ein kann og stundom høyra slike Ord, som at eit Bokmaal, som var grunnlagt paa vaart Bondemaal, vilde føra Folket bakleides beint innerter i den verste Villmannskapen og stengja oss ute fraa den aalmennelege Opplysning og Vitsemd. Men no hever daa Sverige eit Maal fyre seg sjølv, grunnlagt paa det Maalet, som Landsfolket brukar, og likavel stend det jamhøgt med andre Land i Opplysning og Vitsemd. Og lika eins Holland, som helder ikkje er nokon stor Landslyd men likafullt skal hava rett god Raad paa Bøker i allskyns Lærdom og Vitendskap. Og kvat skulo me segja um det litle Island med dei sjautti Tusund Ibuar? Det vesle Folket hever alltid haldet fast paa sitt gamle Bokmaal, men det hever ikkje dermed stengt seg ute fraa Opplysningi; tvertimot hever det jamnan havt gilde Bokmenn, som hava skrivet fyre sitt eget Folk og yversett gode Opplysningsbøker fraa andre Maal lika upp til dei græske og romerske Dikttrar, so at der skal vera munarleg Kunnskap hjaa Aalmugen og ei god Boksamning i kvar Manns Hus. Det stod nylege i eit Blad, at Islendingarne vaaro komne myket til atters ved sitt

Paahald paa gamalt Maal og Stell; men detta var no vel ikkje alt so paalitande. Eit Land, som ligg einslegt som ein Holm uti Havet og som ikkje kann hava Aakerbruk og ikkje eingong hever Skog til aa byggja Skip av, og som dertil og hever lenge statet under framandt Herredøme, kann hava Orsaker nog til Vanmagt, um ein ikkje skuldar paa Tilhengsla ved det gamle Maalet. Og so er der no ein Ting, som me just her skulde leggja Merke til, og det er, at di mindre Folketal eit Maal hever fyre seg, di kjærare vil Maalet vera fyre Folket, med di at det daa er lika klaart og tydelegt og tilgjengelegt fyre alle, baade smaae og store; medan derimot dei store vilja sanki i seg so ofsalege myket, som berre dei lerdaste og klokaste kunna hava Gagn av, men som Aalmugen aldri vil kunna skyna.

Skrifter i Samling III

NORSK NAVNEBOG

ELLER

SAMLING AF MANDSNAVNE OG KVINDENAVNE

Skrifter i Samling III

Det kunde ved visse Leiligheder være ønskeligt at have en Oversigt af de Mandsnavne og Kvindenavne, som nu ere i Brug, eller som i den seneste Tid have været brugelige her i Landet; men det vil altid falde noget vanskeligt at faa dem alle samlede, da de for en stor Deel maa opsøges i Haandskrifter og Optegnelser fra meget forskellige Hænder. Og da nogle af disse Navne forefindes i flere forskellige Former, vil der ofte ogsaa blive Tvivl om, hvilken Form der skal ansees som den retteste. For en stor Deel have vi rigtignok en god Veiledning i de skriftlige Optegnelser fra den gamle Tid, da Navnene bleve tydeligere udtalte og rettere skrevne, end som nu er sædvanligt; men imidlertid have vi nu ogsaa en Mængde af Navne, som ikke forefindes i de gamle Skrifter, og hvis Opkomst ofte er vanskelig at forklare. Vi faa altsaa ikke gjøre os nogen Forventning om at finde en sikker Bestemmelse af den rette Form for alle disse Navne, og heller ikke vente at finde en fuldstændig Samling af alle norske Navne; men alligevel kan det dog være nyttigt at have den største Deel af Forraadet samlet og opstillet i saadan Orden, at man derved kan komme til en nogenlunde rigtig Opfatning af de almindelige Former.

Om Brugen af de norske Navne skrev jeg engang et Stykke, som blev optaget i Tidsskriftet «Folkevennen» for 1854; og dermed fulgte der i næste Aargang et Register over de Navne, som jeg til den Tid havde samlet. Imidlertid havde Professor Munch alle-

rede henvendt sin Opmærksomhed paa denne Sag. Efter at have skrevet et Par mindre Stykker derom i den norske Folke-Kalender (1849 og 1854), meddelte han tilsidst i sit norske Maanedsskrift 1857 en udførlig Afhandling om de norske Navnes Form og S sammensætning med fortræffelige Oplysninger om den gamle Navneskik hos de beslægtede Folkeslag. Denne Afhandling findes nu ogsaa aftrykt i det fjerde Bind af Munchs samlede Afhandlinger; men man kunde ellers ønske, at den for længe siden havde været udgiven som en Bog for sig selv, for at den kunde blive mere bekendt og udbredt iblandt Folket.

Efter den udførlige Behandling, som Navnene ved dette Arbeide af Professor Munch havde faaet, kunde det synes saa, at der nu ikke behøvedes noget mere i denne Sag; men alligevel have dog mange ønsket ogsaa at have et Register over de norske Navne, og derfor er jeg da ofte bleven tilraadet at foretage et Eftersyn af mit Navneregister og lade det udkomme som en særskilt Bog. Men for dette Tilfælde ønskede jeg først at have en mere fuldstændig Navnesamling, og desuden har jeg altid ventet paa nye Oplysninger om enkelte dunkle eller tvivlsomme Navne. Derved er da dette Arbeide blevet længe udsat og forsinket; men imidlertid er dog noget vundet derved, idet jeg baade har faaet et større Forraad af Navne og tillige har fundet nogen Tilhjelp i adskillige Skrifter, som i de senere Aar ere udkomne i andre Lande, fornemmelig i Tyskland.

Det fuldstændigste Forraad af Navne maa nu være at finde i de samlede Folketællings-Lister, og derfor har jeg da henvendt mig til det statistiske Kontor og faaet Adgang til at gennemsee Navnelisterne fra en af de sidste Folketællinger (nemlig fra 1865). I denne store Samling har jeg da først og fremst gennemgaaet Listerne fra de Bygder, som pleie at have de fleste gamle Navne, og dernæst ogsaa enkelte

Lister fra enhver Deel af Landet. Og da det nu kunde antages, at adskillige gamle Navne i den sidste Tid kunde være vragede og gaaede af Brug, har jeg ogsaa gennemseet en stor Deel af de ældre Navnelister i Rigsarkivet, ligesom jeg ogsaa har benyttet enkelte andre Optegnelser om Navne fra det forrige Aarhundrede. Det kunde endog være ønskeligt at gennemlæse en Folketælling for Bygd og By over det hele Land; men et saadant Arbejde vilde da blive alt for langvarigt, og alligevel vilde man endda ikke være sikker paa at have fundet alle Navne. Der er nemlig Exempler paa, at et og andet gammelt Navn kan virkelig være i Brug iblandt Folket, men alligevel mangler i Navnelisterne, fordi det nemlig har været opfattet som en Form af et andet Navn, som var mere bekjendt. Og saa er der ogsaa flere Uleiligheder ved at samle Navne af Haandskrifter, idet man lettelig kan læse feil og ofte træffer Navne, som ere vanskelige at læse, saa at man hellere vil gaa dem forbi end udsætte sig for at forvanske dem ved Afskrivningen.

For Brugen af denne Navnesamling kunde det synes bekvemmest at finde alle Navne opstillede i et eneste Register; men forsaavidt som man ønsker at faa et Begreb om den egentlige norske Navneskik, maa det dog være tjenligere at have de norske Navne opstillede for sig selv, da man derved faar en Navnerække med større Enhed og indre Sammenhæng, ligesom man da ogsaa undgaar den Ulempe, at en og anden Anmærkning om Navnets Opkomst maatte gjentages paa flere Steder. Af denne Grund opstilles her først en Række af norske Navne, dernæst en Række af fremmede eller indførte Navne og tilsidst en kort Opregning af nydannede Navne med fremmed Form.

Blandt de ældre Optegnelser, hvortil der ved Leilighed kunde henvises, kunne følgende her blive nævnte. 1) Matrikulen fra 1838. 2) Listerne fra Folketællingen i 1801. 3) Wilse's Spydebergs Be-

skrivelse, 1779 (Side 424 og Tillæg XLVI). 4) Pontoppidans Navne fra Bergens Stift i hans norske Glossarium, 1749. 5) De Fine's Beskrivelse over Stavanger Amt, 1745. (Indført i Nicolaysens Norske Magasin, tredje Bind). 6) Optegnelser fra 1743, en Samling af Beretninger til Svar paa visse Forespørgsler fra Regjeringen. (Ikke fuldstændig).

Forkortninger. Berg. Bergens Stift. – Dipl. Det norske Diplomatarium. – F. L. Folketællings-Listerne. – Gbr. Gudbrandsdalen. – G. N. Gammel-Norsk. – Hall. Hallingdal. – Hard. Hardanger. – Jf. Jævnfør (til Sammenligning). – Kv. Kvindenavn. – M. Mandsnavn. – Matr. Matrikulen. – Ndm. Nordmøre. – Nfj. Nordfjord. – Nhl. Nordhordland. – Rbg. Raabygdelaget. – Ryf. Ryfylke. – Shl. Søndhordland. – Tel. Telemarken. – Trondh. Trondhjems Stift. – Østl. Østlandet.

I. NORSKE NAVNE.

[*Aale*, Aamund og flere, s. S. 224.

Aggrim (Agrim), M. I Sogn og ved Bergen. Kunde opfattes som Ag-grim (ligt Agmund og Agvald).

«Ag» forklares som Ave (Age) eller Respekt.

Agmund, M. Telemarken. (Usikkert). I Navnelisterne findes ellers Ammund og Amund; men det sidste sættes ogsaa ofte for Aamund. G. N. Agmundr eller Øgmundr, adskilt fra Amunde.

Agna, Kv. Fra Smaalenene. (Tvivlsomt).

Agnar, M. (Optaget af den gamle Historie).

Agvald, M. Skal forekomme i Formen Avald, men vil ellers falde sammen med Aavald

Aldis, Kv. Ved Skien (F. L. 1801). Maaskee for Alvdis.

Allaug, Kv. Mandal. Ogsaa skrevet Allou og Allu, men tildeels Adlou og Adelou, som er mere dunkelt og nærmer sig til Oddlaug. Fra Valdars anføres Ølloug, som maaskee er det samme. (En Allaug fra 1489 nævnes i Dipl. 5, 679). Jf. Aarlaug.

Alv, M. Mangesteds. Tildeels skrevet Alf efter den gamle Maade.

Alvald, M. Søndhordland (Matr.). Maaskee Alv-vald.

Alvhild (Alvild, Alvilda), Kv. Østl.

[*Ambjør*, s. *Arnbjør*g.

[*Andi*, s. *Arnrid*. – *Andor*, s. *Arndor*.

Are, M. Mandal og Rbg. G. N. *Are*.

Arna, Kv. Ved Bergen «*Adna*». Tvivlsomt, da det ogsaa kunde være en Form af Navnet *Anna*.

Arnbera? Kv. «*Anber*». Hedemarken.

*Arnbjør*g (*Anbjør*g). Kv. Lyder sædvanligst *Anbjør*, og tildeels *Ambjør* (da nemlig «*nb*» let gaar over til *mb*). Mangesteds i Brug.

Arnbjørn, M. Mest almindelig «*Anbjønn*» og tildeels «*Ambjønn*».

Arnborg, Kv. Rbg. og Tel. Lyder som *Anbor* og *Ambor*, ogsaa skrevet *Ambør*.

Arndor, M. Trondh. og Nordland. Lyder som *Andor*. Egentlig *Arn-thor*, men findes allerede tidlig skrevet *Arndor* og *Andor*.

Arndora (*Andora*). Kv. Smaalenene. Egentlig *Arnthora*.

Arne, M. Mangesteds tydelig udtalt. Hertil hører vel ogsaa «*Arn*» eller «*Aren*» i Trondh. og Nordland. En anden Form «*Aadne*» synes hellere at høre til Navnet *Aane*.

Arnfinn, M. Mest nordenfjelds og vestenfjelds. Sædvanlig udtalt *Anfinn*, tildeels *Amfinn*.

Arnfred (*Anfred*), M. Budstikken fra 1813, S. 545. Fra Sogn.

Arnfrid (*Anfri*), Kv. Hos Pontoppidan. Ogsaa fra Rommerige (Høland) 1743.

Arngjerd (*Angjær*), Kv. Rbg. og Tel. (G. N. *Arnger*d).

Arngrim (*Angrim*), M. Trondh., ogsaa i Rbg.

Arngunna (*Angunna*), Kv. – Hard. Voss.

Arnhild (*Arnilda*)? Kv. «*Annille*», Søndfjord.

Arnkjell (*Ankjell*), M. Mandal (Matr.).

Arnlaug (*Anlaug*), Kv. – Rbg. og Tel. (Skrevet *Anlou* og *Andlou*).

Arnleiv (?), Kv. Rbg. Tvivlsomt, da det nemlig skrives «*Anløf*».

Arnrid (?), Kv. Saaledes kan man vel opfatte Navnet «Andri», som findes i ældre Lister fra Sogn, og maaskee ogsaa «Andi», som bruges i Øvre Telemarken. Da det sidste har nogen Lighed med «Randi», og dette fordum har hedt Ragndid (Randid), der ansees for det samme som Ragnrid, kunde man ogsaa tænke sig, at et gammelt Arn-rid er for Vellyds Skyld blevet til Arndid og dernæst Andid eller Andi.

Arnstein (Anstein), M. Mandal, Østl.

Arnulv, M. Buskerud. Tildeels skrevet Anulf.

Arnvald, M. Skal forekomne nordenfjelds i Formen Annvald eller Amball(?). Ellers bekendt i den tyske Form: Arnold.

Arnvid (Anved, Anve), M. Hard. og Voss.

Arvid (Arved, Arve), M. Flere Steder søndenfjelds, (G. N. Arvidr). Arve kunde ogsaa være et Navn for sig selv.

Asbera (Asber, Asper), Kv. – Mandal, Rbg. Tel. (As er egentlig det samme som Aas og bruges sædvanlig i de Navne, hvor en Konsonant paafølger).

Asbjørg (Asbjør), Kv. Mest i Rbg.

Asbjørn, M. Mangesteds brugeligt.

Asborg (Aspor), Kv. – Mandal, Rbg. Nedenæs.

Asgaut, M. Ryf. Hard. og fl. Tildeels feilagtig skrevet Askout og Askoud.

Asgeir, M. – Tel. og fl. Lyder som Asgjeir, Askjei, Askjer, ogsaa skrevet Asker.

Asgjerd, Kv. – Mandal, Ryf. Hard. og fl. Sædvanlig Asgjær, ogsaa skrevet Asjær, Askjer, Aschier.

Asgrim, M. Sogn, Hall., Valders.

Askjell, M. Mest vestenfjelds. Tildeels skrevet Askild.

Aslak, M. Mest i de sydlige Egne. Afvigende: Atlak, (Lister), Atlaak (Hard.).

Aslaug, Kv. Mest i de sydlige Egne. Findes tildeels skrevet Oslou, som vel egentlig er Aaslaug.

Asleiv. Kv. Tel. (F. L. 1801).

- Asleiv*, M. Tvivlsomt, da det kun er fundet i Formen «Asløv», F. L. 1801, fra Tel. (Laardal).
- Asmund*, M. Tildeels i Bergens Stift, men mest brugt i de sydligere Egne i Formen Osmund (Aasmund).
- Assur*, M. Hall. Ogsaa skrevet Asor, og paa andre Steder Asser og Aaser (?). G. N. Øssur (Øzurr); i Brevene ogsaa Assur og Ossor. (Angelsax. Atsur).
- Astrid* (Astri), Kv. Rbg. Ryf. Sogn, Hall. og fl. (Vel egentlig As-rid).
- Atla*, Kv. Afvigende «Asle», Rbg. Nedenæs. Hertil hører maaskee det nyformede Navn Aslina, Aselina, Asseline; dog kunde dette ogsaa høre til det sammensatte «Aase-Lena».
- Atle*, M. Sogn og Voss. Afvig. «Asle», Hall. Buskerud. G. N. Atle. (Jf. Ordet atall, dvs. heftig, skarp, slem). Hertil hører vel ogsaa Navnet «Alt», som forekommer ved Trondhjem.
- Aud* (Aude), Kv. Sandsver? – (G. N. Audr).
- Audbjørg*, Kv. Mandal. Udtalt Aubjør; feilagtig skrevet Ødbjør og Øbjør.

Aud i disse Navne betyder Lykke eller Rigdom. Hertil svarer det engelske «Ed» (fordum Ead), f. Ex. i Edmund og Edvard, som her skulde hedde Audmund og Audvard.

- Audbjørn* (Aubjørn), M. Efter Optegnelser fra Rommerige (Nannestad) 1743.
- Audgrim* (Augrim), M. Jarlsberg.
- Audgunn* (Augunna), Kv. Sogn. (Om et Mandsnavn «Audgunn» see Audun).
- Audkjell* (Aukjel), M. Mandal.
- Audni* (?), Kv. Hertil maaskee «Unni», brugt i Sogn, og Navnet «Onne» i ældre Lister. (G. N. Audny).
- Audstein* (?), M. Austein (og Austin) findes nævnt i et Par Lister søndenfjelds; Aastein er anført fra Hadeland; Osstein (skrevet Østen) forekommer i Bergens Stift. Falder ogsaa let sammen med Augustin.
- Audulv* (?) M. «Oulf» i Matrikulen fra Rommerige. Usikkert.

- Audun*, M. Meget udbredt i de sydlige Egne og tillige i Trondhjems Stift. Paa Østl. mest skrevet «Auden», nordenfjelds ogsaa «Audden», i det Mandalske «Auen». Afbigende herfra er: 1) Odin, i Indherred, 2) Augun (Augon, Augen) i Tel. Rbg. og Ryfylke. Det sidste kunde synes at være et andet Navn, og det lyder endog etsteds som «Audgunn» (Indre Sogn); men det lader sig vanskelig bestemme, da Formen «gunn» forøvrigt kun danner Kvindenavne. Ansees som en anden Form af Audvin, ligt engelsk Edvin.
- [*Auver*, M. en dunkel Navneform, hvorom s. Ølver.
- Avle*, M. Østerdalen. G. N. Afle (i Sverres Saga).
- Aake*, M. Ryf. og fl. Skrives sædvanlig Aage.
- Aale*, M. Nordland (Senjen) efter Matrikullen.
- Aamund*, M. Skrives tildeels «Amund», endskjønt det lyder som Aamund (i Bergens Stift ogsaa Aamunde). Paa nogle Steder lyder det som Omund og Ommund. G. N. Amunde (āmundi). Jf. Agmund.
- Aane*, M. Rbg. Tel. og fl. Hertil hører vel ogsaa «Aagne» (i Sogn) og maaskee «Aadne», som nogle ansee som en Form af Arne.
- Aanet*, M. Nordland. Synes at høre sammen med det gamle Øndott eller Andott (Dipl. I, 271. 571), hvis det ikke er en fremmed Form.
- Aanund*, M. Mest brugt i de sydligste Egne; deels skrevet Aanund, Aanon, Aanen, og deels Anund, Anun, Anon. Formen Aanund er egentlig Onund (med aabent o); G. N. Önund, med Omlyd for Anund eller Anvind, som ellers er dunkelt.
- Aarlaug*, Kv. Voss, Søndfjord. Ofte skrevet Orlog og Orlov.
- Aarrid* (Aari), Kv. Sogn (Lærdal). Lidt tvivlsomt.
- Aarstein*, M. Søndhordland (Matr.).
- Aasa* (Aase), Kv. Meget udbredt i de sydlige Egne.
- Aashild* (Aasilda), Kv. Rbg. Tel. Nogle Steder Aasille.

- Aasni* (Aasne), Kv. Mandal, Rbg. (G. N. Asny).
Aasta (Aaste), Kv. Hard. Tel. Østlandet.
Aaste, M. Tel. (Bø). Disse Navne henføres til det gamle Ord Aast ($\bar{a}$ st), dvs. Yndest, Kjærlighed.
[*Aastein*, s. Audstein.
Aasulv (Aasulf), M. Rbg. Tildeels skrevet Osov (Aasov), Aasul (Aasuld) og Aasel.
Aasvald, M. Tel. Soløer. Ofte Osvald. Andre Navne have «As» for Aas; s. Asbera og følgende.
[*Aattar*, s. Ottar.
Aavald, M. Rbg. I Sætersdalen hedder det Aavaald men skrives «Ovild».
[*Bardo*, og Baro, s. Bergtor.
Baste, M. Nordhordland. Tvivlsomt da det kunde være en Forkortning af det fremmede Bastian (Sebastian).
[*Bauge*, s. Boge.
Baugheid (Baugeid), Kv. Nordmøre. Findes skrevet Bogei, eller Boggei. (F. L. 1801).
Baard, M. Mangesteds. Ansees som Forkortning af et gammelt Baar-rød. Udtales sædvanlig «Baar» og paa nogle Steder næsten som «Baal».
[*Bellest*, s. Billest.
Berg, M. Rbg. Ryf. (G. N. Bergr).
Berge, M. Vestenfjelds sædvanlig udtalt Bergje (Berje). Paa Østl. bruges oftere Berger. Maaskee kun en anden Form af Byrge (Birger).
Bergsvein, M. Mest i Trondhj. Stift. Sædvanlig udtalt Bersvein (Bersven).
Bergtor, M. Ogsaa skrevet Bertor og Berto. (Mandal, Nedenæs). Egentlig Bergthor, men synes tidlig at have faaet Formen Bergdor og findes i de gamle Breve sædvanlig skrevet Berdor, paa enkelt Sted ogsaa Børdor og Bardor. Hertil hører maaskee: Bardo (Nordland), Baro (ved Trondhjem), Berau og Børro (Nordmøre), Bølo (Gbr.), Børaa eller Byrraa (Søndmøre). Om Formen «Børre» s. Byrge.

- Berulv*, M. Nedenæs, Mandal og fl. Lyder deals
Bærul, deals Bæruv, og skrives forskjelligt: Berulf,
Beruld, Børel, Børild; eller: Børuf og Børru. G. N.
Berulf. (Ber betyder Bjørn).
- Besse*, M. Mandal og ved Bergen. Afvig. «Bess»,
Indherred. G. N. Besse, egentlig Berse (dvs. Bjørn).
- Billest* (eller Billeist), M. Ryfylke i Formen Bellest.
G. N. Billeist. («Bilæster», Dipl. 4, 688). Navne
med «bil» ere kun faa i G. N., men flere i Gammel-
Engelsk og Tydsk.
- [*Bjermund*, s. Bjørgmund.
- Bjerne*, M. Ryf. og Voss i Formen Bjedne og Bjenne.
Nogle Steder: Bjønne (Rbg. Shl.). G. N. Bjarne.
- Bjerte*, M. Romsdalen. Ogsaa i en ældre Form:
Bjarte. (I gamle Breve Bjert).
- Bjug*, M. Sætersdalen. Ogsaa G. N.
- Bjørgmund* (?), M. Lyngdal i Formen Bjermund, som
ogsaa kunde være Bjernmund (Bjarmund).
- Bjørgulv*, M. Rbg. og Tel. I Sætersd. udtalt Bjørguv
(Bjørgu); tildeels skrevet Bjørguf.
- Bjørn*, M. Mangesteds. Lyder som Bjønn og Bjødn.
- Bjørnar* (?), M. «Bjørner» (fra Gudbr.) kunde maaskee
ogsaa være et gammelt Bjørnvard.
- Bjørnhild*, Kv. «Bjønnild» og «Bjønnulla», Ryf. (F.
L. 1801). G. N. Bjarnhild.
- Björnulv*, M. Sjelden. Findes ellers skrevet Bjørnalf
(fra Romsdalen). Islandsk Bjørnolf.
- Bjørnvald*, M. Tel.? (Landst. Folkeviser 640 f.).
- Bodvar* (Boddvar), M. Nordfjord. G. N. Bødvar. Bød
(eller Bødu) betyder: Kamp, Strid.
- Bodvild* (?), Kv. I Pontoppidans Navneliste «Boville».
I Optegn. fra Smaalenene 1743: «Bavil» (vistnok
Feilskrivning). Hertil hører maaskee den fordunklede
Form Boel, eller Bol (Bool), som forekommer
mangesteds i den sydlige Deel af Landet, og som
ogsaa har givet Anledning til et Par Nymodens
Navne: Bolina og Boletta, maaskee ogsaa: Bolla.

G. N. Bödvild (for Bödu-hild). Men ved Siden af «Boel» findes ogsaa Bodil, og dette kunde maaskee være en svækket Form af Bothild.

Boge (Bogje, aabent o), M. Noget tvivlsomt. I Nordland skrevet «Baaje», andre Steder Boie og Bøye.

G. N. Boge. En anden Form «Bo» (fra Jarlsberg) hører vel hellere til det gamle Bue (dvs. boende Mand).

[*Bol*, s. Bodvild og Bothild.

Bonde, M. Nedenæs, ogsaa i Nordland.

Borgar, M. Tildeels afvigende «Borgaar», Sætersdalen; «Borger», Østl. (G. N. Borgar).

Borghild, Kv. Flere Steder Borgilda og Borgilla; ogsaa Borgela (Ryf.) og Borrild.

Borgni, Kv. Sædvanlig udtalt Borni, ogsaa skrevet Baarni. (Berg. og Trondh.). G. N. Borgny.

Borgulv, M. (Mandal)? Tvivlsomt, da det nemlig er skrevet «Borru», som maaskee kunde være Børruv (= Berulv).

Bothild, Kv. Søndre Berg. og fl. Oftere Botilda; ogsaa skrevet Botilla og Bottela. G. N. Bothild. Hvorvidt Bodil og Boel hører hertil, er noget uvist. S. Bodvild.

Botolv, M. Mangesteds brugt; sædvanlig udtalt med aabent «o» i begge Stavelser og derfor ofte skrevet «Bottolf», skjønt det vel egentlig er sammensat af Bot (boot) og Ulv. I Trondh. Stift tildeels afvigende: Butulv, Butul.

Brand, M. I Navnelisten fra Stavanger 1745.

Bratt, M. I gamle Lister fra Stavanger og Tel.

Brede, M. Østl. Navnets gamle Form er usikker.

Brodd, M. Trondh. (Værdalen). Findes skrevet «Braad».

Broder, M. Trondh. (Fosen). Ogsaa G. N.

Bruse, M. Søndfjord.

Brynhild (Brynild), Kv. Mangesteds brugt. Udtalt med aabent «y» og derfor ofte skrevet Brønild. Ellers ogsaa Brynilda, Brynille og (i Ryf.) Brønla.

Brynjulv (Brynjulf), M. Mangesteds brugt; oftest udtalt Brynjul og Brynjel, som har givet Anledning til flere feilagtige Skrivemaader: Brynjuld, Brynnel, Brynil, Brynild, Bryngild og Bryngel.

Brynvald, M. Fundet blandt Navne fra Nordland. Ogsaa i Formen Brynold. (Helgeland). En anden Form Brynolf hører vel hellere til Brynjulv.

Byrge (Børge), M. Ryf. og fl. G. N. Birgir (Byrger). Jf. Berge. I Stedet for den gamle Udtale Byrgje (Børje) hører man ofte «Børre», og saaledes bliver det da ogsaa skrevet. Nordligst i Bergens Stift skriver man ogsaa Børre for Børaa (eller Børro); men dette hører vel hellere til de før omtalte Former af Berdor (Bergthor).

[*Børel*, s. Berulv. – Børre, s. Byrge og Bergtor.

Dag, M. Ryf. Hard. Voss.

Dagfinn, M. Ryf. og fl. Nogle Steder udtalt Daffin og forvexlet med David.

Dagni, Kv. Tel. i Formen Dagne. G. N. Dagny.

Dan, M. Ved Kristianssand. (Matr.). Ogsaa G. N.

Disa, Kv. Tel. og Ryf. (Suledal) – En ældre Form Dis omtales paa flere Steder. Jf. Aldis, Halldis, Tordis.

Domhild, Kv. Findes mest i ældre Lister fra Jæderen, Hard. og Nhl. i Formen Domilde og Domele.

Dreng, M. Sætersdalen og Telemarken.

Dyre, M. Mest paa Østlandet. (Kan henføres til Ordet «dyr», dvs. dyrebar, kjær).

Egel (Egil), M. Mest i de sydligste Egne. Egentlig udtalt Egjel (med aabent e), men gaar let over til Eigjel (Eiel). G. N. Egill. Synes dannet af Roden «Ag» (dvs. Ave, Frygt).

Egeleiv, Kv. Telemarken. Synes egentlig at hedde Egjeleiv (med aabent «e», ligesom i Egjel), men skrives sædvanlig Egelev (Egelef). Imidlertid findes ogsaa Eggjeli, Ægeli, Egle og Eilei, som maaskee

- høre til et andet Navn. I gamle Skrifter findes
 Egileif, Eigileif og Ægeleif.
- Eiliv* (Eilev), M. Meget brugt søndenfjelds og vestenfjelds.
 Ofte skrevet Eilef, Elef, Elleff. G. N. Eilif.
- Eimund*, M. Findes i Pontoppidans Navneliste fra
 Bergens Stift. Uvist om nu i Brug.
- Einar*, M. Mangesteds. (Ofte skrevet Ener).
- Einvald* (?), M. «Enevold», Jæderen.
- Eirik*, M. Nogle Steder udtalt «Erik» og almindelig
 skrevet saa.
- Eivind*, M. Lyder tildeels som Evind, Even og Æven.
 «Øven» er vistnok et andet Navn.
- Eldar*, M. Meddeelt fra Nordmøre (Edø). Tvivlsomt,
 da Navnet Elder (Eldir) kun er forefundet i Edda.
- Eldbjørg*, Kv. «Elbjør», Tel. (Hiterdal).
- Eldrid*, Kv. «Eldri», Rbg. og Ryf. G. N. Eldrid.
 Hertil hører vel ogsaa «Ildri» i Trondh. Stift, hvis
 det ikke er en Form af det gamle Hilderid.
- Ellend*, eller Erlend, M. – Sogn, Valders, Guldalen
 og fl. Tildeels udtalt Edlend (for Erlend). Ellers
 findes ogsaa «Eland» og «Erland» (mest søndenfjelds).
 G. N. Erlend.
- Elling*, M. Almindeligst saaledes udtalt; sjeldnere
 Edling. G. N. Erling.
- Endride* (Endrede), M. Mest almindelig forkortet til
 «Endre». Paa Søndmøre tydelig udtalt Endride
 (med aabent i). G. N. Endride og Einride, forklaret
 som Ein-ride, dvs. den som rider alene, eller frem
 for de øvrige. En anden Form er «Indre» (Shl.),
 maaskee et andet Navn.
- [*Engel*, s. Ingjeld. – Esten, s. Øystein.
- Fartein* (for Farthegn), M. Søndhordland. G. N. Farthegn.
 Ordet Thegn (dvs. Borger, Undersaat) var
 mest brugt i gammel-engelske Navne, som Baduthegn,
 Eadthegn, Kynethegn.
- Faste*, M. Trondh. Stift (Guldalen). Ogsaa G. N.
- Finn*, M. Berg. Stift; ogsaa paa Østlandet.

- Finna*, Kv. Østl. (Romerige). Ogsaa Islandsk.
- Finnboge* (aab. o), M. Forekommer søndenfelds i Formen «Finboe» og «Finbue» (F. L. 1801). G. N. Finnboge.
- Finngard*, M. Buskerud og fl. Da «Gard» paa Østl. udtales næsten som «Gal», bliver Navnet gjerne skrevet Fingal, som er feilagtigt.
- Finnkjell*, M. Valders, ogsaa Lister (Lyngdal og fl.). Udtales tildeels feilagtigt: Finkel (Fink'l).
- Finnvid* (Finnved), M. Søndmøre (sjelden).
- Folke*, M. Sætersdalen. Udtalt Folkje og Fokkje (G. N. Folki).
- Folkvard* (Folkvar), M. Tel. Mandal.
- Frida* Kv. Sogn (Fria); ogsaa fra Bamble (Fride). G. N. Frida. Pontoppidans Navneliste har ogsaa et Mandsnavn «Frie» (Fride). Hører til Ordet frid, dvs. vakker.
- Frode*, M. Buskerud og fl. (Jf. G. N. frodr, dvs. viis).
- Fuse*, M. Nordhordland. Ellers sammensat: Sigfus, Vigfus. Til Ordet fus, dvs. villig, godvillig.
- Gamal* (?). Søndmøre, i Formen Gammel, ogsaa ved Mandal. (Jf. G. N. Gamall og Gamle). Da Ordet ellers betones som «Gamm'l» er der Tvivl, om det ikke er et fremmedt Navn efter det bibelske Gamaliel.
- Gard*, M. Mandal og Rbg. i Formen «Gar». G. N. Gard (Gardr). Jf. Finngard, Inggard, Tørgard.
- Gardbrand* (Garbrand), M. Nordfjord.
- Gase*, M. Mandal og Rbg. Tildeels skrevet Gasse. Ogsaa i gamle Breve Gase og Gasse. (Jf. Gjesa).
- Gaut*, M. Ryf. og fl. Jf. Asgaut, Torgaut.
- Gaute*, M. Ryf. Hardanger og fl. G. N. Gaute, adskilt fra Gaut (Gautr).
- Geir* (Gjeir), M. Nævnes i Telemarken, men siges at være forældet. Ellers brugt i Sammensætning: Asgeir, Hallgeir, Oddgeir, Torgeir og fl.
- Geirlaug* (Gjerlaug), Kv. Rbg. og Mandal. Sædvanlig skrevet Gjellaug, ogsaa Gjellov og Gjelluv.

- Geirlaug*, M. «Gjelloug» i Optegn. fra Follo 1743.
- Geirleiv* (Gjerlev), M. Smaalenene. (Matr.).
- Geirmund* (Gjermund), M. Mangesteds.
- Geirtrud* (Gjertrud), Kv. (G. N. Geirthrud). Noget
ligt er Jartrud (Jartru), men efter de gamle Skrifter
er dette et andet Navn (Jardthrud).
- Geirulv*, M. Mandal, Rbg. og fl. Tildeels skrevet
Gjerulf, men ogsaa Gjeruv og Gjerul eller Gjeruld.
- Gils*, M. Nordland (Salten). G. N. Gils ogsaa skrevet
Gjuls (Dipl. 1, 357) og Gjulse (Dipl. 2, 151). Jf. Hergils,
Torgils, Øygils. Har ellers nogen Lighed med
det franske Giles (Ægidius).
- Gisla*, Kv. Nhl. i Formen Gitla (F. L. 1801). Vestenfjelds
bliver «sl» til «tl»; østenfjelds «tl» til «sl».
- Gislaug*, Kv. Nordfjord. Afvigende: Gitlaug, Gjetlaug,
Sogn, Jæderen. G. N. Gislaug.
- Gisle*, M. Rbg. Tel. og fl. Vestenfjelds med sædvanlig
Overgang: Gitle og Gjetle. (Jf. Ordet Gisl, dvs.
Gidsel, Fredspant).
- Gisleiv* (?) M. «Gitlev» findes anført i en ældre Liste
fra Stavanger Amt.
- Gjerd*, Kv. Ved Bergen i Formen «Gjær». G. N. Gerd
(Gerdr). Hertil Arngjerd, Asgjerd, Hallgjerd og fl.
- Gjesa*, Kv. Sogn. Ogsaa skrevet Gjæsa. G. N. Gesa.
Synes beslægtet med Navnet Gase. I det Mandalske
forekommer et nyformet Navn Gesina (Gjesina),
som vel ogsaa hører hertil.
- Gjest*, M. Sogn, Nummedal og fl. G. N. Gest(r).
- Gjevle* (?), M. Sogn (Evindvig). Skrives sædvanlig
«Gjeble» og saaledes ogsaa i gamle Breve «Geble».
Dunkelt, men synes at høre til det gamle gjøf
(Gave) eller gæfa (Lykke).
- Gjevvald*, M. Østerdalen. G. N. Gefvald og Gjafvald.
- Gjurd* (for Gyrd), M. Mest paa Østlandet. Da Lyden
«rd» bliver deels «r», deels «l», faar dette Navn forskjelli-
ge
Former, nemlig: Gjur, Jur (Juer); Jul (Juel,

Juul). G. N. Gyrð (Gyrðr), senere ogsaa Gjurd.
(Betydning: omgjordet, eller omgjordende).

[Gjødá, s. Gyða.

Gløder, M. Jarlsberg og fl. i forkortet Form Gløer.
G. N. Gløder (Glødir).

Gode (?), M. «Goe» fra Nummedal. (Matrik.). Tvivlsomt.
Ellers findes ogsaa nogle Navne, som begynde
med «God» som Godfred, Godleiv, Godskalk;
men de synes at være dannede efter fremmede
Navne.

[Gola, og Golla, s. Gulla.

Gredgard (?), M. Tel. og fl. i Formen Gregar og
Greggar. Ogsaa i gamle Breve findes Gredgard;
men dette er maaskee en tillempet Form for det
gamle Griotgard, og desuden falder det nær sammen
med det fremmede Gregorius (hvorom senere).

Greip, M. Hard. og Shl. Findes ogsaa skrevet «Grip».
G. N. Greip.

Grim (Griim), M. Ved Trondhjem, ogsaa Østl. Jf.
Arngrim, Asgrim, Audgrim, Hallgrim og fl.

Grimar, M. Telemarken. (Matr.). Ogsaa G. N.

Gro, Kv. Mangesteds i de sydlige Egne. G. N. Gro
og Groa. Kan maaskee betyde: voxende, eller
trivelig.

Munch, som netop opstiller denne Betydning, anseer det ogsaa
muligt, at Navnet kan være indkommet fra Skotland. Nordenfjelds
finder man Navnet stødende, da «Gro» der betyder Padde.

Grunde, M. Rbg. Ogsaa G. N.

Gudbjørg, Kv. Østl. I Dagligtale Gubbjør. Ellers
findes ogsaa en anden Form «Gudber», som maaskee
er et gammelt Gudbera. Jf. Gunnbjørg.

Ved disse Navne kan anmærkes, at Forledet «Gud» vel oftest
er det samme som Gunn. G. N. Gudr omvexler med Gunnr (dvs.
Strid, eller Stridsgudinde, Valkyrje). Gammel-Engelsk har Formen
guð; (guth); Tydsken har gund.

Gudbrand, M. Østl. ofte udtalt Gubbrand. Paa andre
Steder ombyttes det med Gullbrand.

Gudfast, M. Namdalen (F. L. 1801).

- Gudlak* (Gullak), M. Berg. Stift. Kan maaskee være en Form af *Gudleik*. Jf. *Leik*.
- Gudlaug* (Gullaug), Kv. Trondh. Stift, Gbr. og fl.
- Gudlaug* (Gullaug), M. Rbg. og fl. Naar man paa nogle Steder skriver *Gullof* (*Guluf*, *Gulov*), er det uvist, om dette skal være *Gudlaug* eller *Gudleiv*.
- Gudleik* (Gulleik). M. Mangesteds. Oftere skrevet *Gullek* og *Gullik*. (Jf. *Gudlak*).
- Gudleiv* (Gulleiv). M. Søndhordland (Matr.). Maaskee ogsaa overgaaet til «*Gullov*», s. *Gudlaug*.
- Gudmund*, M. Mangesteds. Tildeels ombyttet med *Gullmund* (som dog ogsaa kan være et gammelt Navn).
- Gudni*, Kv. Paa Søndmøre udtalt *Guni*; fra Mandal og Tel. findes *Gune* og *Gone*. G. N. *Gudny*.
- Gudolv* (eller *Gudulf*), M. Anført fra Namdalen og Nordland. Ellers forkortet til *Guel* (eller *Guul*), *Valders*, *Nummedal* og flere. Ogsaa «*Gulf*», fra Sogn. G. N. *Gudolf*.
- Gudrid*, Kv. Mangesteds brugt, men sædvanlig udtalt *Guri*; i Sætersdalen *Guiri* eller *Guyri* (feilagtig skrevet *Gyri*). Nogle Steder forfusket til «*Gurina*».
- Gudrun*, Kv. Afstumpet i Formen: *Guru* (Trondh.). *Guro* (mest almindelig); *Guyro* (Sætersdalen, feilagtig skrevet *Gyro*), *Guraa* (Berg. Stift), *Goro* og *Goraa* (Østl.).
- Gudtorm*, M. Sædvanlig skrevet *Guttorm*. I de gamle Breve oftest *Gudporm* (*Gudthorm*). Noget ligt er det danske *Gorm* og det gammel-engelske *Guðrum*. Noget dunkelt; jf. *Ytorm*.
- Gudveig*, Kv. Tel. Hard. Voss. Noget usikkert, da det ei alene skrives *Gudvei*, men ogsaa *Gudvi*, *Gudve* og *Gudvæ*. Om Formen «*Gyve*» (fra Sætersdalen) er det samme, er uvist.
- Gudvin*, M. Voss. Maaskee et nyere Navn. Ellers findes ogsaa «*Goen*» (for *Godvin*?), fra Gbr. 1801.
- Gudvor*, Kv. Sætersd. (*Guddvor*), *Ryf*. (*Guvor*). Jf.

Gunnvor. Til Gudvor hører vel ogsaa Formen
«Goer» fra Skien og Valders, i F. L. 1801.

[*Guel* (Gul), s. Gudolv.

Gulla, Kv. Trondh. (Guldalen). Ogsaa skrevet Golla.
Kunde maaskee være en Form af Gudlaug. Ellers
findes ogsaa en nymodens Form: Gullina, tildeels
Golina.

[*Gullak*, s. Gudlak. – *Gullaug*, s. Gudlaug.

Gullbjørg, Kv. Østl. sjelden. En gammel Liste fra
Stavanger har ogsaa «Gulber» (Gullbera?).

Gullborg, Kv. Nordfjord, ogsaa i Nordland.

Gullbrand, M. Mangler blandt de gamle Navne og
er vel ogsaa en nyere Form af Gudbrand.

Gulle, M. Helgeland. (G. N. Gulle).

[*Gulleik*, s. Gudleik. – *Gulleiv*, s. Gudleiv.

Gullmund, M. Maaskee en Form af Gudmund. Ellers
forekommer ogsaa Gunn-mund (Gundmund) fra
Oplandene

1801.

Gullstein (?), M. Synes bekjendt i Telemarken. (S.
Landstads Folkeviser 344). Findes ogsaa fra ældre
Tider. (Dipl. 1, 660).

Gullvald, M. Rommerige.

Gullveig (?), Kv. «Gulve», fra Smaalenene, 1743.

Gunna, Kv. Østl. Rbg. og fl. Tildeels skrevet Gunda
og Gonne. (Ogsaa forfusket til «Gundina»). G. N.
Gunna.

Gunnar, M. Ofte skrevet i dansk Form «Gunder»;
ellers Gunner og Gonar. Nogle Steder udtalt:
Gunna.

Gunnbjørg, Kv. Mest i de sydligste Egne. Lyder
oftest som Gunbjør, tildeels Gumbjør. J. Gudbjørg.

Gunnbjørn, M. Mandal, Nummedal og fl. En anden
Form Gudbjørn forefindes i Optegn. fra Smaalenene
1743.

Gunnborg, Kv. Rbg. Nedenæs og fl. Tildeels skrevet
Gunbor og Gumbor (efter Udtalen).

Gunne, M. Nedenæs og Tel. (G. N. Gunne).

Gunnhild (Gunnild), Kv. Tildeels forlænget: Gunnilda
(Gunilde) og findes ellers i flere Former: Gonild,
Gonelle, Gundla, Gonla.

Gunnlaug, Kv. Mandal og Tel.

Gunnlaug, M. Skal forekomme ved Mandal. G. N.
Gunnlaugr.

Gunnleik, M. Rbg. Tel. Nummedal.

Gunnleiv, Kv. I en ældre Liste fra Stavanger.

Gunnleiv, M. Mandal, Jæderen.

[*Gunnor*, s. Gunnvor.

Gunnrod, M. Smaalenene i Formen «Gundro». G. N.
Gunnrød.

Gunnstein, M. Ryf. Mandal, Nedenæs.

Gunnulv (-ulf), M. Rbg. Tel. og fl. Tildeels afvigende:
Gunnuv (Gunn, Gunnuf); ellers ogsaa Gunnul
(Gunnuld).

Gunnvald, M. Mandal, Nedenæs, Østl.

Gunnvor, Kv. Mest søndenfelds. Tildeels afvigende:
Gunnor (Østl.), ogsaa Gunnaar, Gunner og Gønnør.
G. N. Gunnvör.

[*Guri*, s. Gudrid. – Guro, s. Gudrun.

[*Guttorm*, s. Gudtorm.

Gyda (Gjōda), Kv. Findes sædvanlig skrevet med «ø»,
da nemlig det aabne «y» gaar lettere over til «ø»
end til reent «y». Saaledes Gjōde og Jōde (Nfj.
Sdm. Romsd.); Gjōdda eller Jōdda (Indherred, F.
L. 1801); Gjōa og Jōa (Søndre Berg.); Gjō og Jō
(Søndfjord). G. N. Gyda. Synes at have en Sammenhæng
med Formen «gud» for «gunn» (S. 232)
og altsaa at være omtrent det samme som Gunna.
– Fra det Trondhjemske findes ogsaa et Par andre
Former: Jaadaa og Jodda, som vistnok høre til den
gamle Bøiningsform Gydu (Gydo). Ellers har man
ogsaa forsøgt med en nymodens Form: Jōddina og
Jōdinna (Indherred).

Gyrid, Kv. Mest i det Vestenfjeldske. Udtalt med

aa bent «y» og derfor ofte skrevet GjØri eller JØri.

G. N. Gyrid. – Ordet «Gy» er dunkelt.

Gyrvild, Kv. Skrevet JØrvild, i Optegn. fra Rommerige 1743. Fordum ogsaa GØrvel og GØrild, men er vel kommet i Stedet for en ældre Form; efter Munch for Geirhild.

[*Gyveig* (?), s. *Gudveig*.

Haftor (Havthor), M. Ved Trondhjem. G. N. Hafthorer..

Hagbard, M. Østl. Fornyet i senere Tid.

Hage, M. Sætersdalen «Hagje». (Anseet som forældet).

Hagni (eller Hagny), Kv. (Af de gamle Heltesagn).

Hagtor (Hagthor), M. Søndre Berg. Har været anseet som en Form af Haftor, men kan godt være et Navn for sig selv.

Hake, M. Anført i en Navneliste fra Telemarken.

Hall, M. Hardanger.

Hallbjørg (Halbjør), Kv. Voss, Hallingdal, Tel.

I disse Navne har vel «Hall» den gamle Betydning: Steen, der ogsaa kan opfattes som Ædelsteen, Juveel, Perle eller noget lignende.

Halldis, Kv. Hallingdal, Nummedal, Hard. Sogn.

Fra Ryfylke findes anført «Hallis», maaskee feilagtigt.

Halldor, M. Mangesteds. Tildeels i Formen Haldø; ogsaa skrevet Haldog (Gbr.). G. N. Haldor (egentlig Hall-thor).

Halldora, Kv. Berg. Stift. Ogsaa G. N. Egentlig Hall-thora.

Halle, M. Ryf. Voss og fl. Tildeels udtalt «Hadle».

Paa Østl. forekommer «Helle», som maaskee ogsaa hører hertil.

Hallfred, M. Helgeland. Hertil hører vel ogsaa «Helfred», som forekommer paa Østlandet.

Hallfrid (Halfri), Kv. Nordmøre.

Hallgeir (Halgjeir), M. Hardanger.

Hallgjerd (Halgjær), Kv. Ryfylke.

Hallgrim, M. Hard. Hallingdal, Valdres og fl.

Hallkatla, Kv, Optegn. fra Sogn (Vig) 1743.

Hallkjell (Halkjel), M. Berg. Stift.

Hallmund (?) M. Østl. (Helmund, Hellemund).

Hallrid, Kv. Søndhordland i Formen «Haldri».

Hallstein, M. Mangesteds.

Hallvard, M. Meget brugt og med forskjellig Udtale:

Hallvare (Berg.), Halvar, Halvor, Hælvoor.

Halvdan, M. «Haldan», i Optegn. fra Hallingdal 1743.

Nogle Steder fornyet. G. N. Halfdan.

Harald, M. Mangesteds, men ikke meget brugt. (Ansees som en gammel Form af Harvald eller Harivald, det samme som Hervald).

Hasle (?) M. Et usikkert Navn; paa Voss «Hatle», som maaskee kunde høre sammen med Atle.

Hauk, M. «Haug» fra Mandal (F. L. 1801).

Hav, M. Findes i ældre Lister fra Nordhordland.

(Havsen, F. L. 1801, Hav, hos Pontoppidan). G. N. Hafr.

Havhild (Havilda), Kv. Fra Lister (Vanse).

[*Havtor*, s. Haftor.

Haakatla, Kv. Sogn. Ellers skrevet «Hakatlé», Pont.

115. Strøm, Søndmørs Beskr. 1, 534, og Optegnelser fra Vanelven 1743. Jf. Hallkatla.

Haakon, M. Mangesteds brugt. Tildeels udtalt Haakan og Haakaa. Feilagtig skrevet Hakon, eller Hagen. Forklares som høibyrdig eller hørende til en god Æt.

Haamund (?), M. «Hamon», i Listerne fra Nordland.

Haarik, M. Rbg. (Aaserall). G. N. Haarek (Harekr).

Haavald, M. Tildeels udtalt Haavold (Hallingdal); ellers paa Østl. skrevet Haavel og Hovel.

Haavard, M. Lyder sædvanlig som Haavar; ofte skrevet Haaver. G. N. Haavard (Havardr).

Hein, M. Lister (Flekkefjord). Maaskee det gamle Hedin? Noget lignende er Heine, som bruges

paa flere Steder (Ryf. Shl. Voss), men som maaskee er kommet fra Tyskland.

Helga, Kv. Mangesteds. Ogsaa i Formen *Helge*; afvigende «Hæge» (Tel. Sætersdalen). G. N. Helga.

Helge, M. Almindeligst med den gamle Udtale *Helgje* (Helje). Ellers bruges ogsaa en anden Form: *Hølge* (*Hølje*) og *Holge* (*Holje*) i Tel. Num. og Hallingdal; i Telemarken ogsaa: *Høye*, som maaskee kunde være samme Navn. (Jf. *Hollgeir*). *Helge* og *Helga* høre begge til Ordet «heilag» dvs. hellig (fredhellig, ukrænkelig).

Hella, Kv. Tel. Buskerud og fl. Maaskee beslægtet med *Hall*? (Jf. Islandsk *Halla*). Ellers findes ogsaa *Hela* (*Hele*); men dette kunde snarere være en Form af et andet Navn.

[*Helle*, M. s. *Halle*. – *Hellemund*, s. *Hallmund*.

Helling, M. Mandal (Lyngdal).

Heming (*Hemming*), M. Trondh. Nordland, ogsaa ved Bergen.

Herbera (*Herber*), Kv. Mandal (F. L. 1801).

Herbjørg (*Herbjør*), Kv. Hard. Nordhordland.

Herbjørn, M. Tel. og Nummedal.

Herborg, Kv. Mest ved Bergen.

Herbrand, M. Ryfylke, Voss, Hallingdal og fl.

Herdag, M. Salten. (Mest i de ældre Lister).

Hergils, M. Rbg. og Tel. Fra en Melleform *Hergjuls* overgaaet til *Herjus* (*Hergjus*). G. N. *Hergils*.

Herkjell (?), M. Hertil hører formodentlig Formen «Harkjel» fra Romsdalen.

Herlaug, M. Hardanger og Voss. Nogle Steder: *Hellaug*.

Herleik, M. Rbg. Ryf. og fl. Lyder tildeels som *Helleik* og *Hellik*.

Herleiv, M. Søndfjord (*Herlef*). Andre Steder skrives *Herløf* og *Herlof*, som gjør Navnet utydeligt.

Hermod (*Hermo*), M. Tel. Hallingdal.

- Hermund*, M. Sogn, Voss og fl. (Skal paa nogle Steder være ombyttet med Hermann).
- Hilda* (Hilde), Kv. Tildeels skrevet Hille; vel ogsaa «Hele» (s. Hella). G. N. Hild (Hildr), senere ogsaa Hilda. Ellers brugt i mange Navne som Slutningsled, men lyder da sædvanlig som «ilda» eller «ild», f. Ex. Borgild, Brynild, Gunnild, Ragnild.
- Hildebjørg* (-bjør), Kv. Voss. – Fra Tel. findes anført «Helbjør», som dog maaskee skal være Hallbjørg.
- Hildeborg*, Kv. Tel. Ryf. Sogn og fl. Ofte skrevet Hilleborg og Hillebor. Ellers findes ogsaa Helleborg (fra Nordland) og Helebør (fra Valdres).
- Hildebrand* (Hillbrand), M. Guldalen.
- Hildegunna*, Kv. Hardanger. (G. N. Hildegunn).
- Hildor*, M. Nordland (Vesteraalen). Vel egentlig Hildthor, dog ikke forefundet blandt de gamle Navne.
- Hjarrand* (eller Hjerrand), M. Rbg. Tel. og fl., sædvanlig udtalt Jarand. Endvidere i Ryfylke og Søndhordland med Udtalen Kjerrand eller Kjærand (ligesom i Ordene Kjell for Hjell, Kjupa for Hjupa og fl.). Denne Form findes feilagtig skreven med «tj» (Tjerand, Tjæran). G. N. Hjarrande, af dunkel Opkomst, maaskee beslægtet med Ordet «Hjør» (dvs. Sværd).
- Hjørulv*, M. Skrevet «Jøruld» i Optegnelser fra Follo (Aas) 1743.
- Hjørvald*(?), M. Maa have været i Brug ved Stavanger i Formen Kjørvald, da en ældre Liste derfra har «Tiervald».
- Hogne* (Hoggne), M. Søndhordland og fl. Tildeels skrevet Hugne (og maaskee Haagen). G. N. Högne.
- [*Holge* (Holgje), s. Helge.
- Hollgeir*, M. Ryf. Voss og fl. i Formen Holgjer og Holgjeir; ellers skrevet «Holger» (og tildeels udtalt Holg'r). Maaskee for Holmgeir, men kan dog ogsaa være et Navn for sig selv, da der findes

flere gamle Navne med «holl» som Hollfast, Hollolf, Hollrød.

Holm, M. Smaalenene. (Ogsaa G. N.).

Holmfred (?), M. Hertil maaskee «Homfred» (fra Fosen) og «Humfred» (fra Helgeland). Det sidste kunde dog ogsaa være et gammelt Hunfred, da der er flere gamle Navne med «Hun» (læs: huun), som Hungeir, Hunrød, Hunulf.

Hoskuld, M. Mandal og Tel. Nogle Steder Huskuld. G. N. Høskuld(r). Ellers skal Navnet ogsaa have havt en anden Form: Høskoll, som er lettere at forstaa, omtrent som Graakoll eller Graatop.

Huge, M. Mandal (Hugje, Huje). G. N. Hugi.

Hugleik (?), Nordmøre, skrevet Hovlik (Hauleik).

[*Høye*, s. Helge.

Inga (Inge), Kv. Mangesteds brugeligt. Derimod synes det gamle Mandsnavn Inge (Ingi) ikke at være nogensteds i Brug.

Ing eller Inge synes i gammel Tid at have betegnet en Høvding, men er ellers dunkelt og har været forklaret paa forskjellig Maade.

Ingebera, Kv. Berg. Stift i Formen «Ingjeber». Maaskee videre udbredt, men vanskeligt at finde, da man i Skrift ombytter det med «Ingeborg».

Ingebjørg, Kv. Sædvanlig udtalt Ingjebjør, og tildeels forkortet til Innbjør (Trondh.) og Imbjør eller Embjør (Gbr.). G. N. Ingibjørg.

Ingeborg, Kv. Oftest udtalt Ingeborr. Synes ikke at være saa gammelt som de forrige, og adskiller sig fra dem derved, at «Inge» udtales med reent «g» og ikke som «Ingje».

Ingebrigt, M. Maa henføres til de fremmede Navne.

Ingegjerd (-gjær), Kv. Lyder efter Skrivemaaden som Ingegjer (Sogn, Hard.). Ingjer (Mandal og fl.) og Inger (mest almindeligt). Det sidste betones feilagtig som Ing'r. G. N. Ingegerd.

Ingeleiv, Kv. Berg. Stift og fl. (Ingjeleiv).

- Ingemar*, M. Østerdalen og fl. Tildeels Ingmar. Ellers i anden Form: Ingemaar og Ingemor (Sogn, Shl.).
- Ingemund*, M. Ryf. Nummedal og fl.
- Ingerid*, Kv. Mest almindelig udtalt Ingjeri, nogle Steder Ingri. G. N. Ingirid.
- Inggard* (Ingard), M. Østl. (Rommerige). Tildeels udtalt omtrent som Ingal.
- Inghild* (?), Kv. Mandal, Ryf. Hard. og fl. Lyder nok tildeels som Ingil, men skrives i Listerne «Engel». I Søndfjord «Engela», formodentlig for Ingilda. En anden Form «Ingvild» findes anført fra Guldalen og Østerdalen (F. L. 1801).
- Ingjeld*, M. Ryf. Shl. og fl. Tildeels udtalt Ingjell, men sædvanlig skrevet «Engel». G. N. Ingjald (vel egentlig Ing-gjald).
- Ingulv* (Ingulf), M. Østerdalen.
- Ingvald*, M. Mest paa Østlandet.
- Ingvar*, M. Ryf. Sogn og fl. (G. N. Ingvar).
- Ingvild*, s. Inghild.
- Isborg*, Kv. Voss. Et andet Navn er Isa, som er anført fra Nordmøre og som ogsaa findes i Pontoppidans Liste fra 1749. Dette findes ogsaa blandt de tyske Navne og forklares som blank eller glimrende. Ellers synes Navne med «Is» at have været sjældne i Norge, men derimod flere paa Island, saasom Isgerd, Isleif, Isolf, Isrød.
- Ivar*, M. Tildeels afvigende Iva og Iver (det sidste feilagtig betonet som Iv'r). Henføres til et gammelt Ord «Iv» som betyder en Skydebue eller Træ til en Bue, altsaa «Ivhar» dvs. Bueskytter.
- [*Jarand*, s. Hjarrand.
- Jardtrud* (Jartru), Kv. Bruges paa flere Steder, men forvexles lettelig med «Gjertru» (s. Geirtrud). G. N. Jarthrud (tildeels skrevet Jarthruda).
- Jarle*, M. I ældre Lister fra Ryfylke (Karmøen). Ikke forefundet blandt de gamle Navne.
- [*Jetmund* henføres til de fremmede Navne.

- Jofred*, M. Mandal. (Matr.). Ogsaa G. N. – Dette og nogle følgende Navne høre til et gammelt Ord: Jo (Jor), som betyder Hest.
- Jogeir*, M. «Jogjeir», Tel. (?). I Valders: Jøger, som ellers udtales Jegjeir (ligesom man paa nogle Steder siger «Jehans» for Johannes).
- Jokjell*, M. Mandal og Stavanger (efter ældre Lister). G. N. Jokell.
- Jorid* (Jori), Kv. Rbg. (Aaserall). – En nymodens Form er «Jorina». (Jæderen).
- Jorunn*, Kv. Hedder tildeels ogsaa Jorann og forefindes ellers i mange Former. Saaledes: Jorunn (Jorund), Joron (Joraand), Jørunn og Jøron (Jørund, Jøraand); dernæst Jorann (Jorand) og Jørann (Jørand, Gjøran), og endelig Joren (Jorind) og Jøren. Ved Bergen findes desuden en Form «Jorna», som vel egentlig er Jorunna. G. N. Jorunn. (Sammensat af Jor og Unn). «Jor» er noget dunkelt; af Munch anseet for det samme som Jo (dvs. Hest).
- Jostein*, M. Trondh. Stift i Formen Jøsten, vel ogsaa Justen. G. N. Jostein.
- Joveig* (?), Kv. Hertil maaskee et Navn, som i en ældre Liste fra Stavanger Amt er skrevet «Giove» .
- [*Jul*, s. Gjurd. – Jøa, s. Gyda.
- [*Jøel*, s. Ljodolv, – Jøri, s. Gyrid.
- Jørund*, M. Rbg. Hard. Valders. (Tydelig udtalt). Vistnok ogsaa paa flere Steder i Formen «Jøren», men i dette Tilfælde vanskeligt at adskille fra Jørgen, som ogsaa hedder Jøren (eller Jørn). G. N. Jørund er tildeels ogsaa skrevet Jarund og Jerund.
- Karl*, M. En sjældnere Form er «Kal», som maaskee kunde høre til G. N. Kale.
- Karle*, M. Voss. G. N. Karle, (ofte skrevet Kalle).
- Katla*, Kv. Søndhordland, Voss. (Ogsaa G. N.). Beslægtet med Navnet Kjetel.
- Kaare*, M. Sogn og fl. G. N. K̄äre.

Kjell, M. Mest paa Østlandet. Egentlig en Forkortning af *Kjetel* (ligesom G. N. Kell).

Kjellaug, Kv. Fra Skien eller Bamble. (Den gamle Form er ikke bekendt).

Kjellberg, M. Trondh. (Indherred). Maaskee af et Familienavn.

Kjetel, M. Mest søndenfjelds. Nogle Steder *Kitel* (*Kitil*), ogsaa skrevet *Kittel*. G. N. *Ketill*. Jf. *Kjell*.

Navnets Opkomst har været forklaret deraf, at Offerkjedelen i Hedenskabets Tid var anseet som en hellig Ting. Men det synes dog noget besynderligt, at dette Ord kunde blive et Mandsnavn, og man kunde derfor gjette paa, at det ogsaa kunde betyde noget andet, og da især noget, som hørte til Rustningen. Nu er det Tilfældet at vi oftere gjenfinde Ordene *Skjold* og *Brynje* i vore gamle Navne, men derimod sjelden nogen *Hjelm*; og dette er noget mærkeligt, da Tydskerne og Engelskmændene have haft saa mangfoldige Navne med dette Ord, f. Ex. g. Eng. *Bothelm*, *Eadhelm*, *Sighelm*, *Vighelm*, *Vulfhelm*, o. s. v. Maaskee «*Ketel*» kunde være brugt for *Hjelm*? ¹

[*Kjøl*, s. *Tjodolv*. – *Kjøstel*, s. *Tjostolv*.

Kleng, M. Ryfylke. G. N. *Klæng*, (*Kløng*).

Knut, M. Er vel først kommet til Anseelse ved Mindet om *Knut* den hellige i Danmark, død 1086.

Kol, M. Synes bekendt i de sydlige Egne; idetmindste findes da «*Kaalsen*» og «*Kaalsdatter*». G.

N. *Kol(r)*. Ellers har ogsaa *Koll* været et gammelt Navn.

Kolbein, M. Mest vestenfjelds. – Afvigende: *Kolbent*, (*Mandal*).

Kolbjørn, M. Mest paa Østlandet.

Kolv (*Kolf*), M. I gamle Optegnelser fra Smaalenene (*Rakkestad*).

Lage (*Lagje*), M. Rbg. Sogn, Valdres. (Ogsaa G. N.).

Leidulv (-ulf), M. Tel. (i Formen *Leiuv*, *Leiuf*), *Dalerne* (i Formen *Leiel*). G. N. *Leidulf*.

Leik, M. Mandal (efter Stedets Udtale: *Leig*).

Leiv (*Leif*), M. Mandal, Tel. Ryfylke.

¹ Den her tilføjede Gisning støtter sig til et gammelt engelsk kettle-hat og det hollandske ketel-hoed dvs. Stormhat, Stormhue.

Ledulv (Ledulv), M. Tel. i Formen Liuv (Leuf).

Lidvald, M. Ryfylke. (Ledvald, Levald).

Lidvard, M. Rbg. Tel. og Østl. Tildeels afvigende:

Lidvord (Livor). Ellers skrevet: Levar, Lidvor,

Levor, Lever og Livert. G. N. Lidvard.

Lidvin, M. Ryfylke. Sædvanlig i Formen Levin.

Lid (eller Led) i disse Navne synes snarest at være det gamle lid, dvs. Følge, Mandskab, Hjælp. Imidlertid har Munch en anden Forklaring, nemlig af hlid, dvs. Gjærdeled, Port.

Liv, Kv. Meget brugeligt søndenfjelds og vestenfjelds.

Tildeels ogsaa i Formen Liva (Live). Ogsaa i G.

N. Lif og Lifa, men i den ældste Form: Hlif, som

betyder Beskyttelse eller Forsvar.

Ljodolv, M. Fordunklet og tvivlsomt i Formerne Ljoel

(fra Rbg.), Joel (Tel.) og Jøel eller Gjøl. (G. N.

Ljodolf). Hører til et gammelt Ord Ljod dvs. Folk,

Slægt (= Lyd). En nyere tydsk Form er Ludolf.

Ljot, M. Sætersdalen. G. N. Ljot(r). Hertil maaskee

ogsaa en anden Form «Jøte», som ellers skrives

Gjøte.

Ljotolv (?), M. Hertil hører formodentlig «Jødel» fra

Jæderen og Dalerne (hvor Ljotolv vel kunde gaa

over til Jodel eller Jødel). Jf. Lotolv.

Loden, M. Trondh. (Guldalen og fl.). Sædvanlig skrevet

Løden og Lødden. G. N. Lodin.

Lodvard, M. Tel. i Formen Lodvor (Loddvor).

Lodver, M. Gbr. ogsaa skrevet Lodvær. En anden

Form: «Løver» er anført fra Nedenæs. – Ellers

findes ogsaa Love (fra Senjen) og Løve (fra Romsdalen).

De sidste synes udgaaede fra et gammelt

Lodve. G. N. Hlødvir.

Lotolv (?), M. Fra Tel. skrevet Lottof (F. L. 1801).

Og Lotof (i en senere Liste). I de gamle Breve

findes ogsaa Lottulf (Dipl. 5, 514), Lottof (7, 811)

og Løtulf (4, 565).

Magna, Kv. Nordmøre.

Magne, M. Sogn, Voss, Nhl. (Forskjelligt fra Magnus).

- Magnhild* (Magnild), Kv. Mangesteds ogsaa i Formen Magnilda (Magnille); afvigende Mangella og Mangla (Ryf.); ligesaa Magla og Magel, som dog falder sammen med Formerne af Navnet Magdalena.
- Markvard*, M. Søndfjord. (Maaskee indkommet fra Tydskland, men findes ofte i gamle Breve.)
- Maalfrid*, Kv. «Molfri», optegnet fra Helgeland (F. L. 1801) og fra Søndhordland (1743). G. N. Mālfrid.
- Maar*, M. Søndfjord. Maaskee egentlig Maard (eller Mord); G. N. Mödr.
- Milda*, Kv. Voss og fl. Tildeels skrevet Milla, som ogsaa kunde høre til et af de fremmede Navne, som Kamilla, Emilia eller lignende.
- Mildrid*, Kv. Sogn, Søndmøre, Nordmøre. Sædvanlig udtalt Mildri. G. N. Mildrid.
- Mundhild* (Munild), Kv. Smaalenene (Spydeberg). Kun forefundet een Gang og derfor usikkert.
- Møyfrid* (?), Kv. «Møeyfri» findes et Par Gange (i F. L. 1801) fra Nordmøre (Sundalen).
- Nad* (?), M. Navnet «Na» har været i Brug i Holme ved Mandal (i F. L. 1801 skrevet Nah). Det kan ansees som et gammelt Nad (Nadr).

Da det gamle Sprog ofte har «dr» for «nnr» (saasom Fidr for Finn, madr for mann), kunde man ogsaa vente at finde Nadr for Nannr, og dette findes da ogsaa i Navnet Ulfnadr, som svarer til angelsaxisk Vulfnoð og det tyske Wolfnand. Navnet Nann eller Nanne (som er i Slægt med «nenna» og altsaa betyder: den modige, eller den som nænner noget) synes at have været lidet brugt; imidlertid nævnes dog en «Jakopper Nannæson» fra 1409 (Dipl. 5, 327), og desuden have vi Nannastader og Nannasæter, samt Nannsrud (Eysteins Jordebog 232).

- Nanna*, Kv. Østl. Formodentlig optaget i den senere Tid.
- Narve*, M. Ryf. Sogn, Hall. G. N. Narfi (Narve).
- Navar*, M. Ryfylke (noget sjelden). G. N. Nafar.
- Nerid* (Neri), M. Rbg. Tel. Nummedal. Tildeels afvigende: Niri (Num.) og Nære (Rbg.). G. N. Nerid(r).
En anden Form er «Nerild» fra Jarlsberg.

Norvald, M. Tel. Vel egentlig Nordvald.

Nottolv (Nottolf), M. Rbg. i Formen Nottov (og Notto).

G. N. Nottolf (og Náttolf).

Nottung, M. Mandal (Lyngdal). Ogsaa skrevet Notting.

Nup (Nuup), M. Hallingdal, Aadalen (sædvanlig skrevet Nub). En Thorbjørn Hnupsson nævnes i et Brev fra 1412. (Dipl. 1, 460).

Odd, M. Ryf. Hard. Voss og fl. Ofte skrevet i en forvildende Form: Aad (Hard.), Oud (Hall.), Odt (Mandal). G. N. Odd(r).

Oddbjørg, Kv. Tel. (I ældre Lister: Udbjør).

Oddborg, Kv. Rbg. Tildeels skrevet Odbør og Aadbaar.

Odde, M. Ryfylke. (G. N. Odde).

Oddgeir (Oddgjer), M. Søndfjord.

Oddlaug, Kv. Mandal (?). Tvivlsomt da de skrevne Former ere utydelige: Otlaug, Aadlov, Adlou.

Oddmund, M. Hardanger. (Forvexles med Ommund eller Aamund).

Oddrun (?), Kv. Hertil hører vistnok Navnet «Aadru», som forefindes i den stavangerske Navneliste fra 1745. Isaafald samme Overgang som i «Guru» for Gudrun.

Oddveig (?). Kv. I Pontoppidans Liste «Udve».

Oddvin (?), M. «Ødven», fra Søndhordland (Matr.).

Olaug (Olau), Kv. Meget brugeligt, især søndenfjelds; men falder nær sammen med Navnet Olov.

Olav (Olaf), M. Er vistnok det almindeligste af vore Mandsnavne, men uheldigvis overalt skrevet «Ole», medens det dog almindeligst hedder Ola og tildeels ogsaa Olav'e (Rbg. og Tel.). G. N. Olafr (Olaver). Jf. Oleiv.

Dette Navn synes tidlig at have deelt sig i to Former. I de gammelnorske Sagaer om Olaf Trygvason og Olaf den hellige (f. Ex. i Snorre's Heimskringla) finde vi en Række af Skaldevers om disse Konger, og da disse Vers ere ældre end Sagaen selv og tillige ere stiledede efter den gamle Regel, at hveranden Linie

skal indeholde to Stavelser, som rime sig med hinanden, saa kunne vi deri finde visse Mærker paa Navnets ældste Form. Saaledes finde vi, at naar Navnet Olaf kommer i Giveformen (Dativ), hedder det sædvanlig Oleifi (l. Oleive), og den anden Stavelse rimer sig da med «eif» (reif, dreif, kleif, threif). Og naar den første Stavelse kommer i Riim, da vil den sædvanlig rime sig med «aal» (ál) i stedet for «ol»; saaledes flere Gange med stál og mál. Deraf kunne vi slutte, at Skaldene have villet sige «Aaleiv»; og i denne Form bliver Navnet ogsaa lettere at forklare, som allerede Prof. Munch har tilstrækkelig paaviist. Det kan nemlig opfattes som «Aa'a-leiv» d. e. Forfædrenes Efterladte, af Aae (ái), dvs. Oldefader, og Leiv: Efterfølger, den som er levnet eller efterladt.

Olbjørn, M. Hallingdal. Lyder deels Aalbjønn, deels Ølbjødñ). G. N. Ölbjörn.

Oleiv, M. Hall. Voss. (Skrevet Olef). G. N. Oleif(r).
Jf. Olav (med Anmærkning).

Olmod (Aalmo), M. Hard G. N. Ölmod(r).

Olov, Kv. Rbg. G. N. Olöf (og Aalöf). Hertil hører maaskee ogsaa «Olo» og «Olu» fra Mandal; imidlertid falde de nær sammen med det mere almindelige Olaus. En nyere Form er Olava.

[*Olve* og *Olver*, s. Ølver.

[*Omund* (Ommund), s. Aamund.

Orm, M. Ryfylke, Sætersdalen. G. N. Orm(r).

Ottar, M. I Berg. Stift: Aattar; paa Søndmøre: Aatta.
Bliver tildeels skrevet Otter og Otte, vel ogsaa Otto; men dette er det gammeldydske Otto eller Oto, som i norsk Form skulde hedde Aude.

[*Ovald* (og *Ovild*), s. Aavald.

Ragna, Kv. Søndre Berg. Hall. Østl. – Afvigende:
Rogna (Voss). G. N. Ragna (med Bøiningsformen Rögnu).

Ragnar, M. Østl. Optaget af de gamle Heltesagn.

Ragndid, Kv. Sædvanlig brugt i en lettere Form:
Rangdi, og mest almindelig: Randi. Ogsaa de gamle Breve have Ragndid, Rangdid og Randi.
De historiske Skrifter (Sagaerne) have derimod en ældre Form, nemlig Ragnrid.

Ragnhild (Ragnild), Kv. Findes tildeels skrevet Ranghild, men lyder almindeligst Ragnild eller Ragnilda (Ragnille); forkortet Ragla (Ryf.).

Ragnvald, M. Afvigende: Rangvald (Voss?) og Rognald (Sfj. Sogn, Hall.). Hertil hører vel ogsaa Ravald (fra Namdalen). G. N. Ragnvald og Rögnavld, i enkelte Breve ogsaa Ragvald, Ravald og Ragald. Ordet «Ragn» i disse Navne forklares ved: Raad (eller Styrelse); det findes ogsaa i gamle tyske og engelske Navne i Formerne Ragan, Regin eller Regen.

Randmod (eller Rannmod?), M. Romsdalen.

Randolv (-olf), M. Nordland.

Rannfrid, Kv. I gamle Lister fra Stavanger og Østlandet. En anden Form «Ramfri» hører vel ogsaa hertil.

Rannheid (?), Kv. Saaledes kan man maaskee opfatte Formen «Rannei» (Ranneid?), som er meget brugt i de sydlige Fjeldbygder, men som man helst vil henhøre til Rannveig. Formen Rannheid synes rigtignok at mangle i de gamle Skrifter, men giver ialfald en vakker Betydning, omtrent som «den som gjør det lyst i Huset». Paa Island har man «Randeid», men dette har en anden Betydning, omtrent som Skjoldmø.

Rannveig, Kv. Meget brugeligt i de sydligere Egne, tildeels skrevet Randvei og Randveg. (Formen «Rannei» er allerede nævnt). En anden Form, som henføres hertil, er Rønnaug(paa Østlandet), ogsaa skrevet Raannaug, Rannaug, Ranaug. G. N. Rannveig, i enkelte Skrifter ogsaa Rønnog og Ronnog. (Rann betyder i det gamle Sprog: et Huus, Rand er derimod Benævnelse paa et Skjold).

Raadgjerd, Kv. Nordmøre. Skrevet Raagjer, ogsaa Røier. G. N. Rādgerd.

Raag, M. Nordmøre (Surendal). Maaskee for Raadug. I Dipl. 9, 228 findes en Nordmøring benævnt «Rad-

wger» (Rādugr?). I Aslak Bolts Jordebog nævnes en «Anthrud Radugx», formodentlig for Rādugs Dotter.

Reidar, M. Rbg. Tel. Østl. Lyder som Reiar og tildeels Reiaar (Rbg.), men skrives Reier. G. N. Hreidar og Reidar. (Dunkelt).

Reidulv (-ulf), M. Findes skrevet Reiulf (Buskerud) og Reiel (Nordfjord). Det besynderlige Navn «Real» (fra Rommerige) er vel snarere et gammelt Reidalf.

Reidunn, Kv. Fra Voss (skrevet Reien eller Reierend). G. N. Reidunn.

Rikvald, M. Østl. (Buskr.). Fra Hardanger findes optegnet «Rikold», som maaskee kan være et andet Navn, nemlig det gamle Rikolf (Rikulv).

Risa, Kv. Søndfjord og fl. Af dunkel Opkomst.

Roald, M. Trondh. Stift, Ryf. og fl. Hertil henføres ogsaa en anden besynderlig Form: Vrold (Vroll, Vraal), fra Rbg. og Tel. Afvigelsen forklares af en Omstilling i Lyden, nemlig Vrovold for Rovald (Roald).

Egentlig Rovald eller Rodvald. De gamle skrifter have ogsaa Roald, Roar, Roe Romund, eller i en mere nøiagtig (især islandsk) Form: Hroald, Hroar, Hroi, Hromund; men alligevel synes disse Navne at have haft en ældre Form med «Hrod», af det gamle Ord hrōd(r), som betyder Ære eller Berømmelse og som genkjendes i flere gammeldanske og angelsaksiske Navne. Jf. ogsaa Rollaug og Rolleiv, samt det egentlig tyske Rolland (Roland), som tildeels bruges i Trondh. Stift og som allerede findes i gamle Skrifter.

Roar, M. Sogn. Ogsaa G. N.

Roe, M. Romsdalen. G. N. Roe (Hroi).

Rogeir (eller egentlig Rodgeir), M. Fra Namdalen optegnet i Formen Roggert og Raugert. Fra Follo 1743: Raajer.

[*Rognald*, s. Ragnvald.

Rollaug, M. Tildeels i Trondh. Stift. G. N. Rollaug (Hrollaug), vel egentlig Hrodlaug.

Rolleiv (Rollef), M. Rbg. Tel. Num. – G. N. Rolleif. (Hrodleif?).

Rolv (Rolf), M. Mandal, Rbg. Gbr. Trondh. G. N.

Rolf, eller Hrolf, anseet som Forkortning af Hrodolf.

Romar (eller Rodmar), M. Fra Rommerige, skrevet

Romert (Romer?). G. N. (eller Isl.) Hrodmar.

Romund, M. Nedenæs. Afvigende Raamund. Tel.

G. N. Romund (Hromund), vel egentlig Hrodmund.

[*Rønnaug*, s. Rannveig.

Sakse (Saxe), M. Søndmøre, ogsaa paa Østl. De

gamle Skrifter have baade Saxe og tillige Saxbjørn
og Saxulf. (Sax er Benævnelse paa et Sværd).

Salmund, M. Falder nær sammen med Solmund, men

kan godt være et Navn for sig selv. (Bliver stundom
forvexlet med Salomon).

Salmøy, Kv. Søndfj. og fl. Findes ogsaa skrevet

Salmei og Salme. (Kan opfattes som Sal-møy).

[*Salve*, s. Solve.

Sammund (Samund), M. Søndmøre. Synes ikke at

være det samme som Sæmund. En anden Form
er Sommund og Saamund (i Rbg. og Tel.), men
dette synes at være en Afvigelse af Solmund.

Selfast, M. Helgeland. Kan let falde sammen med

det fremmede Sølfest (Sylvester), men er vistnok
et hjemligt Navn. (Sel kan opfattes som Huus eller
Sal).

Serkve, M. Romsdalen og Søndmøre. Gamle Skrifter

have baade Serkver (Serkvir) og Serkvid.

Sigbjørg (Sigbjør), Kv. Sogn, (G. N. Sigbjørg).

Sigbjørn, M. Mandal, Rbg. Tel.

Sigborg, Kv. Efter en ældre Liste fra Stavanger Amt.

Sigbrand, M. Fra Lister (Matr.).

Sigfred, M. Søndfjord og fl. (Jf. Sæfred).

Sigfrid, Kv. Østl. (Rommerige). Ogsaa i gamle Lister
fra Bergens Stift.

Sigfus, M. Søndhordland og fl.

Sigmund, M. Mandal, Ryf. Hard. og fl. Tildeels skrevet

Sigmund og let forvexlet med Simon.

Signi, Kv. Mangesteds brugeligt, men oftest udtalt «Signe». Ogsaa skrevet Sygni, men skulde egentlig hedde Signy. En feilagtig Forlængelse er «Signild». (Nordland).

Sigrid, Kv. Temmelig almindeligt; sædvanlig udtalt Sigrī, og tildeels Siri.

Sigtrud (Sigtru), Kv. Hard. Voss, Sogn.

Sigurd, M. I Rbg. og Tel. udtalt Sigur (med aabent i); i Gbr. overgaaet til Sjugur, og paa mange andre Steder til Sjur, tildeels udtalt Sjul (nemlig for Sjurd). G. N. Sigurd, senere ogsaa Siugurd og Siurd. Om en anden Form see Sigvard.

Sigvald, M. Nedenæs, Mandal, Ryf.

Sigvard, M. Mest paa Østlandet, ofte udtalt Sigvart; men langt mere almindeligt i de afvigende Former: Sivert (Siver) og Syver. (Lignende Former findes ogsaa i gamle Breve fra en senere Tid, nemlig: Sivord, Syvord og Syvard). Navnet Sigvard findes kun sjelden i vore gamle Skrifter, da det sædvanlig er overgaaet til Sigurd (egentlig Sigvörd, dvs. Seiervogter); men alligevel er dog Sigvard at ansee som den oprindelige Form, og den gjenfindes da ogsaa i de gamle tyske og engelske Navne.

Sigveig (Sigvei), Kv. Tel.

Sigvid (eller Sigved), M. Ryf. (Sigve). G. N. Sigvid.

Sigvor, Kv. Sogn, Voss, Hard.

Sindre, M. Hallingdal, Hadeland.

Sjofar, M. Wilse's Spydeberg, S. 424 (skrevet Siøphar).

Findes ogsaa i de gammelnorske Breve.

Sjovald, M. Efter Pontoppidans Navneliste.

Sjovat, M. Ryf. Hard. Sogn. Jf. Sævat.

Sjovor, Kv. Efter Pontoppidan.

Sjønde (Sjønne), M. Rommerige. G. N. Sjaunde.

(Betyder egentlig kun: den syvende).

Saadanne Navne ere en Sjældenhed i de nordiske Lande. Blandt de romerske Navne er derimod flere, som ere dannede af Talord, saasom Quintus (femte), Sextus (sjette), Decimus (tiende).

- Skage* (Skagje), M. Ved Mandal. Ogsaa G. N.
- Skakk*, M. Sogn. (Maaskee for Skak. En Skak Peterson nævnes i gamle Breve fra Jarlsberg).
- Skjoldulv* (-ulf), M. Nedenæs (Skjelluf, Schøluf). Gamle Skrifter have Skjaldulf og Skeldulf. Fra Østl. nævnes ogsaa et Par andre Navne: Skjølle og Skjøller; men disse ere vanskelige at forstaa og kunne maaskee være opkomne af Familienavne. I andet Fald kunde Skjølle opfattes som Skjolde, og Skjøller som Skjoldvard eller noget lignende.
- Skoddri* (Skoddriv?), M. Ved Mandal (Bjelland). G. N. Skogdrif. Et besynderligt gammelt Navn, som dog nu er nær ved at gaa af Brug.
- Skule*, M. Dalerne (ved Egersund). G. N. Skule.
- Snare*, M. Hard. og Voss. Fra Sætersdalen er optegnet: Snære (maaskee Snerre). G. N. Snare.
- Sollaug*, Kv. Trondh. Stift. Tildeels skrevet Solaug og Saalou. Ogsaa i gamle Skrifter Solaug (Aslak Bolt 58), og Solog (Dipl. 7, 537); maaskee Sol-laug; dog findes ogsaa Salog og Saleig, som nærmer sig til Solveig.
- Solle*, M. Sogn og Valders. Nogle Steder Sølle. G. N. Sørle og Solle (som ogsaa nærmer sig til Solve).
- Solmund*, M. Berg. Stift. Hertil er vel ogsaa Sommund og Saamund fra Rbg. og Tel. G. N. Sölmund. Jf. Salmund.
- Solve*, M. Hallingdal og fl. Nogle Steder Sølve. Afvigende: Salve, Nedenæs og fl. Hertil ogsaa Saave i Tel. G. N. Sölve (ogsaa Saulve og Salve).
- Solveig*, Kv. Søndre Berg. Andre Steder Sølveig (Sylvei). Hertil vel ogsaa Søvei, Sove og Saave, fra Telemarken. G. N. Solveig. Ordet Sol (Søl) i disse Navne henføres til et gammelt söl (i beslægtede Sprog: salu, salov) med Betydning: mørk, dunkel.
- Solvor* (?), Kv. En afvigende Form «Sollor» findes i Optegnelser fra Gbr. 1743. G. N. Sölvör.

- Sone*, M. Nedenæs og Mandal. G. N. Sone.
- Staale*, M. Tel. Nedenæs, Mandal. I Indherred (Trondh. Stift): Staal, som ogsaa kunde være et Navn for sig selv. G. N. Staale.
- Stein*, M. Mest i de sydlige Fjeldbygder. G. N. Stein.
- Steinar*, M. Mest nordenfjelds. Nogle Steder «Steina». (Skrevet i dansk Form: Stener). G. N. Steinar.
- Steinarna* (?), Kv. I Pontoppidans Navneliste «Stenanne»; paa Søndmøre omtalt «Steinanne». Uvist om nu i Brug.
- Steinbjørn*, M. Mandal (Matr.).
- Steingrim*, M. Hallingdal, Buskerud. Ogsaa G. N.
- Steinulv* (-ulf), M. Afvigende: Steinuv (Stenuf), Mandal. Ellers Steinul (?), skrevet Steenuld, Tel.
- Steinvor*, Kv. Ryf. Sogn, Voss og fl. Afvigende: Steivor (Mandal), og Stevor (Ryf.). Ligesaa Steinor (Stenor) og Stenør fra Sogn; Steinaar og Steinaa (?) fra Nordfjord.
- Sterkulv* (?), M. Fra Mandal, skrevet «Sterkold», som ogsaa kunde være et gammelt Sterkvald.
- Stig*, M. Mandal, G. N. Stig(r).
- Stigand*, M. Findes i ældre Lister, hvorimod de nyere have Stian. (Nedenæs og fl.). G. N. Stigand.
- Stillaug* (for Styrlaus), M. Sogn. Hertil maaskee ogsaa «Stilluf» fra Lister og Mandal. G. N. Styrlaus, senere ogsaa Styllaug og Stillaug.
- Stilleiv* (?), M. «Stillef» forefindes fra Smaalenene og Jarlsberg. (Tvivlsomt, da et gammelt Styrleif ikke er forefundet).
- Styrk*, M. Søndre Berg. Tildeels skrevet Størk og Stork.
- Styrkaar*, M. Ryfylke, Hard. og fl. Paa Søndmøre «Styrkaa». Ellers skrevet Størker. G. N. Styrkār.
- Sumarlide*, M. Fra Grandsherred (i Tel.) meddeelt i Formen «Sommaarlee». G. N. Sumarlide. Kan forklares: En som gaar eller reiser ud om Sommeren; modsat Vetterlide.

Sundolv (-olf), M. Tel. Ogsaa opfattet som *Sondolv* og udtalt «Saandov». G. N. har baade *Sundolf* og *Söndulf*, og det sidste er kun en Omlydsform af *Sandulf*, som ogsaa forefindes. (Dipl. 1, 629, 701).

Sundre, M. Rbg. Tel. Ryf. Gamle Breve have baade *Sundre* og tillige *Sunrir*, *Sundrid* og *Sundrode*

Svale, M. Lister og Dalerne. (Ogsaa G. N.).

Svallaug, Kv. Rbg. Lyder som *Svalaug* og oftere *Svaalaug* (Aaserall, Sætersdalen). Ogsaa i gamle Skrifter *Svalaug*, maaskee at opfatte som *Sval-laug*.

Navnet kunde tænkes at være en Form af *Svanlaug*, og saaledes har ogsaa Munch opfattet det. Imidlertid finder jeg *Svanlaug* kun i islandske og ikke i norske Skrifter, medens derimod «*Svalaug*» findes paa flere Steder, saaledes i Eysteins Jordebog p. 9, 48, 57, og Dipl. 3, 326; – 9, 179.

Svana, Kv. Mandal (Øvrebø).

Svanaug (?), Kv. Ryf. – Afvig. *Svaanaug*, i Tel. Noget gammelt, da allerede et Brev fra 1469 har *Svanaug* (Dipl. 8, 412). Imidlertid kan dette neppe være den oprindelige Form; man kunde maaskee gjette paa et gammelt *Svanveig*. (Jf. *Rønnaug*, *Rannveig*).

Svanhild (*Svanild*), Kv. Sogn (*Evindvig*).

Svein, M. Ofte skrevet *Sven* og *Svend*. G. N. *Svein* (*Sveinn*).

Sveinke, M. Nedenæs, Mandal, Rbg. Tel. Sædvanlig udtalt *Svenkje*. G. N. *Sveinki*.

Sveinulv (-ulf), M. Mandal i Formen *Sveinuv* (*Sveinuf*).

Sveinung, M. Rbg. Tel. Num. Hard. Ryf. Ogsaa G. N.

Sverke, M. Søndhordland, ogsaa i Trondh. Stift. Afvigende: *Sverk*, i Indherred, G. N. *Sverkir*, *Sverke(r)*.

Fra *Stjørdalen* er meddeelt: *Svert*, som maaskee er et andet Navn. En ældre Liste fra *Stavanger Amt* har *Sverting*.

[*Sygni*, s. *Signi*. – *Sylveig*, s. *Solveig*.

Synvis, M. Østerdalen (Matr.). Fra Indherred er optegnet *Syndvis* (F. L. 1801). I gamle Breve fra *Jæmteland* nævnes *Sundvis* (Dipl. 3, 533. 535). Et dunkelt Navn.

[Syver, s. Sigvard.

Sæbjørg (Sebbjør), Kv. Hallingdal. Da dette og nogle følgende Navne ofte skrives med e (Se), kunde man maaskee ville henføre dem til «Sig» (Sigbjørg, o. s. v.); men Sig pleier dog helst at forkortes til «Si», hvis det ikke udtales fuldt ud. «Sæ» er ellers det samme som Sjo, dvs. Sø.

Sæbjørn, M. Ryf. Num. Romsdalen og fl.

Sæborg, Kv. Valdres, Gbr. og fl. Tildeels skrevet Seborg og Sebor, ogsaa Søborg.

Sæfinn, M. Efter Pontoppidans Navneliste (Sefind).

Sæfred, M. Ryfylke, Nordhordland og fl. Synes tildeels at være udtalt «Sævre» og findes ellers skrevet Sefre, Sevre og Sevid. Maaskee Tilnærmelse til Sigfred.

Sægeir (?), M. Fra Trondh. Stift (Guldalen) forefindes «Seier» og «Seiert», som maaskee er Sægjer (Sæ-geir).

Sæming, M. Østerdalen og fl. Sædvanlig skrevet Semming eller Seming. G. N. Sæming. Synes beslægtet med et gammelt Mandsnavn Saam.

Sæmund, M. Nordmøre og fl. Tildeels udtalt «Semmen». G. N. Sæmund. (Jf. Sammund).

Sævald, M. Valdres, ogsaa i Trondh. Stift, sædvanlig skrevet Sevald. (Jf. Sjovald).

Sævard (?), M. Gbr. «Sevard». (Jf. Sigvard).

Sævat, M. Sogn, Hallingdal. Ofte skrevet Sevat. Formen Sævat og Sjovat maa vel opfattes som Sæhvat og Sjøhvat; men det er besynderligt, at disse Navne nu have «vat» og ikke «kvat», som man just skulde vente, da Ordet «kvat» (dvs. modig, fyrig) er vel bekjendt. Jf. G. N. Gunnhvat, Sighvat, Thorhvat, Vighvat.

[*Sølle*, s. Solle. – *Sølve*, s. Solve.

Talleiv, M. s. Torleiv. – *Tarald*, s. Torald.

Taale, M. Hedemarken, Toten. Dunkelt, men neppe noget fremmedt Navn. Et gammelt «Tole» findes i Haakon den gamles Saga. (Sigurd Tolason).

Tengel, M. Rbg. og Nedenæs. G. N. Thengil.

Tjodgeir, M. Sætersdalen i Formen Tjogjei eller Kjogjei, dog ogsaa skrevet Tjodgei. Hertil hører vel ogsaa Tjøger, Kjøge, Kydjer og Kyer, som findes i Navnelisterne fra Nedenæs og Mandal. G. N. Thjodgeir.

Tjodolv (-olf), M. Sædvanlig sammendraget og afstumpet; saaledes Tjølvs eller Kjølvs (Søndhordland).

Tjøl eller Kjøl (Jæderen og Dalerne). Hertil vel ogsaa Tjôle og Kjôle, fra Mandal. G. N. Thjodolf.

Tjodunn (?), Kv. Meget fordunklet i Formen «Kjøen» og «Kjøn», i ældre Lister fra Omegnen af Egersund. G. N. Thjodunn.

Tjodvald, M. Nedenæs, fordunklet til Kjødvald. G. N. Thjodvald.

Tjodvor, Kv. Sætersdalen og Tel. Tildeels tydelig udtalt, saaledes i Vinje: Tjodvor eller Kjoovor.

Ordet Thjod (þjōd) betyder: Folk, Folkeslægt, Nation.

Tjostar, M. Fordunklet i Formen Kjøster, fra Røldal. Hertil vel ogsaa Tøster, fra Lyngdal. G. N. Thjostar.

Tjostolv (-olf), Meget brugt paa Østlandet og i de sydligste Egne, men i meget forskjellig Form og Skrivemaade; saaledes: Tjostolf, Tjøstolf, Kjostolf; – Tjostuf, Tjøstof, Kjøstof; – Tjøstol, Kjøstol, Kjøstøl, Kjøstaal; – Tjøstel, Kjøstel, Kystel. G. N. Thjostolf.

Tjostvald, M. Synes bekjendt i Telemarken, hvor det nævnes i et Stev. (Landst. Folkeviser, 380). Det gamle Ord Thjost (þjōst) forklares ved Heftighed, Haardhed, eller vel nærmest: Mod til at stride.

[*Tollaug*, s. Torlaug. – *Tolleik*, s. Torleik.

Tolv (Tolf), M. Jarlsberg, Nedenæs, Rbg. Hertil hører vel ogsaa Tov (Toov) i Telemarken. G. N. Tholf (þolf) ansees for at være en Forkortning af et længere Navn, maaskee Thorolf.

Tora (eller *Thora*), Kv. Temmelig almindeligt, men mangesteds fordunklet ved Overgang fra «a» til «e», altsaa «Tore» (ligt Mandsnavnet *Tore*).

Torald, M. Østerdalen og fl. Maaskee en anden Form af *Torvald*, men ialfald et gammelt Navn. G. N. *Thorald* og *Thoralde*. En besynderlig afvigende Form er «*Tarald*», som er meget brugelig i de sydligste Egne og tildeels ogsaa i Trondh. Stift.

Den langtonede Udtale, nemlig som «*Toor*», pleier kun at finde Sted, naar ingen tydelig Medlyd paafølger, saasom i *Tor* (for *Tord*), *Tora*, *Torald*, *Tore*, *Torild* (= *hild*), *Torolv*, *Torunn*. I andre Tilfælde Lyder *Tor* som *Torr* (med aabent o), f. Ex. *Torberg*, *Torfinn*, o. s. v. Det er ogsaa at mærke, at alle disse Navne skulde egentlig skrives med «th» (*Thor*). I det gamle Sprog havde de Bogstaven «þ», som senere blev ombyttet med «th», og som ikke er det samme som «t». Men da den nuværende Udtale ikke gjør Forskjel paa «t» og «th», vilde den gamle Regel blive vanskelig at gennemføre.

[*Torann*, s. *Torunn*.

Torbera, Kv. Rbg. Tel. og fl. Lyder sædvanlig som *Torrber*. (Tildeels skrevet *Torberg*).

Torberg, M. Trondh. Stift og Nordland.

Torbjörg, Kv. Rbg. Tel. Ryf. og Bergens Stift. Sædvanlig udtalt *Torrbjør*.

Torbjørn, M. Almindeligt i de sydlige Egne.

Torborg, Kv. Mandal, Rbg. Tel. og fl. Lyder mest som *Torrbor*, tildeels *Terbor*.

Tord (*Tor*), M. Almindeligst udtalt som *Toor* og tildeels (med tykt L) næsten som *Tool*. G. N. *Thord* (*þordr*), ansees som en gammel Forkortning af *Thorrød*.

Tordis, Kv. Efter gamle Optegnelser fra Nummedal og Stavanger Amt.

Tore (*Thore*), M. Forskjelligt fra *Tor* (= *Tord*) og hedder i G. N. *Thore(r)* eller *Thorir*. Paa Østl. forekommer ogsaa «*Torer*», som enten er det samme eller ogsaa et gammelt *Thorar*.

Torfinn, M. Hardanger og fl.

- Torgard*, M. Østerdalen og fl. Udtalt Torgar eller omtrent som Torgal. G. N. Thorgard(r).
- Torgaut*, M. I ældre Lister fra Smaalenene og fl.
- Torgeir*, M. Mest almindelig udtalt: Torgjer (Torjer); tildeels Torgje (Mandal). Mere afvigende: Targjei og Tarje (Rbg. og Tel.). Ligesaa: Tergjer og Terje (Nedenæs). G. N. Thorgeir.
- Torgils*, M. Mest i det Vestenfjeldske. Tildeels skrevet Torgjels. Ellers afvigende: Torgjuls (Ryf.); Torgjus eller Torjus (Mandal, Rbg. Tel.), og Torjes (ogsaa skrevet Torges) fra Voss. End mere afvigende og maaskee et andet Navn er Torris, fra forskellige Steder skrevet: Tørres, Tørris og Tyris. (Jf. ogsaa Trugils). G. N. Thorgils, senere ogsaa Thorgyls, Thorgjuls, Thyrgils.
- Torgjerd*, Kv. Sædvanlig udtalt Torgjær (Torjær). Ved Bergen og Stavanger. Ellers afvigende: Targjer (Tarjær), Mandal, Rbg. Tel., og «Tergjær», Nedenæs. (Det sidste findes ogsaa skrevet «Terjar» og omdannet til Terja). G. N. Thorgerd.
- Torgrim*, M. Mest i de sydlige Egne.
- Torgunn*, Kv. Tel. og Nummedal. Ogsaa i Formen Torgunna (Hardanger).
- Torhild* (Torild), Kv. Tel. Ellers ogsaa Torilda, Torilla, Tørla. (Voss, Ryf.).
- Torkjell*, M. Tildeels afvigende Torkel (Tork'l); ogsaa Tarkjel, (Rbg.), Terkjel (Nedenæs). G. N. Thorkell.
- Torlak* (Tollak), M. Mest almindelig Tollak. Afvigende Tallak. Rbg. Nedenæs, (i Tel. tildeels Taddak). Ogsaa Tollag og Tolla (?), Mandal. G. N. Thorlak. Jf. Torleik.
- Torlaug* (Tollaug), Kv. Romsdalen og fl. Afvigende Tallaug. (Nedenæs). G. N. Thorlaug.
- Torleik*, M. Sædvanlig Tolleik, Nummedal og fl. Afvigende Tolleig, Tollei og Tolli (Mandal).
- Torleiv* (-leif), M. Mest almindelig Tolleiv. Afvigende

Talleiv og Taddelv (Telemarken), Tellev (Nedenæs).
G. N. Thorleif.

Torljot (?), M. I Pontoppidans Navneliste «Tolioth».
Uvist om nu i Brug.

Tormod, M. Mest i de sydlige Egne. (Sædvanlig
Tormo).

Tormund, M. Mandal, Ryfylke og fl.

Torni (for Thorny), Kv. Findes i Formen Tonni, fra
Tel., afvigende Tønne og Tynni, fra Nummedal og
Buskerud. Hertil vel ogsaa «Todne», fra Mandal.
Mere afvigende er Tone (Toone) i Rbg. og Tel.,
hvis det ellers hører hertil. G. N. Thorny findes
ogsaa skrevet Thonny og Thonne; og i gamle
Breve findes ogsaa Thoni og Thone, ja endog
Thonna og Tona. Blandt de nuværende Navne i
Rbg. og Nedenæs findes ogsaa ofte Tonie eller
«Tonje»; men dette maa vel være en Forkortning
af det fremmede Antonia.

Torolv (-olf), M. Mest i Rbg. og Mandal i Formen
Torov ogsaa skrevet Toruf. G. N. Thorolf (Thorulf).

Torrid (Tori), Kv. Rbg. (Jf. Turid).

Torstein, M. Mest almindelig udtalt Tosstein.

Torunn, Kv. Ryf. og fl. med visse Afvigelser som:
Toren, Taaren (Taarn) og Taaraan. Desuden findes
ogsaa: Torann og Tøran, Taaran og Taran. (Tel.
Hall. Buskerud). G. N. Thorunn findes ogsaa ofte
skrevet Thoron, og desuden finder man ogsaa
Thoran med Bøiningsformen «Thoranne». Man
kunde næsten tro, at disse Former med «ann»
maatte høre til et andet Navn, saasom det gamle
Thorarna.

Torvald, M. Mest brugeligt søndenfjelds.

Torve, M. Efter en ældre Liste fra Stavanger Amt.
Synes at have været lidet brugt, undtagen paa
Island, hvor det skrives Torfi (ikke med Th). Et
andet Navn er det gamle Thorvid, som nu ogsaa
vilde lyde som «Torve».

Torvil (?), M. Tel. og Rbg. sædvanlig skrevet *Torvild*.

Har maaskee nogen Sammenhæng med det dunkle gammelnorske *Thorivill*, i enkelte Breve ogsaa skrevet *Thorevil* Dets Sammensætning er vanskelig at forstaa. Skulde maaskee det gamle *Thorivil* være en Omstilling af *Vil-thorir*?

Tove (?), M. Tvivlsomt i Formen *Tuve* eller *Tue*, fra *Smaalenene* og fl. *Ligesaa* i Formen *Tov*, fra *Nummedal*, da dette paa andre Steder falder sammen med «*Tolv*» (*Tholf*). Ellers har G. N. *Tofe* (*Tōfi*) forud været meget brugt. Et Kvindenavn *Tova* (G. N. *Tofa*) er ogsaa bekjendt, men synes ikke at være i Brug.

Trond, M. *Mangesteds* brugt, men ofte i afstumpet Form: *Tron* (*Troon*). G. N. *Thrond*.

Truda, Kv. Afstumpet: *True* (*Søndfjord*, *Østerdalen*). I en ældre Liste fra *Stavanger*: *Trua*. Fordum *Thrude* (*Dipl. 4, 512*); egentlig *Thrud* (med Betydning: *Styrke*, *Kraft*).

Trugils (*Trudgils*?), M. Brugeligt i Formen *Truels*, *Truls*. Anseet som en Omstilling af *Thorgils*, men kunde vel ogsaa være et Navn for sig selv.

Trygg, M. *Buskerud* og fl. G. N. *Trygg*, (*Trygge*, *Tryggve*).

Turid, Kv. Mest søndenfjelds (*Turi*). G. N. *Thurid* (Jf. *Torrid*). Hertil hører maaskee ogsaa *Tyri* (eller *Tøri*), som er mere bekjendt vestenfjelds. (Det i den gamle *Saga* bekjendte «*Thyri*» hører neppe til de norske Navne).

[*Tuve* (*Tue*) s. *Tove*.

[*Tyri*, s. *Turid*. – *Tønne*, s. *Torni*.

[*Tørris*, s. *Torgils*.

Ulv (*Ulf*), M. *Mandal*, *Rbg.* og *Tel.* hvor det i de øverste Bygder lyder som *Uv* (*Uv'e*). G. N. *Ulf(r)*. Ved de Navne, som ende med «*ulv*», er at mærke, at de tildeels faa Formen *olv* (*olf*), især efter et foregaaende «*o*», saasom i *Botolv* og *Torolv*. Paa

nogle Steder bliver «ulv» eller «olv» til uv og ov (of), som i Bjørguv og Nottov; paa andre Steder fordunkles «ulv» til ul og el, f. Ex. Brynjul og Brynjel. Heraf kommer vel Skrivemaaden «uld» og «old» (f. Ex. Gunnuld, Gjeruld, Sterkold), som er meget forvildende, da «old» ogsaa kunde være en Form af «vald».

Ulve, M. Valders. I ældre Lister ogsaa fra flere Steder.

Ulvhild (Ulvild), Kv. Nummedal og fl. G. N. Ulfhild
Unn, Kv. Hallingdal (ofte skrevet: Und). Ellers i
Formen Unna, Voss, Ryf. og fl. G. N. Unn (Unnr),
senere oftest Unna. Et andet og dunklere Navn er
Unni (i Sogn), maaskee for Audni?

Unnuld, M. Skrevet «Unnuld» i Optegnelser fra Nummedal
og fra Follo 1743.

Valborg, Kv. Mangesteds brugeligt.

Vald, M. Nordfjord, (tildeels udtalt Vall). Ellers kun
i Sammensætning som Gunnvald, Ingvald, Sigvald
og fl.

Valgjerd, Kv. Ryf. og Søndhordland. Udtalt Valgjær
(Valjer). G. N. Valgerd.

Vaadjuv, M. Lister (Kvinesdal), lydende som Voddju.
Et lignende Navn findes i gamle Skrifter i meget
forskjellig Form: Valthjof, Valdjuf, Vardthjuf, Vardiulf
og fl.

Vebjørn, M. Hallingdal, Nummedal og fl.

«Ve» i disse Navne er et gammelt Ord, som betyder Hellig-
dom eller helligt Sted, og ofte kun: Hjem eller Bosted. Gammel-
engelske Navne have det samme i Formen vih og veoh, f. Ex
Vihstan eller Veohstan (Norsk Vestein).

Vebrand, M. Nummedal.

Vegeir (Ve-gjeir), M. Findes i forskjellig Form: Veier,
fra Jæderen; Vier, fra Søndhordland og Hardanger,
Vigjeir (Vigger) fra Hallingdal; Vegger fra Valders.
G. N. Vegeir.

Vehild (Vi'ild), Kv. Nummedal. (Skrevet: Viel).

- Vehjelm*, M. Søndmøre, efter Udtalen Vielm, feilagtig skrevet Vilhelm. (Navne med «hjelm» er ellers her noget usædvanligt).
- Veleik*, M. Ryf. og Tel. (Skrevet Vellek og Vedleik).
Noget usikkert, da det let forvexles med Villeik.
- Vemund*, M. Nordhordland (?).
- Verald*, M. Efter Pontoppidans Navneliste. Findes ogsaa i gamle Breve. (Dipl. 4, 436. – 6, 761).
- Vermund*, M. Søndhordland, Ryfylke og fl.
- Vetterlide* (eller Vetlide), M. Findes kun i forkortet Form: Vetle (Vettle). Tel. og Rbg. G. N. Vetrilde. (Jf. Sumarlide). Hertil hører vel ogsaa «Vedle» fra Lister, og «Velle» fra Jæderen. Matrikulen har ogsaa Vedel (fra Lister), Vette (fra Nummedal) og Vete (fra Smaalenene); men hvorvidt disse Navne hænge sammen, er uvist.
- Veulv* (Ve-ulf), M. Smaalenene. Oftest skrevet Veiul.
- Vidar* (?), M. «Viar» skal forekomme i Ryfylke, og «Via» i Nordmøre (F. L. 1801). G. N. Vidar.
- Vigbjørn*, M. Efter Meddelelse fra Systrand i Sogn.
- Vigfus*, M. Efter en gammel Liste fra Stavanger Amt.
- Vigleik*, M. Hard. og Søndhordland. Maaskee flere Steder, men falder let sammen med Villeik og Veleik.
- Viking*, M. Voss og Hardanger. (G. N. Viking).
- Vilborg*, Kv. Mest i Sætersdalen.
- Vilgeir* (?), M. Vilgjer (eller Viljer) skal være i Brug, men uvist hvorhelst. En gammel Navneliste fra Stavanger har «Vilje». Noget lignende er «Viljen» fra Jæderen.
- Vilgjerd*, Kv. Sogn. Formen usikker, da det sædvanlig hedder Velgjær (Væljer).
- Villak*, M. Ryfylke.
- Villeik*, M. Søndmøre og fl. (Ofte skrevet Vellek og Villik. Jf. Vigleik.
- [*Vrold* (og *Vraal*), s. Roald.
- Yrjar* (?), M. «Ørgjer» og «Ørger» findes i ældre

Lister fra Sogn og Romsdalen. Et Brev fra 1437 (Dipl. 2, 544) nævner en Øriar Thordson af Oslo Hered. Mere bekjendt i det Vestenfjeldske er et andet Navn «Yrjan», som ogsaa findes i gamle Breve, men som nu tildeels hedder Ørjas og Ørjans, og altsaa maa være et fremmedt Navn.

Ystein, M. Hardanger, Sogn, Søndfjord. Synes ikke at høre sammen med Øystein.

Ytorm, og oftere Ytyrme, M. Hardanger. G. N.

Uthorm (Dipl. 7, 500), ogsaa skrevet Uttorm (Dipl. 8, 578 og fl.); ellers oftest: Uthyrm (Uþyrmir).

[*Ægeleiv*, s. Egeleiv. – *Ølbjørn*, s. Olbjørn.

[*Øllaug*, s. Allaug.

Olver, M. Ryfylke, Shl. (G. N. Ølvir, Aulver). Hertil hører vel ogsaa: Olver, i Hard., og Olve, i Rbg. Derimod er det meget uvist, om man hertil skal henhøre det i Tel. og Rbg. brugelige Auver (ogsaa skrevet Auer eller Ouer), skjønt det ellers er vanskeligt at vide, hvad der er den oprindelige Form for dette Navn.

Øybrand, M. Egersund (F. L. 1801).

Øygunn, Kv. Telemarken.

Øystein, M. Mangesteds i Brug, men tildeels med dunkel Udtale og derfor ofte skrevet «Østen». G. N. Eystein (Øystein). I Trondh. Stift bruges Estein (l. Esstein), som maaskee er et andet Navn: Eistein (?). Ellers forekommer ogsaa Ystein og Osstein (Aasstein), som vel kunde være særskilte Navne. Jf. Audstein.

Øyulv (Øyolf), M. Mandal og Rbg. i Formen Øyuv (Øyuf). Voss i Formen Øyel. (Let at forvexle med «Eiel», dvs. Egil).

Øyunn, Kv. Telemarken. (Jf. Unn).

Øyvin (?), M. Tvivlsomt i Formen «Øven». Nedenæs, ogsaa Nordhordland og fl. Jf. Eivind.

Dette skulde da være en Opregning af de hjemlige norske Navne, som nu ere i Brug eller ialfald have været brugte i dette eller det forrige Aarhundrede. (De øvrige Navne, som findes at være indførte fra andre Folkeslag, ville senere blive kortelig omtalte). Det maa imidlertid være bemærket, at dette Navne-Register hverken kan være ganske fuldstændigt eller heelt paalideligt i alle Dele, da flere af de her opregnede Navne staa noget løst og usikkert, deels fordi deres oprindelige Form har været vanskelig at udfinde, og deels derfor, at de kun ere støttede til skriftlige Optegnelser, hvori en eller anden Misforstaaelse let kunde have indsneget sig.

Om Navnenes Skrivemaade kan det endnu tilføies, at de i dette Register ere opstillede i den Form, som nærmer sig mest til den gamle Skrivemaade og ellers passer bedst til Sprogets ægte Former; men dermed er det dog ikke sagt, at den her opstillede Form i hvert Tilfælde er den eneste rette. Der er nogle Navne, som gjerne kunde skrives i en ældre Form, f. Ex. alle de, som begynde med «Tor», som egentlig er Thor, saasom Thora, Thord, Thorbjørg, Thorbjørn, Thorvald o. s. v., og ligeledes de, som slutte med «Ulv», i ældre Form Ulf, saasom Brynjulf, Ingulf, Øyulf, Thorolf, m. fl. hvortil man ogsaa kan lægge Navnene Alv, Eiliv og Olav, som endog kunde synes at være mere tækkelige i den ældre Form Alf, Eilif og Olaf. Derimod er der ogsaa nogle Navne, som gjerne kunde skrives i en lettere eller nyere Form; saaledes de, som begynde med «Ann» i Stedet for det gamle Arn, saasom Arnbjørn, Arngrim, Arnlaug, og ligesaa de, som slutte med «ild» for hild, saasom Brynild, Gunnild, Ragnild. Saadanne Tillem্পninger efter Hverdagstalen findes allerede ofte i gamle Skrifter, blandt andet i Brevsamlingerne fra Tiden ved Aar 1300 og senere, hvor man af og til træffer saadanne Former som Anbjørn, Andor, Anfinn,

Botild, Brynild og lignende. Imidlertid burde man engang holde Maade med denne Tillem্পning; thi det er da altid en vigtig Ting, at Navnene saavelsom andre Ord kunne vise sig for Folket i deres rette Form, idet man ved selve Skrivemaaden kan hjælpe til at bevare de bedre Former fra Fortiden, i Stedet for at stadfæste og bestyrke al den Skjødesløshed, som kan finde Sted i Dagligtalen. Naar f. Ex. Navnet Ljodolv kan afstumpes til «Jøl», eller Tjodolv til «Kjøl» og Tjodunn til «Kjøn», da kan det ikke negtes, at dette er en Forvanskning, og at den Stump, som staar tilbage, er uden Betydning. Allerede den Uskik, at man i visse Stillinger bortkaster Lyden «d», er nok til at gjøre mange Navne ukjendelige, og der har vistnok været adskillige gode Navne, som just af saadan Aarsag ere blevne ubrugelige, saasom Audhild, Tjodhild, Modolf, Fredgeir, som naar de skulde opstilles i Formen, Auel, Kjoel, Moel og Frier, maatte blive baade ubekvemme og meget uforstaaelige. Rigtig nok høre vi, at man ogsaa i andre Lande har visse stærke Forkortninger af enkelte gamle Navne, men i Skrift faa vi dog sædvanlig see dem i en ældre og fuldkomnere Form.

Af de Navne, som her ere optagne af ældre Navnelister, ere allerede flere betegnede som tvivlsomme eller usikre; og af saadanne Navne kunde mange flere tillægges, hvis det ikke optog formeget Rum. Som et Udvalg af dem kan her nævnes: Hedevard, Olduf, Radlef, Sellik, Stoe, Taarn (Torn?), Tornag, Vikan; – Aldri (Alrid?), Anvig (Arnveig?), Dammei (Dagmøy?), Elsri, Tormild, Valme (Valmøy?), Viborg (Veberg?). – Mere besynderlige ere saadanne som: Fordeel fra (Helgeland), Oberg (fra Vesteraalen) og Soland (fra Østerdalen). Og forøvrigt er der adskillige, som efter al Sandsynlighed ere feilskrevne, ligesom der ogsaa er nogle, som maa ansees som fremmede, og som vi maaskee senere faa Leilighed til at omtale.

OM VORT FORRAAD AF NORSKE NAVNE.

Det foregaaende Register indeholder vel i det hele omtrent 600 Navne; men da mange af dem ere usikre, og nogle kun ere forefundne paa et enkelt Sted i en eller anden Navneliste, saa kunne vi hellere sætte Tallet ned til 500. Men nu vide vi af gamle Skrifter, at det norske Folk for nogle hundrede Aar siden havde et Navneforraad, som var dobbelt saa stort, uagtet Folketallet den Gang var meget mindre end som det nu er. Man lægge Mærke til, at det kun er norske Navne, som vi her tale om; hvis ikke dette var, maatte vi rigtignok sige, at der aldrig nogensinde har været saa mange Navne i Landet som nu. Vort Forraad har faaet en meget stor Tilvæxt; men denne Tilvæxt er opkommen ved Indførsel og ved Efterligning af fremmede Mønstre. Vistnok var her ogsaa i det trettende og fjortende Aarhundrede nogle fremmede Navne; men de vare da saa faa, at det var som ingen Ting imod den store Mængde af hjemlige Navne. Nu derimod have fremmede Navneformer og Navnestumper i nogle Bygder faaet en saadan Overvægt, at det næsten seer ud, som om et andet Folkeslag havde indtaget Landet og underkuet hele den gamle Slægt.

Der har i lange Tider været liden Adgang til at faa nogen fyldig Kundskab om den gamle Navneskik, da mange af vore gamle Skrifter endnu ikke vare bekjendte eller udgivne paa Prent. Men dermed er der nu i den sidste Tid skeet en god Forandring. Man har faaet bedre Udgaver af de historiske Skrifter; man har faaet Aftryk af et Par gamle Jordebøger, som ogsaa indeholde adskillige Navne paa Mænd og Kvinder, og hertil kommer da endelig den store Samling af gamle Breve, som er udgiven under Titel af «Diplomatarium norvegicum», og hvoraf der til denne Tid er udkommet 9 store Bind. Disse Brev-

bøger ville nu blive den rigeste Kilde til Kundskab om Navneskikken; de indeholde noget fra hver Deel af Landet, de nævne ligesaavel de simpleste Almuesfolk som de mægtigste Herremænd; de nævne ligesaa snart en Kvinde som en Mand, da nemlig Brevene for en stor Deel kun indeholde Vidnesbyrd om Arv og Eiendom, om Kjøb eller Gaver og lignende Sager, som vedkomme Mænd og Kvinder uden Forskjel. Det kan altsaa nu være en let Sag at samle sig et stort Navneregister fra den Tid, da Navneskikken saavelsom Sproget endnu stod trygt paa den hjemlige Grund, og den fremmede Indblanding endda var saa ubetydelig, at den ikke kunde gjøre nogen Virkning. Vistnok ere de gamle Optegnelser ikke saa mange, som de kunde være, og uden Tvivl ere mange gamle Breve blevne bortkastede eller ødelagte ved de senere Slægters Vankundighed og Skjødesløshed; men alligevel er dog en stor Deel bleven bevaret, saa at man ret ofte kan finde en fornøielig Oplysning, om hvad Folk der boede paa Gaardene for fem eller sex hundrede Aar siden.

Ved et Eftersyn af disse gamle Optegnelser finde vi nu, at der trods al den fremmede Indblanding dog er en stor Deel Navne, som have holdt sig vedlige til vore Tider og tildeels ogsaa ere i megen Brug. Her er endog enkelte Navne, som vi ikke hidtil have fundet i de gamle Skrifter, men som dog have tydelig Grund i den gamle Navneskik, saa at det synes kun at være et Tilfælde, at de ikke forefindes i de Brevskaber, som vi have tilovers fra Fortiden.¹ Imidlertid har dette kun lidet at sige imod alt det, som synes at være tabt i de senere Tider. Det kunde være nyttigt at paavise, hvad det er, som saaledes

1 Saadanne ere: Audkjell, Gardbrand, Haavald, Herdag, Inggard, Lidvald, Oddmund, Sigbrand, Sterkulv, Tormund. – Audgunna, Herbera, Isborg, Mundhild, Rannfrid, Sigborg, Sæbjørg, Tjodvor, Torborg, Vehild, Øyunn, – og flere, som ere mindre tydelige.

er bortfaldet; men det vilde her blive altfor langt, og desuden er der ogsaa mange af de gamle Navne, som ere noget ubekvemme og ikke netop skikkede til nogen Fornyyelse. Vi kunne saaledes lade det bero med et Udvalg af gamle Navne, som nu synes at være ude af Brug, nemlig følgende:

(Mandsnavne). Arnmod, Asvard, Audfinn, Aarmod, Brandolf, Bryngard, Fastolf, Finnbjørn, Finngeir, Fridgeir (Fredgjeir), Fridstein, Frøystein, Geirfinn, Geirstein, Geirvald, Grimolf, Gunnmar, Haflide, Hallbjørn, Hallgard, Hergeir, Herstein, Hjørmund, Hjørvard, Hun, Hunstein, Hunulf, Ingebjørn, Joar, Jofrøy, Jogrim, Jomar, Koll, Lodmund, Oddleif, Rane, Runolf, Salgard, Sigleif, Sigleik, Sigstein, Sigtrygg, Skofte, Steinmod, Steinodd, Sunnulf, Thoralf, Thorodd, Thorvard, Une, Valbjørn, Valgard, Vegard, Vigfast, Vigulf, Vilmund, Øygeir, Øymod.

(Kvindenavne). Amba, Arndis, Arnthrud, Audgerd (gjerd), Bera, Bergdis, Bergljot, Bjørg, Bryngerd, Dagheid (Dageid), Foldheid, Gudunn, Gylaug, Hallbera, Herdis, Hergerd, Hilderid, Holmfrid, Idunn, Ingunn, Kolfinna, Mungerd, Rafnhild (Ramnild), Salbjørn, Sigrun, Skjoldvor, Steinborg, Steinfrid, Thjodhild, Thorheid (Toreid), Thorøy, Vegerd (Vegjerd), Vigdis, Øygerd (Øy-gjerd), Øyvor.

Til disse Exempler kunne vi ogsaa lægge nogle fra Island, da nemlig dette Lands Indbyggere ogsaa var en Green af det norske Folk, og deres Navneskik var netop den samme som i Norge. Og da de gamle islandske Skrifter give meget udførlige Oplysninger om de første Nybyggere og deres Efterkommere baade af Mandkøn og Kvindekøn, saa kunde vi deri finde en ret betydelig Udfyldning til det gammel-norske Navneregister; thi det viser sig nemlig, at dette lille Folk havde et meget rigt Forraad af ægte hjemlige Navne. Af disse kunne vi her tage et lidet Udvalg, idet vi kun optage saadanne,

som ikke ere nævnte paa de foregaaende Blade,
nemlig:

Alfgeir, Arngeir, Arnodd, Asmod, Bergfinn, Bødmod,
Bøldolf, Dugfus, Eldgrim, Finnvard, Fridmund
(Fredm.), Grimolf, Hafgrim, Hafstein, Hallgils, Haastein,
Herfinn, Hergrim, Hunboge, Isolf, Kolfinn, Kolgrim,
Kollsvein, Modolf, Oddmar, Snæbjørn, Snæulf,
Sveinbjørn, Thjodar, Thorfred, Thorgest, Thorhall,
Ulfljot, Valbrand, Vegest, Veleif, Ørn, Øyfred. –
Alfgerd (-gjerd), Alfheid, Arnheid, Asdis, Asvør,
Audhild, Dagrun, Dyrhild, Frøydis, Frøygerd, Geirbjørg,
Geirny, Geirrid, Hafthora, Hallgrima, Hallvør,
Herrid, Herthrud, Hervør, Jodis, Jofrid, Leikny, Ljotunn,
Oddfrid, Rodny, Salgerd, Steinunn, Sæunn,
Thjodgerd, Thorfinna, Thorhalla, Thorveig, Thorvør,
Ulfheid, Ulfrun, Valdis, Vedis, Velaug, Øydis, Øylaug.

Et lidet Tillæg til de foregaaende Navnerækker
kunde vi ogsaa finde i vore gamle Stedsnavne, da
det, som bekjendt, er mange af disse, som begynde
med et Mandsnavn, og især pleier dette at forekomme
ved saadanne Gaardsnavne, som ende med
«rud» eller «stad». Nogle af disse indeholde da
ogsaa, som det synes, et Mandsnavn, som ellers ikke
er i Brug, og af saadanne gamle Stedsnavne kunne
vi her mærke os følgende: Alrekstad (Aal-rik?), Bārekstad
(Baar-rik?), Eitilstad, Fredleifstad, Germarsøy
(Geirmar?), Gerikstad (Geir-rik?), Grimaldathveit,
Gunnrikstad,
Heidriksholt, Herikstad (Her-rik?), Hildolfstad,
Idungsdal, Jorikstad, Jorulfseid, Kārekstad (Kaar-
rik?), Lyngulfstad, Nannsrud, Odulfsthveit, Storolfsrud,
Tindulfsland, Throttolfstad, Ulfvaldastad, Vigilsrud
(Ve-gils), Vilrekshamar, Yrikstad. Og mange flere
kunde endnu opregnes; men disse Navne ere vanskelige
at indlade sig paa da det saa ofte bliver tvivlsomt,
om Ordets første Deel virkelig skal være noget
Mandsnavn. Ellers kunde det synes mærkeligt, at

nogle Gaardsnavne fremvise et Mandsnavn, som er bekjendt paa Island, men ikke i Norge, saasom: Gautrikstad, Grettisrud, Illugarud, Isulfsvaag, Skaftastad og Sniolfstad; men dette er nu ikke saa underligt endda; thi saadanne Navne som Gautrik, Grette(r), Illuge, Isulf, Skafte og Sniolf (eller Snæulf) kunne vel have været længe brugelige her i Landet, uden at vi nu vide noget om det; og ialfald kan man være vis paa, at her har været mange flere Navne end de, som forefindes i de Brevskaber, som vi nu have tilbage fra Fortiden.

Disse sidste Rækker ere her tilføiede, for at man ved at lægge dem sammen med det nyere Navneregister kunde faa et mere tilstrækkeligt Oversyn af Planen eller Grundlaget i den gamle Navneskik, som ellers i det følgende vil blive noget nærmere omtalt. Det kunde ogsaa være nyttigt at opregne alle de norske Navne, som findes optegnede fra Fortiden; men dette bør helst opsættes til en senere Tid, da der nemlig er nogle gamle Brevskaber, som endnu ikke ere komne paa Prent og altsaa ikke ere rigtig tilgængelige. Ellers kan det her være bemærket, at der iblandt de gamle Navne findes mange, som ligesom staa udenfor den sædvanlige Navneskik og altsaa ikke her kunde blive medregnede. Der er nogle af dem, som ere noget ubekvemme eller (som det nu synes os) mindre passende til Mandsnavne, saasom: Karlshøfud, Svarthøfde, Jammælt, Vedernæm, Neskonung, Skafhogg, Smørbjørn, Smørkoll. Og nogle af dem synes snarest at være opkomne af et Slags Tilnavn eller Øgenavn, saasom: Austmann, Vestmann, Kaupmann, Boksmid, Øxasmid, Langbein, Lutande, Slitande og flere. Men alt dette er da kun en liden Deel imod det store Forraad, som ellers i det hele har saa godt Grundlag og saa god Samstemning med den gamle Navneskik hos de beslægtede Folkeslag, at man vel maatte ønske, at den

samme Plan skulde blive fastholdt for de følgende Tider.

Til de ubekvemme Navne kunne vi vel ogsaa henhøre nogle, som ende med «thjof», som Arnthjof, Hunthjof, Øythjof. De synes ikke at have været meget i Brug; i vore gamle Brevbøger finder jeg kun to af dem, nemlig Gunnthjof og Valthjof; men det sidste er skrevet paa saa mange Maader, at det synes som om man ikke har vidst hvad man skulde gjøre med det. Navne med Thjov (d. e. Tyv) kunde maaskee passe for den saakaldte Vikingetid; men alligevel troer jeg dog snarest, at de kun grunde sig paa en Misforstaaelse af en udenlandsk Navneform. Blandt de gammel-engelske Navne findes nemlig nogle faa med «theo» (ogsaa skrevet theov), som Angeltheo og Valhtheo(v); og i Gammel Tydsk findes det samme i Formen «deo» (diu, thiu), f. Ex. Adaldeo, Herideo, Sigideo. Men dette Ord (theo eller deo) er ikke det samme som «thjof»; det er et andet Ord, som betyder en Tjener (Følgesvend eller Træl) og altsaa ikke har noget med Tjov eller Tjuv at bestille.

OM NAVNENES FORM ELLER DANNELSE.

Ved Eftersyn af det samlede Forraad af norske Navne fra ældre og nyere Tid ville vi finde, at der er visse Led eller Stavelser, som komme igjen i flere Navne, saa at de fremstille sig som særskilte Ord, som ere komne i Sammensætning med et andet Ord. Og tillige see vi, at det endog er de fleste Navne, som ere dannede ved en saadan Sammensætning og altsaa lade sig dele i to Ord. Det første Ord eller Led, som her kan kaldes Forledet, gjælder for Mandsnavne og Kvindenavne uden Forskjel; det andet Led (Efterledet) gjør derimod Forskjel paa de to Kjøen, idet et Hankjønssord kun bruges til Mandsnavne og et Hunkjønssord kun til Kvindenavne. (Imidlertid er der dog et Par Ord, nemlig «laug» og «leiv», som bruges for begge Kjøen). De sædvanligste af disse Navneled kunne her opstilles i følgende Ordning.

Forled fælles for Mands- og Kvindenavne: Alf (Alv). Arn. As (Aas). Aud. Berg. Bjørn. Borg. Bryn. Dag. Ei. Finn. Geir. Gunn (og Gud). Hall. Haa. Her. Hild. Ing (eller Inge). Jo. Lid (Led). Odd. Ragn. Rod

(Ro). Sig. Stein. Sæ (og Sjo). Thjod. Thor. Val. Ve. Vil. Øy (fordum tildeels skrevet: Ey).

Efterled a) for Mandsnavne: ar. bjørn. brand. finn. fred. gard. geir. gils. grim. kjell. laug. leik. leiv. mar. mod. mund. rik. stein. thor. ulf. vald. vard. b) for Kvindenavne: bera. bjørg. borg. dis. frid. gjerd. gunn. hild. laug. leiv. ni (ny). rid. thrud. unn. veig. vor.

Sjeldnere Forled ere: Ag, Al, Aar, Bil, Bot, Bød (eller Bod), Ein, Eld, Gard, Hag, Kol, Magn, Rann, Raad, Reid, Styr, Søl (Sol), Tjost, Vig, Øl (eller Ol). Mere brugte i Fortiden: Brand, Folk, Fred, Frøy, Gaut, Grim, Hjør, Holm, Hun, Is, Lod, Ramn (Rafn), Skjold, Snæ, Ulf.

Sjeldnere Efterled i Mandsnavne ere: alf, berg, dag, fast, gaut, lak, rōd (eller rod) og vin (ven). Mere brugte i forrige Tider: boge, fare, fus, gjest, kaar, ljot, odd, raad og vid (ved).

Sjeldnere Efterled for Kvindenavne ere: heid (eid), run, møy; og fra den gamle Tid: øy, lōd, ljot (som i Thorøy, Siglōd, Bergljot), og ligesaa: arna, katla, thora, med flere som nærmest ere dannede efter Mandsnavne. I det hele synes der altid at have været lidet Forraad af Former for Kvindenavne, og dette har vel ogsaa i nyere Tider medvirket til, at saa mange fremmede Former kunde finde Indgang i disse Navne.

At nogle Efterled blive forkortede eller fordunklede i Talen, saa at man f. Ex. kun hører «ild» for hild; «eid» (eller ei) for heid, og «ro» for rod (eller rød), er allerede før blevet paaviist; men i nogle Tilfælde kan der dog være Tvivl, om der virkelig er nogen Forkortning, saasom i Navnet Ingvild, hvor det ikke synes umuligt at «vild» kunde være et Ord for sig selv. Ogsaa i et Par Navne med «ald» (Torald, Verald) kan det synes uvist om «ald» er en Forkortning af «vald»; i Navnet Harald synes det derimod at være sikkert, da dette Navn i Gammel-Tydsck fra en

ældre Tid hedder Harivald. Dette samme «hari» eller «har» er ogsaa anseet som Grundform for Slutningsledet «ar» i Navnene Einar, Gunnar, Ivar, Ottar, Steinar og flere, endskjønt disse tildeels lyde endnu mere forkortede. (Saaledes f. Ex. paa Søndmøre: Eina, Gunna, Iva, Aatta, Steina). Denne Navneform lader sig nemlig gjenkjende i gammeltyske Navne, som Gundhari (Gunnar) eller Raginhari (Ragnar), og ligesaa i gammel-engelske som Oht-here (Ottar); den er altsaa ikke nogen simpel Endelse, men et gammelt Ord, som hører sammen med «Her» og nærmest kan forklares som Hærmand eller Stridsmand.

Naar vi nu see nærmere paa de her opregnede Navneled, saa finde vi, at de kunde give Stof nok til et stort Forraad af Navne; men naar vi saa sammenholde dem med det foregaaende Navneregister, saa viser det sig, at mange af disse Led eller Stammer have været kun lidet benyttede; og desmere uheldigt er det da, at Navneforraadet, i Stedet for at forøge sig med Tiden og voxe paa det hjemlige Grundlag, tvertimod har formindsket sig og blevet fattigere. Vi have f. Ex. kun 3 eller 4 Navne, som begynde med «Vil», men vi kunde godt have flere, saasom Vilgrim, Vilmar, Vilmod, Vilmund, Vilstein, Vilbjørg, Vilgunn, Vilrid o. s. v. Vi have ikke saa faa, som begynde med «Her»; men vi kunde dog have flere, saasom Herfinn, Hergard, Hergjest, Herstein, Hervard; Herdis, Herfrid, Hergunn, Hertrud og fl. Og da der, som før sagt, synes at have været knapt Forraad af Slutningsled for Kvindenavne, skulde det dog være ønskeligt, om man havde benyttet de forefundne Former i flere Forbindelser, i Stedet for at gribe til fremmede Former. Vi have f. Ex. kun 3 eller 4 Navne, som slutte med «dis» (diis), og vi kunde dog godt have flere, saasom Arndis, Bergdis, Gunndis, Herdis, Jodis, Saldis, Sigdis, Valdis, Vedis, Øydis. Man kunde have flere Navne med «gunn»

(gunna), som Aargunn, Fredgunn, Hallgunn, Raadgunn, Salgunn, Sægunn, Valgunn; og ligedan med «hild» (hilda), som Berghild, Grimhild, Oddhild, Sighild, Øyhild. Saaledes ogsaa med «trud» (eller thrud), som Astrud, Gunntrud, Valtrud, Viltrud, Øytrud; og ligesaa med «veig», saasom Audveig, Bjørgveig, Dagveig, Gunnveig, Herveig, Ingveig, Salveig, Tjodveig, Øyveig. Og hvorfor skulde vi ikke have flere Navne med «run» end bare Gudrun og maaskee Oddrun? Det kunde dog ogsaa gaa an at hedde Alvrund, Dagrund, Hallrund, Salrund, Sigrund, Tjodrund, Valrund, Viltrund, eller Øyrund. Og saaledes kunde der i mange andre Tilfælde findes Leilighed til at danne sig flere Navne af det gamle Stammeforraad og paa den gamle Maade.

Det kan her være nyttigt at see efter, hvorledes Brugen har været hos andre Folkeslag og fornemmelig hos dem, som have det nærmeste Slægtskab med os i Tungemaalene. I de gamle Navnerækker fra England og Tydskland finde vi da en stor Lighed med vor egen gamle Navneskik; men vi finde ogsaa adskillige Navneled, som synes at være fremmede for vort Folk; saaledes i gammel-tydsk: Adel, Ald, Bald, Berht, Hard, Kuni, Liub, Svind, og i gammel-engelsk Form: Æðel, Eald, Bald, Berht (Briht), Hard (Heard), Kyne, Leof, Svið (eller Svith). Dette kan være værdt at lægge Mærke til, da nogle af disse Former i den senere Tid ogsaa have fundet Indgang hos os, f. Ex. i saadanne Navne som Albert (Adelberht), Baldvin, Gerhard o.s.v. Imidlertid er dog de gamle tydske og engelske Navneled for en stor Deel de samme som vore egne, saa at de enten ere ganske lige (saasom: Grim, Hild, Mund, Run, Sig, Vald, Vard, Vil) eller kun have en liden Afvigelse i Formen efter Sprogets særegne Lydskik, som til Exempel:

G. Tydsk: Alb. Ans. Ot. Ger, Gund, Ort. Diut.

G. Eng.: Ælf. Os. Ead. Gár. Guð. Ord. þeod.

G. Norsk: Alf. Ás. Aud. Geir. Gunn. Odd. þjod.

Men i det hele er der dog en større Rigdom af Former og allermest gjælder dette for de gammeltyske Navne, som ei alene fremvise en stor Mangfoldighed af Navneled, men ogsaa en mærkelig Frihed i Brugen og Sammensætningen af disse Led, idet den samme Form saa ofte kan sættes sidst i det ene Navn og først i det andet, f. Ex. Berhtrand og Randberht, Fridubald og Baldfrid, og saa videre.¹

Nu er det at mærke, at denne Skik at danne Navne af sammensatte Ord ikke er nogen Særegenhed for Nordboerne og Tydskerne, men tvertimod tilhører mange flere Folkeslag. Det er ved Undersøgelse af Folkeslagenes Historie paaviist, at den samme Brug har fundet Sted i de fleste Dele af den store Folkerække, som man kalder den «indogermaniske», og altsaa har strækket sig over den største Deel af Europa og en stor Deel af Asia. Hos disse mange Folkeslag har det altsaa været det sædvanligste at danne Navne ved en Sammensætning af to Ord, og især saaledes, at enten begge Ord eller ialfald det ene af dem skulde have en vis høiere Betydning, saasom: Bosted, Folk, Selskab, Raad, Magt, Mod, Styrke, Strid, Seier, Ære, Yndest, Fred, eller noget lignende.² Naar vi saaledes finde f. Ex. det græske Navn Nikomenes forklaret ved Seier og Mod (omtrent som vort Sigfus), eller det russiske Navn Ratislav opfattet som en Forbindelse af Strid (rati) og

1 En tysk Sprogforsker, Förstemann, har udgivet en Navnebog, som omfatter de tyske Navne, som findes optegnede fra Tiden før Aaret 1100. I denne Bog opregner Forfatteren 225 Navne, som ende med frid, 289 med hari (here), 281 med hild, 290 med wald, og 381 med wulf (ulf, olf). Og ved at see paa Forledet finder man omtrent 100, som begynde med Adal, 80 med Hari (eller Her), 80 med Hildi, 70 med Sig, og 60 med Gund. Men herved maa dog mærkes, at denne Navnebog omfatter et meget stort Folketal, nemlig ei alene de høitydske Stammer men ogsaa Gothen, Saxer og Friser.

2 Særdeles rig Oplysning herom forefindes i en Bog af August Fick: «Die griechischen Personennamen». Göttingen 1874.

Ære (slava), saa kunne vi allerede deri see en stor Lighed med vore egne Navne; og dette er da ogsaa et Prov paa, at de adskilte Folkeslag have mere tilfælles, end man egentlig havde ventet.

Imidlertid er der en af de gamle Folkestammer, som har dannet sine Navne noget anderledes, nemlig den italiske eller romanske. I Navnene hos dette Folk mærker man ikke synderlig til nogen Sammensætning, men derimod jævnlig til Afledning, saaledes at det ene Navn er dannet af det andet ved Tillæg af en vis Endelse, som ikke har nogen Betydning for sig selv, f. Ex. Severinus og Severina af Sever (Severus). Saaledes findes (i latinsk Form) ved Siden af Julius, Julia og Julius, Juliana og Julianus; og ved Siden af Victor: Victoria og Victorius, Victorina og Victorinus og endelig Victorianus. Denne Skik er siden ført videre af de romanske Folk (Italienere og fl.), saa vi hos dem ogsaa finde nyere Navne med lignende Form saasom Bertino, Adelina, Arabella, Enrichetta, Carlotta o. s. v. Og paa Grund af den Anseelse, som disse Folk have nydt, har deres Navneskik ogsaa fundet Efterligning i de nordlige Lande og derved virket til Forvanskning i den nordiske Navneskik, idet man ei alene har optaget Navne med romanske Former, men ogsaa har dannet nye Navne efter det samme Mønster.

Men idet vi her tale om Sammensætning, maa vi ogsaa komme i Hu, at vi have en Række af Navne, som ikke ere sammensatte, men kun bestaa af et enkelt Ord, saasom Atle, Faste, Fuse, Snare, Dyre, Helge, Bjørn, Are, Svein, Gjest o. s. v. Da nu disse Navne ere de simpleste, kunde man snarest tænke, at de have udgjort det første eller oprindelige Navneforraad, som først senere er blevet udvidet eller forøget ved Sammensætning; og i vore gamle Skrifter findes ogsaa Spor til en saadan Opfatning, saasom naar det hedder, at Navnet Brand blev engang for-

andret til Gudbrand, eller at man ved en vis Leilighed forlængede Navnet Geir til Vegeir, Leiv til Hjørleif, Stein til Thorstein, eller Grim til Thorgrim. Men deraf faa vi dog ikke slutte, at det altid har gaaet saaledes. Det kunde ligesaa let hænde, at et sammensat Navn blev til Hverdagsbrug forkortet, saa at kun den ene Deel deraf stod tilbage, f. Ex. Kol for Kolbjørn, eller Sigga for Sigrid. Denne Sag er i de senere Aar blevet behandlet af flere dygtige Sprogmand, fornemmelig i Tydskland; og derved er man da kommen til den Opfatning, at de sammensatte Navne ere de fuldkomne eller de fuldstændige Navne, hvorfor de da ogsaa kaldes «Fuldnave» (Tydsk: Vollnamen), medens derimod de Navne, som kun indeholde et enkelt Ord, maa ansees som Forkortninger og derfor kunne kaldes Hjemmenavne eller Kjælenavne (T. Kosenamen). ¹ Efter denne Opfatning kunde en gammelnorsk Navneslægt, f. Ex. med Forledet «Geir», opstilles saaledes:

a) Fuldnave: Geirfinn, Geirleif, Geirmund, Geirstein, Geirulf, Geirvald; – Geirhild, Geirlaug, Geirthrud.

b) Kjælenavne: Geir, Geire (M.); Geira (Kv.).

Og da nu vor hjemlige Navneskik fra gammel Tid falder saa nær sammen med den tydske og engelske, saa maa vel den samme Synsmaade ogsaa gjælde for vore egne Navne. I mange Tilfælde vil det ogsaa synes mere rimeligt at opfatte det usammensatte Navn som en Forkortning i Stedet for et fuldstændigt Navn; saaledes f. Ex. Bjørn, Ulv, Orm, Stein, Holm, Gaut, Finn og flere, som kunde synes mere passende

1 Denne Opfatning er især gjort gjældende af Fr. Stark, i «Die Kosenamen der Germanen» (1868), ligesaa af K. G. Andresen i «Die alt-deutschen Personennamen» (1873) og af A. Fick i den før nævnte Bog om de græske Navne (1874). Og allerede tidligere finde vi den samme Mening udtalt af den engelske Fortidsforsker Kemble i hans Afhandling om de gammel-engelske Navne (On the Names of the Anglosaxons, 1845).

i Sammensætning med et andet Ord end i den eenlige Stilling. I nogle andre Tilfælde, saasom ved Navnene Dyre, Helge og Atle, vil man derimod synes at Navnet er fuldstændigt nok, og at man ikke let kan tænke sig nogen Sammensætning med et andet Ord; desuden have jo saadanne Navne ogsaa været brugelige i al den Tid, som vi vide noget om. Af denne Grund ere vi tilbøielige til at tro, at der vel kunde være nogle Navne, som kun indeholde eet Ord og dog ikke ere forkortede; men forøvrigt kunne vi godt ansee den Sætning som gjældende, at de regelrette og fuldkomne Navne ere de, som dannes ved en Sammensætning af to Ord. Imidlertid har nu dette Spørgsmaal ikke nogen synderlig stor Betydning for Navnenes almindelige Brug.

OM DE NORSKE NAVNES BETYDNING.

I det foregaaende Oversyn af Formerne i de hjemlige norske Navne er det kun lidet som er sagt om deres Betydning; og dog burde denne Sag ikke være saa ganske løselig affærdiget. Men noget Forsøg til Forklaring af alle Navne tør vi dog ikke indlade os paa, da nogle ere meget dunkle, og nogle kunne forklares paa to eller tre forskjellige Maader, ligesom der ogsaa er nogle, som have sin Grund i den gamle Historie og derfor vilde behøve en meget lang Forklaring. Det nødvendigste er at give nogen Oplysning om de Ord eller Led, som Navnene ere dannede af, og dette er allerede gjort af Prof. Munch i den førømtalte Afhandling. Imidlertid kan dog Læseren med Billighed ønske, at ogsaa denne Bog skulde indeholde noget om Betydningen af disse Navneled; og forsaavidt som disse Ord lade sig forklare noget kortelig, kunne de her opstilles i et Register for sig selv:

Ag: Ave (Respekt). – Alv: Alf (hvorom senere).

– Ar (f. Ex. i Ein-ar): Hærmand, Stridsmand. – Arn: Ørn. – Aud: Formue, Eiendom. – Aas (og As): en Opholder, Støtte; ogsaa et Gudenavn (hvorom senere). – Ber: Bjørn. (Bera: Hunbjørn). – Berg: Bjerg, eller Bjergning, Hjælp. – Bjørg: Hjælp eller Beskyttelse. – Bjørn (Bjøn): Bjørn (med Begreb af Mod og Styrke). – Borg: Beskyttelse, Forsvar. – Bot(Boot): Bedring, Hjælp. – Brand: Sværd, Vaaben. – Bryn (-Brynja): Pantersærk. – Bød (eller Bod): Strid. – Dag: Dag eller Lys. – Dis (Diis): Skjoldmø, Valkyrje (hvorom senere). – Ei (som i Ei-rik): altid, stedse. – Eld, vel egentlig: Hjem, Bosted (Arnens Ild). – Finn, maaskee klog eller opfindsom, men kan forklares paa flere Maader. (I de britiske eller irske Navne betyder «finn»: hvid). – Folk: Selskab, Følge. – Fred (Frid): Fred, eller Fredstifter. – Frid (Friid): fager, smuk. – Fus (fuus): villig, modig. – Gard: Gærde, Værn, Forsvar. – Gaut: En som gyder (dvs. støber, former); altsaa en Mester, Kunstner(?). – Geir: et Spyd. – Gils (= Gisl): Gidsel, Fredspant. – Gjerd (Gerd): omgjørdende, beskyttende. – Grim (Griim): udrustet med Hjelm eller Dække over Hovedet (?). – Gunn: Strid, Krig. (S. Anmærkning til Gudbjørg, S. 232). – Hag: Gærde, Hegn. – Hall: Steen (Jf. Stein). – Hav (Haf): Havet; eller ogsaa for Haver (Hafr), dvs. en Buk. – Haa: høi, stor. – Heid: klar, lys; ogsaa et Navn paa Guldet. – Her: Hær, Skare, Hob. – Hild: Strid, eller Ledsagerinde i Striden. – Hjør: et Sværd. – Inge, maaskee Høvding, eller Stamfader. (Dog meget dunkelt). – Jo (eller Jor): en Hest. (Giver i Sammensætning Begrebet: ridende). – Kjell og Kjetel: Kjedel. (Maa vist ogsaa have haft en anden Betydning, s. S. 243). – Kol: Kul; maaskee Arnested eller Hjem. – Lak, forklaret som en Form af «Leik», men findes ogsaa i tyske Navne og maa vist være et andet Ord. –

Laug, har maaskee Begrebet: reen eller klar; dog er dette uvist. – Leik: Leg, eller legende. – Leiv (Leif): efterladt (levnet); Efterkommer. – Lid (Led): Følge, Ledsagelse. (Har ellers flere Betydninger). – Magn: Styrke. – Mar (og Maar): ypperlig, eller navnkundig. – Mod: modig, djærv. – Mund: Beskyttelse, Forsvar. – Ni (fordum Ny): ny i Slægten, tilvoxende. – Odd: Spyd (Spids), eller Piil. – Orm: egentlig Slange (vel nærmest efter den gamle Forestilling om en Bevogter af en Skat). – Ragn: Raad eller raadende Magt. – Rand: Skjold. – Rann: Huus, Hjem. – Reid: Ridning, ridende Følge. (Dog ogsaa med flere Betydninger). – Rid: ridende (?), udrustet til en Udfærd (ligesom de ridende Valkyrjer) ¹. – Rik: mægtig, raadende. – Rod (Ro): Ære, Berømmelse. (I ældste Form Hrodr) ². – Run (ruun), omtrent som «Veninde»; egentlig: fortrolig eller hemmelig Samtale. – Sal: Huus, Værelse. – Sig (Seg): Seier, Lykke. – Sol (eller Søl), kan forklares ved «mørk» eller «sortladen», men er ellers dunkelt. – Stein: Steen (Ædelsteen, Perle eller deslige). – Styr (Stør): Strid, Uro. – Svan: Svane (med Begreb af noget stort og anseeligt). – Sæ (og Sjo): Sø, Hav. – Tjod (Thjod): Folk, Slægt. – Tjost, s. S. 256. – Tor (Thor), omtrent som vældig eller kjæmpestærk; ellers et Gudenavn (hvorom senere). Naar det staar som Slutningsled, kan det tildeels forandres til «Dor», saasom: Arndor, Bergdor (Berdor) og Halldor, som allerede findes i gamle Skrifter. – Trud (Thrud): Styrke, Kraft. – Ulv: en Ulv (helst med Begreb af Haardførhed eller Kraft til at taale meget). – Unn, kan henhøres til «unna», at

1 Rid er af Munch forklaret anderledes, nemlig som en anden Form af frid (smuk).

2 Et andet Ord er «rod» som Slutningsled, saasom i Navnet Gunnrod. Det har været skrevet rød (rødr); men Betydningen er meget uvis.

ynde eller elske; men har ogsaa flere Betydninger.
– Val, kan betyde Valg, eller noget udvalgt; men har ogsaa havt Betydningen: en Fremmed, en Gjæst.
– Vald: Magt, Raadighed, eller raadende. – Vard: Vagt, eller en Bevogter. – Ve: Hjemsted; ogsaa Helligdom.
– Veig, maaskee: Styrke, Kraft; forðum brugt om en Drik (Styrkedrik). – Vid (Ved): Træ (Stolpe, Støtte). – Vig: Slag, Kamp. – Vil: Villie, Velvillie. – Vin: Ven. – Vor (Vorr) i Kvindenavne: varsom, klog (?). – Øl (eller Ol), maaskee: Selskab (Gjæstebud). – Øy, passer nærmest for Øboere eller Folk som ere komne fra Øerne.

Nogle af disse Ord have en saadan Sammenhæng indbyrdes, at de her maa omtales lidt mere. Som bekjendt havde man her som andensteds i de gamle Tider forestillet sig Guddommen som et Raad eller Selskab af Guder med hver sit Navn, saasom Odin (ogsaa kaldet Gaut, Grim, Haa o. s. v.), og dernæst Thor, Frøy, Balder og flere. Enhver af Guderne kunde ogsaa kaldes en «Aas», og tilsammen kaldtes de Æser (Flertal af Aas) og med andre Navne: God (dvs. Guder), Regin (Ragn), Tivar, Vear, med mere. Men ved Siden af Guderne forestillede man sig ogsaa Gudinder, eller kvindelige Guddomme og desuden ogsaa flere Slags Aander, saasom *Alferne*, som i gamle Digte stundom findes nævnte i Gudernes Følge, og dernæst *Diserne* eller de kvindelige Aander, saasom Gunn, Hild, Thrud og flere, som ogsaa kaldes *Valkyrjer*, da de skulde være med i Striden og udkaare «Valen», det vil sige, udvælge og ledsage de Kjemper, som skulde optages hos Odin i Valhall. I disse Benævnelser gjenkjende vi altsaa flere af de Ord, som bruges i vore Navne; og et Par af dem, nemlig Aas og Thor, har endog været usædvanlig meget benyttet; vi have saaledes over 30 Navne, som begynde med «Thor», og henimod 20, som begynde med «Aas» eller «As». Ogsaa Frøy har for-

dum været brugt i Navne (som Frøybjørn, Frøystein, Frøydís); og det kunde godt lade sig bruge fremdeles; det betyder ligefrem «Herre» og behøver altsaa ikke netop at henføres til Hedenskabet. Noget lignende kan ogsaa siges om flere af disse Ord. «Aas» har nok engang betegnet en af de høie Magter (Guder); men det betyder da ogsaa en Bjælke eller Axel og tillige en Bjergryg. «Thor» har nok betegnet «den som gjør Torden»; men det kan ogsaa tages i en videre Betydning om en overvældende Kraft eller Styrke. De gamle Skalde have brugt «Aas» og «Frøy», saavel som «Alf» til Betegnelse for en Mand, og ligeledes «Dis» om en Kvinde i Almindelighed; ja det findes endog opstillet som en Regel for Skalde eller Digtere, at de ved passende Leilighed kunne bruge alle Guders Navne til Betegnelse for Mænd, og alle Gudinders Navne til Betegnelse for Kvinder.

At nogle af de her omtalte Ord kunne have mere end een Betydning, er allerede paaviist; og dermed følger da ogsaa, at det sammensatte eller fulde Navn undertiden lader sig forklare paa flere forskellige Maader. Ordet *Borg* kan betyde Forsvar eller Beskyttelse, men det betyder ogsaa et beskyttet Sted, en Skanse eller et Slot; og derfor bliver der da noget usikkert ved de Navne, som begynde med *Borg*. Ordet *Unn* kan betyde noget yndigt eller kjær; men det har ogsaa havt Betydningen «Bølge», altsaa noget bevægeligt, stigende eller fremskridende. Ordet *Mund* har i de gamle beslægtede Sprog betegnet Forsvar eller Forsorg, men i gammel Norsk betegner det sædvanlig en Gave (Fæstengave); altsaa kunde vore Mandsnavne med «mund» forklares noget forskelligt. Og om endog Navnets Dele ere klare nok, kan tildeels det fulde Navn alligevel forklares paa flere Maader. Navnet Sigvald kan f. Ex. betyde: den som volder Seier, eller som raader for

Seier, eller som raader *med* Seier. Roar (for Hrodhar) kan betyde: En som strider med Ære, eller ogsaa: En som strider for Ærens Skyld (en ærekjær Stridsmand). Og saaledes i mange andre Tilfælde.

Hertil kommer stundom det Tilfælde, at Navnets Dele ikke passe rigtig sammen. Ved almindelige sammensatte Ord er man altid vant til, at Ordets sidste Deel er Hovedsagen, idet den første Deel kun tjener til en nærmere Afmærkelse eller Bestemmelse, f. Ex. i Ordene Vaardag, Sommerdag, Fridag o. s. v. Men i Navnene er det ikke altid saaledes. I nogle Navne har det ene Led omtrent samme Betydning som det andet, saasom i Oddgeir, Hallstein, Rodmar, Gunnhild. Andre Navne indeholde to Ord, som ikke have nogen tydelig Sammenhæng, saasom Arnulv, Berulv, Steinbjørn, Arnkjell, Kolbein og flere. Rigtignok kan man med nogen Studering ogsaa udfinde et Slags Betydning i saadanne Navne; men alligevel seer det dog snarest ud til, at de, som dannede disse Navne, have tænkt mere paa Formen end paa Betydningen. Endelig forekommer ogsaa det Tilfælde, at to Navne have samme Led eller Dele, men i forskjellig Stilling, saa at det, som staar sidst i det ene Navn, staar først i det andet; saaledes: Borghild og Hildeborg, Gunnhild og Hildegunn, Thorberg og Bergthor. Saadanne dobbelte Navneformer findes ofte hos andre Folkeslag og kunne ogsaa være meget gamle.¹ Deres Opkomst kan forklares saaledes, at man til en Afvexling vilde have et Navn, som havde samme Indhold som et ældre Navn men alligevel

1 Saaledes blandt de gammel-engelske Navne: Herevald og Valdhære, Sigevulf og Vulfsgie; ligesaa blandt de gammel-tydske: Vighart og Hartvig, Fridvald og Valdfrid, Folkrat og Ratfolk, og mange flere. Ogsaa i de gamle græske Navne findes en Mængde af saadanne Omstillinger, saasom Demonikos og Nikodemos, Theotimos og Timotheos, Laomenes og Menelaos o. s. v. Hertil høre Kvindenavnene Theodora og Dorothea, som ogsaa ere komne i Brug hos os.

var noget nyt. Og i saadanne Tilfælde maa vi da forestille os, at det ældste Navn er det, som giver den rimeligste Betydning, medens det andet derimod maa først tænkes omstillet i sin ældre Form, naar man skal søge efter Betydningen.

Man kan saaledes ikke vente, at ethvert Navn skal kunne udtydes ligefrem som et almindeligt sammensat Ord. Oprindeligt har det vist været Meningen, at hvert Navn skulde have en klar Betydning; men da man senere syntes at behøve en større Afvexling i Navnene og dog tillige vilde gjerne beholde de tilvante Navneled, har man efterhaanden tilladt sig en større Frihed i Sammensætningen og derved agtet mindre paa Betydningen. Blandt andet kunde det da hænde, at man havde to Navne at opkalde, og da man ikke kunde bruge dem begge, saa greb man til det Raad, at man tog en Deel af hvert Navn og slog disse Dele sammen til et heelt; saaledes kunde man f. Ex. af Herbjørn og Ulfhild danne et nyt Navn: Bjørnulf, eller af Arngrim og Hallfrid sammenlave et andet Navn som Arnfrid o. s. v. I Tydskland skal en saadan Brug være tidlig opkommen, saa at man allerede i Skrifter fra det ottende Aarhundrede har fundet saadanne Exempler som Waldrada (Kv.) efter Waldbert og Radhild. (Stark's Kosenamen, Side 159). I en ny Roman fra Island fortælles om En som kaldte sin Søn Sigthor efter Sigurd og Thora; og det forekommer mig, at en saadan Opkaldelse af og til ogsaa har været brugelig her i Landet. Men paa denne Maade blev da Navnet kun en tilfældig Sammenstilling af to Ord, omtrent som naar man sammensætter to Familienavne, f. Ex. Wessel-Berg, Winther-Hjelm, Fenger-Krog og lignende. Og i saadanne Tilfælde vilde det ikke nytte stort at studere paa, hvad Navnet i det hele skulde betyde.

Men det er at mærke, at det kun er en liden Deel af vore gamle Navne, som saaledes synes opkomne

ved en tilfældig Sammensætning og uden noget Hensyn til Betydningen. For den større Mængde vil man derimod sædvanlig finde en eller anden Betydning, som ialfald efter de gamle Tiders Forestilling kunde være passende nok. Imidlertid faar man ikke tage alt saa ligefrem efter Bogstaven, da Navnet ogsaa kan have en figurlig eller billedlig Betydning. Navnene Gunnbjørn og Herbjørn behøve ikke netop at forklares som «en Bjørn i Striden»; de kunne ogsaa betegne En, som er modig og dygtig i Farens Tid. «Ljotolf» behøver ikke netop at oversættes «den stygge Ulv»; det kan ogsaa være En, som gaar dristigt frem og derfor bliver slem at kappes med eller stride imod.¹ «Brynhild» behøver ikke netop at være en Skjoldmø i Brynje eller Harnisk; det kan ogsaa være En, som er vel udrustet med Mod og Styrke. Og noget lignende kan ogsaa siges om de mange Navne, som hentyde paa Vaaben og Værge eller Strid og Seier. Vistnok kan endda et og andet blive dunkelt og uforstaaeligt; men vi vilde da ogsaa gjøre ilde, hvis vi skulde vrage alt det, som vi ikke forstaa. Det kan vel komme en bedre Forklaring over disse Ting med Tiden, naar alle Navne ere blevne samlede og sammenstillede, saa at det ene kan lede til Oplysning om det andet.

Naar man saaledes vil søge den almindeligste Tanke eller Mening i vore gamle Navne, vil man finde, at den største Mængde af dem udtrykker omtrent eet

1 Noget lignende betyder vel ogsaa Navnet Leidulf. Det minder stærkt om den Talemaade «Fyremunen er leid», d. e. et For spring er en slem Ting (nemlig for dem, som skulle kappes med den, som har faaet Forspring). Noget saadant ligger vel ogsaa i de gamle Navne Ugjest, Uspak, Utrygg og Illuge. Mere besynderlige ere saadanne som Bjug og Skakk, hvis ikke de kunde betyde: En som kan bøie eller sætte skjævt. Dog kan dette ogsaa have været Tilnavne; der er ialfald et Exempel paa, at Ordet skjalg (dvs. skeeløiet) var først et Tilnavn, men blev siden brugt til Fornavn.

og samme Begreb, nemlig: et *dygtigt Menneske*, En som er duelig til at hjælpe sig selv og hjælpe andre med. Der findes rigtignok nogle, som betegne noget mere behageligt, saasom Mildhed, Skjønhed og Ynde, men disse udgjøre kun en liden Deel imod alle dem, som betegne Kraft og Mod eller Dygtighed til at forsvare sig. De gamle Forfædre have vistnok ogsaa forstaaet at sætte Priis paa Mildhed og Ømhed, men de have dog, som det synes, fundet det mere nødvendigt at minde om den Kraft, som behøvedes til at møde Farerne i Livet og komme igjennem med Seier og Ære. Og derfor har da Styrken og Stridsmodet fundet saa mange Udtryk i de gamle Navne baade hos os og hos andre Folkeslag.

Der kan vist være mange, som ikke synes vel om dette, at Navnene skulde indeholde saa mange Udtryk for Kamp og Strid eller for Vaaben og Rustning, som om der altid skulde være Tale om aabenbar Krig. Men disse Udtryk kunne dog ogsaa tages i en mere almindelig Betydning. Der er megen Strid, som ikke just gaar ud paa at undertvinge andre Folk. «Livet er en Strid,» pleier man ofte at sige; og dette kan da ogsaa have sin Grund. Der tales om at stride sig frem, at slaa sig igjennem, at stride for Tilværelsen eller «kjæmpe med Naturen,» som nogle kalde det. Der tales ogsaa om aandelig Strid, om aandelige Vaaben og en aandelig Rustning; der tales om at stride for en god Sag, for Ret og Sandhed, for Frihed og Fremgang o. s. v. Der er altsaa meget, som kan kaldes Strid, og deriblandt kunne vi atter minde om den Vanskelighed, som ofte følger med det nødvendige Arbeide, eller om den megen Møie og Fare, som Folk maa gennemgaa for at vinde sit Livs Ophold eller forbedre sin Stilling; thi allerede deraf kan det forklares, at Mod og Styrke altid har været saa høit anseet. Det er da ogsaa

denne Djervhed og Dygtighed, som man i det daglige Liv sætter saa megen Priis paa baade hos Mand og Kvinde. Og derfor kan man vel ogsaa sige, at de Navne, som hentyde derpaa, kunne altid lade sig forsvare.

Noget lignende kan da ogsaa siges om de Navne, som indeholde en Mindelse om Hedenskabet, og som allerede forhen ere kortelig omtalte. (S. 281). Det kan ikke skade at mindes om, at Forfædrene allerede i de ældste Tider havde en Forestilling om Aander eller høiere Væsener, og om nu end deres Forestillinger derom vare anderledes end vore, saa ere de dog ikke saa ganske at foragte. Om f. Ex. en Alf ikke er det samme som en Engel, saa er det dog noget, som kan passe til en billedlig eller «poetisk» Forestilling, hvor man giver Indbildningskraften et friere Spil. Og om end de førømtalte Diser (eller Valkyrjer) ogsaa nu ere blevne noget fremmede for os, saa er det dog vist, at et Minde om dem giver et ganske vakkert Begreb, nemlig om Aander, som tage Deel i Livets Strid eller omsvæve og ledsage de stridende. Og naar de hedenske Navne kunde beholdes ved Overgangen til Kristendommen, saa maa de dermed ansees som adlede og optagne i Rækken af de kristne Navne.

Endelig kunne vi endnu tillægge, at den gamle Navneskik i disse Stykker ikke er værre hos os end hos andre Folkeslag. De gamle Engelskmænd og Tydskere havde mange Navne med Bjørn og Ulv (Beorn eller Bern, og Vulf eller Volf), og mange, som hentydede paa Krig og Ufred eller Vaaben og Værge; de havde ogsaa Navne, som mindede om Hedenskabet, og de beholdt dem ogsaa i Overgangen til Kristendommen. De gamle Grækere havde en Række af Navne ved Lykos (dvs. Ulv) og Leon (dvs. Løve) og mangfoldige andre, som indeholdt et Udtryk for Strid eller Krig. Og baade Grækerne og

Romerne havde adskillige Navne, som mindede om deres gamle Guder, og Navnene bleve alligevel staaende, efterat disse Guders Dyrkelse var afskaffet, saa at vi endog finde Helgener og høit anseede Kristne med saadanne Navne, saasom Apollos, Demetrius, Dionysius o. s. v. Vi see altsaa, at disse Folk ikke have fundet det nødvendigt at forlade sine Fædres Skik i dette Stykke, og de have vel ogsaa indseet, at denne Brug ikke kunde være til Hinder for deres Fremgang i aandelig Henseende. Forøvrigt har det vel gaaet saaledes hos de andre som hos os, at den oprindelige Betydning i Navnene efterhaanden blev fordunklet eller forglemt, saa at man ikke videre lagde Mærke til noget, som kunde være mindre passende for de nyere Tiders Tænkemaade.

II. FREMMEDE NAVNE.

Ved Siden af de egentlige norske Navne, som hidtil ere omtalte, have vi ogsaa adskillige andre, som ikke passe sammen med det hjemlige gamle Navneforraad, men derimod gjenfindes blandt Navnene hos andre Folkeslag og altsaa kunne ansees for at være indkomne udenfra. Nogle af dem have dog nogen Lighed med vore hjemlige Navne og findes da at tilhøre de nærmest boende Folkeslag, medens andre derimod have mere fremmede Former og vise sig at være komne mere langveis fra. Efter denne Forskjel i Navnenes Form bliver det bekvæmlest at skille de fremmede Navne i to Rækker, saaledes at vi først betragte den Række, som tilhører de nærmeste Lande, fornemmelig Tydskland og England, og dernæst de mere fremmede Navne. Men da disse indførte Navne kunne være temmelig mange, faa vi her kun opregne de mærkeligste eller mest bekendte.

a) Navne fra de nærmeste Lande.

Adolf, M. Tydsk (eller egentlig Gothisk). Dunkelt.

Ael (Al), Kv. T. Adele (= Edel). Jf. Alet.

Albert og *Albrigt*, M. Tydsk Albert, Albrecht, fordum
Adelberht. Angelsax. Ædelbriht.

Alert, M. Tydsk, fordum Adelhart.

Alet, Kv. Hedder ogsaa Alte (Alette) og Ales. (Jf.
Ael). Tydsk Adelheid (Adalheit) og fordum i latinsk
Form: Adalheidis (Adelais, Adalis).

Alfred, M. Engelsk. Fordum Ælfred (senere ogsaa
skrevet Alvred), at opfatte som Alf-red (Alv-raad),
ikke Al-fred.

Amalia, Kv. Gammeltydsk med latinsk Endelse.

Arent (Arnt), M. Tydsk. Forkortning af Arnold.

Axel, M. Svensk (?). Omstilling af Askell. (Ogsaa forklaret
som en Forvending af Absalon).

Balduin (og Boldevin), M. Gam. Tydsk Baldwin.

Begga, Kv. Tydsk. Helgennavn efter Karl den stores
«Tipoldemoder», død 698. Ellers findes ogsaa en
norsk Form «Begga» for Bergljot. (Munkelivs Brevbog,
S. 59).

Bernt (og Bern), M. Tydsk, forkortet af Bernhard.

Berta, Kv. Maaskee tydsk Berchta; see Brita.

Bertel, M. Tydsk, Forkortning af Berhtold (Berchtvald).
Henføres af nogle til Bartholomæus.

Birgit (Bergit, Berit), see Brita.

Brigt (og Brygt), M. (Nordhordland). Hører sammen
med Albrigt, Gisbrigt, Ingebrigt og Lambrigt.

Brita, Kv. Egentlig Brigita eller Brigida, som deler
sig i flere former: 1) Brigda og Brygda, Rbg.
2) Brita, Brit'e og Brit (Briit), mest almindeligt i
Berg. og Trondh. Stift; 3) Birgitta (Birgit, Bergjit),
Berit (Beret), Birte og Berta (s. ovenfor).
Hører til de britiske (eller keltiske) Navne.

Sin største Anseelse har vel dette Navn faaet efter den hellige
Birgitta i Sverige (død 1373), men imidlertid har det dog
været langt tidligere bekjendt her i Landet. (Tidligst nævnt findes

Brigida, Datter af Ulf Stallare, som døde 1066). Oprindelig maa Navnet være kommet fra Ireland efter den hellige Brigit, som stiftede Klosteret i Kildare og døde i Aaret 525. Hendes Mindedag er den 1ste Februar. (Kelly's Calendar of Irish Saints, p. 65).

Brytteva (Bryttva), Kv. (Søndre Berg.). Fordum Brettiva (en Helgen, hvis Mindedag er den 11te Januar).

Navnet maa være det gammel-engelske Brihteva, i ældre Form Brihtgifu (Byrhtgifu).

Didrik (Dirik), M. T. Dietrich (= G. N. Thjodrik).

Sjeldnere Navne ere Ditlef og Ditmar (Tydske).

Edel (Ædel) og *Edle*, Kv. T. Edele for Adele (s.

Ael) eller Forkortning af Edelhild.

Edvard, M. Engelsk, fordum Eadvard (Jf. Jetvard).

Edvin, M. Engelsk, fordum Eadvine.

Eggert, M. Tydsk Eckard (Eck-hart); fordum Agihart.

Eilert, M. Tydsk, fordum Eilhart, Agilhart.

Emma, Kv. Tydsk; fordum Imma, vistnok en Forkortning.

Erenst (Ernst), M. Tydsk. Fordum Earnst.

Evert, M. Forkortning af Eberhart (tydsk).

Ferdinand, M. Tydsk, fordum Fridenand, dog ogsaa forklaret anderledes.

Fredrik, M. Kan ansees som tydsk. (Forkortet Frik).

Gisbrigt (Jesbrigt), M. Tydsk Gisbrecht.

Gjerhard, og *Gjert*, M. Tydsk Gerhart (Geert, Gert).

Gotfred, Gotskalk og Gotvald, Tydske Sammensætninger med Got, dvs. Gud. (Skalk betyder Tjener).

Gustav, M. Svensk; fordum Gosstaf, Gøtstaf (Gautstaf).

Hartvig (Hartvik), M. Tydsk.

Hedvig, Kv. Tydsk (Helgen, død 1243). Fordum Haduvig.

Hertil hører maaskee ogsaa «Hedda», som forekommer paa Østlandet. Dunklere ere et Par Mandsnavne: Hedvard og Hedvind. (Østl.).

Helvig, Kv. Tydsk, forklaret som Heilvig (Hailwic).

- Henning*, M. Tydsk, anseet som et gammelt «Hagining».
- Henrik* (Hendrik), M. Tydsk; fordum Heimric; dog ogsaa forklaret som Haginric.
- Hermann*, M. Tydsk. (Forvexles stundom med Hermund).
- Hilmar*, M. Tydsk; fordum Hildemar. (Den sidste Form kunde ogsaa være norsk).
- Hulda*, Kv. Dansk og Svensk; maaskee støttet til Ordet huld (= holl). Ellers har ogsaa Bibelen en Prophetinde Hulda (2 Kong. 22, 14).
- Ida*, Kv. Tydsk. Eller maaskee britisk, efter den hellige Ida (Ita), som levede i Ireland i det sjette Aarhundrede.
- Ingebrigt*, M. Tildeels afvigende Engelbert, Engebret, Embret og Embert. Hertil vel ogsaa Immert og Imort (Gbr.). Gam. tydsk Ingobert, Ingilbert.
- Jetmund*, Jetvald og Jetvard, M. Gamle Former af Angelsax. Eadmund, Eadvald og Eadvard.
- Kanotta*, Kv. Har været skrevet Canutta og henført til den latinske Form Canutus for Knut. Imidlertid er der en skotsk Helgen Kennotha (eller Kennocha), som maaskee her kunde komme i Betragtning.
- Kort*, M. Forkortning af Konrad (Kuonrat). Tydsk.
- Lambrigt*, og L a m b e r t, M. Tydsk Lamprecht, Lambert; fordum Landberht.
- Lodvig eller L u d v i g*, M. Tydsk; fordum Hlodvig (Hluodovic).
- Lyder*, M. Tydsk; fordum Liudhare (Liuthar); jf. Luther.
- Mathilde*, og Megtild, Kv. Tydsk; fordum Mahthild, Mechthilt (i Betydning ligt Norsk Magnhild).
- Metta* (Mette), Kv. Forkortning af Megtild (?).
- Njell*, M. (Ryfylke). Fordum Njal (Njáll). Britisk.

Navnet Nial var fordum meget anseet i Ireland og maa være tidlig indkommet i Norge, da allerede en Broder til Eivind Skaldaspiller kaldes Njall. Senere (omkring 1200) var der i Stavanger en Biskop Njall; men forøvrigt synet Navnet her at have været lidet brugt.

- Oskar*, M. Anseet som keltisk eller gammelfransk,
men nærmer sig meget til Angelsaxisk Osgar, som
svarer til G. N. Asgeir og G. T. Ansgar.
- Ottilia*, Kv. Tydsk med latinsk Endelse.
- Ove*, M. Dansk. Maaskee det gamle Uffe (Offa)?
- Palle*, M. Dansk (eller Vendisk); fordum Palne.
- Preben*, M. Dansk (efter Munch egentlig Vendisk).
- Reinert*, M. Tydsk; fordum Reinhart, Raginhard.
- Reinold*, M. Tydsk; fordum Raginalt (Norsk Ragnvald).
- Riborg*, Kv. Vistnok gam. tydsk Rihburg (Richburg).
- Rikard*, M. Tydsk Richard (Ric-hard).
- Rivert* (Revert); formodentlig et tydsk Richward.
- Robert*, M. Tydsk; fordum Rodbert (Hruodberht).
- Roland* (Rolland), M. Tydsk; fordum Rodland (Hruodland).
- Rudolf*, M. T. fordum Hrodulf (Hruodulf). Jf. Rolf.
- Sunneva*, Kv. Brugt i flere Former: Sunneva (Sunva).
i Sogn; Synneva, Synneve (Synve), mest i Bergens
Stift, ellers Synnev, Sønneve, Sønnøv. (Maaskee
ogsaa «Synne», fra Gbr. kan høre hertil). I gammel
Norsk Sunniva (Sunnifa). Engelsk.
- Den hellige Sunneva skulde efter Sagnet være hidkommen
fra Ireland; men Navnet synes snarest at være angelsaxisk, da
det har nogen Lighed med flere gammel-engelske Navne som
Brihteva, Edeva, Godeva, Leveva, Ulveva (i ældre Form Byrhtgifu,
Eadgifu, Godgifu, Leofgifu, Vulfgifu). Navnet Ælfgifu blev
engang ogsaa bekjendt her i Landet og gik derved over til
Alfiva (Alfifa).
- Tidemann* (og Timann), M. Tydsk. (Egentlig Dietmann).
Hertil hører vel ogsaa Navnene Tide og
Tikken (for Tideken).
- Tyke* (Tel.) og *Tyge* (Mandal), M. Dansk. Af Munch
anseet som en Form af et gammelt Tuke eller Toke.
- Ulrik*, M. Tydsk, fordum Uodalrich.
- Valter*, M. Tydsk, fordum Valthari. Angelsax. Valdhære.
- Vendel*, Kv. Tydsk; fordum Wendila og Wendelin.

Verner, M. Tydsk; egentlig Vernher (Werinheri). Et

Par lignende Navne ere Vern og Vernik.

Vilhelm (Villum, Villam), M. Tydsk.

Villas, M. Maaskee tydsk Wilhad (i latinsk Form

Villehadus): ellers dunkelt.

Vivike eller Vibeke, Kv. Vistnok tydsk (frisisk).

Øllegaard, Kv. Dansk. Ansees som en Form af det

tydske Hildegard. Ellers findes ogsaa en tydsk

Form «Oelgard» for Odalgard (Uodalgard). Kvindenavne med «gard» er ialfald unorske.

Flere af disse Navne bruges kun paa et eller andet Sted, medens de paa andre Steder ansees som fremmede og ikke rigtig passende for Almuesfolk.

Andre derimod ere saa almindelige, at de endog ansees som meget simple; saaledes Albright, Bernt,

Ingebrigt, Robert; Alet, Brita (Berit), Mette og fl.

Af de Slutningsled, som forekommer i disse Navne, kunne vi her særskilt nævne to, nemlig: *brigt* (eller *bert*) og *hart*. Det første hedder i Gammel-Tydsk *berht* (beraht) og *brecht* (precht); i Gammel-Engelsk *beorht*, *berht*, *byrht* eller *briht* og *bryht*. Ordet betyder klar (blank) og svarer til vort «bjart»; men dette sidste synes ikke at have været brugt i Navne, undtagen paa Island, hvor man nu har nogle hertil hørende, som *Dagbjart*, *Gudbjart* og *Sigurbjart*.¹ Slutningsledet «hart» med Betydningen haard (eller egentlig: stærk) bliver i Tydskland tildeels forkortet til «art» eller «ert», og i denne Form er det da ogsaa kommet til os, f. Ex. i *Eggert*, *Eilert* og *Reinert*.

b) Navne fra Sydlandene og Østerlandene.

Om de følgende Navne kan siges, at de egentlig hverken tilhøre os eller de nærmeste Folkeslag, men

¹ Om den nuværende Navneskik paa Island finder man fuldstændig

Oplysning i et Navneregister, som er indført i «Skiyrslur um Landshagi» for 1858, og som baade indeholder alle Navne og tillige Tallet paa de Personer, som have hvert enkelt Navn.

at de derimod nu ere fælles for alle kristne Folk, da de nemlig for det meste ere optagne af Kristendommens Historie. De Personer, som saaledes ere blevne almindeligst opkaldte, ere for det første Jesu Apostler og Kristendommens første Bekjendere, som allerede findes nævnte i det nye Testaments Bøger; dernæst nogle af dem, som maatte lide Pinsler eller Død for Troens Skyld og derfor ere kaldte *Martyrer* (dvs. Vidner) for Kristendommen, og endelig ogsaa adskillige andre *Helgener*, dvs. Mænd eller Kvinder, som vare blevne navnkundige ved sin Virksomhed for Kristendommens

Udbredelse eller ved et gudeligt Levnet.

Da disse Navne havde en fremmed Form, som tildeels faldt noget ubekvem for Vesterlandenes Folk, have flere af dem faaet en Forkortning eller Forandring, som tildeels er noget forskjellig for hvert Land, saaledes hos os allerede tidlig «Jon» for Johannes, «Elin» for Helena o. s. v. De østerlandske Navne have ellers hos os ikke været synderlig mange, førend nu i den sidste Tid, da man paa nogle Steder har begyndt at optage en Mængde bibelske Navne af det gamle Testamente og derved forøget Rækken af de fremmede Navne til Overmaal. For Kortheds Skyld optager jeg her kun de sædvanligste af de Navne, som tilhøre Kirkens Historie, tilligemed nogle, som ogsaa synes at høre dertil, skjønt det har været vanskeligt at finde nogen Oplysning om deres Opkomst.

Agnes, Kv. Ofte Agneta, som er en anden Form af det samme Navn. Egentlig efter den hellige Agnes, en ung Jomfru i Rom. Martyr i Aaret 305.

Alexander, M. Ogsaa forkortet: Sander. Et andet Navn er Alex, for Alexius. (Lidet brugt). Flere Biskopper i Rom (eller Paver) have hedt Alexander. Alexius var en romersk Helgen, død 417.

Ambros, M. (Mest brugt i Nedre Telemarken). Kirke-

faderen den hellige Ambrosius var Biskop i Milano, død 397.

Andreas, M. Tildeels udtalt Andrias (Andrjas), sjeldnere Andrees. En anden Form er Anders. (Efter Apostelen Andreas).

Anna, Kv. Afvigende: Anne og Ane. Efter Enken Anna i Jerusalem (Luk. 2, 36).

Antonius, M. Forkortet: Antones, Antuns, Antoni og Anton; mere afvigende: Tonius og Tønnes. Et tilsvarende Kvindenavn er: Antonia (Tonia, Tonje). Den hellige Antonius var en navnkundig Eneboer i Ægypten, død 356.

Apollonia, Kv. Oftest afvigende: Apellone, Abelone (mest alm.), Ablun (Ndm.), Ablu (Voss), Abel (Helg. og fl.). Ogsaa Lona (eller Lone) maa henføres hertil. Den hellige Apollonia, en Jomfru i Alexandria, blev Martyr, omtrent 250.

Augustinus, M. Efter Kirkefaderen Augustinus, Biskop i Hippo (Afrika), død 430. – Beslægtet hermed er August (Agust) og Kvindenavnene Augusta og Augustina.

Aagaata, Kv. Mest alm. Aagaat (og Aagaate). Efter den hellige Agatha, en Jomfru i Katania (paa Sicilien), Martyr 251. (Af det græske Ord agathos, dvs. god).

Baltser (for Balthasar), M. See Kaspar.

Barbraa, Kv. (Berg. Stift og fl.). Ellers ogsaa skrevet Barbro og Barbru, Barbo og Barbu. Efter den hellige Barbara, Martyr i Nikomedia (i Lille Asia), omtr. 236. (Til Græsk barbaros, dvs. fremmed).

Bastian, M. Forkortning af Sebastianus (en Martyr i Rom, omtr. ved Aar 300). Hvorvidt Navnet «Baste» hører sammen hermed, er uvist.

Beata, Kv. Romersk Navn (med Betydning: lykkelig),

Bent, M. Forkortning af Lat. Benedictus (dvs. velsignet), et Navn som flere Paver og Helgener have havt. Her ogsaa i andre Former: Bendiks, Bendik

og Benk (Trondh.). Et tilsvarende Kvindenavn (Benedicta) hedder Benta og Bendika, men er mindre brugt.

Cecilia, Kv. Brugt i Formerne Seselja, Sissele (Sisella) og Sissel. Hertil hører vel ogsaa Silla, Sella og Silja; mere uvist er det med Sila (i Sogn) og Sise (Nfj.). Den hellige Cæcilia, en høibyrdig Jomfru i Rom, led Martyrdøden 230.

Cyprian (Syprian), M. Mest brugt i Smaalenene. Kirkefaderen Cyprianus den hellige var Biskop i Karthago (Afrika) og led Martyrdød 258. Navnet betyder kun: En som er fra Cypem (Kypros).

[*Daarte*, s. Dorothea.

Dines, M. (Mest i Nordland). Ogsaa i en anden Form: Dønnes. Egentlig Dionys. Den hellige Dionysius var blandt de førstne Kristne i Athen. (Apostl. G. 17, 34).

Dionetta, Kv. Forkortet til Dønet og Jønet. (Formodentlig fra Italien).

Dorothea, Kv. Forkortet: Dorte, Daaret (Doret) og mest almindelig Daarte. Ellers forekommer ogsaa Dora og Thea. Men ved Siden heraf have vi ogsaa Dordei (Dordi), Durdei og Dyrdei (eller Dørdei), mest brugelige vest og syd i Landet. Disse Former see ud som hjemlige norske Navne; men alligevel vide vi ikke at henhøre dem til noget andet end det græske Dorothea (= Theodora, dvs. Gudsgave). En Helgen af dette Navn levede i Lille-Asia i det tredie Aarhundrede.

Edies (eller Edius), M. (Nordland). Er formodentlig Ægidius, et Navn paa flere Helgener, hvoriblandt en Abbed i Toulouse (Frankrige), ved Aar 700. (Mindedag 1ste Septemher).

[*Elen* (Elina, Eli), s. Helena.

Elisabeth, Kv. Deler sig i flere Former: 1) Lisabet, Lisset (mest alm.), Elsebet (Ndm.) og Elsebee (ogsaa skrevet Elsebø). 2) Elisa og Lisa (Østl.),

Else og Helse (Sdm.). Den besynderlige Form «Elsebee» findes ogsaa i gamle Skrifter; et Brev fra 1405 har ogsaa Elsebø og Elseby. (Dipl. N. 4, 546).

Falentin (eller *Faltin*), M. (Ryf. Sfj.). Synes at være det romerske *Valentinus*; men kunde maaskee ogsaa hænge sammen med det gammelnorske *Farthegn*.

Frans, M. Efter den navnkundige Italiener *Johannes Franciscus* (dvs. den franske), som stiftede en Munke-Orden og døde 1226.

Georg, M. Mest brugt i Formerne: *Jørg*, *Jørgen* og *Jøren* (*Jørn*). Hertil hører vel ogsaa en sjeldnere Form: *Joris* og *Jorus* (eller *Jørus*), som egentlig passer bedst til «*Georgius*», medens derimod «*Jørgen*» synes at høre til et afledet Navn *Georginus* eller *Georgianus*. Den hellige *Georgius* siges at have været en Stridsmand i Lille-Asia i tredje Aarhundrede.

Gregor, M. Hedder i de nordlige Egne sædvanlig *Gregors* (*Gregaars*) og tildeels *Gregus* (Nordl.), *Greis*, *Greus*, *Grus* og *Grøs* (Trondh.). En anden Form er *Gregar*, som dog maaskee hører til et andet Navn (s. *Gredgard*, S.232). *Gregorius* (dvs. den aarvaagne) er Navn paa flere Helgener, deriblandt *Pave Gregor* den store, død 604.

[*Hanna*, s. *Johanna*. – *Hans*, s. *Johannes*.

Helena, Kv. Tildeels *Helene* (Østl.); men mere almindeligt i andre Former: *Elina* eller *Ælina*, *Elen* og *Ellen*, *Eli* og *Æli*. Sjeldnere *Eili* (Nfj.), *Ili* (Ryf.), *Øli* (Rbg.). Hertil maaskee ogsaa: *Hela* eller *Hella* (dog uvist). Allerede i gamle Skrifter *Elin*, tildeels *Ælin* og *Eilin*; sjeldnere *Ølin*. (Dipl. 3, 248; 9, 198). Sin største Anseelse har vel dette Navn faaet efter *Konstantin* den stores Moder *Helena*, død 328.

[*Jan*, s. *Johannes*. – *Janna*, s. *Johanna*.

[*Jens* (*Jehans*), s. *Johannes*.

Jesper, M. Fordum skrevet Jasper. Det er anseet som en anden Form af Kaspar, men kunde maaskee ogsaa hænge sammen med det tyske Gisbert (Gisbrecht).

Johanna, Kv. Tildeels udtalt Johane. Bibelsk (Luk. 8, 3). Hertil en Forkortning Janna (Østl.), og maaskee Hanna, som dog ogsaa er et Navn af det gamle Testamente.

Johannes, M. Dette meget benyttede Navn har deelt sig i flere Former: 1) Johannes, Johans, Jehans og Jens; 2) Johan, Jon (mest alm.) og Jo (nordenfjelds); 3) Jan (sjeldnere); 4) Hans. (Det sidste er egentlig en tysk og dansk Form). I gamle Skrifter tildeels Joan, men sædvanlig Jon. Saaledes ogsaa Jonsvaka: Sanct-Hans's Fest.

Af Brevene fra det 14de Aarhundrede sees, at Navnet Jon allerede da var usædvanlig meget brugt her i Landet. Og dette var da ogsaa rimeligt nok, da det baade minder om Johannes Baptist (Døberen) og Johannes Evangelist.

Julius, M. (Østl.). Navn paa flere Helgener, som dog ere mindre bekjendte.

[*Jønet*, s. Dionetta. – *Jørg*, s. Georg.

Kaspar, M. Tildeels Kasper (som ogsaa findes skrevet Kasberg og Kastberg). Efter et gammelt Sagn skulde de vise Mænd, som kom fra Østerland til Bethlehem for at tilbede den nyfødte Jesus (Matth. 2, 1), have været tre Konger: Kaspar, Melchior og Balthasar. (Deres Mindedag, den 6te Januar, har ogsaa været kaldet Hellig-tre-Kongers Dag).

[*Kassi* (?), s. Katrina. – *Kasten*, s. Kristen.

Katrina, Kv. Deler sig i flere Former: Katrina, Karina, Karin (oftest Karen, Karn) og Kari (mest alm.). Hertil ogsaa Navnestumpen: Trine; maaskee ogsaa den besynderlige Form: Kassi (Østl.). – Egentlig Katharina (af det græske katharos, dvs. reen). Den hellige Katharina var en Jomfru af Alexandria, som led Martyrdøden omtr. Aar 307.

[*Kirsti* (og *Kirstine*), s. *Kristina*.

Klara, Kv. (Mindre brugeligt). Efter en romersk Helgen.

[*Klas* (og *Klaves*), s. *Nikolaus*.

Klemet, M. Nogle Steder *Klemete* (*Klimmet'e*), i Guldalen *Klemmert*. (G. N. *Klemetr*). Egentlig *Klement* (latinsk *Clemens*, dvs. mild). Navn paa flere Paver og Helgener.

Kornelius, M. Nogle Steder *Korneles* og *Karneles*. Romersk (s. Apostl. G. 10, 1).

Krispinus, M. (Berg. Stift). En kristen Romer, som led Martyrdød i Frankrige 287.

Kristen, og *Kristian*, M. Hertil ogsaa en afvigende Form: *Karsten* eller *Kasten*, indkommen fra Nord-Tydskland. (Findes tildeels skrevet *Karsteen*). – Efter det latinske *christianus*, dvs. kristen, kristelig.

Kristina, Kv. Ogsaa i kortere Form: *Kristi*. (I gamle Skrifter *Kristin*). Ellers overgaaet til *Kirstina* (*Kistina*) og forkortet: *Kirsti* (*Kjersti*, *Kjesti*). Et andet Navn er *Kristiana*; ligesaa *Kristense*, men det sidste er maaskee en Afvigelse af det romerske *Crescentia*, en Martyr i tredie Aarhundrede.

Kristoffer, M. Navnet forklares af et Sagn om en meget stærk Mand, som boede ved en Elvestrøm ensteds i Lille-Asia og pleiede at bære veifarende Folk over Elven. Da han engang med stor Besværlighed havde baaret et lidet Barn over Strømmen, viste det sig, at det var Jesus selv, som i Barnets Skikkelse havde aabenbaret sig for ham for at prøve hans Taalmodighed. Deraf fik han da Navnet *Christophorus*, dvs. den som bærer Kristus. Ellers forklares det ogsaa figurlig om En, som har et kristeligt Sind.

Lars, M. Er nu den almindeligste Form af *Laurentius*, som ellers ogsaa hedder *Lavrans*, *Laurens*, *Laurits* (eller *Lavis*) og *Lasse*. (G. N. *Lafranz*). Den hellige *Laurentius* var en romersk Degn, som

led Martyrdød 258. Navnet grunder sig paa et Stedsnavn Laurentum. Et tilsvarende Kvindenavn er Larense eller Lavrensa for Laurentia.

[*Lispet*, s. Elisabeth. – Lona, s. Apollonia.

Lukris, Kv. Det romerske Lucretia.

Lussia (Lussi), Kv. (Lidet brugt). Efter den hellige Lucia, en Pige, som led Martyrdøden paa Sicilia, omtr. 300.

Magdalena, Kv. Deler sig i flere Former: Magdalene, Magdeli, Magli, Madli (Madeli), Magdel, Madel; Malena eller Malina, Mali og Maili. Hertil hører vel ogsaa Magda (Østl.) og Lena eller Lene (mere alm.), skjønt det sidste ogsaa kunde henføres til Helena. (Magla og Magel høre vel snarere til Magnhild). Magdalena var egentlig kun et Tilnavn for Maria fra Magdala.

Magnus, M. Ogsaa i en anden Form Mons (Mogens), tildeels udtalt Maangs. (Latinsk magnus betyder stor). Med dette Navn benævnes allerede en Martyr i det tredie Aarhundrede og siden flere Helgener.

Manuel, M. (Forkortning af Immanuel). En Biskop Manuel findes nævnt ved Aar 800.

[*Maren*, s. Marina – Maret, s. følgende.

Margreta, Kv. Lyder sædvanlig: Magreta og tildeels Magrette, men gaar ellers over til Margit (Margjet), Maritta (Hard.), Marit og Maret (mest alm.). Hertil hører vel ogsaa Magte (Østl.) og Grete eller Greta (Jæd.). Egentlig Margareta, i Latin Margarita. (Ordet betyder en Perle og formodes at være kommet nordenfra, da det ligner et germanisk Margriut, dvs. Søsteen). Den hellige Margareta (hvis Mindedag er den 20de Juli) var en Jomfru i Antiochia (i Lille-Asia), Martyr i det tredie Aarhundrede. (Hun kaldes ogsaa Marina).

Maria, Kv. Tildeels udtalt Marja (eller med Tonen paa Forstavelsen). Almindeligst har vel Navnet

været optaget efter Jesu Moder, skjønt Evangelierne ogsaa omtale tre eller fire andre af dette Navn. Den ene af dem er opkaldet i Tilnavnet Magdalena.

Marina, Kv. (Østerd.). Hertil hører vel den mere almindelige Form *Maren* (*Marn*) og ligeledes *Mari*.¹ Et andet Navn er *Mariana*. Disse Navne høre ikke sammen med *Maria*, men ere gamle romerske Navne, som vel nærmest ere blevne bekendte som Helgennavne.

Marsilla, Kv. (Trondh.). Det romerske *Marcella* hører sammen med Mandsnavnene *Marcellus* og *Marcus*.

Marta (eller *Martha*), Kv. Bibelsk (Luk. 10, 38). Paa nogle Steder gjøres en Forskjel imellem *Marta* og *Marte* (med anden Betoning); men dette er uden Grund.

Martinus, M. Nogle Steder *Martines* (*Mattines*) ellers *Martin* og i en fornorsket Form *Martein*, som allerede findes i vore gamle Skrifter. (*Morten* er ikke norsk). Den hellige *Martinus* (hvis Mindedad er den 11te November) var Biskop af Tours (i Frankrige), død 400. Ellers have flere Helgener og Paver havt samme Navn.

[*Mass*, s. *Mathias*. – *Massi*, s. *Mathea*.

Mathea (*Mattea*), Kv. (Østl.). Vel egentlig *Matthæa*, dannet efter Mandsnavnet *Matthæus*. Et andet Navn er det mere almindelige «*Massi*» (skrevet *Madsi*), som synes ligefrem dannet af «*Mass*» (s. *Mathias*), men som rimeligviis forhen har hedt *Matsina* eller *Mathesina* (ligesom vi nu have *Thomasina*, *Larsina*, *Nilsina* og fl.). Noget Spor hertil i de gamle Skrifter er ikke forefundet.

1 Ved Sammenstilling af *Marina*, *Maren* og *Mari*, faar man samme Overgang som i: *Elina*, *Elen* og *Eli*; *Karina*, *Karen* og *Kari*. (Jf. *Kristina* og *Kristi*, *Malina* og *Mali*). Noget «*Marin*» er rigtignok ikke forefundet i vore gamle Skrifter; men det er i Brug paa Island og kunde gjerne ogsaa være gammelt her i Landet.

Mathias, M. Brugt i flere Former: Mattias, Mattis, Mats eller Mass (skrevet Mads). Ogsaa i gamle Skrifter Mathies, Mattis, Mattes og Matts. Egentlig Matthias (Apostl. G. 1, 26). Et lignende Navn er Mathæus, som her er lidet brugt; en Forkortning deraf er maaskee Teis (Lyngdal); ialfald opfattes det nordtydske Theis som Forkortning af Matthæus.

Maurits (her sædvanlig Moris, med aab. o), M. Er det romerske Mauritius, en Martyr omtr. 300 (22de Sept.). Noget ligt Maurus, dvs. Mauritaner (Afrikaner).

Melkior (tildeels Melker), M. See Kaspar.

Mikael, M. Nu oftest Mikkell, men tildeels i ældre Former Mikjel, Mikjaal (Sætersd.?), Mykjal (Hall.). Egentlig Michael, en Engels Navn. (Aab. 12, 7).

Nikolaus, M. Brugt i forskjellige Former: Niklas, Nikuls (Tel.) og Nils (mest alm.). En anden Form er «Nikolai» (Niklai), som vel egentlig har været et Tilnavn. En stærk Forkortning er Klas eller Klaves (Klaus), som vel tildeels kunde være det romerske Klaudius. Den hellige Nikolaus, hvis Mindedag er den 6te December (Nilsmesse), var en Biskop i Lille-Asia i fjerde Aarhundrede.

Olivia, Kv. (Østl.). Ogsaa i Formen Oliva og Oliv, og desuden Livia, som her maaskee er det samme. – Oliva findes som Navn paa en Martyr fra det andet Aarhundrede.

Paal, M. Tildeels skrevet Paul, men almindeligst udtalt Paal. Ogsaa i gamle Skrifter Paal (Pāll). Egentlig Paulus (Apostel).

Peter, M. Brugt i flere Former: Petter (Pett'r) og Peer (mest alm.); sjeldnere Pede (forældet) og Pe (Sdm.). I Skrift Peter og Peder; i de gamle Skrifter Peter eller Petr, den simpleste Forkortning af det latinske Petrus. Egentlig et Tilnavn (s. Joh. 1, 43).

Petronella, Kv. (Østl.). Paa nogle Steder Peternelle, men almindeligst Pernille (tildeels udtalt Pernilde) og mere forkortet: Nille. (Et Par andre Former, Nilia og Nelia, høre vel hellere til Kornelia). Efter et Sagn skulde Petronella være en Datter af Apostelen Petrus.

Rasmus, M. Et fordunklet Navn, hvis fulde Form er Erasmus. (Betydning omtrent som: elskelig). Den hellige Erasmus var en Biskop i Nedre Italien, Martyr 303. (3die Juni).

Regina, Kv. Fransk Martyr i 3die Aarhundrede (?).

Rosmunda, Kv. Har været forklaret som et tydsk Navn, men er vel egentlig Latinsk Rosamunda (den rene Rose). Opkomsten uvis.

[*Sander*, s. Alexander.

Severin, M. Lyder tildeels som Søverin og mest almindelig: Søren (Sørn). Forhen skrevet Sefren og Søfren. Den hellige Severinus, hvis Mindedag er den 23de Oktober, skal have været Biskop i Tydskland, død 400. Et hertil hørende Kvindenavn er Severina (Serina, Sørina).

Sibilla, Kv. (Østl.). Formodentlig et Helgennavn, ligt det græske Sibylla (en vis Prophetinde).

Simon og *Simeon*, M. (Bibelsk). Tildeels afvigende Simen, Simaa (Nordre Berg.) og Semjo, eller Søjmo (Suledal). Kan tildeels forvexles med Sigmund.

[*Sissel*, s. Cecilia.

Sitone (?), Kv. (Sogn). Maaskee feilagtigt for Sidonia, ligt Mandsnavnet Sidonius (dvs. En som er fra Sidon). Det findes ogsaa skrevet Sigtone, som om det hørte til de norske Navne med «Sig»; men dette kan neppe være Tilfældet.

Sofia (Suffi), Kv. En romersk Helgen i det andet Aarhundrede.

Af det græske Ord Sophia, dvs. Viisdom.

Statius, M. (Guldalen). Maaskee for Eustatius eller noget lignende. Ellers nævnes ogsaa en Statius iblandt tydske Helgener. (Stark, Kosenamen, S. 81).

Steffan, M. Nogle Steder Steffaa. (Apostl. G. 6, 5).

Susanna, Kv. Tildeels forkortet Sanna. Bibelsk (Luk.

8. 3) og mest bekjendt af Tillægget til Daniels Bog).

Sylfest (eller Sølfest), M. Egentlig Sylvester, romersk

Biskop (eller Pave), død 335 (31te December).

[*Syprian*, s. Cyprian. – Søren, s. Severin.

Thala, Kv. (Østl. Ryf. Nhl.). Tildeels skrevet Talle,

men oftest Tale og Tala. Navnet findes ogsaa i

et Par Breve fra Tiden ved 1540 (Dipl. 2, 837 og

4, 823). Efter en dansk Helgenliste fra 1636 var

Thala en af Martyrerne i Diocletians Tid (ved Aar

300) og hendes Mindedag den 11te Marts.

[*Teis*, s. Mathias. – *Thea*, s. Dorothea.

[*Tønnes*, s. Antonius.

Vinsens, M. (Shl.). Egentlig Vincentius, en Martyr

omtr. ved Aar 300. En anden Form er Vinsians;

men dette synes at være noget andet, nemlig Vindicianus,

som ogsaa er Navn paa en Helgen.

Yrjan, M. (Ryf. Shl. Hall.), sædvanlig skrevet Ørjan

og tildeels Ørgen. Ogsaa i en anden Form Yrjans

eller Ørjans (Hard. Shl.) og Ørjas (Sogn). I ældre

Navnelister: Urian (Vald.) og Orian (Smaal.). I

Breve fra 15de Aarhundrede findes Yrian og Yrien;

og noget lignende fra samme Tid er Ylian og Ilian;

men dette skrives ogsaa Elyan og er vist et andet

Navn. Formen Yrjans henviser til en latinsk Form

med «ianus»; men hvad Navn det da skulde være,

er uvist. Munch henfører baade Yrjan og Ilian til

Ægidius (Saml. Afhandl. 4, 214); en svensk Helgenliste

(af Bergstrand) henfører Ørjan ligesom Jøran

til Georgius; men ingen af disse Forklaringer synes

tilfredsstillende.

*

Foruden de her opregnede kunde der endnu tillægges flere sydlandske Navne, som her forekomme paa et eller andet Sted og ikke ere videre udbredte.

Nogle af dem ere at ansee som Helgennavne og findes ogsaa indførte i vore Almanakker, saasom: Adrian (Arian), Albinus, Amandus, Bertinus, Dominikus, Emerentia, Eufemia (Femia), Florentin, Germanus, Hieronymus (Jermus), Juliana, Justin, Konkordia, Marius, Modestus, Serafia, Theodora, Veronika. Blandt de øvrige Navne af den romerske eller latinske Form mærke vi især adskillige Kvindenavne, saasom: Alma, Amanda, Aurora, Eleonora (Nora), Emilia, Julia, Kaia, Kamilla, Konstanse (Constantia), Laura, Ovidia, Rosaura, Theresia. Men ved Siden deraf findes da ogsaa nogle, som kun synes at være en Efterligning af de fremmede Navneformer, f. Ex. Barolina, Lavina, Rebina og flere, hvorom mere senere.

Af de bibelske Navne indeholder den foregaaende Række kun de mest brugelige af det nye Testamente; men hertil komme ogsaa nogle flere, som forekomme sjeldnere, nemlig: Ananias (Apost. G. 9, 10), Filip (Philippus), Gabriel, Jakob, Josef (nogle Steder Jøsop), Lukas, Markus, Sakarias (Sakris), Thomas, Timotheus. Af det gamle Testamentes Navne kunne følgende her ansees som de mest brugelige: Abraham (Abram), Daniel (Danel), David, Elias, Isak, Joakim (Jokum), Rakel, Rebekka, Salomon og Sara. Andre forekomme sjeldnere, saasom: Abel, Abigael, Adam, Enok, Esther, Eva, Jonas, Moses, Rafael, Samuel, Samson, Tobias. Sjeldnere bibelske Navne forekomme især i Nordland, saasom: Absalon, Aron, Benjamin (og Benoni), Bethuel, Efraim, Elieser, Esaias, Gideon, Israel, Jeremias, Job, Manasse, Nathan, Nathanael. Imidlertid finder man ogsaa i de sydligere Egne et og andet af disse sjeldnere Navne (som Barakias, Esekias, Fanuel, Ismael, Josva, Judith, Sem og fl.), og især synes Navnelisterne fra den sydvestlige Deel af Kristianssands Stift at vise en Tilbøielighed til at forøge de bibelske Navne, hvilket ikke er synderlig

heldigt, da man i disse Egne før har havt en god norsk Navneskik. Det er ikke nogen Forbedring i Skikken, at man saaledes forskyder visse gamle tilvante Navne og ombytter dem med Navne af Personer, som man ikke veed stort mere om, end at der engang har været En, som hedte saa; f. Ex. Barakias, Bethuel, Fanuel, Efraim, og Manasse. Saadanne Navne have ikke nogen Hævd i Landet, og hos andre Folk synes de heller ikke at være meget benyttede, undtagen paa et eller andet Sted, hvor et vist Selskab har søgt at udmærke sig ved sine Navne, saasom de saakaldte Puritaner i England i det syttende Aarhundrede, om hvilke det fortælles, at de vragede alle Navne, som ikke vare bibelske.

En anden Sag er det med de Navne, som ere os bekendte fra Evangelierne; thi disse have allerede i flere Aarhundreder været brugte i vort Land saavel som i de andre kristne Lande. Noget lignende kan da ogsaa siges om de førømtalte Navne paa Martyrer og Helgener fra de Tider, da Kristendommen led den grusomste Forfølgelse og Undertrykkelse. Naar vi f. Ex. mindes om de Fortællinger, som man engang havde om den hellige Agatha, om Agnes, Barbara, Katharina, Margareta med flere, og naar vi høre om de Pinsler, som de maatte lide, fordi de ikke vilde «ofre til Afguderne», saa kunne vi nok forstaa, hvorledes deres Navne kunde blive almindelige Kvindenavne i saa mange Lande. Deres Skjæbne vakte overalt den samme Følelse, og det blev som en almindelig Overeenskomst, at deres Minde skulde hædres, og deres Navne skulde leve i de kommende Slægter. Og naar disse Navne først vare optagne i adskillige anseede Familier, vilde de siden altid komme videre og tilsidst ogsaa optages af mange, som ikke vidste noget synderligt om dem, som først havde gjort disse Navne saa høit anseede.

Imidlertid er det en Uleilighed ved saadanne frem-

mede Navne, at naar de ere noget lange (som f. Ex. Apollonia, Laurentius, Nikolaus), da blive de efterhaanden saa forkortede og afstumpede i daglig Tale, at det tilsidst er vanskeligt at kjende dem igjen. Og da nu ogsaa nogle af vore hjemlige Navne kunne være afstumpede ved en slap Udtale, saa kan det i nogle Tilfælde blive uvist, om en vis Navneform hører til de norske eller til de fremmede Navne. Der kan saaledes være Tvivl, om «Austen» skal være Audstein (norsk) eller Augustin (romersk), om «Greggar» er Gridgard eller Gregorius, om «Jørn» er Jørund eller Georgius (Georginus), om «Silla» er Sæhilda eller Cecilia, om «Magla» er Magnilda eller Magdalena; saaledes ogsaa om «Justen» er Jostein eller Justin(us), om «Salmon» er Salmund eller Salomon, og om «Simun» er Sigmund eller Simon. I saadanne Tilfælde hænder det vist ofte, at man anseer den fremmede Form som den sikreste og altsaa skriver Augustin, Gregor, Jørgen, Justin, Salomon og Simon.¹ Dette kunde da tildeels ogsaa være rigtigt, og forsaavidt som man ikke kjender den norske Navneform, vil det ialfald være at undskylde, men der er da ogsaa en Fare for, at adskillige gamle hjemlige Navne kunde paa saadan Maade blive vragede eller bortlistede, fordi de tilfældigviis lignede visse fremmede Navne.

1 Saadanne fordunklede Former som «Silla» og «Magla» bør helst indtil videre skrives efter Udtalen. Det kan ogsaa her tillægges, at der er enkelte Navne, som see ud som norske, men dog neppe er det. Den gamle Form «Martein» er nok egentlig kun en Tillem্পning af det romerske Martinus. Navnet «Teis» ligner det gamle norske Teit, men er neppe noget andet end Matthæus. «Durdei» er ogsaa en Form, som klinger norsk, men kan neppe henføres til noget andet end Dorothea. Mere tvivlsomme synes «Daave» eller «Daae» (paa Voss) og «Noje» eller Nogje (paa Søndmøre); det første skrives David, og det andet Noe (Noa); men det kunde hænde, at de dog havde en anden Grund. Navnet «Joel» i Nordland er vistnok bibelsk, men «Joel» i Raabygdelaget falder sammen med Jøel og Ljoel til det gammelnorske Ljodolf.

Blandt de udenlandske Navne, som lettelig blande sig med de norske, kunne vi tilsidst nævne nogle Kvindenavne med den nedertydske Endelse «ken», «ke», eller «kje», som egentlig er en Form for Kjæle-navne, omtrent som «lille» (Signelille, Mettelille) i de danske Viser. Saadanne ere: Anniken, Gisken, Helken, Hermiken, Marken, og dernæst: Giske, Sarke, Venke, Nilske; Gaukje (Hard.) og Gjerkje (Sfj.). De to sidste synes at være frisiske Navne (ialfald findes «Goetje» og «Geertje» nævnte som frisiske i Stark's Kosenamen S. 74). Af Mandsnavne, som høre hertil, mærkes: Tikken (egentl. Tidken) og Vilken. De fleste af disse Navne ere dog temmelig sjeldne, og kun et Par af dem synes at være meget i Brug, nemlig Nilske (i Søndfjord) og Marken (i Nedre Telemarken).

Af Navne med en fremmed Endelse have vi ellers rigelig nok, som siden skal omtales; derimod er det hos os en Sjeldenhed, at et Navn indeholder virkelige Ord eller Led af to forskellige Sprog. (I andre Lande forekommer det af og til; saaledes ogsaa paa Island, f. Ex. Gudjon Sigur-jon, Kristmundr, Kristlaug og flere). Hertil maa man formodentlig henhøre Navnet Nilsmund (ved Kragerø) og et Par Navne med Krist (som egentlig hører til det græske Sprog), nemlig: Kristbjørg (Voss) og Kristbjørn (efter Pontoppidans Navneliste). De sidste ere sandsynligviis dannede som Efterligning af Gudbjørg og Gudbjørn; men efter hvad der forhen er bemærket, kan det være tvivlsomt, om ikke disse Navne egentlig have hedt Gunnbjørg og Gunnbjørn.

Saadanne Navne, som indeholde et helligt Ord, burde, som mig synes, kun bruges varsomt og sparsomt. Et Navn kan komme til at bruges i mange Slags unyttig Snak, i Spøg og Spot, i Sladder og Skjældsmaal; og i saadanne Tilfælde er det anstødeligt at høre Navne, som indeholde Ord af den helligste og høieste Betydning, for saa vidt som denne er almindelig bekjendt og forstaaet. En anden Sag er det med Helligdomme fra Hedenskabets Tid, hvis Betydning ikke længere er bekjendt.

III. NYDANNEDE NAVNE.

Det staar nu tilbage at tale om en Række af Navne, som maa ansees for at være opkomne i de seneste Tider ved et Slags Efterligning af fremmede Navneformer. Og i Sammenhæng hermed komme vi da ogsaa til at nævne enkelte Navne, som maaskee ikke skulde kaldes «nydannede», da det stundom kan være vanskeligt at vide, om et Navn er opkommet her i Landet eller ogsaa indført udenfra ligesom andre fremmede Navne, som forhen ere omtalte. Men ialfald have vi en heel Hob, som grunder sig paa Efterligning eller Nydannelse, nemlig saadanne, som indeholde en nordisk Rod eller Stamme, men derimod have en Endelse eller Slutningsform, som er fremmed for de nordiske Navne.

Det er allerede forhen omtalt (S. 276), at en af de gamle Folkestammer, nemlig den italiske eller latinske, havde en vis Navneskik for sig selv, og at denne Skik har siden vedligeholdt sig hos de romanske Folkeslag. Det er nemlig den Sædvane at aflede et Navn af et andet, det vil sige at danne nye Navne med en vis Endelse eller Forlængelse af et ældre Navn. Saaledes har man f. Ex. i det Italienske: Rosina og Rosetta af Rosa, Carlina og Carlotta af Carlo (Carolo), Giuseppa af Giuseppe (Joseph), og ligesaa i det Franske: Louise af Louis (Ludovicus, Ludvig), Henriette af Henri (Henrik) o. s. v. Denne Afledningsmaade har da efterhaanden fundet Efterligning i de nordligere Lande, saa at man ogsaa i Tydskland har dannet sig nye Navne med fremmed Endelse, f. Ex. Adolfine, Albertine, Ernestine, Leopoldine, Wilhelmine og lignende. Og tilsidst har man da ogsaa hos os begyndt at følge den samme Skik, og paa nogle Steder har man allerede lavet saa mange Navne af dette Slags, at vi nu kunne finde dem i en uberegnelig Mængde.

Denne fremmede Brug maatte blandt andet give en bekvem Leilighed til at danne Kvindenavne af Mandsnavne eller opkalde Pigebørn efter Mænd; og denne Skik har da ogsaa fundet Indgang i vore nordlige Lande, hvor den egentlig ikke hørte hjemme.

Den korteste Afledningsmaade var da den at danne Kvindenavnet ved Tillæg af en Vokal, nemlig «a» (eller e), saasom: Josefa, Petra, Paula (Polla); Adolfa, Henrikka, Gustava; og deriblandt finde vi ogsaa nogle med norsk Underbygning, nemlig: Aamunda, Eirika, Olava, Eivinda og maaskee flere. Ellers har man ogsaa forsøgt en anden Form, nemlig med «ia» (eller ea), saasom: Aamundia, Gunneria, Alfia (?), Olea (i Lighed med Mathea, Jakobea, Petrea); men denne Form maa dog falde noget ubekvem, da der stundom endog kan være Tvivl om, hvorledes Navnet skal udtales eller betones.

Af disse korte Former have vi dog kun faa Exempler at opvise; men desto flere finde vi, naar vi see efter Afledningsformer med en længere Endelse, og her maa vi da først og fremst nævne Endelsen «ina» (eller ine), da denne findes benyttet til Afledning af allehaande udenlandske og indenlandske Navne uden Forskjel. Nogle Kvindenavne med denne Form findes saaledes dannede af fremmede Navne, saasom: Jakobina, Jokumina, Davidina, Mikelina, Samuelina, Simonina og flere. (Saaledes ogsaa af tyske og engelske Navne, som Bernhardina, Edvardina og flere). Andre findes dannede af norske Mandsnavne, saasom Alvina, Baardina, Bergina, Elevina, Gislina, Ingvaldina, Iverina, Kjellina, Olevina, Taraldina o. s. v. Og endelig findes ogsaa nogle, som kun ere en Omdannelse af norske Kvindenavne, saasom: Aasina (for Aasa), Bolina (for Boel, Bothild), Gjødina (for Gjøda, Gyda), Gullina (Gulla), Gurina (Gudrid), Gyrina (Gyrid), Randina (Randid), Torina (Thora). Disse sidste ere aabenbare Forvanskninger og desmere forkastelige,

da de kun virke til at fordunkle de ægte nedarvede Navne, som man dog burde lade staa, som de før havde staaet

Ved Siden heraf findes ogsaa lignende Navne med andre Former. Saaledes med Endelsen «iana», som: Asliana (af Atle), Axeliana, Torkelliana, Knudiana, Joniana, Larsiana. (Dog synes disse at være meget sjeldne). Ogsaa Endelsen «etta» har fundet Indgang; vi finde ei alene Annetta, Jonetta, Henrietta, men ogsaa Janetta, Pauletta, Simonetta, Lauretta, Taletta, og desuden Aletta, Boletta, Nilletta, Oletta og Stenetta. Sjeldnere ere derimod Formerne «illa» og «ilia» (eller elia), som i Danilla, Jonilla, Aasilia, Gunnilia, Danelia, Axelia. Og det samme gjælder da om enkelte enestaaende Former, som Endrikka, Olise, Iverise og deslige.¹

Endelig findes her ogsaa adskillige Mandsnavne, som paa lignende Maade ere dannede efter fremmede Mønstre, fornemmelig med de romerske Former: ius, inus, inius og anus. Saaledes: Gunnerius, Karelius, Laginus, Torinus, Larinius, Britanus, Noranus. Nogle af dem synes dannede af Kvindenavne, saasom: Karinius og Karinus, Mettinus, Dortinus, Elinus, Gurinus, Olevinus. Imidlertid ere dog disse Navne kun faa imod den store Mængde af nydannede Kvindenavne.

Denne overhaandtagende Brug af nye Navne med fremmede Endelser medfører ofte, at det Navn, som Endelsen skal lægges til, bliver forkortet eller afstumpet, saa at det hele kun bliver en Navnestump med en fremmed Endelse. Noget saadant synes at være Tilfældet med: Antina, Samsina, Steffina, Davina og Sakina, da disse rimeligviis høre sammen

1 Det er mærkværdigt, hvor mange Navne her er, som begynde med «Ol» og ende med en fremmed Form. Saaledes Olia og Olea, Olevina (Olefine), Olufine, Olina, Oliana og Oleana, Olinane, Olanna, Oletta, Olise og Olovise. Af Mandsnavne mærkes: Olaus, Olaves, Olavius, Olevinus og Olai (som egentlig betyder Olafson).

med Anton, Samson, Steffan, David og Sakarias. Ligeledes med: Torgina, Ottina, Tostina, Haagina, Rollina og Osmina, forsaavidt som disse skulde være afledede af de norske Navne Torgeir, Ottar, Torstein, Haakon, Rolleiv og Aasmund. I Afledningen fra de fremmede Mandsnavne med Endelsen «s» (as, es, us) er nogen Ulighed opkommen, idet man dels har udeladt dette «s» og dels beholdt det; saaledes findes: Thomina, Tobina, Andrina og Andreana (af Thomas, Tobias og Andreas); men derimod ogsaa Thomasina, Eliasina, Hansina (og Jensina), Larsina, Monsina, Nilsina. Denne sidste Brug var vel ikke ganske i sin Orden, da nemlig dette «s» ikke hører til Navnets Rod eller Stamme, men derimod staar i samme Stilling som det gammelnorske «r» i saadanne Former som Olafr, Sigurdr, Eiríkr o. s. v. Imidlertid seer det ud til, at man heller ikke i andre Lande har regnet det saa nøie med denne Brug.

Som man her kan see, ville mange Navne ved en saadan Afledning blive noget lange og derfor ubekvemme til Hverdagsbrug. Heraf opstaar da en Trang til at forkorte dem, men dermed gaar det ofte saaledes til, at det netop er den vigtigste Deel af Navnet, som bortfalder ved Forkortningen. I fremmede Navne, som have været længe i Brug, kunne saadanne Forkortninger være meget gamle, f. Ex. Greta, Lena, Lona (for Margreta, Magdalena, Apollonia). Men noget lignende finder nu ogsaa Sted ved nyere indførte Navne, saasom de franske: Charlotte, Annette, Henriette; forkortet: Lotte, Nette, Jette. Og allermest gaar det ud over de uheldige Navne med Endelsen «ina», da disse ere saa mangfoldige, at man her kan faa sig en rigtig lang Række af meningsløse Navnestumper, saasom: Bina, Dina, Gina, Lina, Mina, Rina, Sina, Stina, Tina og Trina. Her kan man da sige, at Hovedet er borte, og Halen er tilbage. Det vil ofte være vanskeligt at vide, hvad

Navnet skulde hedde i sin fulde Stand. Hvad er f. Ex. Gina? Er det Jørgina (Georgina) eller Regina eller det forfuskede Haagina? Og ligesaa kan der blive Spørgsmaal, om «Lina» skal være Nikolina eller Karolina eller et af de nylavede, som Gullina eller Rollina; ligesaa om «Sina» skal være Hansina eller Nilsina eller en anden af disse mindre heldige Former, som før ere nævnte. Man kan næsten sige, at saadant ikke er noget Navn. Selv de fuldkomne Navne med Endelsen «ina» ere her en fremmed Ting, og naar man saa kun skal bruge de to sidste Stavelser af Navnet, saa har det sandelig lidet Værd tilbage. Men alligevel finder man disse Navnestumper fortvæk opført i Folketællings-Listerne, som om intet manglede.

Blandt de længere Kvindenavne er der ellers nogle, som rimeligviis maa ansees som en Sammensætning af to Navne, saasom: Aaselena, Gretelena, Martelena og Anelena (eller Annelina). Hertil høre vel nogle med Formen «ana», som Britana, Dordiana, Eliana, Mildriana, Guriana, Siriana, – thi denne Form kan tildeels være det samme som Navnet Anna, som ogsaa hedder Anne og Ane ¹. Og der findes da ogsaa, fornemmelig i Trondhjems Stift, flere Navne, som slutte med «anna», saasom: Britanna, Brynilanna, Gjertruanna, Guruanna, Ingeranna, Sirianna, Elenanna, Karianna, Kirstenanna og Kirstianna. Skjønt disse Navne ikke just høre til de slemmeste, faa de dog ved Sammensætningen en fremmed Klang, og naar Navnets første Deel er noget afstumpet, er der ikke

1 Paa Grund af den uheldige Skik at slutte Hunkjønssordene med «e», i Stedet for «a», er man paa nogle Steder tilbøielig til at gjøre Forskjel paa Anna og Anne, Marta og Marte, Sara og Sare, saa at Formen med «a» betragtes som et andet Navn og faar en anden Betoning, nemlig det afsluttende Tonelag (ligesom i et Eenstavelsesord). Det er maaskee ikke frit for, at det samme skeer med gammelnorske Navne, som Thora, Gyda, Aasta, paa de Steder, hvor de ere nylig optagne og ikke nedarvede.

Leilighed til at rette derpaa, uden at begge Dele sættes særskilt, f. Ex. Gudrun Anna, Sigrid Anna, o. s. v.

Forøvrigt findes her en heel Række af Navne, som man vanskelig kan finde nogen Grund for, og som kun synes opkomne af en besynderlig Lyst til Efterligning af fremmede Navneformer. Saaledes især Kvindenavne, som: Bedine, Belette, Dananda, Edine, Elette, Elida, Emine, Enette, Gedine, Gemalia, Gesenia, Lavine, Neline, Oldine, Osea, Rebine, Reguline, Remine, Samine, Selline, Thelise, Theoline, Veline. Dog mangler det heller ikke paa Mandsnavne af samme Slags, som: Anius, Elius, Idius, Gunelius, Jesenius, Perlinus, Raspinus, Timian og Tinius. Nogle af dem kunde vel grunde sig paa et Slags Sammensætning. Fra det Trondhjemske nævnes «Kariol» som en Sammenbinding af Kari og Ole; det østerdalske «Karender» er maaskee dannet af Kari og Endre (Endrede); det søndfjordske «Oliver» er neppe det engelske Oliver, men snarere Ole og Iver. Og noget lignende kan være Tilfældet med visse Kvindenavne, som Annolina, Barolina, Perolina, Petranna, Luisianna, Danelen, Elensine, Omunsine. (De have ialfald nogen Lighed med de dristige Sammensætninger af Navneled, som før ere omtalte, S. 284). Men ved at blade i Folketællings-Listerne kan man stundom træffe et og andet Navn, som er endda mere besynderligt, saa at man ikke rigtig tør omtale det af Frygt for, at det maaskee kun er en Feilskrivning eller Feillæsning. Og det nytter da heller ikke stort at studere derpaa, thi man hører Exempler nok paa, hvorledes Folk have dannet nye Navne efter de underligste Indfald og Nykker, uden at skjønne det mindste om, hvorledes vort Folk har dannet sine Navne i forrige Tider.

IV. OM NAVNESKIKKEN I DET HELE.

Det viser sig af det foregaaende, at der ved Siden af vort gamle folkelige Navneforraad ogsaa er opkommet et stort Forraad af et andet Slags, og at en stor Deel deraf er nye Navne med fremmed Form. De sidste kunne vi ikke andet end laste, blandt andet fordi de vise en tiltagende Ligegyldighed for norsk Arveskik eller endog Ringeagt for vore Forfædres Brug. Men noget saadant kunde man da næsten vente efter den Skjæbne, som vore Arveminder ellers have havt. Vore Læremestere, som skulde sørge for at bevare Landets Minder og Landets Sprog, havde fundet det mageligst at kaste dette Sprog til Side og sætte en anden Sprogform i Stedet, og dermed fulgte da, at ogsaa Navnene nu skulde tillempes efter et andet Lands Talebrug. Man blev efterhaanden saa vel afvænnet fra de gamle Former, at der siden vistnok var mange, som undrede sig, naar de hørte, at man engang havde skrevet Gunnar og Einar og Olaf, i Stedet for Gunder og Ener og Ole, som det nu skulde hedde. Og naar Begrebet om den rette Landsskik engang var forvansket, var det rimeligt nok, at netop de fremmede Former maatte blive bedst anseede. Der var altid nogle, som vilde være fornemmere end andre Folk og ikke kunde lade sig nøie med de sædvanlige Fattigmandsnavne, men derimod maatte have Navne af store Folk i den store Verden, af Prindsere og Prindsesser, af Keisere og Keiserinder, for at have noget, som man kunde udmærke sig med. Og saa kom der altid flere efter, som vilde være ligesaa fornemme, og saa blev der Trang til flere Navne af samme Slags. Endelig kom man da ogsaa dertil, at man kun tog en liden Stump af et Navn og forlængede Stumpen med en vis Endelse, saa den fik nogen Lighed med de fremmede Navne; og paa denne Maade kunde man da altid

skaffe sig Navne, som vare saa fine og velklingende, som nogen kunde ønske sig.

Blandt de Ting, som ellers have virket med til at forvanske den gamle Navneskik, ville vi først nævne den Brug at danne Kvindenavne af Mandsnavne, eller med andre Ord at opkalde en Kvinde efter en Mand. Men ogsaa dette var egentlig en fremmed Skik, som nærmest hørte hjemme i Sydlandene og især hos det romerske Folk, som nemlig havde et Sprog, som var særdeles vel skikket for en saadan Navnedannelse (jf. S. 309). Her i Norden havde man ikke saadanne Former, og heller ikke mærke vi i de ældre Tider nogen Tilbøielighed til at overføre Navne fra det ene Kjøen til det andet. Det kan vel stundom see ud til, at det ene Navn er dannet efter det andet (f. Ex. Katla efter Ketil), og der er ogsaa nogle Tilfælde, hvor Mandsnavn og Kvindenavn er noget lige, saasom Helge og Helga, Thore og Thora, Halldor og Halldora, Thorbjørn og Thorbera; men ogsaa i disse Tilfælde synes begge Navne at være lige selvstændige, saa at det ene ikke er dannet af det andet.

En Omdannelse af Mandsnavn til Kvindenavn maa altsaa have været noget usædvanligt, medens derimod den gamle nordiske Skik har været at opkalde sin Søn efter en Mand, og sin Datter efter en Kvinde. Og dette var da ogsaa naturligt nok; thi naar man opkaldte en gammel eller afdød Slægtning, maatte vel dette have den Mening, at Navnet skulde bevares i Slægten, og at det unge Menneske skulde være et levende Minde om det gamle. Men naar nu Pigebarnet skal faa Navn efter en Mand, eller Dregebarnet efter en Kvinde, da kan der ikke blive nogen rigtig Lighed imellem den gamle og den unge; den sidste bliver ikke noget forynget Billede af den første, og Opkaldelsen har altsaa ikke noget stort at betyde.

Det har været en Sædvane her som andensteds, at de første Børn af Ægteskab fik Navn efter Fa-

derens og Moderens Forældre, og dersom Sønnerne eller Døtrene bleve flere end to, da opkaldte Forældrene de nærmeste af sine ældre Paarørende. Paa de fleste Steder tager man nu dette ikke saa strengt; sædvanlig nævnes den første Søn efter Faderens Fader, og siden regner man det ikke saa nøie med de øvrige. Men paa enkelte Steder synes der at være en streng Regel for denne Opkaldelse, saa at baade Forældrenes Forældre og de nærmeste Paarørende skulle opkaldes i en vis Orden og særskilt enhver for sig, om endog to eller flere af dem have eet og samme Navn. Herved opkommer da den Uleilighed, at to Søsken kunne faa samme Navn; og Folketællings-Listerne vise ogsaa adskillige Exempler herpaa. I et Sogn i Telemarken findes saaledes to Søstre, som hedde Ingeborg; to Søstre hedde Anna, og to Brødre Aslak; noget lignende forekommer ogsaa paa Voss og i Nordmøre og i Guldalen, hvor der endog paa et Sted skal være tre Søstre, som hedde Ingeborg. Dette maa da være noget ubekvemt for den daglige Brug, saa at man vistnok er nødt til at tillægge et Kjendingsnavn, som f. Ex. «store» eller «litle» eller «minste», saaledes som naar flere Arbeidsfolk eller Tjenere med lige Navne tilfældigviis ere sammenkomne paa et Sted. Det er altsaa en af de Skikke, som ikke fortjene at bevares.

Men er der saaledes nogle Huse (eller Familier), som have for faa Navne, saa er der til Gjengjæld saa mange andre, som have for mange. Det er paa nogle Steder blevet en Skik at give Børnene to Navne og tildeels ogsaa flere, saa at man jævnlig træffer paa saadanne Navnepar som: Peter Johannes, Ole Martinus, Anne Petrina o. s. v. Tildeels bruges da kun det ene af disse Navne til Hverdags; men undertiden betragtes de to Navne som sammensatte, saa at man skriver dem sammen som et enkelt Navn; f. Ex. Olepeder (Olpeer), Johanpetter, Martelena, Elenanna

og flere med «Anna», som før ere nævnte (S. 313). Som man let vil see, fører dette ogsaa ofte til Forvanskning i de enkelte Navne og til Indførelse af fremmede Navne. Det ene Navn skal nemlig være kort og let, f. Ex. Ole for Olav (eller Ola), Iver for Ivar, Ane for Anna; det andet Navn skal derimod være noget langt og klingende og slutte med en liden Hale eller «Spæl», som vi kalde det, og til dette Brug ere netop de fremmede Navne med «us» eller «inus» og «ina» bekvemmere end de norske Navne. Og det hele er da ogsaa en fremmed Skik, som rimeligviis er opkommen ved Efterligning af visse store og fornemme Folk i andre Lande.¹ Den kunde have nogen Grund hos Byfolk, forsaavidt der var en og anden Slægt, som bestod af mange Mennesker, som allesammen brugte samme Tilnavn eller Familienavn. Hos Almuesfolk derimod pleier man at skrive Fadersnavn og Gaardsnavn ved Siden af Døbenavnet, og da vil der dog sjelden være Trang til mere end eet Navn for selve Personen. Derimod ville de unødige Navne ofte være til Møie for dem, som skulle bruge dem, og blandt andet for dem, som skulle holde Bog over Folketallet paa et Sted og saaledes ere nødte til at indføre de lange Navne i sine Lister og Bøger.

Blandt disse Sammenstillinger af Navne træffer man paa enkelte Steder ogsaa et Tilnavn eller Familienavn, benyttet som Døbenavn. At bekjendte Familienavne bruges som Mandsnavne, er rigtignok ikke noget sædvanligt; men imidlertid finder man dog et og andet Døbenavn, som synes at have været et

1 I vore gamle Brevbøger findes sædvanlig kun eet Navn for hver Person. Der er kun nogle faa Tilfælde, hvor en Kvinde, som havde givet sig ind i et Kloster, havde faaet et nyt Navn foruden sit eget; saaledes: Jorunn Constantia (Dipl. 1, 141), Sigrid Potentiana (Dipl. 2, 74), Gudrun Anna (Dipl. 2, 205). Men det har nok været en Skik, at en Kloster-Dame skulde have et vist Helgen-Navn, som kun brugtes i Klosteret.

Tilnavn, saasom: Hagemann, Bremer, Glambek, Mandrup, Møllerup, Vessel, Monrad, Bonsak, Thode, – og især i Nordland: Angel, Bang, Dreier, Skjøtte, Hveding, Sverdrup. Og paa et Par Steder finder man ogsaa flere Exempler paa, at et Familienavn er lagt til selve Døbenavnet, saa at Fadersnavn og Gaardsnavn følger særskilt bagefter. Saaledes i Indre-Sogn f. Ex. Kristoffer Nitter Iversen (med Gaardsnavn); Johannes Bugge Hansen; Kristine Munthe Klausdatter; Severine Vangensteen Pedersdatter, og flere. Ligesaa paa Helgeland: Olaus Lund Aronsen; Henrik Meier Nilsen; Hanna Falk Andersdatter, og flere. Saadanne Navne forekomme os noget besynderlige og tillige forvildende, forsaavidt som en Person derved henføres til en Familie, som han ikke tilhører. Ialfald er dette en Afvigelse fra den gode gamle Navneskik, og saa meget mere, som saadanne Tilnavne for en stor Deel ere fremmede.

Om de stadige Tilnavne (eller egentlige Familienavne) kan ellers her tilføies, at Almuesfolk i Bygderne ikke have havt nogen Trang til saadanne Navne, da de altid havde nok med at tilføie sit Fadersnavn tilligemed Navnet paa sit Fødested eller Bosted. Det var kun i enkelte Tilfælde, saasom ved Indflytning til en By eller ved længere Ophold imellem fremmede Folk, at det blev nødvendigt at have et enkelt og stadigt Tilnavn; og i saadanne Tilfælde har der været nogen Forskjel i Skikken. Vestenfjelds har man helst villet bruge Fødestedets Navn, altsaa et Gaardsnavn, søndenfjelds har man derimod gjerne villet bruge Fadersnavnet som Tilnavn. Det sidste kan stundom ogsaa have sine Fordele, nemlig naar Gaardsnavnet er noget langt og ubekvemt; men alligevel vil dog Gaardsnavnet som oftest blive det bekvemmeste. Ved Brugen af Fadersnavnet som Tilnavn er der allerede blevet en stor Mængde af ligelydende Tilnavne, f. Ex. Olsen, Thoresen, Eriksen,

og især saadanne, som dannes af Apostelnavne og Helgennavne, saasom Jonsen (Jensen og Hansen), Paulsen, Petersen, Andersen, Larsen, Nilsen, Sørensen og flere. Og skjønt saadanne Navne nu kunne klinge som simple og hverdagslige, ere de dog paa en Maade at ansee som fremmede og tildeels som forvanskede, forsaavidt som de grunde sig paa et afstumpet eller forkortet Mandsnavn. Derimod have Gaardsnavnene det Fortrin, at de tilhøre Landet fra gammel Tid og saaledes ere ægte hjemlige og passende for Folkeslaget; for det meste ere de ogsaa nogenlunde korte og bekvemme, og desuden ere de saa mange og forskellige, at de kunde tilbyde et rigt Forraad af gode Familienavne.¹

Om vore Gaardsnavne kunde der ellers være meget at sige; men dette vilde her blive noget for langt, og desuden har man jo allerede en fortræffelig Adgang til Oplysning herom i Munch's Beskrivelse over Norge i Middelalderen. Skrivemaaden for disse Navne har i lange Tider været meget skjødesløs, og om endog meget deraf i den seneste Tid er forbedret og rettet, saa staar der alligevel meget tilbage. Blandt andet kan mærkes, at man idelig har vaklet imellem norsk og dansk Form; man skriver f. Ex. Haug (Hauge), Braut, Leite, Teig og Øy i norsk Form, men man skriver ikke gjerne: Straum (Straume), Kleiv, Stein, Røyr, Øyr, Flatøy, Herøy eller Lauvøy; saadanne Navne see vi sædvanlig i dansk Form. Saaledes bruger man ogsaa snart en gammel og

1 Forsaavidt man kunde finde det bekvemmere at bruge Fadersnavnet som Tilnavn, kunde der ofte være Leilighed til at sætte Navnet i en ældre og mere norsk Form, fornemmelig ved at skrive «son» i Stedet for «sen» og tillige optage en fuldkomnere Navneform, f. Ex. Erikson, Einarson, Gunnarson, Olafson, Sveinson. Om Formen «son» er at mærke, at den baade er den gamle og rette norske Form og tillige svensk og engelsk og tydsk. (Tydskerne skrive sædvanlig Sohn). Vi komme altsaa i stort Selskab, naar vi bruge denne Form.

fuldstændig Form, snart en forkortet eller afstumpet Hverdagsform, man skriver rigtignok: Eid, Lade, Stad, Rud (eller Rød), men derimod: Hei, Li, Skjei og Stø, skjønt ogsaa disse med samme Grund som de forrige skulde skrives Heid, Lid, Skeid og Stød. Forøvrigt er der nu ogsaa mangt andet at anke paa; men saa er der dog Haab om en Forbedring, da der nemlig er gjort Forberedelser til en Omskrivning af Jordebøgerne eller Matrikulen. Det er kun at ønske, at dette vilde føre til en grundig Forbedring, saa at vi her ligesom i andre Lande kunde have den Fordeel, at Navnene vise hvad Land de tilhøre.

*

Af den foregaaende Fremstilling viser det sig altsaa, at vor gamle Navneskik for en stor Deel er bleven forvansket, blandt andet ved en umaadelig Optagelse af fremmede Navne eller ved nydannede Navne med fremmed Form og ved Sammenhobning af flere Navne i Stedet for et enkelt. Det maa imidlertid bemærkes, at dette ikke gjælder for det hele Land. Der er en stor Deel af Landet, som har en bedre Skik; hertil hører især de sydlige Fjeldbygder fra Raabygdelaaget til Valders og de vestenfjeldske Bygder fra Ryfylke til Sogn. I dette Strøg er der for det meste kun norske Navne uden noget Tilhæng af fremmede Former, og sædvanlig er der da ogsaa kun et Navn for hvert Menneske. I disse Dele af Landet er denne Sag altsaa i god Orden, saa at der ikke er synderlig Trang til nogen Forbedring, uden maaskee i Navnenes Skrivemaade, som tildeels vistnok kunde forbedres, forsaavidt som man kan være sikker paa Navnets gamle og rette Form.

De største Afvigelser fra den gamle Brug findes derimod mest i de østlige og nordlige Dele af Landet og ikke blot i de saakaldte Storbygder, men

ogsaa i adskillige tyndt befolkede Egne. Og ved en Sammenligning med ældre Navnelister finder man ogsaa, at de største Afvigelser netop ere tilkomne i de sidste Tider og især i dette Aarhundrede. Dette har da vel en Sammenhæng med disse Tiders tiltagende Nyhedssyge og voldsomme Kapløb efter allehaande Forandringer. Man skulde ei alene have mangfoldige nye Indretninger, men man skulde ogsaa have nye og fremmede Benævnelser paa alle de Ting, som dertil hørte. Det skulde ikke gaa an at have en Skik for sig selv; man skulde bruge det samme, som de store Folk i den store Verden havde begyndt at bruge. Det var da saa rimeligt, at ogsaa de simple Folk vilde være med og gjøre Forandringer; og det var ikke underligt, om de heri gjorde store Misgreb, saa at de netop først forandrede det, som ikke burde forandres, f. Ex. sin Talebrug og Navnebrug, som dog slet ikke var til Hinder for nogen Fremgang eller Dannelsen. Saaledes vilde det let hænde, at enkelte gamle Navne bleve anseede som forældede og ikke længere passende, især hvis de vare noget sjeldne i Omegnen. Var der f. Ex. kun een Mand i Bygden, som hedte Tormod eller Gaut eller Hallkjell, saa fik man gjerne høre, at Manden selv var misfornøiet med sit Navn og ønskede, at det var afskaffet. Og noget saadant seer man da ogsaa Spor til i Folketællings-Listerne, da det af og til forekommer, at en Mand har flere Sønner og Døtre, men ingen af dem er opkaldet efter hans eller Konens Forældre, som netop havde ægte gammelnorske Navne. I andre Tilfælde finder man, som før er omtalt, at det gamle Navn har faaet en ny Form eller er forlænget med en fremmed Endelse, f. Ex. Amandus for Aamund, Gunnerius for Gunnar, Aasina for Aasa, o. s. v.

Imidlertid er der dog Tegn til, at man paa enkelte Steder har begyndt at sætte større Priis paa de

gamle Navne. Den lettere Adgang til Kundskab om vor gamle Historie har nemlig virket, at der blandt de mere oplyste Folk findes enkelte, som have valgt sig norske Navne for sine Børn og derimod vraget de nydannede eller fremmede, som ellers kunde tilbyde sig. Dette er da noget, som giver Haab om Forbedring i Skikken, ialfald paa nogle Steder, og det er derfor at ønske, at flere skulle gjøre det samme. Da imidlertid ikke alle de gamle Navne ere lige gode (s. S. 270), vilde det dog være nyttigt at gjøre et skjønsomt Valg, og derved burde man da netop holde sig til saadanne Navne, som virkelig have været brugelige og sædvanlige her i Landet. Det er nemlig at mærke, at der ved Siden af vor egentlige Historie ogsaa findes en og anden Saga, som er udsmykket ved Digting eller maaskee heelt igjennem et Digt. Og naar man nu søger Navne blandt mærkelige Personer i en Saga, kunde man altsaa let slumpe til at opkalde en Person, som egentlig kun var en Helt eller Heltinde i en Roman.¹ Dette er noget, som ikke behøves, da vi allerede i de paalidelige Skrifter finde et rigt Forraad af gode Navne fra Fortiden. For det første er der flere af de hidtil bevarede Navne, som nu ere lidet bekjendte, men fortjente at komme mere i Brug; dernæst er der mange, som før have været brugte, og som godt kunde bruges endnu (s. S. 268, 269); og endelig er der ogsaa Adgang til at danne sig flere Navne af de gamle Navneled, saaledes som forhen er forklaret (S. 273). Paa saadan Maade kunde den gamle

1 Det nærmeste Exempel derpaa er Navnet Frithjof, eller egentlig Fridthjof (dvs. Fred-Tyv). Dette findes, saavidt jeg ved, hverken i vore gamle Brevbøger eller i vor paalidelige Historie; derimod forefindes det i en islandsk Saga, som har nogen Lighed med en Roman, og som maaskee ikke har været synderlig bekjendt her i Landet, førend efterat den var omarbejdet til et nyt Digt af den navnkundige svenske Digter Tegnér. – Ordet «Thjof» i et Par andre Navne er ellers forhen omtalt (S. 271).

Navneskik atter opfriskes og fornyes til en gavnlig Modvirkning mod Lysten til fremmede Navneformer.

Til Slutning er det da ogsaa at mærke, at vi hos tænksumme Folk i andre Lande vistnok vilde vinde større Ære ved en saadan Fornyse af den gode gamle Brug end ved al den fremmede Prydelse, som vi ellers kunde skaffe os. Alle Folk med nogen Selvfølelse pleie dog at sætte nogen Priis paa sin egen Slægt og sine egne Ættemærker, saa at de ikke gjerne ville forvexles med andre Folk. Nu er det rigtignok Sproget, som er det største og vigtigste Kjendemerke for et Folkelag; men ogsaa Navneskikken hører med til Folkets Ættemærker, og man har ogsaa Exempler paa, at Folk, som have vanskjøttet sine Forfædres Sprog, alligevel have bevaret sine særegne Navneformer. Saaledes har da ogsaa ethvert Folkelag visse Egenheder i sit Navneforraad, saa at man sædvanlig kun behøver at see nogle faa Navne, for at kunne skjønte hvad Land de tilhøre. Disse Former ere saaledes ei alene et Kjendemerke, men de ere ogsaa en Deel af Folkets fælles Arv og Eiendom; og det maatte da synes underligt, om Folket selv vilde vrage og foragte denne Eiendom; thi derved vilde dog Folket ikke vinde noget, som har virkelig Værd. De Navneformer, som vi finde mest agtværdige hos andre Folk (f. Ex. Engelskmænd og Tydskere), ere netop de, som de have havt fra de ældste Tider og som vi altsaa gjenfinde i deres gamle Historie. Noget lignende maa vel disse Folk ogsaa synes om vore egne Navne, og saaledes er det da ikke nogen Ære for os, om vi netop nu skulde vrage og forkaste de Navne, som vore Forfædre have brugt. Det er dog netop disse Navne, som paa bedste Maade stemme sammen med vore historiske Minder, med vore Hjemsteders Navne og med Folkets nedarvede Tungemaal i det hele. De tilhøre Landet fra umindelige Tider, de tilhøre det

Folk, som har ryddet Grunden og bygget Gaardene i dette Land, og som vi ogsaa pleie at kalde vore Forfædre. Og hvad man nu ellers vil sige om disse Forfædre, saa er det ialfald vist, at de have haft et godt Skjøn paa Former for Ord og Navne, og allerede i deres Navneformer have efterladt os noget, som hverken behøvede at omskabes eller at skaffes, men som tvertimod til alle Tider burde holdes i Agt og Ære.

Skrifter i Samling III

Skrifter i Samling III

UMSETJINGAR

Skrifter i Samling III

FRIDTJOF'S SAGA

I OMSKRIFT I DET NYERE LANDSMAAL.

FORTALE.

Dat er vist mange her i Landet, som hava høyr't gjetet «Fridtjof» og leset um honom; men dat er inkje so mange, som hava leset dan rette gamle Fridthjofs Saga. For dat heve gjenget med henne som med ymse andra Fornskrifter, at ho heve voret umgjord med nye Tilskot i dei seinare Tider, og desse nyare Umgjerderna hava vordet myket meir vidkunnige en Fornskrifti sjølv.

Dan rette Fridtjofs Saga er ei av dei mange Sagor, som ero skrivna i forna Tider, lenge fyrr en Prentekunsten var tilkomen, og som sidan hava voret samnade og gjøymde til desse Tider. Ho skal vera skrivi omkring Aaret 1300 og vonlega paa Island; men baade Tid og Stad er myket uviss. Dat finst endaa tvo serskilda Uppskrifter av henne, som ero myket lika i Tilburden, men ulika i Stil og Ordalag, og dan eine er myket stuttare en dan andre. Dei ero baada prentade i «Fornaldar Sögur» (Andre Bindet, Kjøbenhavn 1829), soleides at dan lengste Uppskrifti er sett som dan fyrste og beste. Etter henne er dat, at denne Umskrifti er gjord.

Dat finst og ei Saga um Torstein Vikingson, Fader til Fridtjof; men dan Saga ser ut til aa vera diktad, og er so full av Skrjonor og Trollskap, at ein inkje kann rekna henne fyre annat en eit Eventyr. I dan Maaten er Fridtjofs Saga myket betre; for her er daa dei fleste Tilburdarne mogolege og trulege. Vistnog er dat inkje fritt fyre Trollskap her helder; men dat er inkje meir, en som ofta kann finnast i dei sannaste Sagor, og som ein lett kann orsaka, naar ein veit, at denne Talen um Galder og Hamskifte og meir slikt var aalmenneleg Tru i gamle Dagar og langt seinare, en daa desse Bøkerna vaaro skrivna. Fyre di kunde Saga i seg sjølv vera sannferdeleg lika fullt; men darimot kunde dat helder vera andre Tildrag til Tvilsmaal um denne Saga, slike som dat, at desse Kongarne, som her ero nemnde, finnast inkje nemnde i dei gamle Ættartali fraa dan Tidi fyre Harald Haarfagre, og lika eins, at Kong Ring's Rike nemnest paa tvo elder tri Maatar (Ringarike,

Alfheim og, i dan minste Saga: Sverike), og at nokre Stadanamn (Framnes, Baldershagen, Streitoland) ero anten reint ukunnige elder myket tvilsame. Dat er soleides vandt aa vita, kor myket som er truande av sjølve Segni; men lika fullt kann dat daa vera ei gomol Fraasegn, som heve gjenget mannamillom i forna Tider og berre fenget ymise Avbrøyte i dan lange Tidi, fyrr en ho vardt uppteknad. Og vist er dat, at denne Saga heve voret myket vyrd, av di ho heve eit forvitnelegt og hyggjelegt Ihald og giv so gode Minningar um Sederne og Tilstandet i Forntidi, at ho kann vera lika so væl til Gagn som til Gaman.

Dan svenske Skalden Tegnér (daaen 1846) heve teket denne Saga til Grunnlag til eit Dikt, som er vordet myket vidkunnigt og er umskrivet baade paa Dansk og paa andre Maal. Dat er eit fagert Skaldaverk, som kunnigt er; men dat er leidt, at dat skulde heita «Frithjofs Saga»; for dat er daa inkje dan gamle Saga, kor som er. Nokre Stykke ero tillagde etter andra Fornskrifter: Raaderna, som Bele og Torstein giva Sønerna sine, ero mesta etter Haavamaal; «Vikingabalken» er etter Halfs Saga. Segni um Sverdet Angurvadel og meir slikt er etter Torstein Vikingsons Saga. Men so er dar ymise andre Ting, som Diktaren sjølv heve sett inn i; soleides dat, at Fridtjof strider med Atle Viking, at han sløkkjer paa Elden i Gudasalen, at han fer til Sogn og set upp atter Baldershagen, fyrr en han fær Ingebjørg, og at Kong Helge fell paa ei Herferd til Bjarmaland. Paa dan Maaten kann væl Segni hava fenget ei større Pryda og gjera ein større Verknad; men dat er inkje lenger dan rette gamle Fraasegni; dat er inkje «Frithjofs Saga».

Naar rett skulde vera, skulde mid her i Landet inkje turva nokra Umskrifter av dei gamle Sagorna; helder skulde mid lesa deim i dat gamle Maalet, som dei ero skrivna i. So gjera Islendingarne, og difyre ero dei so væl kjende med dat gamle Maalet og dei gamle Minni um vaare Forfeder. Men sidan Folk ero no so litet vane til aa lesa dei gamle Skrifterna, so vilde dat verda myket tungført fyre dei fleste aa lesa deim utan nokot Avbrøyte. Og sidan mid endaa i største Viddi av Landet hava eit gjengelegt Maal, som er myket likt dat gamle, naar dat verd skrivet paa ein rettskapad og samhøveleg Maate, so vil ei Saga inkje tapa so ovlega myket endaa, naar ho verd umskrivi i dat nyare Maalet. Dat er endaa Raad til aa bruka myket dei same Ordi, som i dan gamle Saga; og dat er ogso Raad til aa minna seg atter paa mange gamle Ordalag, som no ero litet kjende og paa mange Stader avlagde, men som lettelega kunde friskast uppatter, og som endaa i minsto ero større Vyrndad verde en dei mange framande og vanskapade Ordi, som strøyma inn til oss ifraa andra Sidor.

Denne Umskrifti av Fridtjofs Saga er soleides ein Freistnad til aa føra ei Fornskrift ifraa dat gamle til dat nyare norske Maalet. Ordalaget heve her vordet nokot gamaldagslegt, av di dat er lagat

etter Fornskrifti; men ymse Ord, som inkje ero allstad kunnige, ero tydde i ein liten Merknad nedst paa Bladet, og dat same er gjort med nokre Ord (som Tign, Hyrd, Grip), som inkje no ero i Bruk, men som vilde vera myket brukføre og nytlege baade i Skrift og Tale.

Namnet paa Hovud-Mannen i denne Saga heve eg skrivet «Fridtjov», sidan dar er fleire Namn i Saga, som enda med «Tjov», og denne Skrivemaaten høver best til Talen, som no er brukleg i Landet.

1. UM KONG BELE OG TORSTEIN.

Denne Saga byrjar med di, at Kong Bele ¹ styrde Sygna-Fylke ². Han hadde try Born, ein Son, som heitte Helge, ein annan, som heitte Halfdan, og ei Dotter, som heitte Ingebjørg og som var myket væn og vitug; ho var dat fremste og beste av Konungs Bornom. Dar gjekk ei Strand vestanfyre Fjorden og dar var ein stor Gard, som var kallad Baldershagen; dar var Fredstad ³ og eit stort Hov (elder Gudahus) med ein stor Skidgard i Kring. Dar var mange Gudar, men Balder var dan, som var dyrkad mest. Dei heidne Folki hadde voret myket vandsame um denne Staden og gjort dan Fyregjerdi, at dar skulde ingen gjera nokon Skade korkje paa Folk elder Fe; inkje helder skulde Karlmenner hava nokot Samlag med Kvendi dar. Dat, som Kongen raadde fyre, heitte Syrstrand; men paa hi Sida aat Fjorden stod ein Gard, som heitte Framnes, og dar budde ein Mann, som heitte Torstein og var Vikings Son. Garden hans vende beint imot Kongsgarden. Torstein hadde ein Son med Kona si; han heitte Fridtjov ⁴

1 Leset næsta som Bæle (med same E som i Sele, Tele, Spel) inkje Beele.

2 Sogn, i Bergens Umdøme.

3 I Fornskrifti «gridastadr», d. e. fredheilag Stad, dar ingen hadde Løyve til aa yppa Ufred.

4 Eigenlega Fridtjof, Friðþjófr, so myket som Fred-Tjov (Fredtjuv), dan som stel Freden; soleides: ein Stridsmann, «ein Ufredar-Fugl».

og var dan største og sterkaste av alle Menner og best buen til alla Idtrotter ¹ alt ifraa fyrste Ungdomen. Han var kallad Fridtjov hin frøkne ² og var so vinsæl, at alle unte honom godt. Konungs Borni vaaro unge, daa Moder deira døydde. Daa var dar ein god Bonde inn i Sogn, som heitte Hilding; han baud seg til aa taka Kongsdotteri til Fostring, og sidan var ho oppfødd hjaa honom baade væl og vyrklega. Ho var kallad Ingebjørg hin fagre. Fridtjov var og i Fostring hjaa Hilding Bonde, og han og Kongsdotteri vaaro Fostersystkyn; dei vaaro so gjævelege, at dei gingo fram um alle andre Born. No vardt dat smaatt med Kong Bele, og Lausøyren hans gjekk myket or Hondom, sidan han vardt gamall. Men Torstein hadde ein Tridjung av Riket til Forraad ³, og av honom hadde Kongen sin største Styrke. Torstein gjorde Veitsla ⁴ fyre Kongen tridjakvart Aar med myken Kostnad, og Kongen gjorde Veitsla tvau Aar fyre Torstein. Helge Belason vardt tidlega ein stor Blotmann ⁵; men korkje han elder Broderen var nokot vinsæl. Torstein aatte dat Skipet, som heitte Ellide ⁶; dat var so stort, at dar rodde femtan Mann paa kvart Bord; dat hadde bogne Stamnar og var ramlegt ⁷ som eit Havskip; Bordet paa dat var spengt med Jarn. Fridtjov var so sterk, at han rodde med tvo Aarar i Halsromet paa Ellide, og kvar Aar var trettan Alner lang; men i dei andre Romi var dat tvo Mann um kvar Aar. Dat tykte alle, at Fridtjov

1 Mannsverk.

2 Frøken: djerv, herdig, myket fyre seg.

3 Elder Fyreraad, Styring.

4 Veitsla (ofta uttalat Vesle): Gjestabod. Av veita, d. e. giva, lata til; serlega: giva Gjestahald.

5 Blot (les Bloot) var Forner elder Offring til Gudarne. Blotmann, ein som offrade tidt.

6 Leset Eellide, eller næsta Eellede; samansett av El (Vedr, Vindflaga) og Lide (Fylgjar, Gangar, som «lid» elder gjeng); soleides dan som gjeng med Vedret, elder fylgjer Vinden.

7 Sterkt.

var ei Makaløysa fram fyre andre unge Menner i dei Tidom; men Kongssønerne ovundadest myket paa detta, at han var meir lovad en dei. No kom dat dartil, at Kong Bele fekk Sott, og daa dat drog aat med honom, kallade han til seg Sønerne sine og talade med deim. «Denne Sotti vil leida meg til Bane,» sagde han, «men dat vil eg bidja dikkor, at did skulo hava dei gamle Vinerne, som eg heve havt; for dat synest meg so, at dat skortar dikkor myket imot slike Menner som Fedgarne ¹ Torstein og Fridtjov, bæde i Manndom og Raadagjerd. Og so skulo did kasta upp ein Haug etter meg,» sagde han, og daretter døydde Kong Bele. Sidan lagdest ogso Torstein i Sott, og daa talade han med Fridtjov og sagde til honom: «Dat vil eg bidja deg, Frende, at du stiller Huglyndet ditt og vægjest fyre Konungssønom; for dat sømer seg best fyre dan Tigni² som høyrer deim til; ellerst tykjest eg hava goda Voner um dine Maalemne. No vil eg vera hauglagd ned med Sjoen paa denne Sida aat Fjorden og midt imot Haugen etter Kong Bele; daa skal dat rett verda høgleg ³ fyre oss aa ropa til kvarannan etter Tidende.» Nokot litet daretter andadest Torstein, og daa vardt han hauglagd, som han hadde sagt; men Fridtjov tok Land og Lausøyre etter honom. Fridtjov hadde tvo Fostbrøder, som heitte Bjørn og Asmund; og dei vaaro ogso store Menner og sterke.

2. FRIDTJOV BIDLAR TIL INGEBJØRG.

Fridtjov vardt dan frægaste ⁴ Mann og stod seg raustlega i alla Mannrauner ⁵. Bjørn Fostbroder sin vyrde

1 Fedgar er Fader og Son.

2 Tign er høg Verdleike, Heider, Storvyrde (Majestet).

3 Høgleg: lett.

4 Fræg: gild, gjæv; eigenlega: vidspurd. (Av frega: spyrja). Hertil Frægd: Æra.

5 Manna-Prøvor, Faarar som røyna Mannen.

han mest, men Asmund tenade deim baade. Skipet Ellide var dan beste Eignalut, som Fridtjov fekk etter Fader sin, og ein annan Grip ¹ var ein Gullring, som var so god, at dat fanst ingen dyrare i Norig. So myken Fagna-Mann var Fridtjov, at dei fleste Folk leto dei Ordi ut, at han var inkje mindre Vyrdnar-Mann en Brøderne Helge og Halfdan utan fyre Konungs-Tigni. Difyre lagde Kongarne Illhug og Uvinskap paa Fridtjov og likade myket illa, at han var kallad meir Mann en dei. Dartil tyktest dei ogso merka, at Ingebjørg, Sister deira, og Fridtjov lagde Hugen saman. No leid dat til, at Kongarne skulde søkja Veitsla hjaa Fridtjov paa Framnes; og dar gjekk dat, som dat fyrr hadde gjenget, at alle fingo større Vælgjerd, en dei kunde venta. Dar var Ingebjørg med, og Fridtjov talade lenge med henne. ² – Sidan foro Brøderne heim, og etter dan Tid voks Ovundi deira mot Fridtjov. Nokot seinare vardt Fridtjov myket sturen og uglad; Bjørn Fostbroder hans spurde honom daa, kvat dat skulde tyda; og Fridtjov svarade, at han hadde fenget dat i Hugen, at han vilde bidla til Ingebjørg. «Um eg endaa heve mindre Namnabot en Brøderne hennar, so er eg daa inkje mindre Mann fyre dat,» sagde han. Bjørn talde til, at han skulde gjera dat. Sidan fekk Fridtjov nokre Menner med seg og for avstad og fann Brøderne. Kongarne saato paa Haugen, dar Fader deira var nedsett; Fridtjov helsade deim fagert, og sidan bar han upp Bønordet sitt og bad um Sister deira, Ingebjørg Beladotter. Kongarne sagde: «Inkje var dat myket vislegt aa koma med slikt eit Maalemne, at mid skulde gifta henne med ein utigen ³ Mann; dat

1 Grip er same som Eignalut, kosteleg Ting.

2 Her er tillagt i Saga: «Kongsdotteri sagde til honom: Du heve ein god Gullring. Sant er dat, segjer Fridtjov.» Desse Ordi synast inkje høva paa denne Staden.

3 Utigen, som inkje heve «Tign», inkje er av Konga-Ætt elder Hovdingastand.

vilja mid aldri paa nokon Maate gjera.» Fridtjov svarar: «Daa er mi ærend snart gjord; men dat skal eg lova til Attergjeld, at eg aldri skal gjera dikkor nokor Hjelp heretter, um did skulde turva dat.» Dei sagdest aldri skøyta nokot um dat. Sidan for Fridtjov heimatter og var gladvoren lika som fyrr.

3.UFRED MED KONG RING.

Dat var ein Konung ¹, som heitte Ring, og som raadde fyre Ringarike; dat er ogso i Norig. Han var ein rik Fylkeskonung og ein gild Mann; men han var alt komen nokot langt fram i Aldren. Han sagde til Mennerne sine: «No heve eg spurt, at Sønerna etter Kong Bele hava spilt Vinskapen med Fridtjov, som er dan frægaste av dei fleste Menner; no vil eg senda Menner til desse Kongarne og bjoda deim slike Koster ², at dei anten skulo ganga under meg og giva meg Skatt, elder so skal eg gjera ein Her av imot deim; og daa vil Riket deira liggja laust fyre; for dei hava korkje Mannstyrke elder Vitmuner til aa setja imot meg, og dat skulde vera ei stor Frægd fyre meg paa mine gamle Dagar aa faa deim underkugade.» Sidan foro Sendemenner fraa Kong Ring og funno Brøderne Helge og Halfdan i Sogn og sagde til deim: «Kong Ring sende dikkor Bod, at did skulo senda honom Skatt, elder so vil han herja paa Riket dikkar.» Dei svarade, at dei inkje vilde læra dat i Yngdi, som dei inkje vilde kunna i Aldren, at dei skulde tena honom med Vanvyrding. «No skulo mid samna alt dat Folk, som mid faa,» sagde dei, og so var gjort. Men daa dei tykte, at Lidet ³ deira vardt litet, so sende dei Hilding Fostre til

1 Konung er dan gamle Form, og «Kong» er berre ei Avstyting, lika eins som «Pengar» fyre Peningar.

2 Kost: Val; Tilbod. (Av kjosa, dvs. velja).

3 Lid (Le'): Fylgje, Folkahjelp, Folk.

Fridtjov, at han skulde bidja honom fara til Lids med Konungom. Fridtjov sat ved Nevatavl (dat er eit Terningspel elder Skakspel), daa Hilding kom inn og talade til honom: «Kongarne vaare sende deg Helsing, at dei vilde hava ditt Lidsinne ¹ til Striden imot Kong Ring, som vil ganga paa Riket deira med Urett og Ofse.» Fridtjov svarade honom inkje og talade berre til Bjørn, som han tevlde ² med: «Dar er eit Bil imillom, Fostbroder, og dat fær du inkje brøyta; helder vil eg setja paa dan raude Tavla og sjaa, um ein kann faa henne frelst.» Hilding sagde endaa: «Helge Konung bad meg segja deg, Fridtjov, at du skulde fara med i denne Herferdi, elder so skulde du faa harde Koster, naar Kongarne koma atter.» Bjørn sagde daa til Fridtjov: «Dar er Tvikost, Fostbroder, og tvo Maatar til aa spela seg darifraa.» Fridtjov segjer: «Daa er dat beste Raadi aa sitja fyrst etter Neven, og daa vil Tvikosten inkje vera traud.» ³ Annat Svar fekk inkje Hilding paa Ærendi si; og difyre for han beinaste tilbaka til Kongarne og sagde deim, kvat Fridtjov hadde sagt. Dei spurde Hilding, kvat han trudde, at desse Ordi skulde tyda. Hilding segjer: «Naar han rødde um eit Bil, daa munde han tenkja paa eit Bil elder Langdrag i denne Ferdi med dikkor; og daa han letst vilja setja aat dan raude Tavla, daa hadde han ein Tanke til Ingebjørg, Sister dikkar; difyre skulo did gjæta henne væl; og daa eg lovade honom Hardkoster fraa dikkor, daa kallade Bjørn dat Tvikost, men Fridtjov sagde, at ein skulde fyrst leggja aat Neven; darmed tenkte han paa Kong Ring.» Sidan budde Kongarne seg ut til Ferdi; men fyrst leto dei

1 Lidsinne: Hjelpsemd.

2 Spelade.

3 Vonlega so, at daa vil dat vera greidare aa sjaa Utvegen. «Neven» skal vera «Kongen» i Spelet. Ellerst er desse Ordi um Spelet nokot vande aa skyna.

flytja Ingebjørg inn i Baldershagen og aatta andre Kvende med henne. So forherdig maatte daa inkje Fridtjov vera, sagde dei, at han skulde søkja henne dar; for dat er ingen so djerv, at han gjerer nokot Mein paa dan Staden. Sidan foro Brøderne sud etter til Jadren ¹, og daa møtte dei Kong Ring i Soknarsund. Kong Ring hadde vordet myket reid ² fyre dat, at desse Brøderne hadde sagt, at dei tykte dat vera Skam aa berjast ³ med ein Mann, som var so gamall, at han inkje kunde stiga paa Hestabaket utan med Studning.

4. FRIDTJOV LYDEST TIL INGEBJØRG.

So snart som Kongarne vaaro burte, tok Fridtjov paa seg Heidersklædi sine og sette dan gode Gullringen paa Handi si; sidan gingo dei Fostbrøderne ned til Sjoen og sette Elliden paa Flot. Bjørn sagde: «Kvart vil du no halda, Fostbroder?» Fridtjov svarar: «Til Baldershagen og skjemtast med Ingebjørg.» Bjørn mælte: «Dat er inkje gjerande, for daa gjerer du Gudarne reide paa deg.» Fridtjov sagde: «Dat skal eg no vaaga kor som er, og dartil vyrder eg meir um hennar Hyllesta en um Balders Reide. Sidan rodde dei yver Fjorden og gingo upp til Baldershagen og inn i Stova til Ingebjørg; dar sat ho med aatta Gjenter; og dei, som komo inn, vaaro ogso aatta; og daa dei komo dar, so var dar altsaman tjeldat med Pell ⁴ og dyre Dugar. Ingebjørg reiste seg upp og talade: «Kvi er du so djerv, Fridtjov, at du er her komen utan Løyve av Brødrom mine og gjerer Gudarne reide paa deg? Fridtjov segjer: «Kor dat kann

1 Jadren (sunnanfyre Stavanger) er i Talen forvendt til Jæren (Jedren).

2 Reid (rei'e): harm, sinnad. (Svensk og Dansk: vred). So og: Reide (Sv. og D. Vrede).

3 Berjast: slaast, halda Slag.

4 Pell er eit gamalt Namn paa eit dyrt og fint Vevnad-Slag, kanskje Atlask elder nokot slikt.

vera med dat, so vyrder eg meir um di Elska en deira Reide.» Ingebjørg svarar: «Her skal du vera vælkomen og alle dine Menner.» Sidan gav ho honom Rom til aa sitja hja seg og drakk honom til med Vin av beste Slaget; og soleides saato dei dar og skjemtade seg. ¹ Daa saag Ingebjørg dan gode Ringen paa Handi hans og spurde, um han aatte denne Eignaluten; Fridtjov sagdest eiga honom, og Ingebjørg rosade Ringen myket. Fridtjov sagde: «Denne Ringen skal eg giva deg, um du lovar, at du inkje vil lata honom fraa deg, og at du vil senda honom til meg, naar du inkje vil hava honom; og hermed skulo mid lova kvart-annat Truskap. Med denne Trulovingi skifte dei Ringarne sine. Fridtjov var ofta i Baldershagen um Næterna, og kvar Dag kom han dar dessimillom og skjemtade seg med Ingebjørg.

5. FRIDTJOV OG KONGARNE SÆTTAST.

No er dat aa segja um Brøderne Helge og Halfdan, at dei funno Kong Ring, og at han hadde meir Mannstyrke; daa gingo Menner imillom og søkte um Sætt ², at dat inkje skulde verda nokon Ufred. Kong Ring sagdest vilja dat paa dan Maaten, at Kongarne skulde ganga under hans Vald og gifta honom Syster deira, Ingebjørg hin fagre, med ein Tridjung av alle deira Eigner. Kongarne lovade detta, av di dei saago, at dei fingo for myket Over-evle aa strida imot; og so vardt denne Sætti stadfest, og Bryllaupet skulde standa i Sogn, naar Kong Ring kom dar etter Festarkona si. Brøderne foro heim med Folket sitt og vaaro myket illa nøgde med Ferdi. Daa no Fridtjov hadde Von til dess, at Brøderne skulde koma heim, so sagde han til Kongsdotteri: «Væl og fagert hava

1 I Staden fyre «skjemta» er no oftaste sagt: moroa, trøya, skjala.

2 Sætt er Fredgjerd elder Semja etter ei Trætta. «Sættast»: semjast paa nytt, («Forlik» og «forlikast» ero framande Ord).

did teket imot oss her, og Balder Bonde¹ heve inkje vist oss nokon Uvilje; men naar did vita, at Kongarne dikkar ero heimkomne, so skulo did breida Blæjorna dikkar ut yver Disarsalen²; for han er dan høgste her paa Garden; daa kunna mid sjaa dat yver Fjorden burt paa Bøen vaar.» Kongsdotteri segjer: «Inkje hava did havt annan Manns Døme aa fara etter³ (for dat var vist ingen annan, som torde koma her); men dat er vist, at naar did koma, so hava mid vaare Viner aa fagna»⁴. Sidan for Fridtjov heim, og næste Morgonen daretter gjekk han tidlega ut, og daa han kom inn atter, kvad han so:

Dat maa eg segja,
Seggirme⁵ mine,
at no er dat gjort
med Gaman-Ferdom.
Inkje mid skulo
til Skipet ganga;
for no ero Blæjor
paa Bleiki komna.

Daa gingo dei ut og saago, at heile Disarsalen var takt med bleikte Lereft. Daa sagde Bjørn: «No muno Kongarne vera heimkomne, og daa faa mid stutta Stunder til aa sitja i Ro; no tenkjer eg, dat er beste Raadi aa samna Folk;» og so var gjort, og ein heil Manna-Muge dreiv saman dar. Brøderne fingo snart spyrja um Fridtjovs Framferder og lika eins um Folkastyrken hans. Kong Helge mælte: «Dat tykjer eg vera eit Under, at Balder skal tola all

1 Tyder her: Husbonde, Husfader.

2 Disarsal: Gudahus i Heidenskapen. (Diser: Gudar av Kvendekyn, Gydjor).

3 Elder: Inkje hava did faret aat som annat Folk. (Døme: Exempel).

4 Fagna: taka imot.

5 Segg er Mann elder Karl. Her er dat sett fyre Bokstav-Rimet, som er so, at tvau nærstadde Ord skulo byrja med like Bokstavar; soleides her: segja og Segg, gjort og Gaman, skulo og Skip, Blæjor og Bleik.

Skam av Fridtjov og hans Fylge. No skulo mid senda Menner til honom og faa vita, kvat Sætt han vil bjoda oss; elder og skal han faa Bod um aa fara ut or Landet; for eg ser inkje, at mid hava Avl ¹ til aa berjast med deim denne Gongen.» Hilding Fostre bar Ærendi fraa Konungom til Fridtjov, og Fridtjovs Viner komo til; dei sagde til honom: «Dat vilja Kongarne hava i Sætt av deg, Fridtjov, at du heimtar Skatten av Orknøyom, som inkje heve voret utreidd, sidan Kong Bele do ²; for Kongarne turva Peningen, naar dei skulo gifta Ingebjørg, Syster si, med myken Lausøyre.» Fridtjov segjer: «Ein Ting er dat, som kann draga til Fredgjerd imillom oss, og dat er Vyrndad fyre dei fyrrre Frenderne ³ vaare; men ingen Truleike vilja dessa Brøderne syna oss. No vil eg hava dei Skilordi, at alle vaare Eigodomar skulo vera i Fred, medan eg er burte.» Og dat vardt honom lovat og tilsvoret med Eid. Fridtjov gjorde seg laus til Utferdi og valde seg djerne og duglege Folk til Fylge, so dei vaaro atjan Menner saman. Mennerne hans spurde honom, um han inkje fyrst vilde fara til Kong Helge og sættast med honom og bidja av seg Balders Reide. Fridtjov svarade: «Dan Lovnaden skal eg gjera, at eg aldri skal bidja Kong Helge um Fred»; og daretter gingo dei um Bord paa Ellide og hildo ut igjenom Sognafjorden. Men daa Fridtjov var heiman faren, sagde Kong Halfdan til Helge, Broder sin: «Dat skulde vera ein Tilstyrknad fyre Stjorni ⁴ vaar, um Fridtjov kunde faa nokon Hemn fyre Forbroti sine; no skulde mid brenna Garden hans og gjera ein Storm paa honom sjølv og Mennerne hans, so dei aldri kunde bergast.» Helge sagde,

1 Avl: Styrke (til aa slaast).

2 Do, same som døydde.

3 Frende var brukt um alle Ættingar, soleides og um Fader og Son. «Dei fyrrre Frenderne vaare = vaare Foreldre.

4 Stjorn: Stymad, «Regjering».

at dat var inkje annat til. Sidan brende dei upp heile Garden paa Framnes og rænte alt Godset darifraa, og sidan sende dei Bod etter tvo Seidkjeringar ¹, som heitte Heid og Hamglom, og gaavo deim Pening til, at dei skulde senda so stort eit Vedr aat Fridtjov og Folket hans, at dei alle skulde forkomast i Havet. Og Trollkjeringarna komo og gjorde Seiden og sette seg paa Hjellen med sine Galdrar og Gjærningar.

6. FRIDTJOV FER TIL ORKNØYARNA.

Men daa Fridtjov og Sellarne hans komo ut or Sogn, so kom dat paa deim eit kvast Vedr og ein stor Storm; dat var dt myki Storbaara, og Skipet gjekk hardla sterkt; for dat var myket lettgjengt og dat beste, som i Sjo kunde koma. Daa kvad Fridtjov ei Visa:

Brædde Byrvinds-Soten ²
burt or Sogn eg styrde,
medan Møyarna nøytt
Mjød i Baldershagen.
Her teker Storm aa herdast,
heima giv Bruder trivast
dei som oss vilja unna,
um so Elliden fyllest.

Bjørn sagde: «Dat hadde voret væl, um du endaa skulde hava nokot annat til aa orka en aa kveda um desse Møyarna i Baldershagen.» «Inkje vil no dat verda mindre fyre dat,» sagde Fridtjov. Daa slog Vinden deim nord til Sundi nær ved dei Øyarna, som heita Solunder ³; og daa var Vedret dat hardaste, som dat hadde voret. Daa kvad Fridtjov:

1 Seid var ein Trollskap elder Galder til aa gjera Ulukkor paa Folk. Dartil «Seidhjell» um Stetti, som dei saato paa, naar dei skulde trolla.

2 D. e. Skipet. I desse Versi skal vera tri Rimbokstavar, tvo i dan eine Lina og ein i dan andre. Stundom er dat tri Ljodstavar (Vokalar), og daa skulo dei helst vera ulike; soleides her i sidste Fjordungen: oss, unna, Elliden.

3 Solund, dat same som Sulen.

Fælt teker Sjoen aa svella,
og svarta Skyer kjøva;
vist er dat gamle Galdrar,
som Gjelv¹ i Sjoen valda.
Inkje skal eg med Øgen²
i eit Ovvedr berjast.
Seggir, lat Solund-Øyar
svell-umlagda oss liva³.

Daa lagde dei seg inn under Solund-Øyarna og
etlade seg til aa bida der; men so snøgt som dei
vaaro dar komne, so spaknade Vedret av. Daa skundade
dei seg og snudde um og hildo ut ifraa Øyom;
daa tykte dei, at dat saag vænt ut med Ferdi deira,
for dei hadde ein høveleg Byr ei god Stund frametter;
men sidan tok dat til aa kvessa paa med Vinden.
Daa kvad Fridtjov:

Dat var fyrr
paa Framnes heima,
ofta paa Vitjing
til Ingebjørg eg rodde.
No skal eg sigla
i svale Vedret;
lett undan Land
skal Langdyret⁴ laupa.

Og daa dei komo langt undan i Havet, daa ukyrradest⁵
Sjoen ofsalega paa nytt Lag, og dat vardt
ein stor Storm med slikt eit Fok og Rok, at ein
inkje saag fraa dan eine Stamnen til dan andre, og
Sjoen gjekk yver Skipet, so dei luto ausa stødt og
stendigt. Daa kvad Fridtjov:

1 Sjoarburd, Tung-Alda.

2 Øge (Øgje, Øgir) er Sjoen; ogso dan Guden, som raadde fyre Sjoen.

3 Verja. Dat fyrre Ordet er i Fornskrifti «svellvifadar», dvs. makade
med Is(?), elder: umskapade til Is-Møyar, (Svellviv).

4 Skipet.

5 Av kyrr («kjørr»), d. e. spak, roleg.

Ingen til Folk ser atter,
 ut i Brim er mid komne,
 fræge Fylkes Drengir¹,
 fyre forgjorde Vedret.
 Langt er Solund or Syne,
 standa muno mid alle
 atjan Mann i Austren,
 som Elliden skulo verja.

«Han møter misjamt, som vida fer,» sagde Bjørn.
 «So er dat vist, Fostbroder», sagde Fridtjov, og sidan
 kvad han:

Helge raader, at ramma
 rimfaksa Baaror vaksa.
 D'er annat en Brud hin bjarte
 i Baldershagen kyssa.
 Ulíkt mun dei meg unna
 Ingebjørg og Kongen;
 helder vilde eg, hennar
 Hug for mi Gjæva² raadde.

«Dat maa vera,» segjer Bjørn, «at ho unner deg
 betre en dat, som no er; men no hjelper dat inkje
 aa vera illa ved.» Fridtjov sagde, at no var dat Raad
 til aa røyna gode Fylgesmenn, um dat endaa hadde
 voret blidare i Baldershagen. Daa budde dei seg til
 atter og bergade seg mannelega; for dar var rauste
 Menner samankomne, og Skipet var dat beste, som
 voret heve i Nordlondom. Fridtjov kvad ei Visa:

Ingen til Folk ser atter,
 ut i Hav er mid komne;
 heile Sjoen meg synest
 som i Eldmyrja saag eg;
 kvasse kvite Skavlar
 kvelva i Haug seg saman;
 illa er Elliden ruggad
 i ofsalega Baaror.

1 Same som Stridsmenn. Fylke er baade ein Landsbolk og ein
 Mannskare, helst um Menner, som ero radade elder skarade
 (fylkte) til Strid. Heiter og Fylking. (Av Folk).

2 Gjæva: Lukka, Lagnad.

Daa kom dat slike Aafall og Brotsjoar paa deim,
at dei stodo alle i Austren¹. Fridtjov kvad:

Her verda drjuge
Drykkir skjenkte.
Skal eg søkkja
i Svana-Brekka²,
kløkkjast vil dar auster
dan unge Møyi,
dar som Blæjor
paa Bleiki laago.

Bjørn sagde: «Trur du, at Sygna-Møyarna fella
manga Taaror etter deg?» Fridtjov sagde: «Dat tenkjer
eg vist, at dei gjera.» Sidan lagde Sjoen aat
Stammen, so han fall i Fossom inn; men daa kom
dat væl ved, at Skipet var so godt, og Fylgesmennerne
so hardbalne innanbords. Daa kvad Bjørn ei
Visa:

Ei er dat, som Kvende
Øl og Mjød deg sende,
elder Vækjor bjarta
vilde med deg garta.
Saare verda Augo
av salte Laugo,
svida Augnakvarmar,
sovna sterke Armar³.

Asmund svarade: «Dat sakar inkje, at did faa
røyna Armarne; for did vilde inkje vaarkunna⁴ oss,
daa mid gnikade oss i Augom, daa did stodo so tidlega
upp i Baldershagen fyre nokor Tid sidan.» «Men
kvifyre kved du inkje, Asmund?» sagde Fridtjov.
«Inkje skal dat vera ufreistat,» sagde Asmund, og
darmed kvad han ei Visa:

1 »Standa i Austren» kann hava tvo Tydingar, anten: standa i Sjo
innanbords, elder: standa og ausa. Dan fyrste er dan, som mid
ero mest vane til, men dan andre synest her vera dan rette.

2 Svanabrekka er eit Namn paa Baara.

3 Denne Visa heve ogso Ende-Rim i Fornskrifti.

4 Orsaka, «tykja Synd um ein»; eigenlega hava Medkjensla elder
Samhug (Sympathie) med ein. Heiter og vaarkynna.

Her vardt Soping um Sigla,
daa Sjo paa Skipet dunde.
Orka jamt med aatta
innanbords fekk eg vinna.
Dælare var dat til Dyngja
Dagverd aat Kvendom bera¹
en som Elliden ausa
i slik ovstygg Baara.

«Du segjer fulla inkje mindre um Hjelpi di, en ho er,» sagde Fridtjov og log; «men dat var inkje fritt fyre, at du braadde² paa Træla-Ætti, daa du tenkte paa aa starva med Matreidsla.» Daa voks Vedret paa nytt, so at Sjoskavlarne brakade paa alla Sidor aat Skipet og syntest likare til store Nipor og Fjell enn til Baaror, fyre deim som paa Skipet vaaro. Daa kvad Fridtjov:

Sat eg paa Bolstret
i Baldershagen;
kvad eg dat, eg kunde,
aat Konungs Dotter.
No skal eg røynlegt
i Raan-Seng³ stiga,
og so skal ein annan
Ingebjørg hava.

Daa sagde Bjørn: «No er dat stor Kvida fyre, Fostbroder, og no er dat Modløysa i Ordi dine, og dat er illa fyre so god ein Dreng.» Fridtjov segjer: «Dat er korkje Kvida elder Modløysa, um eg kved um Gamanferderna vaara; men dat kann vera, at dat verd oftare rødt um deim, en som Torv er til. Eg tenkjer, at dei fleste vilde tykjast vissare um Daude en Liv, naar dei hadde voret so ute komne som mid; men endaa skal eg svara deg nokot til,» sagde han og kvad:

1 D. e. dat var hyggjelegare aa bera Mat (Dogurd, «Dugur») til Kvendestova (Dyngja).

2 Braa paa: likjast nokot, hava ein Snev av.

3 Raan er Kona til Havguden Øge. Hennar Seng (Raan-Bed) er so myket som Havsbotnen.

Meste Mun hev eg fenget,
meg, inkje deg, dat hende:
millom Ambaatter¹ aatta
med Ingebjørg aa tingast.
Lagde mid brende Baugar^{2>}
i Baldershagen saman;
ingen var Hovding heima
som Halfdans Garden varde.

«No lyt ein una med slikt, som ein heve fenget,
Fostbroder,» sagde Bjørn. Daa kom dat ein Brotsjo
so stor, at han slog Vigi³ og baade Halsbordi ifraa
og slo fjore Menner utbyrdes, og dei komo alle burt.
Daa kvad Fridtjov:

Baade Halsar brusto
i Baara dan store,
fjore Sveinar sukko
i Sjoen ugrunne.

«No tykjer eg,» sagde Fridtjov, «at dat er Von
til, at nokre av vaare Menner muno fara til Raan;
naar mid no koma dar, so sjaa mid inkje so ut,
som dat høver til Sending, utan mid bua oss nokot
mannelega; dat tykjer meg vera raadelegt, at kvar
Mann skal hava nokot Gull paa seg.» Daa tok han
Ringene, Gaava hennar Ingebjørg, og hogde honom i
sunder og skifte med Mennerne sine og kvad ei Visa:

Raudan Ring skal eg hogga,
som rike Konungen aatte,
Fader til Halfdan fordom,
fyrr en Øgen oss fangar.
Syna skal Gull paa Gjestom,
um Gisting mid maa turva;
slikt kann Fagnafolk søma,
som Salen hjaa Raan skal vitja⁴.

1 Ambaatt: Terna, Taus. I fyrre Tider: Trælkvende.

2 Baug: Ring. Brende Baugar: Ringar av brent Gull.

3 Vige: Slagbord (?).

4 Øge og Raan, Havkongen og Havdrotningi, ero fyrr umtalade.

Daa mælte Bjørn: «Inkje er dat no vissa Voner til slikt, og inkje er dat myket orventes.» Daa merkade Fridtjov og hine med, at Skipet gjekk sterkt og skaut myket fram, men dat var deim ukunnigt, kvart dat bar, av di at Kov og Myrkr lagdest um deim paa alla Sidor, so ein saag inkje stamna-millom, og dartil Ovvedr og Sjodriv med Frost og Fok og fæleleg Kulde. Daa steig Fridtjov upp i Mastri, og daa han kom nedatter, sagde han til Sellarne sine: «Dar saag eg ei myket undarleg Syn: dat var ein stor Kval, som lagde seg i Ring um Skipet; eg heve ei Von um, at mid maa vera komne nær under eit Land, og at han vil bægja oss burt ifraa Landet. Eg vonar, at Kong Helge heve inkje lagat dat myket vinlega fyre oss, og at han inkje heve sendt oss nokor Vinasending. Eg ser tvo Kjeringar paa Ryggen aat Kvalen, og dei er dat vist, som valda denne Ufredar-Stormen med sin styggaste Seid og Galder. Men no skulo mid røyna, kvat som mest skal vinna, anten Hemingen¹ vaar elder Trollskapen deira; no skulo did styra beinaste aat deim, og eg skal taka Lurken og berja desse Uvætti.» Og so kvad han ei Visa:

Ser eg Trollkvende
tvau paa Baara;
deim heve Helge
heiman sendt oss;
deim skal Elliden
aader² han hamnar,
snida Ryggen
sunder i Midja.

So heve voret sagt, at dei Medkvædi hava fylgt Skipet Ellide, at dat kunde skyna Manns Maal. Daa sagde Bjørn: «No maa Folk sjaa, kvat Dygd³ dessa

1 Heming («Hæming»): Lukka, Heppna.

2 Aader, dat same som: fyrr, fyrr en.

3 Dygd tyder her: Truskap, Hollskap. Av dygg: holl, god, aalitande.

Brøderne hava vist oss.» Daa sette Bjørn seg til Styret, men Fridtjov treiv ein Lurk og ljop i Framstammen, og daa kvad han ei Visa:

Laup du, Ellide,
med Lukka paa Baara;
brjot i Trollkvendi
Tenner og Enne¹,
Kinner og Kjakar
i Kjeringi vonde,
ein Fot elder tvo
av Fyrkjom desse.

Sidan skaut han Lurken i dan eine Hamløypa², men Understemnet av Elliden kom paa Ryggen paa dan andre, og Ryggen brotnade i deim baada tvo; men Kvalen sette aat Kavet³ og rende undan, og sidan saago dei honom inkje atter. Daa tok Vedret til aa spakna, men med Skipet var dat knapt so myket, at dat marde uppe. Daa ropte Fridtjov paa Mennerne sine og bad deim ausa upp Skipet. Bjørn sagde, at dat var inkje verdt aa starva med di. «Vara no du deg fyre Modløysa, Fostbroder,» segjer Fridtjov; «dat heve fyrr voret Sedvane hjaa gilde Drengir, at ein gjerer Hjelp, so lenge som ein orkar, um dat er uvist, kvat som etter kjem. Fridtjov kvad ei Visa:

Inkje turva Drengir
fyre Dauden kvida.
Vere no glade
Gluntarne mine.
Dat muno visa
vaare Draumar,
at eg mun endaa
Ingebjørg eiga.

Daa auste dei upp Skipet, og daa vaaro dei komne nær under Land; men endaa kastade Stormen seg

1 Enne: Skalle.

2 Hamløypa: Trollkvende, som skifter Hamen elder gjerer seg ein ny Skapnad.

3 Han stokk undan ned i Djupet.

imot deim. Daa tok Fridtjov endaa tvo Aarar i Halsromet
og rodde helder sterkt med deim. Daa klaarnade
Vedret, og daa saago dei, at dei vaaro komne
fyre Evjosund (i Orknøyom), og dar toko dei Land.
Fylgesmennerne vaaro myket mode og mesta dæste¹ ;
men Fridtjov var so frøken, at han bar upp aatta
Menner fraa Flodarmaalet, og Bjørn bar tvo, og Asmund
ein. Daa kvad Fridtjov:

Upp til Eldsto
eg heve boret
dæsande Drengir
i Drivo-Vedret.
No er eg paa Sanden
med Seglet komen.
Inkje er Havs-Megni²
høgleg aa røyna.

7. FRIDTJOV KJEM TIL ANGANTYR JARL I EVJA.

Angantyr var i Evja, daa Fridtjov kom aat Landet
med sitt Fylge. Dat var hans Sed, naar han sat med
Drykken, at ein Mann skulde sitja ved Ljoren paa
Drykkjostova hans og snu seg imot Vedret og halda
Vord³ ; han skulde drikka av eit Dyrshorn, og naar
dat eine var ordrukket, var eit annat fylt. Dan Mannen
heitte Hallvard, som daa heldt Vord, naar Fridtjov
kom i Land. Hallvard saag Fridtjov og Folket
hans koma farande og kvad ei Visa:

Seks ser eg ausa,
sjau ser eg roa
paa Elliden ute
i Ofsa-Vedret.

1 Dæsa tyder no stundom: forkomast elder døya av
Uvedr og

Frost; men dan gamle Tydingi er: trotast, ormegtast, vera nær
ved Dauden av Vaas og Møda.

2 Megn: Styrke, Magt. – høgleg: lett. Tanken er: Dat er inkje
blidt aa prøva Styrke i Strid med Havet.

3 Elder Vard, d. e. Vakt, Umsyn.

Likt er dat i Stamnen
dan stridkvate
Fridtjov frøkne
som fram fell med Aarar.

Og daa han hadde drukket or Hornet, kastade
han dat inn um Skjaaen¹ og talade til dan Kona,
som gav Drykken:

Tak upp or Golvet,
gangfagre Kona,
dat kvelvande Hornet;
heve eg or di drukket.
Folk eg ser paa Sjoen
av Sjorok mode;
Hjelp dei turva hava,
fyrr Hamni dei finna.

Jarlen høyrde, kvat Hallvard kvad, og spurde honom
um Tidende. Hallvard segjer: «Her er komne nokre
Menner til Lands, og dei ero myket d  ste og vaastr  ytte;
eg trur, at dat er gilde Drengir, og ein av
deim er so raust, at han ber dei andre paa Land.»
Daa m  lte Jarlen: «Gange no imot deim og take
imot deim s  melega, um dat kanskje er Fridtjov,
Son til Torstein Herse², Vinen min; for han er ein
Fr  gdar-Mann i alle H  vskapar.» Daa tok ein Mann
til Orda, som heitte Atle og var ein stor Viking³;
han sagde: «No skulo mid r  yna dat, som heve voret
sagt, at Fridtjov heve gjort dan Lovnaden, at han
inkje skal bidja nokon fyrst um Fred.» Dei vaaro
tio saman, ille og n  rs  kne Menner, og gingo ofta
Berserkagang⁴. Daa dei no m  tttest, so toko dei til

1 Skjaa er Luka paa Ljoren i Taket; no er han ofta av Glas, men
fyrr var han alltid av ei Skinna (or ei Kuvomb), som er so blank,
at dat lyser igjenom henne.

2 Hersar vaaro Hovdingar i eit elder annat Fylke og stodo fyre ei
Avdeild av Stridsfolket. Herse er mindre en Jarl.

3 Vikingar foro i smaa Ferdalag og herjade og r  nte i ymse Rike.

4 Berserkar vaaro dei villaste Stridsmenner. Dei vordo stundom
so opp  ste og galne etter Draap, at dei gingo i   rska og inkje
kunde styra seg; dat heitte Berserkagang.

Vaapni sine, og daa mælte Atle: «No er dat beste Raadi, Fridtjov, at du snur deg imot oss; for (som Ordtøket lyder): aatsnudde skulo Ørnerne kloast¹ med oss, Fridtjov; no er dat ogso Raad til aa fylla Ordi sine og inkje tala fyrst um Fred.» Fridtjov snudde imote deim og kvad ei Visa:

Did kunna inkje
kuga oss endaa,
ottafulle
Øyarskjeggjar.
Fred bid eg inkje um,
fyr mun eg ganga
einsleg til Ufred
med alle tio.

Daa kom Hallvard til og sagde: «Dat vil Jarlen, at did skulo alle vera vælkomne, og her skal ingen leita paa dikkor.» Fridtjov sagde, at dat vilde han gjerna taka imot, men ellerst var han buen til baade Slagi. Sidan gingo dei til Møtes med Jarlen, og han tok væl imot Fridtjov og alle hans Menner, og sidan vaaro dei dar med honom um Vetteren og vaaro væl vyrde av Jarlen. Han spurde deim ofta um Ferderna deira, og Bjørn kvad ei Visa:

Auste mid paa baade
Bordom glade,
medan svale Sjoen
slog yver Ripi.
Tio Døger
og dartil aatta
laut Marvaden mødast
med meinsama Baaror².

Jarlen mælte: «Helge Konung heve gjenget dikkor hardla nær, og illa voret er dat med slike Kongar,

1 Ordtøket lyder eigenlega so: Øndverdir skulo emir kloask.

2 I Fornskrifti: «marvada møddu Raanar jod»; dat er: Borni hennar Raan (d. e. Baaroma) mødde Marvaden (d. e. Skipet). Baaroma heita ofta «Øges Døtter» og «Raanar Døtter» i gamle Kvæde. «Marvade» er dan, som skal vada i Maren (d. e. Sjoen), og dat er eit høvelegt Namn paa eit Skip.

som inkje duga til annat en aa forkoma Folk med Trollskap. No veit eg og,» segjer Angantyr, «at dat er di Ærend hit, Fridtjov, at du er send etter Skatt, og dar skal eg giva skjott Svar, at Kong Helge skal ingen Skatt av meg faa; men du skal hava Lausepening av meg, so myket som du vil, og dat kann du kalla Skatt, um du vil, og med eit annat Namn, um du helder vil dat. Fridtjov sagde, at han vilde taka mot Peningen.

8. KONG RING FÆR INGEBJØRG.

No skulo mid segja, kvat som hendest i Norig, fraa di at Fridtjov var burtfaren. Brøderne (Helge og Halfdan) leto brenna heile Garden paa Framnes. Men daa dessa Systema (som fyrr ero umtalade) vaaro aat med Seiden sin, so dotto dei ned av Seidhjellen, og dermed brotnade Ryggen i deim baada. Denna Hausten kom Kong Ring nord til Sogn til Bryllaupet sitt, og dar var haldet ei stor Veitsla, daa han drakk Bryllaup med Ingebjørg. «Kvadan er dan gode Ringen komen, som du heve paa Handi,» sagde Kong Ring til Ingebjørg. Ho sagde, at Fader hennar hadde aatt honom. Han svarar: «Detta er Gaava hans Fridtjov, og dan skal du taka av Handi strakst; for dat skal inkje skorta deg Gull, naar du kjem til Alfheim¹ ». Daa gav ho Ringen fraa seg til Kona hans Helge (Broder hennar), og bad henne giva Fridtjov Ringen, naar han kom atter. Sidan for Kong Ring heimatter med Kona si og lagde myken Elskug til henne.

9. FRIDTJOV KJEM HEIM.

Um Vaaren daretter for Fridtjov fraa Orknøyom, og han og Angantyr skildest med Kjærleike. Hallvard,

1 Dette Namnet høver inkje til dat, som fyrr er sagt; for Alfheim var langt ifraa Ringarike, umkring som ved Fredrikshall.

som fyrr er nemnd, for og i Fylge med Fridtjov.
Men daa dei komo til Norig, fingo dei spyrja, at
Garden hans var uppbrend, og daa han kom til
Framnes, mælte Fridtjov: «Svortnat hava Heimboli
her, og inkje er dat Viner, som her hava faret yver.»
Daa kvad han ei Visa:

Fyrr mid drukko
med Fader min
her paa Framnes
frøkne Drengir.
No ser eg gamle
Garden uppbrend.
Odlingom¹ heve eg
ilt aa løna.

Daa spurde han Raad med sine Menner, um kvat
dei no skulde taka seg til, men dei baado honom
sjølv aa fyre sjaa; og han sagde, at han fyrst vilde
greida Skatten av Hondom. Sidan rodde dei yver
Fjorden til Syrstrand, og dar spurde dei ut, at Kongarne
vaaro i Baldershagen ved Disa-Blotet². Dar
gingo Bjørn og Fridtjov upp, og daa bad han Hallvard
og Asmund og dei andre, at dei skulde brjota
alle Skipi, baade store og smaae, som dar vaaro i
Nærmundom, medan han var dar uppe; og so gjorde
dei. Sidan gingo Fridtjov og Bjørn aat Dyrrom i
Baldershagen; Fridtjov vilde ganga inn, men Bjørn
bad honom fara varlega, daa han vilde ganga inn
einsaman. Fridtjov bad honom vera ute og halda
Vord medan, og kvad ei Visa:

Einsleg vil eg ganga
inn til Garden;
litet Lid³ eg tarv til
aa Lovdungar⁴ finna.

1 Odlingar elder Ødlingar er eit Namn paa Kongar.

2 Disablot: Offring til Gudarne, og serlega til Gudvivi (Diserna).

3 Fylge, Hjelp.

4 Lovdung: Konung.

Kjem eg inkje
atter mot Kvelden,
so kveikje did Eld
i Konungs Garden.

«Detta er væl kvedet,» segjer Bjørn. Sidan gjekk Fridtjov inn og saag, at dar var faatt Folk i Disarsalen; Kongarne vaaro aat med Disa-Blotet og saato ved Drykkja; dar var Eld i Gruva paa Golvet, og Konorna deira saato ved Elden og bakade Gudarne, og sume smurde deim og turkade deim med Dugar ¹. Fridtjov gjekk fram fyre Kong Helge og sagde: «No vil du væl hava Skatten,» og med dat same reidde han upp Pungen, som Sylvet var i, og lagde honom i Naserna med Pungen, so at dat stokk or honom tvo Tenner og han fall i Uvit i Høgsættet, men Halfdan greip til honom og heldt, so han inkje fall i Elden. Daa kvad Fridtjov ei Visa:

Tak imot Skatten,
Sygna Drotten,
med fremste Tonnom,
soframt ei meir du krever.
Sylv er paa Botnen
i Belgen denne,
som Bjørn og eg mid hava
baade til raadet².

Dar var faament i Stova; for Folket sat og drakk paa ein annan Stad. Men daa Fridtjov gjekk utar yver Golvet, saag han dan gode Ringen sin paa Handi aat Kona hans Helge, daa ho bakade Balder ved Elden. Fridtjov tok i Ringen, men Ringen stod fast paa Handi hennar, so han drog henne etter Golvet utar aat Dyrri, og Balder datt ned i Elden. Kona hans Halfdan greip etter henne, og daa fall

1 So upptakande, at dei hadde Likneskjor elder Bilæte av Gudom, som dei smurde (med Olje elder nokot slikt) og turkade sidan yver Elden.

2 Raada til, er same som: syta til, heimta, føra til Vega.

dan Guden ut i Elden, som ho hadde bakat; no fatade Elden i baade desse Gudarne, som nyst vaaro smurde, og darifraa slog han upp i Raavet¹, so at Huset logade. Fridtjov fekk daa Ringen sidstpaa, fyrr en han gjekk ut. Daa spurde Bjørn, kvat som hadde vordet til Tidende, medan han var inne; men Fridtjov heldt upp Ringen og kvad ei Visa:

Hogg fekk Helge, daa Posen
høvdest paa Fanta-Nosi;
hardt or Høgsæte ovan
Halfdans Broder stupte.
Dar laut Balder brenna,
men Baugen aader eg naadde;
sidan fraa Elden usein
ut eg Føterne bøygde.

Dat segja Folk og, at Fridtjov hadde vundet ei Eldskida upp under Raavet, so at heile Salen logade; og so kvad han ei Visa:

Stunda mid til Strandi
stort raada mid sidan;
for blaae Logen baukar
i Baldershagen i Midja.

Og etter detta gingo dei ned til Sjoen.

10. FRIDTJOV FER UT OR LANDET.

So snart som Kong Helge raknade ved², bad han Folk fara radlega etter Fridtjov og drepa heile Ferdalaget hans. «Dan Mannen heve fulla fyregjort sitt Liv, som livde³ ingen heilag Stad,» sagde han. Daa var dar blaaset i Ludr, at Hyrdi elder Kongsfylget skulde koma saman; og daa dei komo ut aat Salen, saago dei, at han logade; daa for Kong Halfdan

1 Raav: Tak paa eit Hus. Heiter og Ræve.

2 Rakna ved: raada ved seg, koma seg etter eit Uvit. (Heiter sumstad: raknast med seg).

3 Livde: sparde.

dartil med sumt av Folket, men daa vaaro dei alt komne paa Skipet og leto dat rugga fraa Land. No fann Kong Helge og hans Folk, at alle Skipi deira vaaro meidde¹, so dei luto leggja aat Land atter, og nokre Menner letost² med. Daa vardt Kong Helge so reid, at han var reint avskapad; han tok daa Bogen sin og lagde Or³ paa Streng og skulde skjota paa Fridtjov, og bende Bogen med so myken Styrke, at baade Bogahalsarne smollo i sunder. Men daa Fridtjov saag dat, sette han seg til med tvo Aarar paa Elliden og drog deim so fast, at dei brotnade baada, og daa kvad han denne Visa:

Kyste eg dan unge
Ingebjørg
Beladotter
i Baldershagen.
So skulo Aarar
paa Elliden
baada bresta
som Bogen hans Helge.

Sidan tok dat til aa gusta og blaasa innan etter Fjorden, og daa vundo dei upp Seglet og siglde. Fridtjov sagde deim, at dei skulde bua seg soleides til, at dei inkje skulde dveljast dar fyre nokor Lengd. Sidan siglde dei ut etter Sognafjorden, og daa kvad Fridtjov ei Visa:

Ut or Sogn mid siglde;
sidste Gong mid foro,
leikade Elden yver
Odalstuffer vaara.
No teker Baal aa brenna
Baldershagen i Midja;
di fær eg Varg i Veom⁴
(vist eg veit dat) heita.

1 Meidd: skadad, hoggen.

2 Letost: leto Livet, druknade.

3 Or, elder Ør: Pil (til Bogaskot).

4 Ve er vigde Stader elder Heilagdomar. «Varg i Veom» skulde dan heita, som hadde gjort Skade paa ein heilag Stad.

Bjørn mælte til Fridtjov: «Kvat skulo mid no taka oss fyre, Fostbroder?» – «Inkje vil eg vera her i Norig (sagde Fridtjov); no vil eg kannast med Hermanna-Sed og fara i Vikingaferd.» Sidan foro dei og kannade¹ Øyar og Utskjer um Sumaren, og avlade seg baade Gods og Gitord²; men um Hausten hildo dei til Orknøyarna og vordo væl mottekne hjaa Angantyr Jarl og saato dar um Vetteren. Men daa Fridtjov var faren or Norig, daa hadde Kongarne Tingstemna og gjorde Fridtjov utlæg³ fyre alle sine Rike og lagde under seg alla hans Eigner. Kong Halfdan busette seg daa paa Framnes og bygde uppatter Garden fyre dat, som han var brunnen, og lika eins bømte dei uppatter heile Baldershagen. Dat var lenge, fyrr en Elden vardt sløkt; og dat tykte Kong Helge verst, at Gudarne vaaro oppbrende; og dat vardt myken Kostnad, fyrr en Baldershagen vardt uppbygd til fulles, so han var jamgod som fyrr. Kong Helge hadde no sitt Sæte paa Syrstrand.

11. FRIDTJOV LYDEST TIL KONG RING.

Fridtjov hadde god Lukka til aa faa baade Eign og Æra, kvar som han for fram. Han drap Illmenne og grimdarfulle⁴ Vikingar; men Bønder og Kaupmenn let han vera i Fred. Daa var han paa nytt kallad Fridtjov hin frøkne; dat hadde samnat seg til honom myket Folk, som var baade ført og fagert; og so var han og vorden myket rik paa Lausøyre. Men daa Fridtjov hadde voret tri Vettrar i Viking, for han austan til og lagde inn i Viki (d. e. Oslofjorden). Daa sagde Fridtjov, at han sjølv vilde

1 Kanna: ransaka, skoda, gjera seg kjend med.

2 I Gamle-Maalet «Fe og Frægd». Fe er Gods, Eigodom; Frægd er Æra.

3 Utlæg: utvist or Landet, fredlaus.

4 Grimd er Illska, Vondlynde. Av grimm: hardhjartad, meinhard. (Svensk grym).

ganga i Land, men hine skulde fara ut atter og vera i Vikingaferd um Vetteren. «Eg tek til aa leidast av denne Vikingaferdi,» sagde han, «og no vil eg fara til Upplandet og finna Kong Ring og tala med honom; men did skulo koma atter og vitja meg her til Sumaren, og daa skal eg vera komen her til fyrste Sumardagen.» Bjørn segjer: «Denne Raadagjerdi er inkje visleg, men dat lyt du raada fyre sjølv; no vilde eg, at mid skulde fara nord til Sogn og drepa Kongarne Helge og Halfdan.» Fridtjov segjer: «Dat er til inkje Gagn; helder vil eg fara og finna Kong Ring og Ingebjørg.» Bjørn segjer: «Dat er eg nokot ufus¹ til, at du skal vaaga deg einsaman under hans Vald; for Kong Ring er baade storættad og klok, um han endaa er nokot gamall.» Fridtjov sagde, at han vilde raada, «og so skal du, Bjørn, raada fyre Folket vaart medan.» Dei gjorde, som han bad deim, og Fridtjov for til Upplandet um Hausten; for han forvitnadest aa sjaa, kvat Elskug som var med Kong Ring og Ingebjørg. Men fyrr en han kom dartil, for han i ei stor Kufta, som var lodi all igjenom; dan hadde han paa seg utanpaa Klædom, og dartil hadde han tvo Stavar i Hondom og ei Grima² fyre Andlitet, og skapade seg til som ein gamall Kall. Sidan hittade han nokre Gjætarsveinar; daa gjorde han seg bljug og smaalaaten, og spurde deim: «Kvar ero did ifraa?» Dei svarade: «Mid hava heima paa Streitoland i Kongsgarden.» Kallen spurde: «Er han Ring ein rik Konung?» Dei svarade: «Dat synest oss, at du mun vera so gamall, at du maatte hava Vitende um, kor Kong Ring kann vera paa Lag i alle Maatar.» Kallen sagde, at han hadde tenkt meir paa Saltbrenning en paa Konunga-Seder. Sidan gjekk han heim i Tunet, og daa dat leid ut paa Dagen, gjekk han inn i Halli (dar Kongen var), og

1 Ufus: traud, uviljug.

2 Grima: Skyte, Skygge (Maske).

saag daa ut baade klen og kuren; han stadnade utarlega paa Golvet og støypte Hetta si nedyver Hovudet og dulde seg. Kong Ring sagde til Ingebjørg: «Dar gjekk ein Mann inn i Halli, som var myket større en andre Menner.» Drotningi svarade: «Dat er litet til Tidende, for slikt hender ofta her.» Daa talade Kongen til Tenestesveinen, som stod fyre Bordet: «Gakk og spyr honom Kuftemannen, kven han er, og kvadan han kom, elder kvar han er ættad ifraa.» Sveinen gjekk utar paa Golvet til Komomannen¹ og mælte: «Kvat heiter du Mann, elder kvar var du i Natt, elder kvar heve du Ætti di?» Kuftemannen svarade: «Dat gjeng tidt paa med dine Spurningar, Svein; men kann du gjera nokor Grein paa dat, um eg segjer deg alt detta?» Sveinen sagde, at dat maatte han væl kunna. Kuftemannen segjer: «Tjov heiter eg; hjaa Ulv var eg i Natt, og i Anger var eg oppfødd.» Sveinen gjekk innar til Kongen og sagde honom Svari fraa Framande-Mannen. Kongen segjer: «Du fører rett fram, Svein, eg veit eit Herad². som heiter Anger; men dat kann og vera, at dat er nokot, som gjerer Mannen sorgall og tung i Hugem; detta maa vist vera ein vitug Mann, og eg tykjer, dat er myken Mun i honom.» Drotningi segjer: «Dat er ein undarleg Haatt, at du lyster aa tala so drjukt med alle dei Kallar, som her koma, og kvat er dat no verdt med honom?» – «Inkje veit du dat grannare en eg,» segjer Kongen; «eg ser, at han tenkjer meir, en han talar, og ser seg um baade væl og vida.» Sidan sende Kongen ein Mann etter honom, og Kuftemannen gjekk innar aat Kongen, baade bjug og kroken, og helsade honom helder laagmælt. Kongen sagde: «Kvat heiter du, store Mann?» – Kuftemannen svarade og kvad ei Visa:

1 Same som Gjesten elder dan nykomne.

2 Herad (Hæra): Bygdalag. Dat er merkande, at «Angr» kann og tyda Trongstig og helst ein trong Vaag elder Kil ifraa Sjoen.

Fridtjov eg heitte, daa eg
 foor med Vikingom,
 Hertjov ogso,
 daa Enkjor eg grøtte¹,
 Geirtjov, daa eg
 Gavlok² fløygde,
 Gunntjov, daa eg
 gjekk i Fylking³;
 Øytjov, daa eg
 Utskjeri rænte,
 Heltjov, daa eg
 hende Smaaborni⁴,
 Valtjov, daa eg
 var vildaste⁵ Mannen.
 No heve eg sidan
 med Saltkarlom svivet,
 turvande Hjelp,
 fyrr hit eg kom.

«Mangt er dat, som du heve teket Tjovs Namn
 av,» segjer Kongen; «men kvar var du i Natt, og
 kvar er Heimstaden din, elder kvar er du oppfødd,
 og kvat dreiv deg hit?» Kufte mannen svarar: «I
 Anger var eg oppfødd, hja Ulf var eg i Natt, og
 Hugen dreiv meg hit, men Heimstad heve eg ingen.»
 Kongen sagde: «So maa vera, at du heve voret uppalen
 nokor Stund i Anger; men dat kann og vera,
 at du heve voret fødd i Fred⁶; i Skogen mun du
 hava voret i Natt, for dat er ingen Bonde her i Nærmundom,
 som heiter Ulf; men naar du segjest hava
 ingen Heim, so kann dat vera so, at du tykker honom
 vera litet verd imot dan Hugen, som du hadde hit.»

1 Same som: drap Menner, so at Enkjorna greto.

2 Gavlok (Gaflok): Spjot, Kastespjot.

3 Fylking: Stridsskare.

4 Henda er handtaka elder gripa, men er og sagt um ein Sed,
 som verste Vikingarne brukade, aa taka Smaaborn paa Spjot-Odden og
 kasta deim.

5 Vildaste: beste, gildaste.

6 I denne Samtalen ero Utgaavorna nokot ulika; i dan eine heiter
 dat her: «Dat kann og vera, at du heve voret fødd i ein Fjord.»

«I firidi» i Staden fyre «i fridi»).

Daa mælte Ingebjørg: «Far til ei onnor Gisting¹, Tjov, elder og i Gjesta-Stova.» Kongen segjer: «Eg er no so gamall, at eg kann skipa Gjesterne her; og far du, Komomann, utor Kufta di, og sit her paa andre Sida aat meg.» Drotningi segjer: «No verd du baade gamall og galen², sidan du seter Stavkallar jamsides med deg.» Tjov segjer: «Dat høver inkje, Herre, og dat er betr, som Drotningi segjer; for eg er vanare til Saltbrenning en til aa sitja hjaa Hovdingom.» Kongen mælte: «Gjer no, som eg vil; for denne Gongen lyt eg faa raada.» Tjov støypte av seg Kufta, og under henne hadde han paa seg ein myrkblaa Kjole; og dan gode Gullringen hadde han paa Handi; han hadde og eit digert Sylvbelte kringum seg og dar i ein stor Pung med skire Sylvpeningar; dartil var han umgyrd med eit Sverd paa Sida, og hadde ei stor Skinnhuva paa Hovudet; for han var myket veik i Augom og skjeggjutt og loden kringum alt Andlitet. «No segjer eg, at dat høver seg betr,» sagde Kongen, og no skal du, Drotning, lata honom faa ei god Kaapa, som er honom høveleg.» «Du skal faa raada, Herre,» segjer Drotningi, «men litet finst eg um denna Tjov.» Sidan fingo dei honom ei god Kaapa til aa hava utyver seg, og daa sette han seg i Høgsætet hjaa Kongen. Drotningi skifte Litom og vardt blodraud, daa ho saag dan gode Ringen paa Handi hans; men ho vilde inkje tala nokot med honom. Men Kongen var myket kaat og blid med honom og sagde: «Dar heve du ein god Ring paa Handi, og vist heve du lenge brent Salt, fyrr du fekk deg ein slik.» «Dat er heile Fader-Arven min,» svarade han. «Dat kann vera, at du heve meir en honom,» sagde Kongen, «men dat tenkjer eg, at dat er faae Saltbrennar-Kallar, som ero jamne med deg, soframnt som inkje Aldren er sigen for myket braadt

1 Same som Gjesting elder Husvære.

2 I Saga: «gamalløra», d. e. faavitug elder fortullad av Aldren.

yver Augo mine.» No var Tjov dar um Vetteren i god Fagnad, og alle Folk vyrde honom væl; han var ogso mild med Peningar og gladvær med alle Folk. Drotningi var myket faamælt med honom, men Kongen var altid glad og kaatleg, naar som dei møttest.

12. KONG RING FER TIL VEITSLA.

Dat er sagt, at Kong Ring skulde ein Gong fara til Veitsla, og Drotningi og myket Folk skulde vera med. Kongen talade med Tjov: «Kvat vil du helst, anten fara med oss elder vera heima?» Han sagdest helder vilja fara, og Kongen sagde: «Dat likar meg best.» Sidan ferdadest dei, og daa komo dei til aa fara yver ein Vats-Is; daa sagde Tjov til Kongen: «Denne Isen synest meg vera utraust, og eg tykjer, mid fara uvarlega.» Kongen sagde: «Ofta syner dat seg, at du vil oss væl.» Litlo seinare brast Isen all igjenom; daa sprang Tjov til og kipte aat seg Sleden¹ med alt dat, som i var. Kongen og Drotningi saato i bæde tvau, og alt detta drog Tjov uppaa Isen, og Hesten med, som var fyre beitt. Daa sagde Kong Ring: «Mannelega var detta iteket, Tjov; og inkje kunde Fridtjov hin frøkne sjølv hava teket sterkare Tak, um han hadde voret her paa Staden; og slikt, kann ein segja, er frøkne Fylgesmennar.» No komo dei til Veitsla, og dar var inkje nokre Tidende til aa segja av; og sidan for Kongen heimatter og fekk gilda Gaavor med seg. No lider høgste Vetteren av, og daa dat vaarast, tek Vedraatta til aa batna²; Skogen lauvkast og Graset gror, og Skipi taka til aa skrida landamillom.

1 I Saga stend «vagn» (Vogn), og dat kann tyda beint fram: Kjøyrebunad elder Skjotgreida. Men ein kann ogso tenkja, at dei hava kjøyr i Kjerra paa snjolaus Mark og berre havt eit Sund elder Elvadrag til aa fara yver.

2 D. e. Vedret mildast og besnar.

13. KONG RING FER I SKOGEN.

Dat var ein Dag, at Kongen talade med Hyrdmennerne¹ sine: «No vil eg, at did fare med meg ut i Skogen i Dag, at mid kunna skjemta oss og sjaa paa dat fagre Landslaget.» Og so var gjort, som han sagde; og ein heil Manna-Fjølde² dreiv saman med Kongen ut i Skogen. No høvde dat til ein Gong, at Kongen og Fridtjov vaaro tvo eine saman i Skogen, langt ifraa andre Folk; daa sagde Kongen, at han tyngde og vilde sova. «Far helder heim daa,» sagde Tjov, «for dat høver betr fyre ein Hovding en aa liggja ute.» – «Eg orkar inkje so myket,» sagde Kongen, og sidan lagde han seg ned og sovnade fast og raut høgt. Tjov sat nær attved honom; og daa drog han Sverdet sitt or Slidra og fløygde dat langt ifraa seg. Ei Stund daretter sette Kongen seg uppatter, og daa sagde han: «Var dat inkje so, Fridtjov, at dat var mangt, som kom deg i Hug en no? Men du raadde deg væl ifraa dat; og no skal du hava so myket større Vyrtnad her hjaa oss. No vil eg segja, at eg kjende deg strakst dan fyrste Kvelden, daa du kom inn i Halli til oss; og no skal du inkje skiljast so skjott³ ifraa oss; eg tenkje og, at nokot stort vil leggjast fyre deg.» Fridtjov segjer: «Væl og vinlega hava did fagnat meg, Herre; men no lyt eg snart fara burt; for Folket mitt kjem braadt no heretter til Møtes med meg, som eg heve fyrr avtalat med deim.» Sidan rido dei heim or Skogen, og daa samnadest Kongs-Hyrdi til deim; sidan foro dei heim til Halli og drukko væl. Daa var dat gjort kunnigt fyre Aalmugen, at dat var Fridtjov hin frøkne, som hadde voret dar um Vetteren.

1 Hyrd elder «Hird» er Kongsfylget elder dei Mennerne, som alltid ero hjaa Kongen til aa tena og hjelpa honom. Av hyrda (hirda), d. e. gjæta, vara, verja. (Herav ogso: Hyrde elder Hyrding, dvs. Gjætar).

2 Fjølde: Mengd, Flokk.

3 Skjott: snart.

14. FRIDTJOV FÆR INGEBJØRG.

Dat var ein Morgon tidlega, at dat var dunkat paa Dyrri i Halli, dar Kongen svav¹ og Drotningi og myket annat Folk med. Kongen spurde, kven dat var, som dunkade paa Dyrri. Daa svarade han, som ute var: «Dat er Fridtjov, og no er eg buen til Burtferdi.» Daa var Hurdi² upplati og Fridtjov gjekk inn og kvad ei Visa:

No er eg fus aa fara,
men fyrst eg deg vil takka;
du heve gjort som gjævast
Gisting aat Ara-Nistar³.
Ingebjørg mun eg minnast,
medan bæde mid liva.
Live ho heil⁴; men henne
Handgull for Kyss eg sender.

Og darmed kastade han dan gode Ringen til Ingebjørg og bad henne hava honom. Kongen smaalog aat denna Visa og sagde: «Dat vardt daa so, at ho fekk betre Takk fyre Vetter-Visti⁵ en eg, men endaa heve ho vist inkje voret vinlegare mot deg en eg.» Daa bad Kongen Tenestesveinarne sine, at dei skulde setja fram Mat og Drykk, og sagde, at no skulde dei eta og drikka, fyrr en Fridtjov for ifraa deim. «Set deg no upp, Drotning, og ver kaat,» sagde han til Ingebjørg. Ho sagdest inkje nennast aa eta so tidlega. «No skulo mid eta allesaman,» sagde Kong Ring, og so gjorde dei. Men daa dei hadde drukket ei Stund, so sagde Kong Ring: «Her vilde eg, at du skulde vera, Fridtjov; for Sønerne mine ero Born

1 Elder: sov.

2 Hurd er same som Dyrri.

3 Ara-Nistar er dan, som lagar Nista (Føda) aat Aren (Ørnen): d. e. Stridsmannen, som giv Ørnen Lik elder Kroppar til aa eta. Tanken er: Du heve gjevet meg dat beste Gjestahald, gjort myket væl imot meg.

4 Frisk og velfarande, lukkeleg.

5 »Vist» er same som Være (Vering) elder Upphald. Av dat gamle «vesa», d. e. vera. (Merk: Husvist, Heimvist).

endaa, og eg er gamall og ufør til aa verja Landet,
um nokon vilde søkja paa dette Riket med Ufred.»
Fridtjov svarade: «Fara lyt eg, og braadt og, Herre;»
og daa kvad han denne Visa:

Væl og lenge
live du, Konung;
ypparste Hovding
under Heimsskautet!¹
Njote du væl baade
Viv og Rike!
Ingebjørg og eg skal
aldri finnast

Daa kvad Kong Ring:

Far inkje so du,
Fridtjov, hedan,
dyraste Døgling²
i daper³ Hug.
Atter vil eg gjelda
Gaavor dina,
og betre vist, en du
vonar sjølv.

Og endaa kvad han:

Giv eg deg, fræge
Fridtjov, Kona
og dartil all mi
Eiga med.

Fridtjov tok fram i Talen og kvad:

Inkje so goda
Gaavor vil eg taka,
utan du, Hovding,
Helsott kjenner.

Kongen sagde: «Eg hadde inkje gjevet deg dat,
utan eg visste, at dat var so; men no er eg sjuk,

1 Heimskaut, Skautet paa Heimen (d. e. Verdi, Jordi) er eit Namn
paa Nordhimmelen elder Polen.

2 Døgling er eit Hovdinga-Namn (oftaste um ein Konung).

3 Daper: sorgall, sturande.

og so unner eg ingen betr en deg aa njota denne Giftn, for du heve Fyremunen fram fyre alle Menner i Norig. No vil eg og giva deg Konungs-Namn; for Brøderne hennar vilja traudare unna deg nokon sovoren Vyrðnad, og dei vilja helder inkje festa deg Kona so gjerna som eg. Fridtjov segjer: «Stor Takk skal did hava, Herre, fyre dikkar Vælgjerd, som er myket større, en eg kunde vona; men inkje vil eg hava større Namnabot en Jarls-Namn.» Kong Ring gav daa Fridtjov Valdet yver dat Rike, som han hadde styrt, og gav honom Handfeste paa dat og dartil Jarlsnamn; so at Fridtjov skulde raada fyre Riket til dess, at Kong Rings Søner vaaro vaksne og fullføre til aa styra Riket sitt. Kong Ring lagdest ned og laag eit litet Bil, og daa han andadest, vardt dat stor Sorg etter honom i Riket. Sidan var dat uppkastat ein Haug etter honom og mange kostasame Ting ilagde etter hans eigi Fyresegn. Sidan gjorde Fridtjov ei vyrdeleg Veitsla, daa Mennerne hans komo til; og daa var dat drukket alt i ein Gong: Erve etter Kong Ring og Bryllaup til Ingebjørg og Fridtjov. Og daretter sette Fridtjov seg fyre Riket og var halden fyre ein stor Frægdar-Mann. Han og Ingebjørg hadde mange Born saman.

15. FRIDTJOF VERD KONUNG I SOGN.

Kongarne i Sogn, som vaaro Brøder til Ingebjørg, fingo fretta denne Tidendi, at Fridtjov hadde fenget Konungs-Vald paa Ringarike og hadde gift seg med Ingebjørg, Syster deira. Daa sagde Helge til Halfdan, Broder sin, at detta var ei stor Bisn og for myken Djervskap, at ein Herses-Son skulde giftn seg med henne. Daa samnade dei myket Folk i Hop og foro ut med dat til Ringarike og vilde daa drepa Fridtjov og leggja heile Riket under seg. Men daa Fridtjov vardt kunnig um detta, samnade han Folk

til seg, og daa talade han til Drotningi: «No er ein ny Ufred komen i Riket vaart, og kor no han skulde ganga av, so vilde eg inkje sjaa nokot Merke til Uvilje oss imillom.» Ingebjørg svarade: «No er dat so komet, at eg maa halda deg fyre dan beste¹ .» Daa var Bjørn komen austan til og gav seg i Fylge med Fridtjov. Sidan foro dei ut til Strid, og daa var dat lika eins som fyrr, at Fridtjov var alltid fremst i Faaren. Kong Helge kom i Hoggskifte med honom, og Fridtjov gav honom Banasaar. Daa let Fridtjov halda upp Fredskjold, og darmed stadnade Bardagen. Daa sagde Fridtjov til Kong Halfdan: «No er dat tvo store Koster fyre Handi fyre deg: dan eine, at du legg alt under mitt Vald, og dan andre, at du fær Bane likasom Broder din; for no syner dat seg, at eg heve betre Maalemne, en did hava havt.» Halfdan tok dan Kosten, at han lagde seg og sitt Rike under Fridtjov. No tok Fridtjov Valdet yver Sygnafylke, men Halfdan skulde vera Herse i Sogn og leggja Skatt til Fridtjov, medan han styrde Ringarike. Sidan var dat gjevet Fridtjov Konungs-Namn yver Sygnafylke, fraa di at han let fraa seg Ringarike til Kong Rings Sønner; og daretter vann han under seg Hordaland. Han hadde tvo Sønner med Ingebjørg; dei heitte Gunntjov og Huntjov, og dei vordo gilde Menner og myket fyre seg. Og hermed endar Saga um Fridtjov hin frøkne.

1 I dan andre Saga lyder dat so: Daa han frette detta, mælte han til Drotningi: «No hava mid Von til Starv, og kor som dat gjeng til, so vilde eg, at dat inkje skulde mislika deg.» Ho svarar: «Med di er dat dartil komet, at du er dan, som eg minst vilde missa.»

DØMING UM FORFEDERNE.¹

Da er vaar Tru, at Regjerings² Vitskapen er ein freistnadleg³ Vitskap, og at han, liksom alle andre freistnadlege Vitskapar, er sedvanlege i eit Framgangs Tilstand. — — Da var ei Tid, daa dei megtugaste Manns-Viti⁴ vart narrade av Stjernetydaren og Gullmakaren sitt Slarv, og like eins var da ei Tid, daa dei klokaste og dygdugaste Regjerings Menner heldt da fyre dan fyrste Skyldugheiti fyre ei Regjering, at ho skulde forfylgja dei rangtruande, ho skulde byggja Kloster og føra Strid imot Blaamennene⁵. Men Tidi skrid fram; Røynslor⁶ aukast til, og Tviler stiga upp. Linne Ljoskar av Sanningi taka til aa syna seg og lysa meir og meir, alt til da vert aalljos Dag. Dei beste Hovudi er, like eins som Fjelltopparne, dei fyrste til aa fanga og atterbjoda⁷ Dagsljøset. Dei er alt ljose, medan Flatlandet nedanfyre endaa ligg i Myrkre. Men da Ljøset, som fyrst berre lyste upp dei øvste Høgderne, vil snart skrida ned paa Flatorna og fara Landet igjenom like til dan djupaste Dal. Fyrst koma Tilvisningar⁸, so koma Stubbar av

1 Fra Engelsk, efter Macaulay. (*Critical and historical essays*. Tauchnitz Udgaven, 2, 291).

2 Med et reent norsk Ord kunde det hedde: Stjornar.

3 I Orig. *experimental*.

4 menneskelige Forstandsevner.

5 Saracenerne.

6 Kjendsgjerninger.

7 reflektere.

8 Antydninger, Vink

Lære-bygnadar¹, so koma halve elder ufullførde
Lærebygnadar,
so koma heile og samhøvelege² Lærebygnadar.
Dan rette Meiningen, som fyre ei Tid var uppehalden
berre av ein einleg djerv Tenkjar, kem til aa verta
Meiningen aat ei liti Undermengd³, sidan aat ei stor
Undermengd, og so aat ei Overmengd i Mannslægti. –

Medan me sjaa slike Ting, og me sjaa da, som
endaa dei mest hardsette Uviner imot Umbrøytingi⁴
kennast ved, at vaar Slægt heve til denne Dag voret
mest alltid framskridande i Kunnskap, og medan me
inkje sjaa nokon Grunn til aa tru, at dar, nett paa
dan Tid daa me kom til Verdi, vart nokot Umskifte
i Manns Givnaden⁵ elder i Maaten til aa finna Sanningi
paa, – so er me Umbrøytes-Menner⁶; me halda
med Framgangen og standa paa hans Sida. Fraa dei
store Framstigi, som Sellskapet i Nordholvo⁷ heve
gjort i dei fire siste Aarhundradi i alle Greiner av
Kunnskapen, vil me inkje draga dan Voni, at dar
inkje er Raad til meir Betring⁸, men helder tru, at
uendelege Betringar er med Visso ventande i kvar
ein Vitskap, som er verd aa hava da Namnet.

Men sjølve dan Skodnaden⁹, som fører oss til aa
sjaa ut imot Framtidi med so ljosa Voner, hindrar
oss ogso ifraa te sjaa att paa Fyretidi med Vanvyrtnad¹⁰.
Me vil inkje høla¹¹ oss sjølve med dan Tanken,
at me hava naatt upp til Fullkomenskapen, og at dar
inkje er meir Sanning atter til aa finna. Me tru, at
me er visare en vaare Forfeder. Me tru ogso, at

1 Systemer.

2 harmoniske.

3 Minoritet.

4 Forandringer, Reformer.

5 de menneskelige Aandsevner.

6 Reform-Venner. Eng. reformers.

7 Europa.

8 Eller: Umbot (Forbedring).

9 Betragtning.

10 Ringeagt.

11 smigre.

vaare Etterkomarar vil vera visare en me. Da vilde vera ein grov Urett av vaare Barneborn til aa tala um oss med Vanvyrdnad, berre fyre di at dei hava genget fram um oss. — — Og so som me vil, at Borni vaare skal døma oss, soleid skal me ogso døma Federne vaare. Naar me vil gera oss ein rettug Dom um deira Verdleike, so skal me tenkja oss sjølve inn i deira Umstødor¹ ; me skal fyre ei Stund draga fraa oss all dan Kunnskapen, som inkje dei kunde hava, kor trottuge dei endaa var til aa søkja Sanningi, og som me no er nøydde til aa hava, kor skøytelause me endaa kann hava voret. Da var inkje berre vanskelegt, men da var endaa reint umogelegt, fyre dei beste og største Menner fyre tvau hundrad Aar sidan, til aa vera so myket, som ein reint aalmenneleg Mann i vaare Dagar kann vera med letto, og maa og lyt vera av berre Naudsyni² . Men da er for myket, at dei som hava voret Vælgjernings-Menner fyre Mannslægti, skulde fyrst vera hædde og vanvyrde³ av Gaparne i deira eigen Alder, fyre di dei skulde ganga for vidt, og so sidan vera hædde og vanvyrde av Gaparne i dan næste Mannsaldren, fyre di dei inkje skulde ganga vidt nog.

FRAMGANGEN I ENGELLAND.⁴

Naar me skulde spaa um Aaret Nittan hundrad og tretti (elder hundrad Aar her ifraa), at ein Folkesetnad⁵ paa femti Millionar, betre fødde og klædde og hyste en da engelske Folket i vaar Tid, skal vera

1 Stilling, Omstændigheder.

2 Nødvendigheden.

3 haanede og foragtede.

4 Fra Engelsk, efter samme Værk (1 Deel, S. 258). Afhandlingen, hvortil dette Stykke hører, er skreven i Aaret 1830.

5 Befolkning.

utbreidd yver desse Øyarna (Stor-Britland og Irland);
– at ei Jordhævding¹, so rik som i ein Urtehage,
skal vera drivi like upp under sjølve Fjelltopparne;
– at Gangverk elder Maskinor, innreidde paa slike
Grunnlag², som inkje endaa er oppfundne, skal vera
te finna i kvar Manns Hus; at dar skal vera ingi
Landsvegjer annat en Spongvegjer³, og ingi Reiseferd
annat en med Govdrift⁴; at Riks-Skuldi vaar, so øgjelege
stor som ho synest vera fyre oss, vil synast
fyre Lang-Barneborni⁵ vaare te vera berre ei filleleg
Smaatyngsla, som dei lettelege kunde greida fraa seg
paa eit Aar elder tvau; – daa vilde mange Folk
tru, at me var galne. Me spaa ingen Ting; men da
vil me segja: Um einkvar hadde komet til da Landstinget⁶,
som møttest med Raadvilla og Ræddhug etter
Striden i Aaret Sjauttan hundrad og tjuge, og hadde
fortalt, at i Aaret Attan hundrad og tretti skulde
Rikdomen i Engelland ganga yver alle deira villaste
Draumar; at dan aarlege Innkomo skulde vera jamstor
med Hovdestolen⁷ av dan Skuldi, som dei daa
hadde haldet fyre ei uberande Byrda; at dar, i Staden
fyre ein Mann med Eigedom paa tie tusend
Pund i dan Tidi, skulde vera fem Mann paa femti
tusend Pund; at Hovdestaden London skulde vera
tvo Gonger so stor og tvo Gonger so folkerik, og at
likevæl Høgdatalet paa Døyingi⁸ skulde hava minkat
til Halvparten mot da, som da daa var; at berre
Post-Embættet skulde draga meir inn i Skatthuset,
en som Torgskatten⁹ og Tollarne tilsaman hadde dreget

1 I Orig. *cultivation*.

2 Principer.

3 Jernbaner. Af Spong, el. Spaang (Fl. Spenger), Plade, Beslag.

4 Dampkraft.

5 Børnebørns Børn.

6 Parliament.

7 Kapitalen.

8 Mortaliteten.

9 Accisen. – Et Par Sætninger, om særegne Stedsforholde i England, ere udeladte.

inn, medan Karl dan Andre var Kunge (død 1685);
 – at Folk skulde vera vane te sigla utan Vind,
 og hava teket til aa rida utan Hestar; – daa vilde
 Forfederne vaare hava sett like so stor Tru til dan
 Spaadomen, som dei sette til Diktesogorna um Gullivers
 Reiser (i Smaamanna-Landet).

VARMEN I VESTERHOLVO.¹

Da er eit lønande Verk fyre dan aalmennelege
 Landlæra², um da endaa kann vera nokot vanskelegt,
 til aa likna dei ymise Natur-Lagi³ i langt av
 liggjande Jordbolkar⁴ saman med kvarandre, og til
 aa setja fram Utkomorna⁵ av dan Samanlikningi i
 nokre faae Merknadar. – Da er mangfaldige og til
 Deils endaa litet utgreidde Orsakjer, som hjelpa til
 aa minka paa Turrleiken og Varmen i dan nye
 Heims-Holvo⁶ (Amerika). Da er Smalleiken paa Fastlandet
 med dei mange Vikarna og Skororna⁷ i nørdr
 Luten av Varne-Bolken⁸; dan store Viddi ut imot
 dei islagde Polarne; eit fritt Storhav, som Varmlendes
 Vindarne⁹ kverva burt i; Flatleiken paa dei
 øystre Havlendi; Straumar av kald Havsjø, som
 skjota seg fram alt ifraa Eldlandet og nord etter
 like til Peru-Landet; eit stort Tal av kelderike Fjellgardar¹⁰
 med snølagde Kollar, som risa høgt upp

1 Fra det Tydske efter Humboldt.

2 Geografie.

3 Naturbeskaffenhed. (Kunde her ogsaa hedde: Landslag).

4 Jordstrøg.

5 Resultaterne.

6 Verdensdelen. Jf. Vesterholva (Amerika). Saaledes i det gamle Sprog: norðrhálfa (Europa), austrhálfa (Asia), suðrhálfa (Afrika).

7 Indsnit.

8 den varme Zone.

9 de tropiske Vinde.

10 kilderige Fjeldkjæder.

yver alle Sky-Flør¹; ei rikeleg Nøgd av ovlege store Elvar, som ganga i mange Krokar og alltid søkja til dei Strenderna, som liggja lengst ifraa; Øydemoar² som er sandlause og difyre mindre varmenæme; Skogar som er ukomande igjenom og fylla dan elverike Flata under Sol-Lina³, og som i Indre-Luten av Landet, dar som da er lengst imillom Fjelli og Havet, giva fraa seg ei overmaateleg Mukka⁴ med Vaatrøyk elder Vatn, som er nokot innsøget, og nokot sjølv-avlat; – alle desse Tilhøvi⁵ giva da flate Landet i Vesterholvo eit Himmellag⁶, som i sin Vaatleike og Svalleike heve ein merkverdug Skilnad ifraa Himmellaget i Sudholvo (Afrika). I dei Tilhøvi ligg Grunnen til dan frauduge, saft-sprikjande⁷ Urtevokstren og dan store Lauvrikdomen⁸, som teknar da sereignarlege Kennemerket⁹ paa da nye Fastlandet.

GAGNET AV HEIMSSOGO. 10

Da er ei naturleg Kensla¹¹ og ein kunde mest segja, ei Torv elder Naudsyn¹², som dræg oss til Heimssogo¹³. Tankesynt¹⁴ vil so gerne halda seg hjaa desse Belæti

1 Sky-Lag. (Flertal af Flo).

2 Stepper.

3 Æqvator.

4 Masse.

5 Forholde.

6 Klima.

7 svulmende (af Saft). I Originalen «saftstrotzend». Jf. dansk strutte.

8 I Orig. Frondosität.

9 den eiendommelige Karakter.

10 Fra det Tydske, efter Rotteck. Denne Oversættelse er et Forsøg af det vanskeligste Slags, og man kan altsaa ikke vente, at den skal være forstaaelig for Alle.

11 Følelse.

12 Trang eller Nødvendighed.

13 Verdens-Historien.

14 I Orig. «die Imagination».

fraa dan framfarne Tidi, og Huglyndet¹ rørest ved di
 paa ein godgjerande Maate. – Kva kann væl denne
 aalmennelege Tilhugen koma av? Han er djupt inngrodd
 i dan kennesame og sedelege Folke-Kyndi²,
 som allstad, dar som ho viser seg uskemd og nokorleid
 fremdad og vitrad, vil ytra seg i ei samhugarleg
 elder medlidande Kensla³, og som, naar ho lyder
 sin beste Inngivnad, vil elska og vyrda seg sjølv i
 Aalmenningskapen aat Slægti, og inkje i Einstødingskapen
 aat Mannen.⁴ Til aa kenna denne vidspreidde
 einaste Slægti, som me høyra til; til aa skyna hennar
 andelege Liv, som ogso fører vaar eigen litle LivsBaat
 med seg paa sin store Straum; til aa læra i da
 minste aa vona, kva Mid og Maal da er, som me
 stemna mot; da maa væl vera eit Fyremaal fyre dan
 høgste Traadomen⁵ i dei Ting, som høyra berre til
 Menneskjo. – Og kvar er da væl, at Menneskjo⁶
 syner seg fyre oss i sin sanne Skapnad, i sitt sjølvare
 Liv, soleid som i Heimssogo? I henne, og berre i
 henne er da, at me kennast ved da, som er jamstød
 og alltid varande Folke-Kynd⁷, under so mange tilfellege
 Umskapnadar, under alle dei ymise Seder
 og Sereigner⁸, som høyra til Tid og Stad. Vistnog
 ytrar denne Kyndi seg i mange skiftande Skap⁹; ho
 er næm til aa taka imot baade Tilskapnad og Vanskapnad,
 baade Atterhald og Framskot; men likevæl
 er daa allstad dei same Upplagi¹⁰ og Emni tilstadar,

1 Gemyttet.

2 i Menneskenes følende og moralske Natur.

3 en sympathetisk Følelse.

4 I Orig. «nicht in der Isolirung der eigenen Person, sondern in der Allgemeinheit des Geschlechtes».

5 Interesse; egentlig: Tragten, ogsaa noget at tragte eller «traa» efter.

6 Menneskeheden

7 Menneske-Natur.

8 Eiendommeligheder.

9 Former.

10 Anlæg.

dei same Tilhugarne og Ovugarne¹ er verksame.
 Aalmenning's Gagnet sjaa me allstad liggja i Strid
 mot Einmenning's Traadomen²; men endaa fær da sin
 Fremde av honom, og igjenom dan mangfaldigaste
 Blandingi av Tilburdar i Smaahoparne³ kann me sjaa
 ein aalmenneleg Gang i heile Slægti. Difyre er dan,
 som inkje kenner Heimssogo, ein framande Gest paa
 Jordi, framande fyre si Slægt og fyre seg sjølv og;
 han kann inkje skøyta um dei høge Traadomarne⁴,
 som Menneskjo heve stridt og strævat fyre like fraa
 sitt fyrste Upphav; og kva endaa ellest hans Hævleike⁵
 kann vera, so kann han daa inkje taka meir en
 berre ein viljelaus og reidskapleg⁶ Part i da aalmennelege
 Livet i Slægti hans, like eins som eit Hjul, som
 inkje sjølv veit av, kva Gangverk da er som da grip
 inn i.

AV «ADAM BEDE»

AV

GEORGE ELIOT

(Tauchnitz Utg. 1859, I, 235).

Desse vaare medlivande, kvar fyre seg, maa vera
 tekne, som dei ero; du kann korkje beinka Naserna
 deira elder bysta Vitet deira elder retta Huglaget
 deira. Og det er desse Folk, som du trøyter Livet
 saman med, som det var naudsamt, at du skulde
 tola og ynka og elska; det er desse meir elder
 minder ljote, styvne, ustøde Folk, som du skulde
 vera god til at ynda fyre deira Merke paa Godlynde;

1 Tilbøieligheder og Lidenskaber. (Lidenskab hedder ellers: Gir, Fysna, Flosa, Øsa, Ofse).

2 Privatinteresser.

3 af partielle Begivenheder.

4 Interesser.

5 Færdigheder.

6 passiv og masskinmæssig.

det er fyre deim du skulde fostra (nøra) alle moglege Godvoner, og alt moglegt Tolmøde. Og eg vilde inkje, um eg og hadde Raad til det, vera den hendige Sogodiktaren, som kunde skapa ein Heim, som var so myket betre en denne, der me risa upp um Morgonen til at gjera vaart daglege Verk, at du skulde derutav verda tilbøygd, til at kasta eit kvassare og kaldare Auga paa dei dustutte Gator og dei kvardagslege grøne Marker, paa dei røynlege livande Menner og Kvende, som kunna verda modfallne av di Vaarkunnløysa elder krenkte av dine Fyredomar, men som kunde verda oppmodade og framlettade av din Medhug, di Etterlæta, di framtalade djerne Rettferd.

Soleides er eg nøgd med at fortelja mi simplege Soga, utan at freista paa at lata Tilstandi synast betre en dei ero; eg ottast inkje fyre nokot annat en Fals; det hava me Grunn til at ottast, til Traass fyre vaar beste Tilrøynsla. Fals er so vandelaust, Sanning so vandefull. Maalarbosten kjenner ein gamansam Lettleike, naar han teiknar ein Trollfugl; di lengre Klørna og di vidare Vengjerne ero, di betr er det; men denne undarlege Lettleiken, som me mistoko fyre ei Storgaava (genius), kann vel finna paa at røma fraa oss, naar me vilja teikna ei Løva i sin røynlege rette Skapnad. Prøv Ordi dine vel, og du vil finna, at endaa naar du inkje hever nokot Tildriv til at vera falsk, er det daa ein vandig Ting at segja den strenge (granne) reine Sanning endaa um dine eigne samtida Kjenslor (Tokkar, «feelings»), – myket vandare en at segja nokot fagert um deim, som inkje er den strenge Sanning.

Det er fyre denne sjeldfengde kostelege Eigenskap av Sannmæle, at eg hever Hugnad i mange Hollandske Maalarstykke, som storhugade (lofty-minded) Folk vanvyrda. Eg finn ei Kjelda til godgjerande Samhug i desse trufaste Maalingar av eit einsskatpat heimlegt

Liv, som heve voret Lagnaden fyre so mange fleire av vaare medlivande, en eit Liv med Storpryda elder med fullkomi Armod, med grøteleg Naudardom elder heimsskakande Storverk. Eg snur meg utan Kvekk (elder Bivring) fraa skyborne Englar, fraa Profetar, Sibyllor og kjempelege Stridsmenn, til ei gomol Kjerring, som luter seg yver si Blomsterkrukka elder eter sin einslege Dagverd, medan Middagsljoksen, kanskje nokot avdøyvd av ei Lauvbuska, fell inn paa Skarve-Skautet (mob-cap) hennar og næmer Kanten av Rokkahjulet og Steinkrukka hennar og alle desse smaakostade Smaating, som ero kostelege Livs-Naudsemder fyre henne. Elder eg snur meg til eit Bondegards-Brudlaup, avhaldet millom fjore brune Veggjer, der ein keiveleg Brudgum byrjar Dansen med ei høgaksla breidleitt Brud, medan gamalvorne og midaldrade Viner glosa paa, med myket skaplause Nasar og Lepar og vel endaa med Drykkjustaup i Handi, men med ei Utsyning av umistakande Veltykke og Godvilje. «Fy», segjer min mynstersøkjande Vin, «kvat er dette for armodslege Smaating! Kvat godt er der i slikt Stræv til aa giva ei streng Likneskja av gamle Kjerringar og Slampar? Kvat laagst Livsstand! – kvat keivelege ljote Folk!»

Men kjære væne! Ting maa daa vera elskande, um dei inkje ero altigjenom væne, vonar eg. Eg er inkje rett stød paa, um inkje Størsteparten av Mannætti hever voret ljot; og endaa imillom desse sokallade «Herrar i Ætti si», det Britiske Slaget, ero kubbutte Kroppar, ljotlege Nasar og borkutte Hamleter inkje myket sjeldsynte Undantak. Men endaa er der ein stor Deil av husleg Kjærleike imillom oss. Eg hever ein Vin elder tvo med eit Andlitsskap, som er slikt, at Apollo-Krullen yver Augnabrunom deira vilde vera ovlege freistande (trying); men etter mitt visse Vitende hava daa milde Hjarto sleget fyre deim, og deira smaae Bilæte – vistnog finare, men

endaa inkje elskverdige, – hava voret kyste i Løyndom av moderlege Lepar. Eg hever seet mang ei Fagna-Kona, som aldri eingong i sine beste Dagar kunde hava voret væn, men endaa hadde ho ein Pakke av gule Elskhugsbrev i eit løynelegt Rom i Kista si, og søte Born hava sumlat med Kyss um hennar bleika Kinner. Og eg tenkjer, det hever voret ein heil Hop av unge Kappar (heroes) med maateleg Storleike og tunnt Skjegg, som hava tykst vera visse paa, at dei aldri kunde elska nokot, som var minder verdt en ei Diana, og som daa likavel i Midaldren sin hava funnet seg heppelega busette med ei vaggande Kjerring. Ja lat oss takka Gud! den folkelege Kjensla (Tokken) er lik dei store Elvom, som grøda Jordi: ho stend inkje still og ventar etter Vænleiken; ho siger fram med ustaggande Styrke og fører Vænleiken med seg.

All Æra og Vyrndnad vere den guddomlege Vænleike i Skapnaden. Lat oss fremja honom til det høgste Maal i Menner, Konor og Born, i vaare Hagar og i vaare Hus. Men lat oss elska den andre Vænleiken med, som inkje ligg i nokon Løyndom i Lag og Skapnad, men i Løyndomen av den djupe folkelege Samhugen. Maala oss ein Engel, um du kann, med flugtande blomlitat Yverplagg (robe) og eit Andlit, som blikar i Himmels-Ljoset; maala oss endaa oftare ei Madonna (Vaar Fru), som vender sitt milde Andlit upptil og opnar sine Armar til at fagna den guddomlege Heider; men kom inkje og legg paa oss nokra Kunst-Loger, som skulo landlysa utor Kunstriket desse gamle Kvendfolk, som skrapa Kaalrøter med sina trælharde Hender, desse tungføre Slampar, som taka seg Kvilestunder i ei myrkvori Skjenkestova, desse bogne Rygger og styvelege vederbitne Andlit, som hava bøyggt seg yver Grev og Greip og gjort det stritsame Verket, som høyrer Verdi til, – desse Husi med sine Tinfat, sina brune Krukkor,

sine styvelege Buhundar og sine Dungar av Røter og Matemne. Det er so stor Mengdi i denne Verdi av desse aalmennelege grovleitte Folk, som daa inkje lida nokon maalarverdig hjarteklembande Naudardom. Det er so naudsamt at me skulde minna oss um deira Tilvære; ellers kunde me lett koma til at sleppa deim reint ut or vaar Tru og Visdomslæra, og soleides byggja lufthøge Læresetningar, som inkje høva utan i ein Heim av berre Ofsaskap. Difyre lat Kunsten alltid minna oss um deim; lat oss alltid hava Menner som ero viljuge til at trøyta eit Liv i ein kjærleg Umhug fyre ei trufast Avteikning av aalmennelege Kvardagsting og gledja seg, naar dei kunna visa, kor mildt og vinlegt Himmels-Ljoset fell paa desse Ting. Der er faae Profetar i Verdi, faae framifraa væne Kvende, og faae Kjempor. Eg kann inkje hava Raad til at leggja all min Elsk og Vyrndad paa slike Sjeldsyn; eg treng ein stor Deil av desse Kjenslor fyre mine Kvardags Medmenne, særlega fyre dei faae som standa i næste Radi av den store Mengdi; fyre deim som eg kjenner av Andlitet og som eg trykkjer i Handi, fyre deim som eg skal møte og vægja med vinleg Etterlæta. Helder inkje ero maalarverdige Lazzaroner elder storsogolege Forbrjotarar halvt so tidgjengde, som vaar sedvanlege Verkmann, som tenar seg sitt eget Braud og eter da keivelegt men ærlegt med sin eigen Faldekniv i Handi. Det er naudsamare, at eg skulde hava ein Taatt av Samhug, som bøygjer meg til den uvande Borgaren, som veg upp Sukkeret aat meg i sliten Flange og Halsduken til den allravænaste Skjelm i rauda Bordor og grøna Fjædrer. Det er naudsamare, at mitt Hjarta skulde hitna av kjærleg Undring yver ymse Merke paa Godvilje hjaa dei lytefulle Folk, som sitja ved same Aaren som eg, elder hjaa Presten i mi eigi Sokn, som er kanskje nokot for feit og i andre Maatar helder inkje nokon Oberlin elder Tillotson, en at

Hjartat skulde berre varmast av Storverk av Kjempor,
som eg aldri fær kjenna utan av segjande Sogn,
elder av den finaste Mønster paa presteleg Ynde,
som nokortid var tilverkad av ein hendig Sogodiktar.

DEN RAADVISE RIDDAREN DON QUIXOTE AV LA MANCHA

ETTER

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

MADRID (SPANIA) 1605-1615.

Eit stykke av Kapittelet XLII, andre Deildi. – Raader som Don Quixote gav Sancho Panza, daa han skulde ut og styra Øylandet med ymse andre velskynade Saker.

Fyrst og fremst, Son min, skal du hava Age fyre Gud; for i hans Age er Visdom, og naar du er vis kann du inkje lett gjera Mistak.

Dernæst skal du alltid hava fyre Augom kvat Mann du er, so at du lærer aa kjenna deg sjølv; og det er den vandaste Kunnskap, som ein kann tenkja seg. Naar du kjenner deg sjølv, so vil dermed fylgja, at du ikkje blæs deg upp som Frosken, daa han vilde vera jamstor med Uksen. For um du so skulde gjera, vilde det koma ei Minning, som høvde som eit Par ljote Føter til den Paafugle-Sterten, som din Daarskap sprikte med; det var den Minningi, at du heve gjætt Griserne, daa du var heime. – «Det er og santt,» svarade Sancho, «men det var daa eg var liten Gut; sidan daa eg vart stor var det Gjæser, som eg gjætte, og ikkje Griser. Men det synest meg, at slikt ikkje gjerer nokot til Saki; for det er no ikkje alle Landsherrar, som era komne av Konungs-Ætt.» – Santt nog, sagde Don Quixote, men difyre skula ogso dei, som ikkje era komne av Hovdings-Ætt, lata den Aalvorsemndi, som høyrer til deira Embætte, vera samlagad med ein tekkjeleg Blidskap,

som, naar der er Klokskap med, vil verja deim mot slike illskefulle Lastord, som inkje Stand vil sleppa fritt fyre. Haldt det fyre ei Æra, Sancho, at du er av laagst Stand, og aldri skal du blygjast ved aa segja, at du er komen av Bønder; for naar Folk sjaa, at det ikkje harmar deg, so vil ingen freista aa harma deg med det. Vyrð meir um aa vera ein spakleg Snildarmann en ein storlaaten Syndar. Uteljande mange era dei, som, uppkomne av laagst Stand, hava stiget til den største Høgdi i Presteskap og Hovdingskap; og paa denne Sanningi kunde eg segja deg so mange Merke, at du vilde leidast av aa lyda paa.

Hugsa paa, Sancho, at naar du tek Dygdi til Fyremaal og set all di Æra i dygduge Gjerningar, so tarv du ikkje ovundast paa deim, som hava Fyrstar og Herrar til Forfeder; for Blodet kann ein erfa, men Dygdi lyt ein sjølv søkja, og Dygdi heve med seg sjølv eit Verd, som Blodet inkje heve.

Sidan no detta er so voret, og det vel kunde henda, at nokre av dine Skyldingar vilde koma og lydast um deg, medan du er paa Øyi di, so skal du ikkje forsmaa deim elder gjera deim skjemde; helder skal du fagna deim vel og vera snild og gjestmild imot deim; for dermed tekkjest du Skaparen, som vil, at ingen skal vanvyrda hans Verk, og dermed fyller du det, som du er skyldig til det velskipade Frendskaps-Laget.

Um du tek Kona di heim til deg (og det er ikkje godt, at dei, som sitja fyre Landsstyret, skula vera lenge burte fraa sine eigne Konor), so sjaa til, at ho kann læra nokot og vitrast og venja seg av fraa si medvaksne Vyrðløysa; for so myket som ein vitug Styresmann kann draga saman, so myket kann ei uvitug Kona skjemma burt og spilla.

Um so er, at du verd Enkjemann (for det kann og henda), og du daa med ditt Embætte kann finna

deg ei Kona av høgre Stand, so tak ikkje ei slik,
som skal tena deg som eit Agn og ei Fisketroda til
aa sanko Gaavor, som du ikkje sjølv lètst vita av.
Eg segjer deg med Sanning, at alt det, som Kona
til Domaren tek imot, det skal Mannen gjera Rekneskap
fyre i den sidste Domen, og i Dauden skal han
bøta firfeldt fyre dei Sumarne, som han ikkje gjorde
Skil fyre, medan han livde.

Lat deg aldri leida av nokor Sjølvtykkjes-Log, um
endaa slikt plagar vera myket vyrdd hjaa dei ukunnige,
som tykkjast vera kloke.

Lat Faatøkmanns Taaror finna meir Medhug hjaa
deg en Rikmanns Paastand, men daa ikkje høgre
Rett.

Freista paa, at du kann finna Sanningi mot Rikmanns
Lovnad og Gaavor og mot Faatøkmanns Graat
og Bøner.

Naar det kann vera Raad til nokor Beinka i Domen,
so legg ikkje heile den strenge Lovtyngdi paa Forbrjotaren;
for den strenge Domaren vil ikkje faa betre
Lovord en den medlidande.

Um so hender, at du lèt Retten halla til den eine
Sida, so lat det ikkje vera fyre nokor Vegt av Gaavor,
men helder fyre eit medlidande Hjarta.

Naar det fell so til, at du skal døma i ei Sak fyre
nokon av dine Uviner, so vend dine Tankar burt
ifraa hans Motgjerd, og fest deim paa Sanningi i
Saki.

Lat ikkje din eigen Braadhug blinda deg i annan
Manns Sak; for dei Mistak, som du derved kunde
gjera, vilde som oftast vera ubøtande, og um det var
Raad til aa retta deim, so vilde det endaa vera til
Skade fyre di Tiltru og dertil og fyre dine Midlar.

Um nokor væn Kvinna kjem og bid deg um Rett,
so vend Augo burt ifraa hennar Taaror, og Øyro
ifraa hennar Sukkar, og skoda med god Ro paa
Hovudsaki i hennar Bønstad, sofram du ikkje vil,

at ditt Skyn skal kvavna i hennar Graat og din Godvilje i hennar Andvarp.

Den, som du skal refsa i Gjerning, skal du ikkje neisa med Ord; for den Pinsla, som fylgjer med Refsingi, er stor nog fyre den Uheppne utan nokot Tillag av vonde Ord.

Forbrjotaren, som kjem inn under din Domstol, skal du meta som ei uheppi Menneskja, som er falli under Vanskipnaden i vaar veike Natur, og so vidt som det stend til deg og er utan Urett fyre Motparten, skal du visa deg linn og mild mot honom; for um endaa alle Guds Eigenskapar era jamlike, so lyser og straalar daa fyre vaar Syn hans Miskunn meir enn hans Rettferd.

Um du no, Sancho, fylgjer desse Raader og Fyresetningar, so vil du hava lange Livedagar, og ditt Lovord skal vara endelaust; di Løn skal vera toppmælt, og di Sæla usegjeleg. Du skal gifta Borni dine etter din eigen Hug, og dei skula koma til Æra og Vyrdnad, og Borni deira lika eins. Sjølv skal du liva i Fred og hava Velsigning av Folket; og paa ditt sidste Stig i Livet, skal Dauden finna deg i ein roleg og fullmogen Alder, og Borni til dine Barneborn skula leggja Augo dine atter med sine smaa og mjuka Hender.

MERKNADER

Om vort Skriftsprog prenta i «Syn og Segn» 1909, s. 1–5. [Skrive 1836.]

Norske Viser og Stev i Folkesproget prenta i Langes «Tidsskrift for Videnskab og Litteratur» 1848, s. 269–280.

Folkevennen prenta i Langes «Tidsskrift for Videnskab og Litteratur» 1851–52, s. 217–243.

Mere om det norske Sprog prenta i «Den norske Tilskuer» 1852, nr. 46a og 46b. [...] Bladet maa ha brigda noko paa Aasens rettskriving; her att er ej retta til ei, som Aasen skreiv. Stykket er svar paa eit aatak for meldingi av «Folkevennen» (sjaa s. 24 ff.).

Om Dannelsen og Norskheden prenta i «Folkevennen» VI (1857), s. 419–460.

Om Sprogsagen prenta i «Illustreret Nyhedsblad» 1858, nr. 45 og 46.

Um «Ny Hungrvekja» prenta i «Dølen» I, 1858 nr. 10.

Minningar fraa Maalstriden prenta (anonymt) i «Dølen» I 1859 nr. 18, 19, 21, 22 og 23.

Budstikkens Oplysninger om Sproget prenta (anonymt) i «Morgenbladet» 1861, nr. 58. Meldingi av «Folkets Helse» stend i «Budstikken» III (1861), s. 40 ff.

Fortalen til Grammatiken or «Norsk Grammatik» 2dre utg. 1864.

Atterførsla prenta i «Den 17de Mai» 1904, nr. 111, 113, 115, 116, 118.

Norsk Navnebog kom ut som serskild bok, Kr.a 1878. Det ujamne i skrivemaaten av dei gamalnorske ordi er det ikkje retta noko paa.

Fridtjofs Saga var tilleggshefte til «Folkevennen» VII (1858).

Døming um forfederne, Framgangen i Engelland, Varmen i Vesterholvo, Gagnet av Heimssogo or «Prøver af Landsmaalet» 1853, s. 106–113.

Av «*Adam Bede*» prenta i «Den 17de Mai» 17/5 1901. Manuskriptet er ikkje aa finna millom Aasen-manuskripti paa universitets-biblioteket. S. 379 l. 30 maa det vera noko gale med teksti; originalen hev: «It is more needful that I should have a fibre of sympathy connecting me with that vulgar citizen who weighs out my sugar in a vilely assorted cravat and waistcoat, than with the handsomest rascal in red scarf and green feathers.» [Skrive 1861.]

Den raadvise Riddaren prenta i «Den 17de Mai» 28/5 1901. Skal etter Aasen vera prenta i 1873. (Kvar?). Manuskriptet sluttar med desse ordi: «Detta, som eg no heve sagt deg, er dei Raader, som høyra til Pryda fyre Saali. Og so skal du høyra fleire, som tena til Prydnad fyre Likamen

ETTERORD

I denne utgaava av Aasens skrifter hev eg for det fyrste prøvt aa faa med alt det Aasen sjølv gav ut, so nær som reint vitskaplege arbeid og samlar-arbeid. Ordbøker, grammatikkar, maalprøvor o. dl. er soleis ikkje medtekne. Ordtøki var det fyrst meiningi aa hava med; men dei vilde ha sprengt raama for utgaava, og medan utgjevingi stod paa vart det dessutan funne fram mykje nytt tilfang, som hadde større krav paa aa koma med. Ved namneboki kunde det òg vera tvil, av di ho paa ein maate er eit samlar-arbeid; men umfram namnelistorne hev ho so mange forvitnelege utgreidingar um namn og namneskikk, at det var vel rettast aa taka henne med. – Dinæst er det av uprenta ting medteke alt som ikkje var reint vitskaplegt eller samlar-arbeid og som elles var høvelegt til utgjeving. Her er det vandt aa finna den rette grensa, og mange vil vel tykkja at det her er teke med for mykje. Sume av dikti burde vel helst ha vore ute. Men eg vilde heller taka med vel mykje enn vel lite, naar det fyrst baud seg eit høve til aa faa ei heilskapa utgaava.

Teksterne er prenta soleis som Aasen skreiv dei. Det er ikkje brigda anna enn sovore som beintfram maatte vera mistak. Det fyrste var eg vel var med aa retta, so det i dikti hev kome inn sumt som vel berre hev sin grunn i misskriving. Serleg burde eg ha retta meir paa teiknsetningi; ofte bruka Aasen mest ikkje teikn i det han skreiv for seg sjølv. Eg arbeidde fraa fyrsten med den

galne fyresetnaden at Aasen var so uvanleg fylgjestreng i rettskriving. Men eg kom seinare etter med at han vingla i mangt; t. d. i samanskriving av ord, endingarne e og a i hokyn fleirtal av adjektiv, tviskriving av vokalar, og elles mykje anna. Dette er noko ein kunde venta, naar ein hugsar paa at Aasen i lang tid arbeidde med aa finna ei mynsterform for landsmaalet. Eg hev prøvt so godt som raad var aa gjennomføra *ei* form av eit ord eller ei ending innanfor same stykket.

So ofte som det var høve til det, hev eg jamført med original-manuskriptet; men til mykje av det Aasen sjølv let prenta, finst det no korkje manuskript eller kladdar. Dei fleste av dei avskrifterne som hev vore brukte ved prentingi, hev professorarne Hægstad og *Moltke Moe* teke.

Merknader med ordtydingar er ikkje medtekne utan i prosa-umsetjingar.

Til slutt vil eg bera fram ei takk til alle dei som hev hjelpt til med utgjevingi. Ei sers takk til Moltke Moe, som alltid like godviljugt gav meg kunnig rettleiding, anten det var ei opplysning eg leita etter, eller ei raad eg trong.

Kristiania i oktober 1912.

Knut Liestøl